

GEORG SCHAUMAN

**VALTIOMUOTO-
TAISTELU
SUOMESSA 1918**

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

VALTIOMUOTOTAISTELU
SUOMESSA 1918

GEORG SCHAUMAN

VALTIOMUOTOTAISTELU SUOMESSA 1918

TOSIASIOITA, MIETELMIÄ JA
MUISTOJA

*Tulevaisuuden ymmärtämisen ehtona
on, että erinäisissä oloissa kykenee
Pysymään nykyhetken virtauksista
erillään*

ERNEST RENAN

PORVOO
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

TEKLJÄN KÄSIKIRJOITUKSESTA SUOMENTANUT

EINO WOIONMAA

PORVOOSSA

WERNER SÖDERKSTRÖM OSAKEYHTIÖN KIRJAPAINOSSA

1924

I LUKU.

Eduskunta julistaa Suomen riippumattomaksi tasavallaksi. — Päätöksen oikeuspätevyys ja sisällys. — Hallituksen kaksimielinen kanta valtiomuotoa koskevaan päätökseen nähden. — »Itsenäisyysmiesten» monarkkis-taantumukselliset puuhut ja neuvottelut saksalaisten kanssa; Mecklenburgin herttua Adolf Friedrich kuningasehdokkaana. — Porvarillisten edustajain ja ylipäällikkö Mannerheimin kanta kapinan aikana.

Joulukuun 6 p:nä 1917 julisti Suomen eduskunta Venäjään aikaisemmin yhdistetyn Suomen suuriruhtinaskunnan riippumattomaksi tasavallaksi.

Tämänluontoisia valtiotekoja ei tietenkään ole edellytetty minkään maan valtiosäännössä; ne ovat luonnostaan vallankumouksellisia, ja niiden oikeusvoimaisuus perustuu toiselle pohjalle kuin kirjoitettuun lakiin. Niin oli tämänkin tapauksen laita. 15 p:nä marraskuuta 1917, Venäjän väliaikaisen hallituksen kukistumisen jälkeen, oli eduskunta »toistaiseksi» ottanut haltuunsa sen vallan, mikä valtiosäännön mukaan kuului hallitsijalle, toisin sanoen: julistanut itsensä Suomen valtiovallan ainoaksi haltijaksi, kunnes valtio-oikeudelliset olot on lopullisesti järjestetty. Tämän nojalla, »korkeimman valtiovallan haltijana», kuten sanat kuuluivat, päätti eduskunta 6 p:nä joulukuuta hyväksyä sen perustan, jolle eduskunnan asettaman hallituksen kahta päivää ennemmin annettu ehdotus uudeksi

hallitusmuodoksi rakentui, *että Suomi on riippumaton tasavalta*. Samoin kuin äskenmainitun esityksen antamis-
muoto poikkesi valtiopäiväjärjestyksessä säädetystä —
s. o. oli juhlallisempi sikäli, että koko hallitus oli läsnä
ja sen esimies luki selostuksen, johon eduskunnan puhe-
mies vastasi —, samoin tapahtui myöskin itse päätöksen
tekeminen valtiopäiväjärjestykselle vieraassa muodossa.

Ei kai hevin voine kiistää, etteikö eduskunta Suomen
koko valtiovallan haltijana, ainoana välittömänä valtio-
elimenä, ollut oikeutettu julistamaan maata itsenäiseksi
ja samalla antamaan sille uutta valtiomuotoa ilman että
sen piti tapahtua tavallisena lainsäädäntötoimena ja nou-
dattamalla sitä varten säädettyä menettelyä. Myöskin
yllämainittu 15 p:nä marraskuuta tehty perustava päätös
oli tapahtunut tavanmukaisesta, valtiopäiväjärjestyksen
edellyttämästä poikkeavassa muodossa. Kansojen elämän
ratkaisevina hetkinä voivat olot vaatia sellaista toiminnan
välittömyyttä tai nopeutta, joka tekee juurtuneiden tai
lain säätämäin muotojen syrjäyttämisen tarpeelliseksi.
Tällä tavoin syntyneen päätöksen pätevyyden ehtona on
kuitenkin, että ne, jotka kansan puolesta toimivat, ovat
pääasiassa yksimielisiä menettelyn oikeutuksesta ja tie-
tävät kansan valtavan enemmistön olevan takanaan.

Miten oli asianlaita tässä tapauksessa? Eduskunnan
asettama hallitus oli Saksassa olevilta luottamusmiehiltään
juuri saamainsa tietojen nojalla tullut vakuutetuksi, että
itsenäisyysjulistuksen piti välttämättömästi tapahtua vii-
pymättä (Edv. Hjelt, *Vaiherikkailta vuosilta* II, s. 72,
ja E. von Hülsen, *Suomen Vapaussoita* I, s. 276). Edus-
kuntaryhmät olivat senjälkeen hallituksen kanssa enna-
kolta sopineet menettelystä, jota sitten noudatettiin, ja
vain eräs yksinäinen sosialidemokraattinen edustaja teki
muistutuksen tätä vastaan päätöksen tekemisen jälkeen

vastalauseen muodossa esittämässään lausunnossa. Päätöksen oikeusvoimaisuuden edellytykset olivat siis epäilemättä olemassa.

Jälkeenpäin on väitetty, että 6 p:nä joulukuuta 1917 tehty päätös oli lopullinen ainoastaan mikäli se koski itsenäisyyden julistamista, ja että se muutoin sisälsi vain väliaikaisen, ohjelmanluontoisen lausunnon siitä, että valtiomuodon, eduskunnan silloisen käsityksen mukaan, tulisi olla tasavaltainen,¹ senvuoksi täytyy maata, tästä päätöksestä riippumatta ja kun vuoden 1772 hallitusmuotoa ei ole nimenomaan kumottu tai muutettu, katsoa monarkiseksi, kunnes tasavaltainen hallitusmuoto on hyväksytty siinä järjestyksessä kuin valtiopäiväjärjestyksessä säädetään.

Mutta tämä selittely on sommiteltu määrättyssä poliittisessa tarkoituksessa niiden toimenpiteiden puolustukseksi, joihin sittemmin ryhdyttiin vastoin puheenalaista päätöstä, ja sitä vastaan puhuvat sekä tosiasiat että tavallinen logikka. Selvään on, että päätöksellä, jos

¹. Eräs silloisen hallituksen jäsen meni vielä pitemmälle väittäessään elokuun puolivälissä 1918 julkaisemassaan lentokirjasessa, että päätös sisälsi ainoastaan vahvistuksen tai kaiken epäilyn poistamisen siitä, että oli olemassa korkeimman vallan haltijan eduskunnalle antama esitys, joka oli rakennettu sille pohjalle, että Suomi on oleva riippumaton tasavalta (E. N. Setälä, *Suomen nykyinen laillinen hallitusmuoto*, s. 28). Eduskunta, vaikka koko valtiovalta oli keskitetty sen itsensä käsiin, oli siis tehnyt päätöksen vain todetakseen erään hallituksen-esityksen muodollisen asianmukaisuuden! Tätä nokkelointia vastaan riittänee viittaus eduskunnan päätöksen tekstiin: »Senjohdosta, että hallitus on tehnyt Eduskunnalle esityksen uudeksi hallitusmuodoksi, joka on rakennettu sille pohjalle, että Suomi on riippumaton tasavalta, Eduskunta korkeimman valtiovallan haltijana päättää puolestaan hyväksyä tämän periaatteen ja hyväksyä myös, että hallitus, saattaakseen Suomen valtiollisen itsenäisyyden tunnetuksi, ryhtyy niihin toimenpiteisiin jotka hallitus on sitä varten tarpeelliseksi ilmoittanut.»

sille lainkaan tunnustetaan lainvoimaa, oli yhtä suuri lainvoimaisuus kummassakin suhteessa. Jos kerran maa tällä valtioteolla voitiin julistaa ja tosiasiallisesti julistettiin riippumattomaksi, niin oli asianlaita sama myöskin tasavaltaisen valtiomuodon suhteen. Ellei eduskunta olisi tarkoittanut sitä, vaan ainoastaan maan kansainvälis-oikeudellisessa suhteessa muuttuneen aseman ilmaisemista, niin olisi se tietenkin julistanut Suomen riippumattomaksi *valtioksi*. Mutta sitä se ei tehnyt; se hyväksyi periaatteen, että Suomi on oleva riippumaton *tasavalta*, ja se määräsi täten samalla maan *valtiomuodon*, lykäten tuonnemmaksi itse uuden valtio*säännön* omaksumisen. Tämän johdosta syntyi valtio-oikeudellisessa suhteessa väliaikainen tila, verrattava siihen, joka alkoi Ranskassa 4 p:nä syyskuuta 1870 ja kesti siellä monta vuotta, aina vuoteen 1875. Monarkia oli lakannut olemasta, mikä ei estänyt, että vuoden 1772 valtiomuoto vielä soveltuvilta osiltaan jäi voimaan, kunnes uusi hallitusmuoto oli ehditty säätää. Että eduskunta oli täysin tietoinen päätöksen kantavuudesta, näkyy siitä, että se päivää sitä ennen oli yksimielisesti peruuttanut 9 p:nä marraskuuta 1917 tekemänsä päätöksen, jonka mukaan vuoden 1772 hallitusmuodon 38. §:n nojalla n. s. valtionhoitajakunta oli asetettava hallitsijan tilalle. Tämä päätös, joka oli aikaansaatu oikeiston puolelta tehdyn äänestystempun avulla, oli tosiasiallisesti kumottu jo 15 p:nä marraskuuta tehdyllä päätöksellä, mutta 5 p:nä joulukuuta se peruutettiin muodollisestikin — tapahtuma, jolla monarkistisen valtio-oikeuskonstruktion kannalta oli suuri merkitys, mutta joka ehkä juuri senvuoksi myöhemmässä valtiomuotokysymystä koskevassa keskustelussa jätettiin huomioonottamatta tai tahallisesti sivuutettiin.

Ei ainoastaan itsenäisyyden, vaan myöskin tasavallan

julistuksen sisältäväksi käsitettiin 6 p:nä joulukuuta 1917 tehty päätös siihen aikaan yleisesti. Siinä lausunnossa, jolla hallituksen puolesta oikeustoimituskunnan päällikkö, senaattori O. Talas, evästi hallitusmuotoehdotusta sitä valio-kuntaan lähetettäessä samana päivänä, 6 p:nä joulukuuta, nimitettiin Suomea useita kertoja »nuoreksi tasavallaksi». Eduskunnan täysistunnossa 9 p:nä tammikuuta 1918 puhui hallituksen esimies, senaattori P. E. Svinhufvud, »nuoresta tasavallastamme». Ja samassa täysistunnossa käytti toinen hallituksenjäsen, senaattori E. N. Setälä, eräässä lausunnossa nimitystä »Suomen nuori tasavalta». Valtio-oikeuden professori R. Erich — miltei ainoa, — joka aikaisemmin oli julkisuudessa puoltanut monarkkista hallitusmuotoa Suomelle — selitti eräässä saksalaisessa aikakauskirjassa (*Illustrierte Zeitung* 17. p:ltä tammikuuta 1918), että »väliaikaisesti on toimeenpantu tasavaltainen järjestys». Eduskunnan perustuslakivaliokunta lausui 15 p:nä tammikuuta 1918 lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa: »Sittenkuin Suomi on tullut itsenäiseksi tasavallaksi, on selvää» j. n. e. Eräässä lainopillisessa tutkielmassa, joka käsittelee Suomen ja Venäjän valtio-yhdistyksen purkautumista (Y. W. Puhakka, *Suomalais-venäläisen valtioyhdistyksen viimeiset vaiheet ja purkautu-minen*) ja jonka kanta tässä asiassa ei muuten ole yhtä-pitävä sen kanssa, joka yllä on esitetty, tunnustetaan myöskin sen käsityksen, että Suomen valtiomuoto 6 p:nä joulukuuta tehdyllä päätöksellä oli muutettu tasavaltai-seksi, olleen tähän aikaan yleisen (s. 229).

Ei ollut myöskään mitää aihetta siihen uskoon, että eduskunnan päätös ei kaikilla tahoilla olisi ollut vaka-vassa mielessä tehty tai että sitä ei olisi katsottu sito-vaksi, vaikkakin tiedettiin olevan niitä, jotka sisimmässään mieluummin olisivat suoneet, että hallitusmuoto edelleen-

kin olisi jäänyt monarkkiseksi ja Suomi julistettu kuningaskunnaksi. Mikäli päätös koski periaatetta, että Suomi oli oleva riippumaton tasavalta, olivat näet kaikki eduskunnassa siitä yksimielisiä; ainakaan ei minkäänlaista erimielisyyttä tullut ilmi. Aloitteen päätökseen, siinä muodossa, missä se sitten tehtiin, olivat tehneet kaikkien porvarillisten ryhmien puheenjohtajat näiden ryhmien puolesta. Sosialidemokraatit olivat eri mieltä ainoastaan niiden toimenpiteiden laadusta, joihin itsenäisyyden tunnustamisen saavuttamiseksi oli ryhdyttävä, ja se äänestys, joka toimeenpantiin porvarillisten ja heidän ehdotuksensa välillä, koskikin itse asiassa vain tätä, vaikka tälle äänestykselle sittemmin monarkistisella taholla koetettiin antaa laajempi kantavuus.¹ Ilman erimielisyyttä oli myöskin se komitea, joka oli laatinut hallitusmuotoehdotuksen ja johon kuului edustavimpia miehiä maan kaikista valtiollisista puolueista, m. m. myöskin oikeistolaiset, entiset senaattorit vapaaherra R. A. Wrede, J. R. Danielson-Kalmari ja J. K. Paasikivi, lausunut, että »tasavaltainen hallitusmuoto on omansa sekä saavuttamaan kannatusta että sovelias niin kansanvaltaisuuteen taipuvalle kansalle kuin Suomen kansalle» ja että »sellaisen hallitusmuodon epäilemättä täällä laajoissa piireissä katsotaankin parhaiten vastaavan Suomen kansan toiveita ja tarpeita».

Samalla kuin eduskunta julisti Suomen riippumattomaksi tasavallaksi, kehoitti se hallitusta ryhtymään tarvittaviin toimiin maan itsenäisyyden tunnustamisen saavuttamiseksi ulkomaisten valtain puolelta. Myöskin niissä kirjelmissä, joilla hallitus tässä tarkoituksessa kääntyi vieraiden valtioiden puoleen, ilmoitettiin Suomi — ainakin

¹ Vielä prof. R. Erichin äskettäin ilmestyneessä tieteellisessä teoksessa *Suomen Valtio-oikeus*I, siv. 89 peitellään tätä tosiasiaa.

tapahtui niin Ranskan puoleen kääntyessä — tasavallaksi (ks. Suur-Britannian ulkoministeriön historiallisen osaston julkaisemaa kirjoitusta *Finland* s. 124 ja seur.). Siltä, joka tarkkaavasti seurasi tapahtumain kehitystä, ei kuitenkaan jäänyt huomaamatta, että ne, jotka hallitukselta saivat tehtäväkseen itsenäisyysjulistuksen ilmoittamisen Skandinaavian valtakunnissa, kartoivat pyytämästä Suomen *tasavallan* tunnustamista. Nytemmin tiedetäänkin, että ne, joilla oli sama tehtävä Saksassa, menettelivät samalla tavalla: he mainitsivat sitäpaitsi virallisessa anomuskirjassaan Saksan keisarilliselle hallitukselle ainoastaan, että »Suomen valtiopäivät ja hallitus olivat selittäneet Suomen olevan riippumattoman suvereenisen valtion» (v. Hülsen, main. teos s. 283). Mutta kun seurauksena tästä esim. Ruotsin antamassa itsenäisyyden tunnustuksessa, sellaisena kuin hallituksen esimies Sivinhufvud sen ilmoitti eduskunnalle 8. p:nä tammikuuta 1918, valtiomuotoa ei mainittu, tapahtui Saksan valtakunnan antama tunnustus »Suomen itsenäisen tasavallan» tunnustamisen muodossa (tätä koskeva virallinen tiedonanto ks. v. Hülsen, main. teos, s. 271 ja seur.; Hjelt, main. teos, II, s. 83, mainitsee valtakunnan kanslerin, kreivi Hertlingin tämän kanssa yhtäpitävät sanat suomalaisen lähetyskunnan audienssilla 6. p:nä tammikuuta 1918.) Itävalta-Unkari tunnusti niinikään nimenomaan »Suomen itsenäisen tasavallan» (ks. v. t. ulkoasiainministerin, vapaaherra v. Flo-towin lähetyskunnan audienssilla 13. p:nä tammikuuta 1918 antamaa, Hjeltin main. teoksessaan II, s. 86 *in extenso* julkaisemaa selitystä). Niin oikein käsittivät valtio-oikeudellisen suhteen myöskin keskusvallat ja niiden vastuunalaiset valtiomiehet. Ja jo ennen virallisen tiedonannon vastaanottamista oli Ranska rientänyt tunnustamaan Suomen »itsenäiseksi tasavallaksi».

Tuli sitten kapina. Erinäisistä seikoista käy ilmi, että hallitus ei enää kapinan puhjetessa ollut halukas kiinnittämään huomiota tasavallan julistamista koskevaan päätökseen, tai että ainakin sen enemmistö halusi toimivapautta valtiomuotokysymyksessä. Senaattori O. W. Louhivuoren antaman tiedon mukaan valtiopäiväkeskustelussa 8 p:nä elokuuta 1918 olivat hallituksen mielestä olot kapinan puhkeamisen vuoksi muuttuneet siinä määrässä, että hallitus itsetietoisesti ja tarkoituksella katsoi velvollisuudekseen välttää 28 p:nä tammikuuta 1918 kansalle antamassaan julistuksessa Suomen nimittämistä tasavallaksi. Se osa hallitusta, jonka oli onnistunut päästä Vaasaan ja siellä muodosti »valkoisen» Suomen hallituksen, koetti niinkään — kuten sen esimies, senaattori H. Renvall samassa tilaisuudessa ilmoitti — karttaa virallisissa asiakirjoissa koskettamasta maan valtiomuotokysymystä. Toisaalta on olemassa ainakin yksi *Suomen Asetuskokoelmassa* juliaistu asiakirja, joka osoittaa, ettei Vaasan-hallitus täysin onnistunut tässä pyrkimyksessään. Eräässä tiedotuksessa Suomen kansalle 8 p:nä helmikuuta 1918, jonka tämän hallituksen puolesta on allekirjoittanut senaattori Renvall, sanotaan: »Kautta kansan kaikkien kerrostien muodostukseen vakaumukseksi se käsitys, että Suomen *tasavallan* vapauden joukot ovat kaikkia aseettomia kohtaan sävyisät ja armahtavaiset.»

Ymmärtääkseen hallituksen kaksimielistä kantaa kysymyksessä, on muistettava, että siihen, Svinhufvud etunenässä, kuului vain sen ajatuksen kannattajia, että maan itsenäisyys saavutettaisiin ainoastaan Saksan avulla ja oli ylläpidettävissä vain läheisen valtiollisen, taloudellisen ja sotilaallisenkin liittymisen kautta Saksaan, jonka lopullista voittoa maailmansodassa ei vähintäkään epäilty. Jo puolivälissä marraskuuta 1917, eli pari viikkoa ennen hallituk-

sen muodostamista, oli Svinhufvud lausunut valtiolliselle hengenheimolaiselleen, yliopiston varakansleri Edv. Hjeltille, vähää ennen jälkimmäisen lähtöä salaisessa valtiollisessa tehtävässä Berliiniin: »Hanki nyt vain saksalaiset tänne, muuten me emme tule toimeen» (Hjelt, main. teos, II, s. 61). Kun kapina puhkesi, oli Saksan väliintulon hetki tullut tai ainakin sen mahdollisuus auennut. Mutta Saksan väliintulon ja läheisen Saksaan liittymisen ehdoksi katsottiin aktivistisissa itsenäisyyspiireissä monarkian perustamista, saksalainen ruhtinas, mieluummin joku Hohenzollern, kuninkaana. Tällä perustalla oli pidetty neuvotteluja Saksan sotapäällystön asiamiesten kanssa Tukholmassa ja asianomaisella taholla Berliinissä sekä vihdoin myöskin päämajassa. Aikaisemmin mainittu eduskunnan päätös n. s. valtionhoitajakunnan — eli kuten sosialidemokraatit ivallisesti sanoivat »kolmen kuninkaan» — valitsemisesta näyttää olleen yhtenä renkaana tässä saksalais-suomalaisessa puuhassa; valtionhoitajakunta tulisi, kuten »Regentschaftsrat» Puolassa, välittämään siirtymistä monarkiaan.

Hjelt kertoo muistelmissaan (II, s. 152): »Jo sodan ensimmäisenä vuotena kiinnittivät ne piirit, jotka uskalsivat toivoa Suomen vapautumista, huomionsa myöskin Suomen tulevaa hallitsijaa koskevaan kysymykseen. Näissä piireissä näet kallistuttiin ehdottomasti monarkkisen valtiomuodon kannalle, edellyttäen, että Suomi pääsee itsenäiseksi.» Olipa aktivistien silloisen asiamiehen Tukholmassa, hovioikeudenauskultantti Fr. Wetterhoffin, onnistunut löytää sopiva ehdokaskin vielä pystyttämättömälle valtaistuimelle: Mecklenburgin herttua Adolf Friedrich, sotilas, tutkimusretkeilijä ja saksalaisen neekerisiirtomaan Togon kuvernööri. Myöskin Hjelt harrasti jo aikaiseen henkilö-kysymystä ja syksyllä 1917 oli hän saanut m. m. Sven

Hediniltä lämpimän suosituksen tämän virkaveljestä herttuasta. Ja slaavilaisen kielitieteen professori Helsingin yliopistossa J. J. Mikkola, joka hallitukselta oli saanut tehtäväkseen ilmoittaa Bulgarialle eduskunnan päätöksen Suomen julistamisesta itsenäiseksi tasavallaksi, katsoi tilaisuuden olevan omiaan pohtiakseen kuningas Ferdinandin kanssa kysymystä sopivasta ehdokkaasta Suomen — kuninkaanvaltaistuimelle; hän sai muuten tältä edullisia arvosteluita mecklenburgilaisesta (Hjelt, main. teos, II, s. 153).

Että aktivistimme eivät rajoittaneet harrastustaan kysymykseen monarkiasta ja monarkista, vaan koettivat voittaa Saksan sotapäällystää ja suursaksalaisia piirejä muillakin näille otollisilla mielipiteillä, jotka he tietenkin myöskin itse omaksuivat — se ilmenee eräästä sangen huolellisesti toimitetusta ja muhkeasti painetusta julkaisusta, jonka yllämainittu Wetterhoff julkaisi Berliinissä nimellä: *Finnland im Lichte des Weltkrieges* (Suomi maailmansodan valossa).¹ Tässä julkaisussa lausutaan: »Suomen vapausliikkeen päämääränä on Suomen täydellinen irrottaminen Venäjän valtakunnasta ja itsenäisen monarkian muodostaminen. Mitä tulevan Suomen kuningaskunnan rajoihin tulee, toivovat suomalaiset, että sen aluetta voidaan laajentaa itäänpäin. Ainakin pitäisi suomalaisen väestön asuma, Laatokan ja Äänisjärven välillä oleva, Arkangelin kuvernementin muodostama alue liittää Suomeen.» Toivottavaa olisi niinkään, että myöskin Kuollan niemimaa siihen yhdistettäisiin. Valtion pysyvyydelle ja lainsäädännön yhtäjaksoisuudelle voisi tosin maan

¹ Kirjasessaan *Kring Jägarbataljonen* (ss. 46 ja 59) mainitsee J. Sundvall, että sitä oli levitetty jo 1915 ja uutena tarkistettuna painoksena 1916 Saksan ulkoministeriön kustannuksella painettuna.

perin kansanvaltainen kansaneduskunta näyttää olevan vaarana. Sen muuttamista ei kuitenkaan lievin käy ajatteleminen. »Sitä voisi vain täydentää toisilla sen rinnalle asetettavilla orgaaneilla, niin että nykyinen kamari tulisi saamaan alahuoneen aseman. Mutta ennen kaikkea on demokraattisen eduskunnan vastapainoksi tarpeen voimakas valtiovalta, ja lujan monarkkisen hallituksen asettamista tervehdittäisiin tyydytyksellä mitä laajimmissa piireissä, eikä yksin porvarillisten puolueiden keskuudessa.» Tämä lausuttiin, se pantakoon merkille, jo 1916.

Ulkopuoliset pidettiin kuitenkin varovaisuuden vuoksi tästä tietämättöminä. Se selittää ne vilpittömät ja lojaalit lausumat »nuoresta tasavallastamme», jotka sisältyivät esim. yhtyneiden porvarillisten eduskuntaryhmäin kansaanvetoamiseen kapinan alussa 28 p:nä tammikuuta 1918 ja Vaasaan kokoontuneiden kansanedustajain kehoitukseen 5. p:nä maaliskuuta 1918.

Lojaalisti eduskunnan 6 p:nä joulukuuta 1917 tekemään päätökseen suhtautui niinikään »valkoinen» armeija tai oikeammin sanoen sen ylipäällikkö, kenraali vapaaherra Kustaa Mannerheim, joka ei ainoastaan ollut perillä meikäläisten saksalaisaktivistien suunnitelmista, vaan vieläpä ympäryслиiton ystävänä oli niiden vastustaja. Mannerheim käytti päiväkäskyssään koko sen ajan, minkä hän johti armeijaa, itsestään nimitystä »Suomen tasavallan sotajoukkojen ylipäällikkö».

Yllämainittujen seikkain ja niiden perustana olevan, 6 p:nä joulukuuta 1917 tehdyn eduskuntapäätöksen johdosta oltiin »valkoisessa» Suomessa kapina-aikana yleisesti siinä käsityksessä, että maa jo oli tasavalta ja tulisi sinä pysymään. Missä määrin tämä on saattanut vaikuttaa kansannousun menestykseen punaista valtaa vastaan, on vaikea ratkaista. Mutta varmaa on, että ellei taistelua

olisi käyty demokratian merkeissä, jos kansalle ja armeijalle olisi sanottu: me kukistamme punaisen vallan ja sitten lakkautamme yhtäläisen äänioikeuden ja vähennämme kansan vaikutusvaltaa valtionasioihin ja teemme Suomen kuningaskunnaksi, saksalainen ruhtinas valtaistuimella, niin olisi maalaisväestön uhrautuvaisuus useimmilla seu-
duilla ollut paljoa pienempi ja voitto paljoa epävarmempi.

II LUKU.

Aktivistinen monarkia-agitatsioni Helsingissä »punaisena aikana». —
Rauhansopimus Saksan kanssa asettaa Suomen Saksasta riippuvaiseksi.
— Kapinan kukistaminen saksalaisten avulla lisää riippuvaisuutta. —
»Antakaa meille kuningas!» — Sanomalehtiväittelyä valtiomuodosta. —
Ehdotetaan kansanäänestystä ja uusia vaaleja kysymyksen ratkaisemiseksi. — Monarkistit vastustavat ehdotuksia; tasavaltalaiset toistaiseksi niinikään. — Maaseutu ehdottomasti tasavallan kannalla. — Pääkaupunkilaisoikeisto sytyttää tulen ilmiliekkiin julkaisemalla kehoituksen kannattamaan monarkiaa ja eturyhmä-edustusta. — Mannerheimin puhe armeijan Helsinkiin-marssin jälkeen.

Pohjoinen ja keski- eli »valkoinen» Suomi ja punaisten vallassa oleva Etelä-Suomi olivat kapina-aikana kuin kaksi eri maailmaa. Täällä etelässä, varsinkin pääkaupungissa, missä odotettiin ja saatiin vierasta apua, alkoivat saksalais-aktivistimme jo hyvissä ajoin muokata maaperää monarkia-ajatuksen ja muiden ohjelmaan kuuluvien aatteiden toteuttamiselle. Hyvin järjestetty agitatsioni pantiin käyntiin. Edustaja, professori G. G. Rosenqvist kertoo kirjassaan *Kuningaskysymyksemme, sen vaiheet ja ope-
tukset* (s.5), kuinka monarkia-aate, ensin puhtoviljeltynä jos-
sakin tai joissakin politikoivissa pääkaupunkilaispiireissä,
löysi tien pieneen ryhmään edustajia, jotka kapina-aikana
joka päivä kokoontuivat keskustelemaan päivän tapahtu-
mista. »Eräänä päivänä hämmästytti», kertoo prof. Rosen-
qvist, »muuan tämän piirin jäsen, jolla todennäköisesti

oli joitakin suhteita noihin politikoiviin pääkaupunkilaispiireihin, tahtomalla tietää, kuinka moni läsnäolijoista äänestäisi monarkian, kuinka moni tasavallan puolesta. Eräs toinen piirin jäsen poistui harvoin kokouksesta esittämättä ensin 'ceterum censeo'tansa: meidän täytyy saada kuningas, sama sitten millä keinoin.» — Dosentti G. Landtman on merkinnyt muistiin, että eräs ruotsalaisen kansanuolueen edustaja 7. p:nä maaliskuuta kertoi hänelle, että porvarillisissa piireissä oli huomattavissa hyvin voimakas opinioni monarkian hyväksi. »Ruotsalaisessa eduskuntaryhmässä oli tuskin useampia kuin joku ainoa henkilö, joka päättävästi kannatti tasavaltaa, vanhasuomalaisessa ryhmässä oli 8, 9 sellaista henkilöä.» (*Finlands väg till oavhängighet*, s. 299.)

Tämän kirjoittajan luona kävi samaan aikaan kaksi henkilöä, jotka eivät kuuluneet hänen seurapiiriinsä, mutta ilmeisesti, joko omasta aloitteestaan tai toisten kehoituksesta, olivat tulleet vartavasten vaikuttamaan samaan suuntaan kuin prof. Rosenqvistin mainitsemat edustajat. Toinen, joka oli menettänyt nuoren poikansa taisteluissa punaisia vastaan, selitti, että se uhri, jonka hän ja muut olivat tehneet, vaati ryhtymistä useihin valtiollisiin toimenpiteisiin, kun kapina kerran saataisiin kukistetuksi: monarkian toimeenpanoon, äänioikeuden rajoittamiseen eduskunta- ja kunnallisvaaleissa, kaksikamarijärjestelmään, omistavien luokkien yhteiskunnallisen ja taloudellisen aseman lujittamiseen ja luonnollisestikin peräti ankaraan kapinoitsijain rankaisemiseen. Vaikka tunsin mitä syvintä sääliä onnetonta isää kohtaan, en kuitenkaan voinut käsittää, että hänen tai hänen poikansa tekemä uhri vaatisi valtiollista ja yhteiskunnallista taantumista, enkä myöskään yhtyä hänen kostoajatuksiinsa. Toinen luonanikävijä selitti kapinan osoittaneen, että suo-

malaiset olivat ala-arvoista rotua — itse hän ei ollut ruotsinmielinen, vaikka kuului kyllä vanhaan ruotsalais-suomalaiseen kulttuurisukuun — ja että ainoa parannuskeino olisi saksalainen ruhtinas valtaistuimella ja raudankova preussilainen järjestys, kaksikamarijärjestelmä ja yleisen ääni-oikeuden rajoittaminen. Hän lisäsi tietävänsä, että me, jos noudatamme tätä politiikkaa, saamme Venäjän-Karjalan ja Kuollan ja siten suuria rikkauksia ynnä luonnollisen, strategisen rajan Venäjää vastaan. Minä huomautin, ettei hänen todistelunsa ollut oikein johdonmukaista, sillä jos suomalainen »rotu» oli ala-arvoista — mitä tosin omasta puolestani en lainkaan voinut myöntää — niin eihän ollut syytä laajentaa Suomea alueilla, joissa asui suomalaisia heimoja, jotka vielä lisäksi olivat venäläistyneitä. Muissakin suhteissa vastustin jyrkästi hänen vaatimuksiaan.

Jokseenkin samoihin aikoihin alkoi pääkaupungissa kierrellä myöskin huhuja sen »rauhansopimuksen» sisällyksestä, joka Berlinissä 7. p:nä maaliskuuta oli solmittu Saksan ja Suomen välillä — meidän maamme puolesta allekirjoittajina herrat Edv. Hjelt ja R. Erich siihen valtuutettuina (Svinhufvudin allekirjoittamalla, toisen henkilön sittemmin täyttämällä avonaisella valtakirjalla; ks. Hjelt, main. teos, II, s. 117). »Itsenäisyysmiehemme» katsoivat erinomaisen suureksi eduksi Suomelle, että Saksa sopimuksen mukaan oli sitoutunut vaikuttamaan sen hyväksi, että muut vallat tunnustaisivat Suomen riippumattomuuden, ja katsoivat olevan täysin paikallaan, että Suomi sitoutui olemaan luovuttamatta mitään osaa alueestaan tai myöntämään rasiteoikeutta millekään muulle vallalle ilman Saksan suostumusta. Että Suomen itsenäisyys täten oli kytketty yhteen Saksan voiton kanssa maailmansodassa, ei heitä huolettanut— täytyihän Sak-

san voittaa. Määräys Saksan puoltajatoimesta riippumattomuutemme tunnustamiseen nähden muiden valtojen puolelta aiheutui meidän rauhanneuvottelijaimme vielä pitämälle menevästä esityksestä, että Saksa sitoutuisi vastaamaan siitä, »että Suomen itsenäisyys ja riippumattomuus varmennetaan ja lujitetaan» — mikä esitys kuitenkin kohtasi vastustusta saksalaisten puolelta (Hjelt, main. teos, II, s. 118). Taloudellisesti hyvin epäedulliset ehdot rauhansopimukseen liittyvässä kauppasopimuksessa eivät kuitenkaan erinäisillä tahoilla meillä, varsinkaan liikemassassa, herättäneet sanottavaa innostusta.

Rauhansopimus Saksan kanssa oli, kuten etevä saksalainen kansainvälisen oikeuden tuntija, professori W. Schücking, sittemmin, (*Tageblatt-Lhdessä*) sitä arvioi, tehnyt Suomen »valtioksi, joka suhteessaan Saksaan oli asetunut puoli-itsenäiseksi». Minä puolestani tunsin itseni syvästi masentuneeksi siitä vasallinsuhteesta Saksaan, johon sekä »rauhansopimuksen» että kauppasopimuksen kautta olimme joutuneet, sillä vaikka minä Suomen ja koko länsimaan vuoksi olin toivonut Venäjän kukistumista sodassa enkä senvuoksi ollut myöskään voinut omaksua sen liittolaisten asiaa, en kuitenkaan koskaan ollut toivonut Suomen Venäjästä irroittamisen seuraukseksi maan läheistä riippuvaisuutta Saksan keisarikunnasta. Jo kansallisylpeyden tunne nousi sitä vastaan, mutta myöskin tieto saksalaisista tai preussilaisista menettelytavoista vieraiden kansallisuuksien ja omankin kansan kohtelussa, vihdoin puoleksi-itsevaltainen hallitustapa ja vielä moni muu seikka sen lisäksi vaikutti peloittavasti. En sitäpaitsi saattanut ensinkään yhtyä yleiseen käsitykseen, että saksalaisten retki Suomeen oli tehty vain jalomielisen avun antamiseksi meille taistelussa venäläis-suomalaista bolševismia vastaan, vaan olin vakuutettu, että sillä oli aivan toinen tarkoitus: päästä

englantilaisten kimppuun Muurmannin-rannikolla.¹ Näiden syiden lisäksi tuli vielä, että minä Yhdysvaltain sekaannuttua sotaan en uskonut Saksan lopulliseen voittoon, vaan päinvastoin aavistin päinvastaista.

Mainitsen tämän, vaikka se ei suoranaisesti kuulu asiaan, osoittaakseni, mistä se valtiollinen mieliala oli johdunut, mihin minä puolestani tähän aikaan olin joutunut. Selvästi näin näköpiirissä rajun taantumuksen sisäpolitiikassa ja täydellisen riippuvaisuuden Saksasta ulkopoliittisessa suhteessa. Ja kuitenkin ei saksalainen apuretkikunta vielä ollut saapunut. Osittain keventääkseni sydäntäni, osittain tunnustellakseni maaperää, kävin parin vaikutusvaltaisen poliitikon luona, joista toinen nuorsuomalainen, toinen maalaisliiton jäsen, ja huomasin mielihyväkseni heissä vallitsevan aivan toisen ajatustavan kuin sen monarkkis-taantumuksellisen, joka nyt yhä enemmän alkoi levitä pääkaupungin seurapiireihin.

Saksalaisten noustua maihin Hangossa yltyi monarkisten aktivistien rohkeus. N:ossa 24 salaisuudessa monistettua ja levitettyä julkaisua *»Fria Ord — Vapaa Sana»* oli luettavana uutinen englantilaisten sukellusalusten räjähdyttämisestä Helsingin edustalla ynnä seuraava mieltelmä: »Olkoon se muistona viimeisestä kerrasta, jolloin ryssän englantilaiset vedenalaiset herrastelivat Suomen kuningaskunnan rannikolla». Poikamaisen rohkeasti ja varmasti puhuttiin kuningasaatteesta tässä jo toteutettuna asiana. Kirjoittaja ei varmaankaan voinut aavistaa, että vuotta myöhemmin brittiläisiä vedenpäällisiä aluksia otet-

¹ Ludendorffin »Sotamuistelmista» käy nyttemmin ilmi, että näin tosiaan oli, ja että saksalaisen retkikunnan päällikön sanat ensimmäisessä julistuksessaan: »me noudatamme ihmisrakkauden ääntä» olivat sotaretoriikkaa eikä mitään muuta.

täisiin Helsingissä ystävällisesti vastaan Suonien tasavallan rannikoiden suojelijoina.

Sen jälkeen kuin saksalaiset olivat valloittaneet Helsingin ja porvarillinen sanomalehdistö pääsi jälleen ilmestymään, ei kestänyt kauan, ennenkuin monarkiaa alettiin vaatia aivan julkisesti. Ensimmäisen airueen kunnia kuuluu eräälle nuorelle aktivistille, joka samalla oli suurimpia saksalaisihailijoita, fil. maist. Artur Eklundille. Huhtikuun 23 päivänä kohotti hän *Dagens Press*issä huu-don: »Antakaa meille kuningas!» Häntä seurasi heti vanhempia valtiomiehiä: aikaisemmin kaikkea muuta kuin saksalais- ja aktivistis-mielinen edustaja, pankinjohtaja E. Schybergson *Hufvudstadsbladet*issa, edustaja, ent. senaattori E. Nevanlinna *Uudessa Suomettaressa* y. m. — hypnoosi oli siis levinnyt laajalle, kuten odotettavissa oli.

Kenellekään näistä kirjoittajista ei eduskunnan 6 p:nä joulukuuta 1917 tekemä päätös merkinnyt mitään. Me tarvitsimme saksalaissyntyistä kuningasta, ja oli yhden-tekevää, miten hän tuli valtaistuimelle, kunhan vain tuli. Hra Eklund oli sitä mieltä, että armeijan pitäisi julistaa maa kuningaskunnaksi ja valita kuningas, ja hän lausui tässä erinäisissä pääkaupunkilaispiireissä tuohon aikaan hyvin tavallisen ajatuksen. Hra Nevanlinna katsoi myös-kin, että armeijan mieltä pitäisi ensin tiedustaa valtio-muotokysymyksessä, mutta sitten saisi eduskunta ottaa ratkaisun vastuulleen, »kun nyt kerran muuta menettely-tapaa käytännöllisesti ei ole tarjona». Hra Schybergson vihdoin oli sitä mieltä, että eduskunta vuoden 1772 hallitusmuodon 38 §:n nojalla voisi ilman muuta ryhtyä valitsemaan kuningasta.

Hrain Eklundin ja Nevanlinnan pionunciamento-tuumat saivat hyvinansaitun kurituksen *Helsingin Sano-missa*, missä professori K. J. Ståhlberg jo heti Helsingin

vapautuksen jälkeen julaistussa kirjoitussarjassa »Tulevaisuuden lähtökohtia» oli ehtinyt ennalta torjua vastustajansa rynnäkön, ja nyt, samoin kuin koko valtiomuotoististelun aikana, suurella taidolla ja tarmolla johti polemiikkia monarkisteja vastaan.

Hra Schybergson oli ollut varomaton väittäessään, että eduskunta ei ollut tehnyt päätöstä tasavallan toimeenpanemisesta, mutta että hallitus ennenaikaisilla olettamuksilla tässä suhteessa oli johtanut harhaan yleisen mielialan, joka luuli, että Suomi nykyään oli tasavalta. Minä lähetin senvuoksi *Hufvudstadsbladet*iin poleemisen lausunnon, jossa ensinnäkin vetosin 6 p:nä joulukuuta 1917 tehtyyn päätökseen ja sitten huomautin, että valtiomuotokysymystä ei missään tapauksessa pitäisi saada tehdä juriidiseksi tulkinta- tai nokkeluuskysymykseksi, vaan ratkaista se kansan enemmistön tahdon mukaan. Sen, joka mahdollisesti kuninkaaksi valittaisiin, pitäisi jo oman itsensä vuoksi olla varma siitä, että kansa todellakin halusi monarkiaa. Ehdotin senvuoksi, viitaten Norjan esimerkkiin unionin purkautumisen jälkeen, että kysymys ratkaistaisiin yleisellä kansanäänestyksellä.

Täten olin tahtonut välttää sitä, mikä sittemmin oli perusvirheenä valtiomuotokysymyksen käsittelyssä, nimittäin, että eduskuntaa, sittenkuin melkein kaikki sosiaalidemokraattiset edustajat (joita kaikkiaan oli 92) suuremman tai pienemmän osallisuutensa vuoksi kapinaan olivat menettäneet edustajapaikkansa, tässä vaillinaisessa ja tykkänään muuttuneessa kokoonpanossaan katsottaisiin päteväksi ratkaisemaan kysymystä, mahdollisesti päinvastaiseen suuntaan kuin se, jonka sama eduskunta täysilukuisena ollessaan oli päätöksellään 6. p:nä joulukuuta 1917 määrännyt. Muodollisoikeudelliselta kannalta ei tosin mitään ratkaisevaa väitöstä epätäydellisen eduskunnan

pätevyyttä vastaan voinut tehdä, sillä valtiopäiväjärjestyksessä ei ole säädetty mitään *qvorumia* (määrätyn edustajaluvun läsnäoloa päätösvoipaisuutta varten). Mutta moraaliselta kannalta näytti minusta menettely, että muo-
dollista oikeutta hyväksikäyttämällä ratkaistaisiin valtiomuoto- ja valtiosääntökysymys valitsijakunnan lähes toisesta puolesta välittämättä, väärältä, ja poliittisessa suhteessa sitäpaitsi ylen epäviisaana. Mitä arvovaltaa olisi sellaisen eduskunnan päätöksillä! Ja mitä oikeutettua katkeruutta »herroja» vastaan ennemmin tai myöhemmin herättäisikään rahvaassa, jos monarkia toimeenpantaisiin tällä tavalla ja saataisiin se vaikutelma, että tasavalta ja demokratia olikin vain naamiona, joka ensimmäisen sopivan tilaisuuden sattuessa heitettiin pois!

Kansanäänestysehdotuksen haittana oli, että sen toimeenpano vaati erikoisen lain säätämistä. Mutta myöskin Norjan valtiosäännölle oli ja on vieläkin kansanäänestys vieras laitos. Hyvällä tahdolla voitiin asia tietenkin jokenkin helposti järjestää. Saman ajatuksen oli muuten aikaisemmin lausunut — kuten myöhemmin huomasin — itse professori Erich (vuoden 1917 lopulla julkaisemassaan kirjasessa *Valtioelämän murroskaudelta*). Siinä tapauksessa, että Suomi tulisi riippumattomaksi ja saisi itse valita valtiomuotonsa siihen katsomatta, miten Venäjä järjesti omat asiansa, oli prof. Erichin mielestä sopivinta ratkaista tämä kysymys kansanäänestyksellä. Että ajatus myöskään hallitukselle kysymyksen myöhäisemmällä vaiheella ei ollut vieras, käy ilmi *Neue Freie Presse*stä, missä lehden Berliinin-kirjeenvaihtaja kertoo lähettiläs Hjeltin haastattelusta kesäkuun alussa. »Ellei valtiopäivillä ratkaista kysymystä huomattavalla enemmistöllä», lausui Hjelt, »tehtä-
neen sen johdosta suoranainen vetoaminen kansaan, jolloin ei ainoastaan aseteta ratkaistavaksi kysymystä, onko

Suomesta tuleva monarkia vaiko tasavalta, vaan myöskin esitellään hallitsijaehdokas.» (*Helsingin Sanomat* 6 p:nä kesäkuuta.)

Mutta oli olemassa toinenkin mahdollisuus saavuttaa, mitä kansanäänestys ehdotuksella oli tarkoitettu — kansantahdon selville saanti — ja se oli uusien eduskuntavaalien toimittaminen. *Hufvudstadsbladet*issä 3. p:nä toukokuuta olleen tiedon mukaan olivat ne hallituksen jäsenet, jotka kapinan aikana olivat Vaasassa, samoin kuin ne edustajat, jotka oleskelivat »valkoisessa» Suomessa, pitäneet uusia vaaleja toivottavina niin pian kuin mahdollista kapinan täydellisen kukistamisen jälkeen; vain talousarvion järjestelyä ja erinäisiä kiireellisiä asioita varten katsottiin vaillinaisen eduskunnan pitävän toistaiseksi olla toimessa. Onko tässä erikoisesti valtiomuotokysymys ollut ajatuksissa, on epävarmaa, mutta tuskin luultavaa, koska »valkoisessa» Suomessa — kuten yllä on kerrottu — tasavalta jo katsottiin peruuttamattomaksi tosiasiaksi. Nimenomaan valtiomuoto- ja valtiosääntökysymystä silmällä pitäen esitti vähää myöhemmin, toukokuun alussa eräs kansanedustaja, jo mainittu professori Rosenqvist eräässä kirjassessa (*Valtiollisia päivänskysymyksiä. Harkintaa ja suvaitsevaisuutta*) vaatimuksen, että uudet vaalit pikapuoliin määrättäisiin toimeenpantaviksi, jotta kysymyksen ratkaisisi koko kansaa edustava eduskunta. Tämä ajatus oli epäilemättä kaikkein oikein, mutta sillä oli siihen aikaan vielä vähemmän mahdollisuutta saada kannatusta kuin kansanäänestys ehdotuksella.

Pääkaupungin monarkistitaholla tahdottiin vain käyttää. sosialisteista vapautetun, puhtaasti porvarillisen ja samalla »laillisen» eduskunnan suotuisaa konjunktuuria, eikä senvuoksi haluttu minkäänlaatuista kansantahdon tiedustelua, eikä olletikaan tämän eduskunnan hajoitta-

misen muodossa. Pelättiin nähtävästi, että kansantahdon tulos olisi toinen kuin mikä Berliiniin oli ilmoitettu yleiseksi mielipiteeksi, ja tämä pelko peitettiin sellaisiin viisaudensanoihin kuin esim. seuraavat: »On suuri erehdys luulla, että kansanäänestys aina oikein ilmaisee kansan todellisen, sisimmän tahdon, joka usein voi olla salattu kansalta itseltään. Kun näin on, saa luvan toisella tavalla hankkia tietoa kansan mielialasta, niin hyvin kuin laatuun käy.» (E. Nevanlinna, *Uusi Suometar*, 27 p:nä huhtikuuta.) Mikä tämä toinen tapa oli, sen jo tiedämme; se oli vetoaminen voittoisaan armeijaan, toisin sanoen pistimiin.

Myöskin johtavalla tasavaltalaistaholla oltiin taistelun tällä vaiheella haluttomia kieltämään vaillinaisen eduskunnan pätevyyttä valtiosääntökysymyksen ratkaisuun. Toivottiin vielä saatavan monarkistit luopumaan puuhistaan ja suostumaan tasavaltaiseen hallitusmuotoon, eikä taktillisista tai muista syistä varsinkaan haluttu uusia vaa-leja. Tällä kannalla olivat erikoisesti nuorsuomalaiset ja heidän johtajansa, professori Ståhlberg.

Sanomalehtiväittelyä monarkia- ja tasavaltakysymyksestä käytiin toukokuun alkupuoliskolla yhä kiivaammin. Ruotsinkielinen sanomalehdistö kannatti jokseenkin yksimielisesti monarkiaa; vain joissakin Pohjanmaan maaseutulehdissä kuului joku ääni tasavallan puolesta — siirtolaisuuden kautta tunnetuiksi tulleet Pohjois-Amerikan olot olivat siellä tehneet vaikutustaan. Pääkaupungin lehdissä onnistui jonkun tasavaltalaisen, odotuksen jälkeen, saada julaistuksi poikkeava mielipiteensä, kuten esim. *Hufvudstadsbladet*:ssä porvarissäädyn entisen puhemiehen, pankinjohtaja F. Heikelin. Suomenkielinen sanomalehdistö oli sitävastoin tähän aikaan enimmäkseen tasavaltaista: pääkaupunkilaislehdistä kannattivat tosin *Uusi Suometar* ja aktivistinen *Uusi Päivä* ehdottomasti monarkiaa, mutta

Helsingin Sanomat, jonka painos suuresti lisääntyi, levitti tasavaltalaista katsantokantaa ja sai kannatusta melkein koko suomalaiselta maaseutulehdistöltä puolueväristä riippumatta.

Eduskunnan oli määrä kokoontua ensimmäisen kerran kapinan jälkeen 15. p:nä toukokuuta. Päivää ennen täytti kaikkien pääkaupunginlehtien ensimmäisen sivun kehoitus, jonka oli allekirjoittanut 47 kansalaista, melkein yksinomaan helsinkiläisiä, niiden joukossa J. R. Danielson-Kalmari, J. K. Paasikivi ja R. A. Wrede (kaikki kolme jäseniä perustuslakikomiteassa, joka, kuten olemme nähneet, yksimielisesti oli lopulla vuotta 1917 puoltanut tasavaltalaista valtiomuotoa), E. G. Palmén, O. Stenroth, E. Estlander, E. Nevanlinna, E. Schybergson, A. H. Virkkunen, E. Ehrnrooth — veljellisessä sovussa. Kehoitus oli hyvin laaja ja monisanainen. Vaatimuksia oli kaksi: kuningaskunta ja edustuslaitoksen muutos.

Edellistä vaatimusta perusteltiin etupäässä ulkopolitiittisilla syillä. Meidän pieni maamme oli vaarassa joutua jälleen idän jättiläisen nielaistavaksi. »Meidän täytyy hankkia itsellemme varma kannatus siltä ainoalta taholta, josta voimme sitä menestyksellä odottaa: siltä mahtavalta sotilasvaltakunnalta, jonka aseiden voitosta Suomen itsenäisyys on kasvanutkin.» Tämän mukaisesti oli kysymys valtiomuodosta ratkaistava. — Ei sanottu suoraan, mutta se piti ymmärtää, että Saksan tuen ehtona oli monarkia, saksalainen ruhtinas valtaistuimella.

Eduskuntalaitoksen muuttamisvaatimukseen esitettiin pääasiassa seuraavia syitä. Nykyinen eduskunta oli vain puutteellisesti saattanut täyttää niitäkään rajoitettuja vaatimuksia, joita sen aikaisemmin verrattain vähäinen valta oli sille asettanut. Sitä vähemmin tyydyttävästi voisi se ratkaista niitä paljoa suurempia tehtäviä, joita

siltä vaadittiin itsenäisen valtakunnan edustuslaitoksena. »Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, joka on nykyisen eduskuntamme kokoonpanon ainoana perustana, on semmoiseksi yksipuolinen. Tämä on otettu huomioon kansanvaltaisimpainkin maiden edustuslaitosta järjestettäessä. Meillä voitiin, kun yksikamarijärjestelmä pantiin voimaan, perustella tätä sillä, että ylen vahva ja itsenäinen hallitusvalta tarjosi riittävän vastapainon yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden yksipuolisuudelle. Kun tätä vastapainoa nyt ei enää tule olemaan, tulee meidänkin hankkia se eduskunnan omaan keskuuteen, jossa sen sija luonnollisimmin onkin.» Eduskuntaan pitäisi senvuoksi nyt voimassa olevien vaalimääräysten ohella varata tilaa jollekin määrälle sellaisten tärkeiden yhteiskuntaryhmien erikoisedustajia, kuin maanviljelys, teollisuus, kauppa sekä henkinen viljelys, ehkäpä vielä joku muu eturyhmä sen lisäksi.

Kehotuksessa esiintyvät siis ne ajatukset, jotka jo kauan ennen sisäisen sodan syttymistä oli Berliinissä esitetty Suomen itsenäisyysliikkeelle tunnusomaisiksi. Ja itse asiassa kuuluivatkin allekirjoittajista useimmat, vaikka eivät tunnetuimmat ja arvovaltaisimmat, »itsenäisyys»-piiriin. Kapinan ja saksalaisten väliintulon tekemän vaikutuksen avulla oli aktivistien onnistunut saada muitakin poliitikkoja, jotka aikaisemmin olivat olleet heidän vastustajiansa, puolelleen. Muutamien kääntymys tapahtui tosin koko myöhään. Niinpä oli vielä 16. ja 19. p:nä huhtikuuta, kun eduskunnan perustuslakivaliokunnan jäsenet epävirallisesti käsittelivät hallituksen hallitusmuotoehdotusta, tasavaltainen valtiomuoto hyväksytty ilman äänestystä; vasta 22. p:nä huhtikuuta ilmoitettiin, että ruotsalaisen eduskuntaryhmän enemmistö kannatti monarkiaa, muut ryhmät olivat sitävästoin edelleenkin tasavallan puolella (*Helsingin Sanomat* 9. p:nä elok. 1918). Olipa

vapaaherra Wrede vähää aikaisemmin, kapinan aikana, eräässä promemoriassa, joka kierteli edustajapiireissä, esittänyt erinäisiä arveluttavuuksia monarkiaa vastaan. »Muualta tuodulla hallitsijalla ei ole muita mahdollisuuksia saada omaa kantaansa ajetuksi läpi kuin minkä perustuslait hänelle myöntävät ja mitkä samassa määrin voi tasavallan presidentilläkin olla.» (G. G. Rosenqvist, *Kuningaskysymyksemme*, ss. 4 ja 9.)

Noiden 47:n kehoitus heitti uuden hajaannuksen siemenen Suomen, kansalaissodan kautta jo ennestään rikkinäisen ja kahtia hajonneen kansan keskuuteen. Kehoitusta oli merkinantona pitkään ja kiihkeään valtiolliseen taisteluun, joka vuorostaan hajoitti »valkoisen» Suomen. Täytyy olettaa, että sen allekirjoittajat olivat täysin tietoisia seurauksista, eivätkä toimineet joukkopsykoosin vaikutuksen alaisina. Heidän on täytynyt myöskin olla selvillä siitä, minkä saksalainen Suomen-ystävä, professori K. Tönnies kirjassaan *Vapaa Suomi* (lopulla vuotta 1917) oli osoittanut ymmärtävänsä, että »uudestaan syntyneen valtion sisäisen kehityksen kannalta olisi ennen kaikkea toivottavaa, että päätöksen takana olisi mahdollisimman yksimielinen kansa, että siis, jos tasavalta on perustettava, ei mikään mainittava monarkkinen, tai jos monarkia on uudistettava, mikään voimakkaampi tasavaltainen vastustus yllyttäisi jokaisessa nykyaikaisessa valtiossa jo ennestään kiivasta puoluetistelua.» (s. 12.) Kun kehoituksen allekirjoittajat siitä huolimatta sytyttivät roihun, on heidän täytynyt olla siksi lyhytnäköisiä, että ovat uskoneet ainakin yhteiskunnan porvarillisen osan olevan helposti saatavissa yksimielisesti hylkäämään sen valtiomuodon, jonka koko kansaa edustava eduskunta muutamia kuukausia ennen yksimielisesti oli katsonut Suomelle sopivimmaksi ja onnellisimmaksi.

Kehoituksen tarkoituksena oli luonnollisesti lähinnä vaikuttaa seuraavana päivänä kokoontuvaan eduskuntaan. Sitä seuraavana päivänä, 16. p:nä toukokuuta, tapahtui kenraali Mannerheimin ja kansanarmeijan unohtumaton marssi pääkaupunkiin. Monarkistien aikomus tässä tilaisuudessa armeijan kautta muodossa tai toisessa ehättää eduskunnan edelle tai ainakin siihen vaikuttaa jäi toteuttamatta, mutta kenraali Mannerheimin sanoja, että oli tärkeää panna valtiolaivan peräsin voimakkaaseen käteen, jota ei puoluekiista huojuuta, riensivät monarkistiset sanomalehdet tulkitsemaan armeijan nimessä annetuksi lausunnoksi monarkian hyväksi. Vielä paljoka myöhemmin, kun Saksan ulkoasiain valtiosihteeri von Hintze 24. p:nä syyskuuta 1918 valtiopäiväin päävaliokunnan edessä oli puolustamassa hallituksensa politiikkaa Suomen suhteen, vetosi hän sen tueksi siihen, että Mannerheim jo toukokuussa oli selittänyt monarkian olevan maan onnen perusehtona! Monarkistit ja heidän mukaansa Saksan hallitus väärinkäyttivät hyväkseen Mannerheimin sanoja. Mikäli kenraali Mannerheim itse päivää jälkeen Helsinkiin-marssin minulle vakuutti, ei hän tarkoittanut antaa mitään lausuntoa valtiomuotokysymyksestä ja oikeutti minut julistamaan perättömäksi jokaisen tulkinnan, joka meni yli hänen käyttämiensä sanojen sisällyksen. Tästä aiheutunut oikaisu julaistiinkin *Åbo Underrättelser*issä—ruotsalaisiin pääkaupunginlehtiin sitä ei yritettykään, se kun katsottiin ihan turhaksi. Sittemmin ilmoitti myöskin ent. senaattori K. Castrén, todennäköisesti siihen valtuutettuna tai pyydettyinä, *Helsingin Sanomissa* Mannerheimin lausunnon monarkistisen tulkinnan perättömäksi.

III LUKU.

Eduskunta kokoontuu; sosialidemokraatit yhtä ainoata poikkeusta lukuunottamatta poissa. — Hallituksen esimies Svinhufvud saa »korkeimman vallan», Mannerheim eroaa, saksalaisten ylipäällikkö v. d. Goltz tulee Suomen politiikan näkymättömäksi johtajaksi ja hallitus muodostetaan uudelleen selvästi saksalaismieliseen suuntaan. — Svinhufvudin kanta valtiomuutokysymyksessä. — Mieliala maaseudulla ja eduskunnassa. — Tasavaltalaisten kehoitus. — Vapaamielisten saksalaisten lausuntoja. — Selitetään merkityksettömiksi; »määräävät piirit» kannattavat monarkiaa; »Suomenkieli kuninkaan kielenä»! — Vanhasuomalaisten edustajain kehoitus.

Kun eduskunta 15 p:nä toukokuuta kokoontui, oli siinä 109 jäsentä 200:n asemesta. Niistä 92 sosialidemokraatista, jotka olivat eduskuntaan kuuluneet, oli läsnä vain yksi (entinen senaattori M. Paasivuori); muut olivat osallisuudesta kapinaan vangitut tai paenneet Venäjälle taikka pysyttelivät piilossa.¹ Puolueryhmitys oli seuraava; 32 vanhan suomalaisen puolueen jäsentä, 26 maalaisliittolaista, 24 nuorsuomalaista, 21 ruotsalaisen kansanpuolueen ja 5 suomalaisen kansanpuolueen jäsentä sekä 1 sosialidemokraatti. Puhemies, pankinjohtaja J. Lundson Viipurista, kuului nuorsuomalaiseen puolueeseen, jonka äänimäärä siten väheni yhdellä.

Aikaisemmin mainittu, Vaasassa tehty ehdotus edus-

¹ Myöhemmin ilmoitettiin vielä kaksi sosialidemokraattia; kuinka heidän kävi, näemme tuonnempana.

kunnan hajoittamisesta ja uusien vaalien toimittamisesta lähiaikana ei ollut saavuttanut kannatusta eduskunta-piireissä Helsingissä. Eduskunnan pitäisi päinvastoin, katsoivat varsinkin monarkistit, nykyisessä kokoonpanossaan, myöhemmin täydennettynä kutsumalla tilalle varamiehiä (jolloin useimpain sosialidemokraattien paikat täytettäisiin porvarillisilla varamiehillä), istua koko valtakautensa loppuun, s. o. kolme vuotta. Tämä mielipide pääsi pääasiassa voitolle. Maalaisliitto oli tosin aluksi epäroivällä kannalla, mutta mukautui sitten (S. Alkio, *Maalaisliitto ja hallitusmuotokysymys*, s. 18–19). Päätettiin, että eduskunta jatkaisi kapinan keskeyttämää toimintaansa, ikäänkuin mitään ei olisi tapahtunut.

Ensi työkseen valtuutti eduskunta hallituksen esimiehen Svinhufvudin käyttämään korkeinta valtaa (18. p:nä toukokuuta). Päätöstä, joka tehtiin hallituksen aloitteesta, perusteltiin vallankeskityksen tarpeellisuudella poikkeuksellisissa oloissa. Maalaisliitto oli toimenpidettä vastaan, mutta hallitus rauhoitti sitä, liiton johtajan S. Alkion ilmoituksen mukaan (eduskunnan täysi-istunnossa 8 p:nä lokakuuta 1918), kahden jäsenensä kautta vakuuttamalla, että mitään tarkoitusta tätä tietä palata monarkkiseen hallitustapaan ei ollut olemassa. Ehdotusta ei senvuoksi esitetty hylättäväksi, vaan päätös tehtiin huutoäänestyksellä; vain kolme edustajaa ilmoitti vastalauseensa. Vaikka Svinhufvudia ei nimitetty valtionhoitajaksi, vaan ainoastaan »senatin puheenjohtajaksi», sisälsi korkeimman vallan antaminen hänelle, maalaisliitolle anetuista vakuutuksista huolimatta, epäilemättä askelen monarkiaa kohti. Se sisälsi sen ohella muutakin: että Suomen politiikan todelliseksi, vaikka ei näkyväksi johtajaksi tuli saksalaisen Ostsee-Divisionan päällikkö, kenraalimajuri kreivi Rüdiger von der Goltz. Tämän kanssa yh-

teydessä oleva tapahtuma oli kenraali Mannerheimin erohakemus (20 p:nä toukokuuta).

Eräs v. d. Goltzin suomalaisia avustajia, kenraalimajuri W. Thesleff kertoo muistelmissaan *Upplevelser under krigsåren* (s. 164): »Kreivi v. d. Goltz, joka aina siihen saakka (Mannerheimin erohakemukseen) ei millään tavoin ollut aktiivisesti ottanut osaa meidän sisäiseen politiikkaamme, vaan pysytellyt sisällisistä oloistamme syrjässä, tuli nyt senaattori Svinhufvudin kutsumana neuvottelemaan näin syntyneestä asemasta sekä erikoisesti tulevan armeijamme järjestetystä ja rakenteesta sekä riittävän monen saksalaisen opetusupseerin hankkimisesta.» Kuinka saksalainen kenraali itse käsitti asemansa, on hän hiukan hämärin, mutta kuitenkin käsitettävin sanoin ilmoittanut lausuessaan, että loogillisena seurauksena päätöksestä lähettää sotajoukko Suomeen oli: »meidän täytyi rohkeasti ja päättävästi tunnustaa pelissä yhä edelleen suomalaista väriä», — — — »epäilemättä oli isänmaani parasta katsoen oikein, etten minä, kun mielipidettäni kysyttiin, vetäytynyt kenraalin kuoreeni ja kieltäytynyt antamasta muka liian poliittisia ja minulle kuulumattomia vastauksia» — — — »minä olin poliittinen kenraali ja olen siitä ylpeä» — — — (v. d. Goltz, *Toimintani Suomessa ja Baltian maissa*, siv. 147 ja seur.)

Kuinka hilyttömästi saksalaista vaikutusta heti ryhdyttiin toimeenpanemaan, osoitti hallituksen uudestaanmuodostaminen viikkoa myöhemmin (27. p:nä toukokuuta). Hallituksen esimieheksi Svinhufvudin jälkeen tuli pankinjohtaja, entinen senaattori J. K. Paasikivi, samoin kuin useimmat vanhasuomalaiset, jotka venäläisen sorron aikana olivat kohotetut kunnian kukkuloille, nyt innokas saksalaisen suunnan kannattaja. Sotaministeriksi nimitettiin yllämainittu Thesleff, entinen venäläinen yleisesikuntaupseeri,

joka oli joutunut saksalaisten sotavangiksi Riian valloituksessa ja sittemmin työskennellyt Saksan yleisesikunnan »Sektion Politik«-osastossa¹ sekä vihdoin toiminut yhdysupseerina v. d. Goltzin esikunnassa ja sen mukana saapunut Suomeen. Salkuttomana senaattorina, lähimpänä tehtävään olla ulkoasiaintoimituskunnan päällikön, pankinjohtaja O. Stenrothin apulaisena, astui hallitukseen johtaja S. Sario, Venäjän-aikaisen perustuslakitaistelun ajoilta aivan erityisen huonossa huudossa oleva vanhasuomalainen, joka aikaisemmin mainitun Wetterhofin tultua syrjäytetyksi oli ollut aktivistien toimiston johtajana Berliinissä ja ympäryseliitolle perin vihamielisten kirjoitustensa ja läheisten suhteittensa nojalla »Sektion Politik«in asiamiehiin oli *persona gratissima* näissä saksalaisissa piireissä; tämän vuoksi olikin jo Vaasan-hallitus kutsunut hänet ulkoasiain »valtio-sihteeriksi» — meidän valtiomme hallinnossa sitä ennen tuntemattomaan virkaan. Myöskin uusi elintarvepäällikkö H. G. Paloheimo oli yhtä luotettava saksalaisystävä kuin vanhan suomalaisen puolueen jäsen.

»Korkeimman vallan haltijan» olisi luullut pitävän tärkeänä olla tai pysytellä valtiosääntötaistelun ulkopuolella. Mutta Svinhufvud ei empinyt, — vieläpä samana päivänä kuin oli eduskunnalta uuden valtiustoimivaltansa saanut — laskemasta paljonpainavaa sanaansa vaakaan

¹ Thesleff kertoo itse suurella avomielisyydellä ja tyydytyksellä, kuinka hän pääsi Sektion Politikoin »tirehtöri» Steinwachsien luo, joka oli muudan Saksan yleisesikunnan asiamiehiä (sittemmin saaden meidän Vapausritarikuntamme I luokan!), »ensiluokkainen valtiollinen salavehkeilijä ja yksi aikanaan kuuluisan Agadir-jutun päämiehiä», sekä sitten kapteeni v. Hülsenin luo. »Päästyäni yleisesikunnan 'Sektion Politik'-osastoon, joka osoitti minulle niin suopeaa huomaavaisuutta, että piti minulle kahdet loistavat päivälliset, Hotel Adlonissa ja Hotel Esplanadessa, astuin toimeeni sanotussa osastossa tulevan itsenäisen Suomen edustajana.»

monarkian hyväksi. Eräälle haastattelijalle ilmoitti hän näet »tavallisella avomielisyydellään», että hänessä jo kauan ennen Helsinkiin paluutaan (toukokuun alussa) oli kypsynyt se luja vakaumus, että Suomesta pitäisi tulla perustuslaillinen kuningaskunta. Jos eduskunta hyväksyisi tasavaltaisen hallitusmuodon, tulisivat useimmat hallituksen jäsenet eroamaan.

Lyhyesti sanoen, me olimme saaneet hallituksen, joka ulkonaisessa politiikassaan noudatti »puhtaasti saksalaisia, lähemmin sanoen selvästi oikeistosaksalaisia suunta-
viivoja», lausuu mies, joka itse oli innokas saksalaisystävä ja oikeistolainen (Hjelt, main. teos, s. 250). Sen ohjelmana oli kuningaskunnan perustaminen, Saksan keisarisukuun kuuluva tai sitä lähellä oleva ruhtinas valtaistuimella, ynnä sotilaallinen yhteistoiminta Saksan kanssa Suur-Suomen luomiseksi. Että Suomi siten olisi joutunut osalliseksi maailmansotaan keskusvaltojen puolelle, olisi ollut ohjelman seurauksena, mutta seurauksena, josta uusi hallitus — erinäisiä jäseniä lukuunottamatta — ei olisi voinut peruuttua ja josta sen sittemmin ehkäisi ainoastaan se seikka, että Saksan politiikka katsoi otollisemmaksi asettua hyviin väleihin Neuvosto-Venäjän kanssa ja suorastaan estää Suomea toteuttamasta suursuomalaisia suunnitelmia.

Kuten olemme nähneet, oli Svinhufvudin hallitus itse jättänyt eduskunnalle tasavaltaisen hallitusmuotoehdotuksen, joka parhaillaan oli perustuslakivaliokunnan käsiteltävänä.¹ Vielä niin myöhään kuin huhtikuun puolivälissä, pääkaupungin vapauttamisen jälkeen, kun yhteys Vaasassa ja Helsingissä olevain hallituksenjäsenten välillä oli palautettu, oli Svinhufvud (senaattori K. Kallion il-

¹ Hallitus oli tosin saattanut perustuslakivaliokunnan tietoon aikovansa peruuttaa tämän ehdotuksen, mutta vasta 22. p:nä toukokuuta päätti valiokunta keskeyttää ehdotuksen käsittelyn.

moituksen mukaan eduskunnan täysistunnossa 8. p:nä lokakuuta 1918) ilmoittanut sähköiteitse Helsingissä oleville hallituksenjäsenille, että eduskunta olisi kokoonkutsuttava m. m. väliaikaisen presidentin valitsemista varten tasavallalle. Ja 16. p:nä maaliskuuta oli Svinhufvud Saksan valtiopäiväin päävaliokunnassa selittänyt, että Suomen porvarillisissa piireissä ei oltu ajateltukaan monarkiaa ei kapinan puhjetessa eikä silloin, kun Svinhufvudin selitys annettiin. Päävaliokunnan jäsenen, tri E. Davidin kertoman mukaan oli Svinhufvud vielä sanonut omalta kohdaltaan olevansa vakaumuksellinen tasavaltalainen. Kuinka on nyt Svinhufvudin äskenmainittu väite, että hän jo kauan ennen toukokuuta oli ollut monarkian puolella, yhteensovellettavissa näiden hänen Berliinissä antamiensa tietojen ja Helsingissä oleville hallituksenjäsenille lähettämänsä ilmoituksen kanssa? Toisaalta, kuinka ovat Berliinissä annetut tiedot yhteensovellettavissa sen tosiasian kanssa, joka varmaan ei ollut Svinhufvudille tuntematon, että hänen hengenheimolaisensa, »itsenäisyysmiehet» eli aktivistit, Berliinissä ja Tukholmassa aina olivat esittäneet Suomen kuningaskunnan perustamista itsenäisyysliikkeen pyrkimykseksi ja että heillä jo jonkun aikaa oli ollut kuningasehdokaskin kiikarissa? Ainoa Svinhufvudille suotuista näiden keskenään ristiriitaisten ilmoitusten ja tosiasiani tulkinta näyttää olevan se, että Svinhufvud oli omaksunut tasavaltaisen valtiomuodon, kun ja mikäli se hänen käsityksensä mukaan oli eduksi itsenäisyysasialle, joka hänelle oli kaiken muun yläpuolella ja jota hän, nyttemmin ollen kokonaan v. d. Goltzin vaikutuksen alaisena, katseli saksalaisen sotapäällystön näkökannalta. Suurelle osalle kansaa, jolla oli toinen käsitys tasavallan merkityksestä myöskin itsenäisyydelle, jäi kuitenkin Svinhufvudin menettely selittämättömäksi arvoitukseksi.

Tasavallan kannattajat eivät, Svinhufvudin ilmoituksesta huolimatta, katsoneet asiaansa menetetyksi. Maalaisliitto lähetti samana päivänä (18. p:nä toukokuuta) järjestöilleen kehoituksen toimeenpanna kansankokouksia kautta maan. Maalaisväestön mieliala, varsinkin Pohjanmaalla ja Karjalassa — niissä maakunnissa, missä ensimmäisinä oli noustu punaisia vastaan — olikin ehdottomasti tasavaltainen, ja lähetystöjä, jotka esiintyivät suurella, ehkäpä liiankin suurella ponnekkueudella, kävi hallituksen ja erikoisesti Svinhufvudin luona vaikuttaakseen näihin. Eduskunnassa jakaantuivat tähän aikaan mielipiteet jokseenkin tasan, kuitenkin niin että tasavaltalaiset olivat hiukan voitolla: tasavaltalaisia olivat koko maalaisliitto ja suurin osa nuorsuomalaista ryhmää sekä muutamia kustakin muusta ryhmästä; monarkisteja suurin osa vanhasuomalaista ryhmää ja melkein koko ruotsalainen ryhmä sekä osa nuorsuomalaisia; muutamat vanhasuomalaiset edustajat olivat epävarmalla kannalla.

Toukokuun 29. päivänä julkaistiin *Helsingin Sanomissa* kehoitus tasavallan puolesta, 75 kansalaisen allekirjoittama, niistä 44 kansanedustajia. Siinä sanottiin, että kysymys valtiomuodosta on ratkaistava luottaen kansaan, jonka voimalla sekä muukalaisvalta että kapinallisten hirmuvalta vastikään on murrettu. Kansan omasta keskuudesta lähtenyt valittu valtionpäämies antaa varmempia takeita korkeimman hallitusvallan oikeasta käyttämisestä kuin pienen piirin vaikutuksen alainen, vieraasta maasta tuotu kuningas ja tämän jälkeläiset, joiden soveliaisuudesta ei voida mitään tietää, mutta joihin kansa on ainiaaksi kytketty. Ne ulkopoliittiset syyt, joiden monarkistit selittävät ehdottomasti vaativan monarkiaa, eivät ole päteviä. Nykyinen valtiollinen asema vaatii tosin läheisiä suhteita Saksaan, mutta ei monarkiaa. »Verrattomasti arvokkaampi liitto-

lainen Suomesta voikin Saksalle tulla, jos sen valtiomuoto on Suomen kansallisten olojen ja kansallistunnon tukema, kuin jos kansallemme saataisiin tyrkytetyksi sen omaa valtiollista tietoisuutta vastaamaton elämänmuoto. Etujensa ja sivistystehtäviensä mukaisesti Saksa saattaa ylläpitää yhteyttä yhtä hyvin itsenäisen tasavaltaisen kuin kuningasvaltaisen Suomen kanssa. Eikä meillä ole oikeutta siihen loukkaavaan epäluuloon, että Saksa tahtois sieltä saadun kuninkaan kautta alistaa meidät epäitsenäisen vasallin asemaan.»

Se käsitys, joka kehoituksessa lausuttiin Saksan suhteesta valtiomuotoon, vastasi sitä, mikä Saksan hallituksella ja valtiopäiväin enemmistöllä oli. Jo 8. p:nä toukokuuta oli vapaamielinen varakansleri v. Payer Saksan valtiopäiväin päävaliokunnassa lausunut: »Marssiessamme Suomeen emme tahtoneet sekaantua maan sisäpoliittisiin oloihin ja yhtä vähän on meidän tarvis tehdä sitä nyt. Mitenkä maan tuleva kehitys muodostuu, on kokonaan Suomen sisäinen asia.» — Samana päivänä, kun tasavaltalaisten kehoitus julaistiin *Hufvudstadsbladet*issa (30. p:nä toukokuuta) oli lehdessä eräs arvossapidetyn kansallisivapaamielisen *Kölnische Zeitung*in 23. p:nä toukokuuta julkaisema lausunto, jossa m. m. sanottiin: »Jos monarkkinen valtiomuoto ajetaan läpi vastoin kansan tuntuvan osan ftoivomuksia, voi se johtaa sisäisiin riitoihin, joista ei Suomella eikä meillä, jotka olemme auttaneet maan itsenäisyyden aikaansaamista, ole mitään hyötyä. Me toivomme, että Suomi säästyy näiltä riidoilta. Eräissä Suomen piireissä näyttää syntyneen ajatus jonkun saksalaisen ruhtinaan valitsemisesta hallitsijaksi. Me emme saata ajatella, että kukaan saksalainen ruhtinas Suomessa nykyään vallitsevissa puolueoloissa antautuisi tähän uhkapeleihin. Jäljet kammottavat. Saksalaisten ruhtinasten vienti

ulkomaille ei ole tuottanut niin loistavia tuloksia, että ne kehoittaisivat sitä jatkamaan.» Ja samaan suuntaan kävi *Helsingin Sanomiin* samana päivänä otettu demokraattisen *Frankfurter Zeitungin* lausunto 22. p:nä toukokuuta. Valtio-muotokysymys on, selittää tämä suuressa arvossa pidetty lehti, pelkästään Suomen asia. Jos suomalaisilla valtiomiehillä mahdollisesti on se luulo, että saksalaisten joukkojen tehtävänä oli saksalaisen ruhtinaan toimittaminen valtaistuimelle, niin ovat he arveluttavasti erehtyneet. Saksan kansa ei ollenkaan välitä tämänlaatuisesta maastavienti-politiikasta. Pikemminkin vallan tarpeettomasti rasittaisi politiikkaamme, jos Pohjolaan perustettaisiin valtaistuin, jonka varsinaisena tukena ei olisi kansan vapaa suostumus, vaan Saksan mahtavuuden pelko.»

Nämä lausunnot olivat kiusallisia meikäläisille monarkisteille ja tšekäläisille saksalaisille sotilas- ja siviiliviranomaisille, jotka koko ajan, jos kohta verrattain varovasti, kannattivat monarkistisia puuhia; erikoisen toimelias oli »Sektion Politik des Generalstabes des Feldheeres, Zweigstelle Helsingfors». Kumotakseen näitä lausuntoja esiintyi näyttämöllä entinen sosialisti, professori Mikkola, jonka meidän hallituksemme oli lähettänyt edustajakseen kreivi v. d. Goltzin luo aina saksalaisen retkikunnan Saksastälähdöstä saakka ja joka aikaisemmin oli *Uudessa Suomettarissa* osoittanut innostunutta mielialaansa vertaamalla saksalaisten marssia Hangosta Helsinkiin — Hannibalin retkeen Alppien yli. Kirjoituksessa, jonka bombastisena nimikkeenä oli »Herätkää vihdoon! Kohtalon hetki on tullut!» ilmoitti prof. Mikkola (*Uusi Suometar* 2. p:nä kesäkuuta), että Saksa tosin ei tahdo sekaantua meidän sisäisiin asioihimme, mutta että Saksalle ei suinkaan ole samantekevää, saammeko me kuninkaan vai emme. Ei pidä kiinnittää huomiota sosialististen ja juutalais-vapaamielisten lehtien lausuntoihin. Meidän on pidettävä kiinni kan-

sallis-saksalaisten lehtien ja johtavien valtiollisten piirien käsityksestä, ja se kannattaa monarkiaa. Kuningaskuntana on Suomi voimakas, tasavaltana heikko. Voimakkaan Suomen kanssa on Saksa valmis liittoon, mutta ei heikon. Saadessamme saksalaisen ruhtinaan valtaistuimelle ratkaisemme sitäpaitsi Karjalan kysymyksen ja saamme hyvät suhteet Venäjään siinä tapauksessa, että neuvostovallan kukistuttua sielläkin tulee hallitsijaksi saksalais-syntyinen ruhtinas (!). Sisäpoliittisessa suhteessa, lisäksi professori, lujittaisi monarkia sitäpaitsi suomalaisuutta: »Suomenkieli tulisi kuninkaan kieleksi». — Ei ollut varmaankaan pelkkä sattuma, että Saksan Helsingissä olevan ministerin, vapaaherra Aug. v. Brückin kuva oli prof. Mikkolan artikkelin vieressä *Uudessa Suomettaressa*.

Sama mainitun lehden numero sisälsi myöskin hyvin pitkän kehoituksen, missä 24 vanhasuomalaista kansanedustajaa selitteli valitsijoilleen monarkkisen hallitusmuodon etuja. Kolme saman ryhmän jäsentä ilmoitti lisäksi yhtyvänsä perusteluun, vaikka eivät sanoneet vielä lopullisesti määränneensä kantaansa. Kun vanhasuomalaiseen eduskuntaryhmään kuului 32 jäsentä, ei johtavien monarkistien siis vielä kesäkuun alussa ollut onnistunut saada edes tätä vanhoillista¹ ja aina konjunktuuripoliittikaan taipuvaa puoluetta kokonaisuudessaan suostumaan monarkia-aatteen toteuttamiseen Suomessa. Puolueen valitsijoihin maaseudulla, varsinkaan talonpoikiin, ei tässä kysymyksessä saattanut täysin luottaa.

¹ Ryhmään kuului m. m. kokonaista kuusi pappismiestä. — Koko monarkistiryhmässä eduskunnassa oli 10 papistomme jäsentä, lähes viides osa siitä oli siis tätä ainesta. Valtiomuototaistelussa asettui melkein koko luterilainen papisto suurella innolla monarkian puolelle. Toisaalta on tunnustettava, että se, joka eettillis-poliittiselta kannalta johdonmukaisesti vastusti ja terävimminkin arvosteli monarkistien konjunktuuripoliittikkaa, oli luterilainen teologi, professori Rosenqvist.

IV LUKU.

Hallitus antaa esityksen monarkkisesta hallitusmuodosta. — Lähetekeskustelu: edustajain Wreden, Ståhlbergin ja Rosenqvistin lausunnot. — Nuorsuomalaisten kehoitus monarkian hyväksi. — Nuorsuomalainen maaseutulehdistö saadaan suureksi osaksi muuttamaan kantaa. — Monarkistikokous Viipurissa: Setälän »suuripiirteinen tulevaisuuden ohjelma». — Hjeltin haastattelu. — Perustuslakivaliokunta puoltaa monarkiaa 9 äänellä 8 vastaan. — Sen mietintö ja vastalauseet. — Suuri valiokunta hyväksyy monarkiaehdotuksen 16 äänellä 15 vastaan. — Eduskunta pysyy toisessa lukemisessa 57 äänellä 52 vastaan samassa päätöksessä. — Keskustelusta: Wreden selitelvät.

Hallitukseen, joka oli alituisissa kosketuksissa saksalaisen sotapäällystön kanssa, eivät Saksan sanomalehdissä olleet lausunnot vaikuttaneet; eikä sen vakaumusta järkyttänyt myöskään voimakas tasavaltalainen mielipide kotimaassa. Kesäkuun 11 päivänä antoi se eduskunnalle esityksen hallitusmuodoksi, jonka mukaan Suomi olisi perustuslaillinen, perinnöllinen kuningaskunta. Kuninkaan päätösten tuli olla sen ministerin varmentamia, joka hänelle oli esitellyt asian, ja ministerit olisivat eduskunnalle vastuunalaisia virkatoimistaan. Sotilasasioissa olisi kuninkaalla kuitenkin melkein vapaa toimivalta. Ulkoasioista olisi kuninkaan (valtioneuvostossa) yksin päätettävä; myöskin sodan voisi hän ilman eduskunnan suostumusta aloittaa, kun vain sotaa ei ollut katsottava hyökkäyssodaksi, ja rauhan saattaisi hän niinikään solmia, ehdolla, että rauhan-

sopimus myöhemmin saavuttaa eduskunnan hyväksymisen. Mitä valtiontalousarvioon tuli, olisi kuninkaalla oikeus väliaikaisesti kantaa tuloja ja suorittaa menoja siinä tapauksessa, ettei eduskunta olisi ehtinyt vahvistaa talousarviota ennen sen vuoden alkamista, jota varten se oli laadittu. Kuninkaalla olisi ehdoton *veto*-oikeus sellaisiin lakeihin nähden, jotka olivat perustuslainluontoisia tai koskivat puolustuslaitoksen rakennetta, ja lykkäävä *veto* muiden lakien suhteen: jos eduskunta uusien vaalien jälkeen uudelleen hyväksyisi sellaisen lain muuttamattomana $\frac{2}{3}$ äänten enemmistöllä, astuisi se voimaan ilmankin kuninkaan vahvistusta. Jos kuningassuku sammuisi miespuolelta, ei perustuslain muutoksia saisi tehdä ennenkuin uusi kuningas olisi valittu.

Esityksen perusteluissa selitti hallitus, että kapinan surullisiin kokemuksiin nähden olisi varomatonta vaihtaa ikivanhaa monarkkista valtiomuotoa tasavaltaiseen, varsinkin, kun säännöllisesti palautuvat presidentinvaalit aiheuttavat yhteiskunnan eduille haitallista kiihoitusta maassa ja monarkia voi antaa paljon suurempia takeita kuin tasavalta siitä, että hallitusvaltaa ja sen yhteydessä valtiovaltaa yleensä käytetään kyllin vakiintuneesti ja voimakkaasti, vakaasti ja johdonmukaisesti. »Jos Suomen kansa todella käsittää tehtävänsä suurisuuntaisesti, niin ei voi olla epäilyä edellisen valtiomuodon paremmuudesta.» Monarkkinen valtiomuoto turvaa paremmin säästön yhteiskuntareformien toimeensaannin. Jos taas Suomi pyrkii ulospäin »esiintymään todellisena valtakelijänä Pohjois-Euroopassa, täytyy maan käyttää hyväkseen sitä voiman, vaikutuksen ja arvon lisää, jota kuninkuus voi antaa valtiolle sen kansainvälisissä suhteissa.» Merkityksetöntä ei tässä ole myöskään, että Saksassa on monarkkinen periaate vallitsevana. »Suomalainen ku-

ningaskunta olisi omiaan tasa-arvon perustalla luomaan arvokkaita valtiollisia suhteita Suomen ja mainitun maan maailmanvallan välillä ja samalla asianmukaisesti valvomaan Suomen etuja, missä niitä, maamme luonnollisen heikkouden johdosta, jollakin alalla helposti ehkä sivuutettaisiin.»

Esityksessä ilmoitettiin samalla, että hallitus antoi puoli vuotta aikaisemmin tekemänsä esityksen tasavaltaisesta hallitusmuodosta raueta. Uuden hallitusmuotoehdotuksen alla olivat nimet P. E. Svinhufvud (senaatin puheenjohtajana) ja O. Talas, — kumpikin aikaisemman tasavaltaisen ehdotuksen teossa suoranaisesti mukana olleita. Hallituksen jäsenistä olivat ainoastaan molemmat maalaisliiton edustajat (K. Kallio ja E. Y. Pehkonen) asettuneet enemmistöstä poikkeavalle kannalle, minkä he myöskin lähetekeskustelussa eduskunnassa ilmoittivat.

Hallituksen esimies, senaattori Paasikivi, toisti lähetekeskustelussa ne syyt, joita esityksessä oli esiintuotu monarkian hyväksi. Tässä lausunnossa on vain yksi kohta, joka kannattaa tässä erikseen mainita. Hra Paasikivi lausui: »Jos me todella tahdomme, heidän toivomustansa noudattaen, koota rajan toisella puolella olevat heimomme *yhdeksi* kansaksi ja *yhdeksi* valtakunnaksi, joka kykenee seisomaan omilla jaloillaan, niin ainoastaan monarkkisen hallitusvallan avulla me voimme tämän tehtävän toteuttaa ja säilyttää saavutuksemme tulevaisuudessa.» — Suur-Suomen ajatus lausuttiin siis selvästi hallituksen puolelta. Nähtävästi tätä ja toisia tämäntapaisia tarkoituksia varten tulevaisuudessa oli hallitusmuodossa kuninkaanvalta ulkopolitiikkaa, sotalaitosta, sotaa ja rauhaa koskeissa kysymyksissä tehty niin laajaksi kuin mahdollista.

Nyttemmin tiedetään myöskin, että hallitus — Saksan Suomessa olevien sotilasviranomaisten siihen neuvo-

mana — oli ajatellut poliittisia suhteita Suomen ja sen »mahtavan maailmanvallan» kanssa järjestettäväksi »tasarvon pohjalle» siten, että keisari Wilhelmin poika Oskar tulisi Suomen kuninkaaksi. Mutta siitä tuonnempana. Tässä yhteydessä huomautettakoon ainoastaan, että Svinhufvud—Paasikiven hallitus ei valtiomuoto- ja valtaistuinkysymystä koskevassa politiikassa toiminut niinkuin teki senvuoksi, että sillä olisi siihen ollut ehdoton pakko, vaan senvuoksi, että sen päähän ei edes päikähtänyt epäillä poliittisesta, taloudellisesta ja sota-asemasta saamiensa ylen yksipuolisten tietojen pätevyyttä; se *usko*i Saksan ja sen silloisten hallitusperiaatteiden voittoon maailmansodassa, ja se oli uskossa luja, sangen luja. Epäilijää pidettiin ympäryслиiton sokaisemana fantastina. Tähän aikaan, alkukesällä 1918, levittivät »asiantuntijat» sitäpaitsi huhua ympäryслиittolaisten pian tapahtuvasta lopullisesta kukistumisesta Ranskassa ja Suezin-kanavan ja Egyptin valloituksesta. Tämä on muun lisäksi saattanut vahvistaa hallituksen uskonvarmuutta.

Hallituksen esitystä tervehtivät monarkistinen sanomalehdistö ja monarkistiset edustajat tietenkin sammentumattomalla tyydytyksellä. Merkillepantava oli vapaaherra Wreden lausunto lähete keskustelussa 12 p:nä kesäkuuta. Hän huomautti m. m., että valtiollinen kehitys koko sivistyneessä maailmassa aina Ranskan vallankumouksesta saakka oli käynyt »äärimmäisen demokratian ja parlamentarismin merkeissä», mutta että tämä kehitys nyt nähtävästi oli saavuttanut huippunsa ja käänös toiseen suuntaan oli tapahtumassa. Riippumatta siitä, saataisiinko hallituksen ehdotus lähimmässä tulevaisuudessa toteutetuksi, katsoi puhuja senvuoksi sen esiintymistä »käännekohtaksi Suomen valtiollisessa elämässä, joka tähän saakka vuosikausia on kulkenut yhtämittaa

alaspäin.» Tämä lausunto oli sitä huomattavampi, kun vaapaahra Wrede vielä kapinan aikana, ennenmainitussa promemoriassa, oli osoittanut saaneensa aiivan toisen käsityksen maailmansodan vaikutuksesta valtiolliseen kehitykseen. »Varmimpia seurauksia maailmansodasta tulee olemaan demokratian entistä suurempi nousu», lausui hän silloin (Rosenqvist, *Kuningaskysymyksemme*). Mikä sittemmin oli järkähtänyt tämän vanhoillisen valtiomiehen historiallista näköalaa, on vaikea sanoa. Verestä kirjallista vaikutusta voi, jos tahtoo, olettaa R. Kjellénin kirjasten lukemisesta.¹

Tasavaltalaisten taholla asetuttiin esityksen suhteen jyrkästi torjuvalle kannalle. Hallitus sai lähetekeskustelun aikana eduskunnassa kuulla ankaraa moitetta siitä, että se nyt epäsi tasavaltaiselta valtiomuodolta ne ominaisuudet, jotka puolta vuotta aikaisemmin olivat saaneet hallituksen selittämään tämän hallitusmuodon soveliaimaksi niin kansanvaltaisuuteen taipuvalle kansalle kuin Suomen. Eräs maalaisliittolainen meni niin pitkälle, että sanoi esityksen olevan merkinannon uuteen kapinaan. Toiset maalaisliiton jäsenet lukivat joukon maaseudulla pidettyjen kokousten ponsilauseita tasavallan hyväksi. Professori Ståhlberg huomautti varsinkin sitä luottamuksen puutetta kansaan ja sen elinvoimaan, joka esityksessä

¹ Vielä selvemmin tuntui tämä vaikutus eräässä toisessa puhujassa saman keskustelun aikana. Edustaja, astronomian professori R. Furuhielm lausui: »Sen vuoksi, että meidän kansamme on jakaantunut moniin, toisiaan vastaan taisteleviin puolueihin, on monarkia historiallinen välttämättömyys. Niiden suhteiden vuoksi, joihin olemme joutuneet toisiin ulkomaisiin valtoihin, on monarkia kansainvälinen välttämättömyys, ja maailmantapahtumain kehityksen vuoksi on monarkia meidän maassamme planetaarinen välttämättömyys.» Ainoastaan sana »planeetaarinen» on tässä tietenkin Kjellénin; itse ajatus sinänsä on todellisen astronoomin omia.

oli läpikäyvänä. Hän katsoi, että pantiin liian paljon painoa ulkonaisiin valtiovallan tukiin. »Sen kokoisen ja sellaisen kansan kuin meidän kansamme on, on luullakseni kuitenkin etsittävä varsinaiset tehtävänsä sisäisen, sivistyksellisen, yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen alalla.» Ja siltä näkökannalta on valtiomuotoakin valittava. Puhuja ivaili monarkistien kesken vallitsevaa käsitystä siitä, mitä kaikkea kuningas aikaansaisi — tuo ihmeellinen mies, joka pitäisi hallitusohjat lujissa käsissä, puolueista riippumattomana, mutta jonka kuitenkin, jos noudatti perustuslakia, täytyi olla riippuvainen vastuunalaisista ministereistään ja siis myöskin eduskunnasta ja sen puolueista, joka lisäksi olisi kansallinen, vaikka kansallisuudeltaan ja kieleltään vieras, joka vihdoin sukulaisuussuhteillaan tukisi Suomen kansainvälistä asemaa, vaikka kokemus on osoittanut, etteivät sellaiset suhteet merkitse mitään ulkopoliitikassa, jos kansojen edut käyvät vastakkain. Valtiomuotokysymystä ei kuitenkaan, sittenkuin hallitus oli ottanut tämän askelen, voitu saada ratkaistuksi näillä valtiopäivillä. Niin ollen pitäisi ajatus kysymyksen ratkaisemisesta kansanäänestyksellä ottaa harkittavaksi.

Prof. Ståhlbergin kansanäänestysehdotusta vastaan huomautti vapaahra Wrede m. m., että sellainen ratkaisu tulisi hyvin suuressa määrässä riippumaan sattuman oikusta ja että lahjomista tietenkin käytettäisiin suuressa mittakaavassa siltä taholta, missä halutaan Suomea heikoksi. Samaan suuntaan käyviä viittauksia teki myöskin senaattori Louhivuori. Siihen, joka tarkkasi keskustelua, tekivät nämä väitteet erittäin kiusallisen vaikutuksen, ne kun todistivat pitkälle mennyttä valtiollista sokeutta ja ansaitsemattoman huonoa ajatusta kansastamme. — Professori Rosenqvist, joka ei sanonut olevansa ehdoton

tasavaltalainen eikä jyrkkä monarkisti, toisti ehdotuksensa, että kysymys jätettäisiin uuden, täyslukuisen eduskunnan ratkaistavaksi. »Jos kansamme todellinen pysyvä tahto kannattaa hallituksen nyt tekemää ehdotusta, niin ei kellaan, joka sitä uskoo, pitäisi olla mitään väittämistä sitä vastaan, että tämä tahto myöskin tulee laillisella tavalla ilmaistuksi, sillä sitenhän hän saa vain vahvistuksen sille, mitä hän on ehdottomasti vakuuttanut.»

Tätä viisasta ja oikeamielistä puhetta eivät kuitenkaan kuulleet hallitus ja sen kannattajat. He tahtoivat nyttemmin, kun arpa oli heitetty, saada monarkian läpi keinolla millä hyvänsä, tynkäeduskunnan avulla. Vastarinta oli murrettava. Ja ponnistukset kohdistettiin ensi aluksi mielenmuutoksen aikaansaamiseksi nuorsuomalaisessa puolueessa, jonka kaikki hallituksenjäsenet puuhasivat monarkiaa, jotkut erityisen innokkaasti.

Kesäkuun 12. p:nä, päivää jälkeen uuden esityksen antamisen ilmoittivat julkisessa kehoituksessa yli 360 nuorsuomalaiseen puolueeseen kuuluvaa kansalaista — virka-, liike- ja tiedemiehiä, kirjailijoita ja taiteilijoita, viimeksimainittujen joukossa useita maan tunnetuimpia, kuten Th. Rein, W. Söderhjelm, J. Sibelius, E. Järnefelt, R. Kajanus, E. Saarinen — kannattavansa monarkiaa ja asettui täten hallituksen puolelle vastoin puolueen eduskuntaryhmän suurta enemmistöä ja johtavaa sanomalehteä, *Helsingin Sanomia*. Jotta puolueen maaseutulehdistö saataisiin luopumaan tasavaltakannastaan käyttivät osaksi sanomalehtien johtokunnat, joiden jäsenet useissa tapauksissa olivat monarkkismielisiä, osittain suuret ilmoittajat ankaraa painostusta toimittajiin nähden. Toinen keino, jota ei myöskään laiminlyöty, oli tasavaltalaisten sanomalehtiyhtiöiden osake-enemmistön osto; olipa, mikäli eräs luotettava henkilö paljoa myöhemmin ilmoitti,

hallituksellakin sormensa mukana ainakin yhden mitä suurimman ja vaikutusvaltaisimman maaseutulehden ostossa. Ponnistukset menestyivät sikäli, että tosiaan koko suurehko osa nuorsuomalaista maaseutulehdistöä vähitellen siirtyi hallituksen ja monarkistien puolelle.

Vilkasta agitatsionia harjoitti monarkkis-aktivistinen komitea — »Uuden Suomen turvaamiskomitea» — jolla oli suuria varoja käytettävänä. Lentolehtisiä lähetettiin ja levitettiin asiamiesten kautta ympäri maata. Kokouksia toimeenpantiin, varsinkin Pohjanmaalla ja Karjalassa, missä tasavaltainen henki väestön keskuudessa oli voimakas, ja niitä varten pantiin liikkeelle parhaat puhujat ja arvovaltaisimmat poliitikot.

Eräs suurimpia kokouksia pidettiin Viipurissa heinäkuun 7. p:nä; eikä edes »korkeimman vallan haltija» itse, Svinhufvud, empinyt siinä esiintymästä, ja hänen rinnallaan seisovat nuorsuomalainen senaattori Setälä ja vanhasuomalainen ent. senaattori Danielson-Kalmari. Setälä loihti tällöin esiin monarkistien mielestä vaikuttavassa puheessa loistavan kuvan itsenäisestä Suomen kuningaskunnasta, samalla esittäen hallituksen »suuripiirteisen tulevaisuuden ohjelman». Itä-Karjalan ja Kuollan kansalliselta, strategiselta, maantieteelliseltä ja taloudelliselta kannalta tärkeä Suomeen-yhdistäminen tulisi silloin helposti toteutuksi. Nykyisen pienemmän Suomen sijaan tulisi uusi Suur-Suomi, missä rautatiet kulkisivat maata pitkin ja poikki, Suomenlahdelta Jäämerelle, Pohjanlahdelta Äänisjärvelle, ja kanavat uurtaisivat sitä Vienenmerestä Äänisjärveen, Äänisjärvestä Laatokkaan, Laatokasta Suomenlahteen, j. n. e. Kuninkaan vieraan syntyperän vuoksi ei meidän tarvinnut olla levottomia; Bulgarian esimerkki osoitti pikemmin päinvastaista. Kuninkaan ja hovin kielinä tulisi olemaan suomi; muu olisi sulaa hulluutta. Mi-

kään presidentti ei ikinä kykene muuttamaan yläluokkien keskustelukieltä tässä maassa, mutta siihen kykenee kuningas, sillä hän on Suomen kansan, suomalaisen kansallisuuden ja suomalaisen kulttuurin ruumiillistuma. Kun kaikki meidän naapurivaltiomme — ennen pitkää varmaan myöskin Venäjä(!) — ovat monarkioja, tarvitsemme mekin valtakuntamme etunensä ruhtinaan, ulkomaisten monarkkien kanssa tasa-arvoisen johtajan. Ellemme saa sellaista, on hallituksen pakko erota. Sillä se katsoo tärkeimmäksi tehtäväkseen luonnollisten ja kansallisten rajojen hankkimisen Suomelle. Ja ellei se nyt voi tapahtua, jää se ainiaaksi tapahtumatta ja Karjala ikuisiksi ajoiksi paloitelluksi. Suomen kohtalonhetki on lyönyt, eikä hallitus tahdo ottaa niskoilleen edesvastuuta väärästä ratkaisusta näin kohtalokkaalla hetkellä. — Näin puhui senaattori Setälä — professori, mutta ei profeetta.

Suosittuna argumenttina monarkistisen mielialan muokkailussa oli viittaus Saksan toivomuksiin. Tätä keinoa oli jo aikaisemmin koetettu, kuten olemme nähneet, mutta ilman menestystä: peruutus seurasi pian. Nyt tehtiin uusi yritys, haastatteleamalla lähettiläs Hjeltiä, joka heinäkuun alussa oli tullut Helsinkiin Berliinistä. Diplomaattimme ilmoitti *Hufvudstadsbladet*:ssä 5 p:nä heinäkuuta, että »Saksa — niinkuin asianmukaista on — pidättäytyy sekaantumasta tähän kysymykseen (valtionsääntökysymykseen), jota siellä katsotaan Suomen sisäiseksi asiaksi. Mutta ei voi olla epäilystä siitä, etteikö Saksassa hartaasti toivota, että Suomi päättäisi säilyttää perustuslaillis-monarkkisen hallitustavan, ja etteikö Saksan kannatuksen voimaperäisyyteen Suomen suhteen tuntuvasti vaikuta se tapa, millä kysymys hallitusmuodosta ratkaistaan. Saksassa ei tosiaankaan voi olla saamatta sitä vaikutusta, että tasavalta-agitatsioni edistää ympäryслиiton pyrkimyksiä

ja tämä vuorostaan tasavaltaa.» — Tämä lausunto ei ollut suorastaan väärä, mutta se oli niin laadittu, että suuren yleisön täytyi se väärinymmärtää. Kun ministeri Hjelt puhui siitä, mitä »Saksassa» ajatellaan, niin merkitsi tämä epämääräinen sanonta erinäisiä Saksan yhteiskunnan piirejä, sotilaallisia ja suursaksalaisia. Ei ole näet oikeutta olettaa, että ministerille olisi ollut tuntematonta, että valtiopäiväin suuri enemmistöryhmä ja se mielipide, joka sen takana oli, edelleenkin oli kysymyksessä toista mieltä. Mutta yleisö tuli tietenkin siihen uskoon, että oli olemassa vain *yls* saksalainen mielipide, se, jonka Hjelt sanoi olevan »Saksassa» ja että vastakkainen mielipide oli ympärysluonteinen.

Myöskin tasavaltalaiset järjestäytyivät: kesäkuun 17 p:nä asetettiin Helsingissä tasavaltalainen keskuskomitea, johon minutkin valittiin ruotsalaisten tasavaltalaisten edustajaksi. Sen toimesta perustettiin paikallisjärjestöjä, lähetettiin matkapuhujia, pidettiin kokouksia, jaettiin lentokirjasia ja toimitettiin kirjoituksia maaseutulehtiin. Mutta yhtä vilkasta agitatsionia, kuin monarkistit, eivät tasavaltalaiset voineet aikaansaada, pääasiassa rahavarojen puutteen vuoksi. (K. N. Rauhala, *Piirteitä tasavaltalaistielusta vv. 1917—1919* julkaisussa *Vapaa Maa*, II, s. 12 ja seur.)

Kaikesta huolimatta ei monarkistien ja hallituksen kuitenkaan onnistunut käännättää eduskunnan tasavaltalaisia, ei nuorsuomalaistakaan ryhmää. Perustuslakivaliokunta päätti tosin 18 p:nä kesäkuuta panna hallituksen uuden esityksen, eikä tasavaltalaista hallitusmuotoehdotusta, käsittelyn pohjaksi. Mutta päätös tehtiin 9 äänellä 8 vastaan — enemmistöön kuului 6 vanhasuomalaista, 2 ruotsalaista ja 1 nuorsuomalainen, vähemmistöön 4 maalaisliittolaista, 3 nuorsuomalaista ja 1 ruotsalainen.

Ja kun valiokunta 6 p:nä heinäkuuta sai mietintönsä valmiiksi, oli ääntenjako sama, sillä erotuksella kuitenkin, että vähemmistöstä prof. Rosenqvist kulki omaa tietään ehdottaen, että eduskunta lausuisi, ettei se nykyisessä kokoonpanossaan voinut ottaa asiaa lopullisesti käsitelläkseen, vaan anoisii uusien vaalien julistamista sen ratkaisemiseksi seuraavilla valtiopäivillä.

Perustuslakivaliokunta selitti mietinnössään, että sen enemmistö oli ollut sitä mieltä, että vaikka eduskunta 6 p:nä joulukuuta 1917 oli hyväksynyt sen periaatteen, että Suomi on oleva riippumaton tasavalta, eduskunnan siitä huolimatta pitäisi hyväksyä hallituksen nyt esittämä monarkkinen valtiomuoto. Kun eduskunta teki äskenmainitun päätöksensä, joka ei sisältänyt lainsäädäntötointa, jolla Suomen monarkkinen valtiomuoto olisi muutettu tasavaltaiseksi, olivat valtiolliset olot maassa sekä ulos- että sisäänpäin sellaiset, että ainoastaan tasavaltainen hallitusmuoto näytti saattavan tulla kysymykseen. Senjälkeen oli asema muuttunut, niin että oli käynyt mahdolliseksi valita sellainen valtiomuoto, joka parhaiten vastaa tarvetta ja oloja yleensä, ja tällöin pitäisi myöskin se kokemus, joka kapinasta on ollut, ottaa huomioon.

Mitä ensinnäkin ulkopoliittisiin oloihin tulee, teki maan maantieteellinen asema »välttämättömäksi säilyttää saavutamansa läheiset suhteet siihen mahtavaan maailmanvaltaan, joka niin ratkaisevasti on vaikuttanut Suomen itsenäisyyden luomiseen ja jolta tulevaisuudessakin voimme odottaa tukea itsenäisyydellemme», ja siinä suhteessa ei tasavalta voinut tarjota yhtä varmoja takeita kuin monarkia. Valittavan hallitsijasuvun sukulaissiteet ja suhteet muiden maiden hallitsijasukuihin olisivat omansa lujittamaan Suomen kansainvälistä asemaa ja sen arvoa lisäämään

sekä helpottamaan maamme etujen valvomista ulkopoliittisessa suhteessa.

Pääpaino oli kuitenkin pantava sille, että valtiomuoto on omansa luomaan maallemme sisäistä lujuutta ja eheyttä. »Jota suuremmassa määrässä tämä saavutetaan, sitä varmemmin maamme myös kestää ulospäin ja sitä suuremman arvonannon se kykenee itselleen kansojen keskuudessa hankkimaan. Suomen vastainen valtiomuoto on sentähden etupäässä määrättävä sen olojen historiallisen kehityksen, sen oman sisäisen tarpeen ja sen kansan käsityskannan mukaan.» Suomi on aina ollut perustuslaillinen monarkkinen maa; historiallinen kehitys puhuu siis monarkian puolesta. Sisäisesti tarvitsemme taas ennen kaikkea lujaa, keskitettyä ja tarkoituksistaan tietoista hallitusvaltaa, ja sen voi vain monarkkinen valtiomuoto turvata, sillä tasavalta tulisi heti presidentinvaalin kautta syöksemään kansamme puolueisteluitten pyörteeseen. Tulevaisuudessakin tarjoaisi monarkia varmempia takeita yhteiskuntaelämän rauhallisesta kehityksestä. Monarkki on puolueiden yläpuolella, ja hallitusvaltaa tulitaisiin jo senvuoksi käyttämään monarkiassa suuremmalla lujuudella ja johdonmukaisuudella. Tasavallan presidentti on aina enemmän tai vähemmän riippuvainen siitä puolueesta, johon hän kuuluu, ja häneltä puuttuisi sentähden tarpeellinen arvovalta, »jota meillä vallitsevien puolueolojen vuoksi kellään kotoisella miehellä ei voisi olla». Että vihdoin monarkkinen valtiomuoto on juurtunut kansamme käsitykseen, on luonnollista, kun maa aina on ollut monarkia. Venäjän sortopoliitiikka on tosin ollut omansa heikentämään kansan monarkkista tunnetta, mutta ei kuitenkaan haihduttanut sitä perinnäistä käsitystä, joka keskittää yhteiskuntamahdin lakiin sidotun hallitsijan henkilöön. On myöskin myönnettävä, että kansamme käsitystavaltaan on kansanvaltaisuu-

teen taipuva, mutta kansanvaltaisuus ei suinkaan ole monarkkisen valtiomuodon olemukseen soveltumaton. Sellainen perustuslaillinen monarkia, jota esityksessä ehdotetaan, olisi itse asiassa täysin kansanvaltainen. Kaikilla näillä perusteilla oli valiokunnan, s. o. sen enemmistön, käsitys, että perustuslaillisesti rajoitettu monarkkinen valtiomuoto »paraiten soveltuu Suomen kansan oloihin ja vastaa sen tarpeita».

Mitä esityksen yksityiskohtaisiin säännöksiin tuli, piti perustuslakivaliokunta niitakin yleensä tyydyttävinä. Ainoa valiokunnan ehdottama muutos, joka sisälsi hallitsijan oikeuden rajoittamista, koski valtiotaloutta; valiokunta ehdotti, pyydettyään valtiovarainvaliokunnan lausunnon, että kuninkaalla olisi oikeus väliaikaisesti määrätä maksujen kannosta ja menojen suorituksesta ainoastaan siinä tapauksessa että eduskunta ei ollut päättänyt tuloja menoarviota, vaikka tämä hyvissä ajoin, s. o. kahta kuukautta ennen sen vuoden alkua, jona sen pitäisi olla voimassa, oli eduskunnalle annettu.

Tasavaltaisen vähemmistön vastalause sisälsi täydellisen ehdotuksen hallitusmuodoksi, joka perustui hallituksen ensimmäiseen, joulukuussa 1917 eduskunnalle antamaan esitykseen. Esitykseen oli tehty pääasiallisesti vain sellaisia muutoksia, joista perustuslakivaliokunnan porvarillisten puolueiden jäsenet huhtikuussa 1918, kapinan kukistamisen jälkeen, olivat sopineet. Niinpä ehdotettiin vahvistus- ja *veto*-oikeudesta, että uusien vaalien jälkeen tarvittaisiin vain yksinkertainen ääntenenemmistö, jotta eduskunnan toiseen kertaan hyväksymä laki, joka ei ollut saanut tasavallan presidentin vahvistusta, siitä huolimatta tulisi voimaan. Toisaalta annettiin presidentille oikeus hajoittaa eduskunta ja määrätä uudet vaalit. Oikeiston mieliksi muutettiin säännös presidentinvalista,

joka esityksen mukaan olisi ollut suoraan kansan toimitettava, siten, että vaali tapahtuisi 300:n tarkoitusta varten valitun valitsijamiehen kautta, niinkuin vapaahra Wrede ja senaattori Paasikivi perustuslakivaliokunnan mietintöön lokakuussa 1917 liittämässään vastalauseessa olivat ehdottaneet.

Perusteluissaan huomautti vähemmistö ensin, että eduskunnan 6 p:nä joulukuuta 1917 tekemän perustavan päätöksen mukaisesti Suomi sekä ulos- että sisäänpäin oli esiintynyt tasavaltana, vaikka tätä ei vielä ollut perustuslakisäännöksillä pysyvällä tavalla järjestetty, yhtä vähän kuin monarkkistakaan hallitusmuotoa riippumattomalle Suomen valtiolle oli lopullisesti hyväksytty. Hallituksen kannan muutosta hallitustavan suhteen ei voinut pitää pätevien syiden vaatimana eikä puolustettavana.

Ulospäin monarkkisesta valtiomuodosta kyllä saattaisi olla jonkun verran etua, mutta sitä ei pitäisi yliarvioida. Hallitsijasukujen sukulaisuudella ei ole ratkaisevaa merkitystä valtioiden kansainvälisille suhteille; sen on selvästi osoittanut maailmansotakin (Saksa—Venäjä, Saksa—Englanti). Ja jota suuremmaksi kansan ja kansaneduskunnan vaikutus kehittyi, sitä vähäisemmäksi käypi dynastisten suhteiden todellinen merkitys. Liittosuhteita voidaan solmita yhtä hyvin tasavallan ja monarkian kuin kahden monarkian välillä. Eikä myöskään valtion kansainvälinen arvo suinkaan ole yksinvaltaisesta valtiomuodosta ja hallitsijan sukulaisuussuhteista riippuvainen; Sveitsin ja Pohjois-Amerikan Yhdysvaltain esimerkit todistavat tämän. Ruhtinassuvun suhteista toisiin hallitsijasukuihin ehkä koituvien etujen vastapainona on toisaalta vaara, että ne aiheuttavat ulkonaista riippuvaisuutta ja saattavat vieraita näkökohtia vaikuttamaan maan asiain johtoon.

Mutta ennen kaikkea tulee se, jatkavat vastalauseen-tekijät, että monarkkinen valtiomuoto ei ole omiansa luomaan lujia sisäisiä edellytyksiä Suomen ulkonaisen aseman turvaamiselle. Nämä edellytykset antaa paremmin tasavaltainen valtiomuoto. Suomi on tosin ensin ollut yhden kuningaskunnan osana ja sittemmin toisesta valtakunnasta riippuvana valtiona, jonka hallitusmuoto on ollut monarkkinen. Mutta aina ovat hallitsijat olleet vieraita kansalle, he eivät ole asuneet maassa, eivät asettuneet välittömiin kosketuksiin väestön kanssa, - eivätkä ylimalkaan mieskohtaisesti hoitaneet hallitusasioita. Venäläisaika — kansallisen heräämisen ja valtiollisen kehittymisen aika — on vieroittanut kansaa monarkiasta, ja varsinkin on viime vuosikymmenten sortopolitiikka vaikuttanut siihen suuntaan. Kansan yleinen luonne on sitäpaitsi ehdottomasti kansanvaltainen. Kuningaskunta ja perinnöllinen, hovia pitävä hallitsija eivät sovellu Suomen kansalle, olletikaan kun kuningas on noudettava vieraasta maasta ja kansan kieltä, luonnetta ja oloja tuntemattomana helposti joutuisi ahtaan, vastuuttoman piirin vaikutusten alaiseksi. Sisäistä lujuutta ja voimaa saa valtiomuoto siten, että se laaditaan sellaiseksi, että koko kansa, syvimpiä kerroksiansa myöten, mikäli mahdollista siihen kiintyy. Tämä on saavutettavissa ainoastaan tasavaltaisen valtiomuodon kautta, kun sitävastoin kuningaskunnan perustaminen alun pitäen synnyttäisi tyytymättömyyttä valtiolaitoksiimme, heikentäisi hallituksen arvovaltaa ja kärjistäisi yhteiskunnallisia vastakohtia kansan eheyden kustannuksella.

Tasavaltainen valtiomuoto ei suinkaan estä lujaa, mutta kansaneduskunnalle vastuunalaista hallitusvaltaa, enempiä kuin valtiovallan asianmukaista jakamista. Saatapa tasavallan presidentillä olla enemmänkin valtaa

kuin monarkilla, kuten on laita Yhdysvalloissa. Tasavaltainen valtiomuoto, missä valtiovalta ei helposti voi joutua ristiriitaan kansan ja kansaneduskunnan kanssa, tarjoaa lisäksi varmempia takeita yhteiskuntaelämän rauhallisesta kehittämisestä, jota ei voida menestyksellä rakentaa ulkonaisella pakolla kaavamaiseen elottomuuteen, vaan kansan elävän voiman järjestämiseen omintakeiseen itsetoimintaan lain rajoissa.

Näillä syillä sanoivat vastalauseentekijät olevansa siinä vakaumuksessa, »että tasavaltainen valtiomuoto parhaiten soveltuu Suomen kansan oleviin oloihin ja tarpeisiin».

Tämän selostuksen jälkeen monarkistisista ja tasavaltaisista näkökannoista sellaisina kuin ne esiintyvät perustuslakivaliokunnan mietinnössä, palatkaamme esittämään tapahtumain kulkua.

Kuten jo mainittiin, oli 9 jäsentä perustuslakivaliokunnan enemmistön ehdotuksen ja 7 tasavaltaisen vastalauseen puolella, kun taas yksi tahtoi, että eduskunta kokoonpanoltaan vaillinaisena ei käsittelee asiaa. Asema näytti siis jokseenkin toivottomalta monarkisteille ja hallitukselle, sillä hallitusmuodon läpiajamiseen näillä valtiopäivillä vaadittiin ensinnäkin asian käsittelyyn kiireellisenä $\frac{5}{6}$ annetuista äänistä ja sitten $\frac{2}{3}$ lakiehdotuksen hyväksymiseen.

Saadakseen esittämällä »asiaan vaikuttavia seikkoja», joita ei voitu julkisesti esiintuoda, tasavaltalaiset käännetyksi järjesti hallitus 8 p:nä heinäkuuta neuvottelun eduskuntaryhmien kanssa. Hallituksen esimies, senaattori Paasikivi, jonka kerrotaan näyttäneen hyvin hermostuneelta, ilmoitti silloin m. m., että hallitus tulisi eroamaan, ellei kysymystä lähimmässä tulevaisuudessa ratkaistaisi hallituksen esityksen ja perustuslakivaliokunnan enemmis-

tön ehdotuksen perustalla. — Samanlainen ilmoitus tehtiin sanomalehdissä olleiden tietojen mukaan myöskin suuren valiokunnan käsitellessä asiaa. Mutta ei tästäkään painannasta ollut tarkoitettua tulosta: ainoastaan yhden äänen enemmistöllä (16:lla 15 vastaan) pantiin suuressa valiokunnassa perustuslakivaliokunnan enemmistön ehdotus käsittelyn pohjaksi.

Yhtä niukalla enemmistöllä (57 äänellä 52 vastaan) voitti asian toisessa käsittelyssä eduskunnassa 13 p:nä heinäkuuta monarkkinen enemmistöehdotus tasavaltaisen vastalauseen. Enemmistönä oli 30 vanhasuomalaista, 19 ruotsalaista, 6 nuorsuomalaista ja 2 suomalaisen kansanpuolueen jäsentä. Vähemmistön — oikeastaan 53 ääntä, sillä syrjäänpantu lippu oli ei-ääni — muodosti 36 maalaisliittolaista, 17 nuorsuomalaista, 3 suomalaisen kansanpuolueen jäsentä, 2 vanhasuomalaista, 2 ruotsalaista (professori Rosenqvist ja hovioikeudenneuvos Björk) sekä 3 sosialidemokraattia.

Yleinen keskustelu kesti kaksi päivää, mutta ei ollut juuri mielenkiintoinen — kysymyshän oli jo perinpohjin pohdittu. Tasavaltalaiset vaativat nyt yleisesti kansanäänestystä kysymyksen ratkaisemiseksi. Prof. Rosenqvist vaati terävässä ja etevässä poleemisessa lausunnossa uusia vaaleja. Mutta monarkistit eivät yhäkään tahtoneet tietää mistään vetoamisesta kansaan. Heidän puolestaan puhui ensisijassa vapaahra Wrede, joka huomautti, että sellainen vetoaminen merkitsisi »ratkaisun jättämistä niiden käsiin, jotka eivät ole ainoastaan monarkian, vaan ylipäänsä koko meidän yhteiskuntamme vihollisia», ja »heillä ei ole mitään oikeutta ottaa osaa maan kohtaloiden ratkaisuun». Vapaahra Wrede oli muuten päätynyt varsin kummallisiin juriidis-poliittisiin selitelmiin. Ruotsalais-suomalainen yhteiskuntalaitos oli, lausui hän, rakennettu neljän pääperi-

aatteen nojaan, itsekukin niin tärkeä, että, jos se temmataan pois, yhteiskunta järkkyy perustuksiaan myöten eikä voi pysyä pystyssä: evankelis-luterilainen uskonto, vapaa talonpoikaissäätö, kuningasvalta ja kansan lainsäätämisen ja verotusoikeus. Ja viitaten erääseen elossa olevaan vanhoilliseen ruotsalaiseen valtio-oikeusoppineeseen (prof. Reuterskiöldiin) ja vuoden 1772 hallitusmuodon perustajaan (Kustaa III:een), tuli vapaahra Wrede siihen tulokseen, että eduskunta ei ollut oikeutettu omaksumaan muuta hallitusmuotoa kuin monarkkisen; »se on meidän perustuslakiemme kanta, se niiden henki ja tarkoitus». Käytännöllisestikin oli kysymys nyt vain valinnasta uuden tai vuoden 1772 monarkkisen hallitusmuodon välillä. Sillä »aika tasavallan toimeenpanoon Suomessa on menetetty, auttamattomasti menetetty, ehkäpä ainiaaksi, mutta ainakin ylinähtäväksi ajaksi». Tasavaltalaiset voivat tosin estää monarkkisen hallitusmuodon säätämisen, mutta he eivät voi saada hyväksytyksi tasavaltaista hallitusmuotoa »ja siten syöstä maata onnettomuuteen», koska monarkistit, vaikkapa he uusissa vaaleissa joutuisivat vähemmistöön, kuitenkin aina tulisivat olemaan siksi voimakkaita, että että he vuorostaan voivat estää tasavallan toimeenpanon. — Jo vuotta myöhemmin sai vapaahra Wrede todeta, että hänen ennustuksensa eivät olleet toteutuneet; mikäli hänen oikeushistoriallinen käsityksensä Kustaa III:n vallankaappausvaltiosäännön ikuisesti velvoittavasta voimasta valtiomuodon suhteen oli oikea, sen tiede ratkaiskoon¹—käytännössä sitä ei ole noudatettu.

¹ Prof. Erich vastustaa nyttemmin jyrkästi teoksessaan *Suomen Valtio-oikeus* (I. s. 96) vapaahra Wreden käsitystä.

V LUKU.

Monarkistit ponnistelevat toiveiden pienuudesta huolimatta saadakseen monarkkisen hallitusmuodon läpiajetuksi. — Kuningasehdokaskysymys: hajaannusta asianharrastajain keskuudessa; hallitus kannattaa Hohenzollerneja, ensisijassa keisari Wilhelmin poikaa Oskaria. — Tasavaltaisia kansanedustajia kutsutaan keskusteluun v. d. Goltzin kanssa. — Sosialidemokraattisia kansanedustajia vangitaan. — Hallitus uhkaa erota. — Saksan hallitus lausuu meidän hallituksemme pyynnöstä kannattavansa monarkiaa. — Tieto tästä annetaan eduskuntaryhmille väännetyssä muodossa. — Aiheuttaa pyynnön hallitusmuodon kolmannen käsittelyn lykkäämisestä. — Hallitus haluaa lykkäystä. — Puhemies suostuu tähän; vastalauseita eri tahoilta; eduskunta hajoaa. — Maalaisliiton kirjelmä Svinhufvudille. — Alkio selittää kirjeessä tekijälle kirjelmän vaikuttimia ja monarkistien suuttumusta. — Monarkistista »tunnelmantekoa». — Sanomalehtiagitatsioni tasavaltaisia vastaan: ajavat ympäryслиiton asioita, ylläpitävät yhteyttä sen edustajain kanssa. — Agitatsioni ulotetaan Saksan sanomalehtiin. — *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* puoltaa Saksan sekaantumista kysymykseen. — Saksan armeijain peräytyminen Ranskassa ei järkytä monarkistien uskoa Saksan voittoon.

Asian toisen käsittelyn tulos eduskunnassa ei antanut monarkisteille suuria toiveita hallitusmuodon saattamisesta satamaan. Yhä selvemmäksi kävi, että hallitus ja sen kannattajat olivat ajaneet asian karille. Mutta siitä huolimatta päätettiin jatkaa kerran alettua uraa ja koettaa lopullisesti nujertaa vastarinta. Siihen oli sitä enemmän syytä, kun jo oli ryhdytty valmistaviin toimiin sopivan kuningasehdokkaan saamiseksi.

Edellä on mainittu, kuinka jo kauan ennen kapinaa 1918 meikäläiset »itsenäisyysmiehet» olivat tätä kysymystä harrastaneet ja ajatelleet kuninkaaksi Mecklenburgin herttuaa Adolf Friedrichiä. Kapinan aikana kävivät kuningasehdokkaan luona pari kertaa professorit Mikkola ja Erich, jotka »saivat herttuasta mitä parhaimman käsityksen, ja käyntiensä jälkeen he lausuivat tyytyväisyytensä siitä, että ruhtinas näytti olevan sekä halukas että hyvin so-piva ryhtymään kysymyksessä olevaan vaikeaan tehtävään, olemaan Suomen kuninkaana». (Hjelt, main. teos, II, s. 153). Huhti- ja toukokuussa katsoi myöskin Hjelt, huolimatta asemastaan Suomen ministerinä Berliinissä, useita kertoja välttämättömäksi tavata herttuaa. »Se vaikutelma, että hän oli sovelias 'meidän kuninkaaksemme' lujittui minussa yhä enemmän», sanoo Hjelt muistelmissaan. Tukholman *Aftonbladet*, joka oli meikäläisten saksalais-aktivistien kanssa läheisissä suhteissa, julkaisi myöskin jo toukokuun 3 p:nä herttuan kuvan Suomen tulevana kuninkaana.

Siihenastiset neuvottelut kuningasehdokkuudesta olivat pakostakin epävirallista laatua. Mutta senjälkeen kuin Svinhufvud oli saanut korkeimman vallan, Mannerheim eronnut, hallitus uudelleenmuodostettu ja v. d. Goltz tullut Suomen politiikan näkymättömäksi johtajaksi, saivat neuvottelut pian puolivirallisen luonteen, samalla kun ne henkilökysymyksessä kääntyivät toiseen suuntaan. Helsingissä olevien saksalaisten sotilaspiirien vaikutuksesta tai heidän kanssaan yksissä neuvoin asettui hallituksemme sille kannalle, että »ainoastaan Hohenzollern-suvun jäsen voi taata meille Saksan suojan»; joku pikkuruhtinas muka ei merkinnyt mitään. Hallituksen ehdokkaana oli senvuoksi keisari Wilhelmin poika, prinssi Oskar; »hallitsijakysymyksen onnellinen ratkaisu olisi kerrassaan riippuvainen hä-

nen ehdokkuudestaan.» Kesäkuun 30 p:nä saapui Berliiniin Helsingistä lähetystöneuvos, vapaahra Ad. v. Bondorff ynnä eräs senaattori toimiakseen Berliinissä prinssi Oskarin ehdokkuuden hyväksi. Hjelt, joka edelleen oli mecklenburgilaisen ehdokkuuden kannattaja, työnnettiin syrjään. (Hjelt, main. teos, II, ss. 157 ja seur.)

Prinssi Oskarin ehdokkuus kohtasi vastarintaa Saksan hallituksen taholta ulko- ja sisäpoliittisista syistä, ja keisari Wilhelm selitti ensin ettei hänen sukunsa ruhtinaita, sittemmin ettei kukaan hänen omista pojistaan voisi tulla kysymykseen ehdokkaana Suomen valtaistuimelle. Valtiomuotokysymyksen toisen käsittelyn aikana katsoivat hallituksemme ja sen lähetit siitä huolimatta voivansa toivoa, että valtaistuimelle saataisiin prinssi Oskar, »Willen oma poika». Mutta siltä varalta, että nämä toiveet raukeaisivat, oli ehdolla toinen Hohenzollern, Preussin prinssi Friedrich Wilhelm, sotilas ja v. t. »Landrat» (maan-neuvos) Sleesiassa, mutta ikävä kyllä naimisissa katolinsukkoisen kanssa ja ilman miespuolisia perillisiä — hänenkin ehdokkuutensa Hjeltin kertoman mukaan saksalaisten sotilaspiirien keksimä.

Pääasia tässä yhteydessä on kuitenkin se, että hallitus kuningasetsiskelyssään Saksanmaalla toimi ikäänkuin monarkia olisi ollut ratkaistu asia jo kauan ennen valtiomuotokysymyksen lopullista käsittelyä eduskunnassa, toisin sanoen, menetteli vilpillisesti ja väärin eduskuntaa kohtaan.

Päivää sen jälkeen, kun hallitusmuodon toinen käsittely oli päättynyt — 14 p:nä heinäkuuta — kutsuttiin maalaisliiton puheenjohtaja, varapuhemies S. Alkio ynnä muutamia muita tasavaltalaisia kansanedustajia sotaministeri Thesleffin luo neuvotteluun — kreivi v. d. Goltzin kanssa. Tämä koetti tällöin diplomaattisella tavalla vaikuttaa tasavaltalaisiin, mutta ilman menestystä. Alkio

oli sanonut saksalaiselle kenraalille, että kiitollisuudentunne häntä kohtaan kyllä oli suuri ja sympatia saksalaisia kohtaan vilpiton, mutta että saksalaisten sekaantuminen valtiomuotokysymykseen oli omiansa samentamaan näitä tunteita. Suomalaiset ovat vapauttarakastavaa ja jäykkäniskaista kansaa, ja niinkuin he tekivät vastarintaa Venäjän valtaa vastaan, niin tulisivat he vastustamaan mitä muuta muukalaisvaltaa hyvänsä — mikä selitys tuntuu järkyttäneen v. d. Goltzia niin, että hän lieenee kalvennut, menettämättä kuitenkaan sanoissa tai muulla tavoin itsensä hillitsemistä.¹

Oliko tämän neuvottelun aloitteen tehnyt v. d. Goltz itse vai hallitus, sen tietävät vain asianomaiset. Missään tapauksessa ei hallitus ollut toimeettomana niinä kolmena päivänä, jotka olivat jäljellä kysymyksen ratkaisevaan, kolmanteen käsittelyyn.

Ensimmäinen keino, jota käytettiin, oli kolmesta sosialistiedustajasta kahden vangitseminen osallisuudesta kapinaan. He olivat saaneet istua eduskunnassa, toinen toukokuun 21, toinen kesäkuun 27 päivästä, sittenkuin heidät kuulustelun jälkeen oli laskettu vapaiksi syyttöminä siihen rikokseen, josta heidät nyt äkkiä, 15 p:nä heinäkuuta, vangittiin!¹ ² Siten saatiin tasavaltalaiselta vastustusryhmältä pois kaksi ääntä.

¹ Tästä kohtauksesta sain lähempiä tietoja vasta paljon myöhemmin. Tasavaltalaiset hengenheimolaisenikin pitivät sitä niin huolellisesti salassa, että vasta syyskuun alussa sain tietää, että tällaista yhdessäoloa v. d. Goltzin kanssa ylimalkaan oli tapahtunut.

² Laillisia muotoja noudatettiin tässä tapauksessa yhtä vähän kuin ennenkään, kun sosialidemokraattisia edustajia oli vangittu osallisuudesta kapinaan. VJ:n 11 §:n mukaan olisi vangitsemiseen pitänyt hankkia eduskunnan suostumus. — Viranomaiset syrjäyttivät ilmeisesti vaalilain säännöksiä, kun varamiehiä ei kutsuttu kuolleiden sosialidemokraattisten kansanedustajain tilalle. Eduskunnan puhemies olisi luon-

Toinen keino oli, että hallitus uudelleen esimiehensä Paasikiven kautta huomautti eduskuntaryhmille, että hallitus ei voinut jäädä paikoilleen, ellei monarkkista hallitusmuotoa nyt hyväksytty. Hallituksen mielestä kuului kysymyksen ratkaisu niille kansanaineksille, jotka tahtovat ylläpitää laillista yhteiskuntajärjestystä, ja kun näiden enemmistö, vaikkapa vähäinenkin, haluaa monarkiaa, niin olisi koko yhteiskuntaasäilyttävän eduskunnan velvollisuus nyt yhtyä siihen. Niistä onnettomuuksista, jotka johtuisivat päinvastaisesta menettelystä, ei hallitus voinut mennä vastuuseen, vaan oli pakotettu jättämään sen muille.

Kolmas keino oli, että hallitus veti vieraan vallan, Saksan valtakunnan ja sen hallituksen valtiosääntökysymyksen käsittelyyn. Heinäkuun 17 p:nä, samana päivänä, ilmoitti ulkoasiaintoimituskunnan päällikkö, senaattori Stenroth eduskuntaryhmille, että Saksan tšekäläinen ministeri oli antanut senaatin puheenjohtajalle Svinhufvudille seuraavan, Saksan hallituksen »virallisen» tiedonannon: »Saksan hallitus katsoo, että Suomen ja molemminpuolisten etujen kannalta on monarkkisen hallitusmuodon voimaansaattaminen tarkoituksen mukaisin».¹ Ilmoitus ei ollut tekemättä tarkoitettua vaikutusta erinäisiin tasavaltalaisiin kansanedustajiin. Mutta toisissa, arvostelevammissa, herätti se kummastuksen tunteita siitä, että Saksan hallitus tällä tavoin oli luopunut tähänastisesta asianmukaisesta

nollisesti kyennyt ja ollut velvollinen puuttumaan asiaan saadakseen oikaisun aikaan ja siten suojellakseen valtiopäiväjärjestyksen ja vaalilain pyhyttä.

¹ Siteerattu »Uuden Suomen turvaamiskomitean» kiertokirjeestä 18 piitä heinäkuuta 1918, jonka on allekirjoittanut yliopiston vararehtori, professori H. Suolahti. Kiertokirje painettu *Illkassa* 31 p:nä heinäkuuta 1918.

pidättyväisyydestään asiaan sekaantumasta, minkä ohessa heräsi epäilyä, että selitys ei ollut syntynyt sen omasta aloitteesta.

Tämä epäily on sittemmin todettu oikeaksi. Eräässä puheessaan Saksan valtiopäiväin päävaliokunnassa 24 p:nä syyskuuta 1918 lausui valtiosihteeri v. Hintze: »Suomen hallituksen toivomuksesta ('auf Wunsch der finnischen Regierung') olemme antaneet lähettiläämme puolivirallisesti ilmoittaa, että minkäänlainen sekaantuminen meidän puoleltamme hallitusmuotokysymykseen ei voi tulla kysymykseen, mutta että Saksassa kuitenkin sympatialla tervehdittäisiin perustuslaillisen monarkian säilyttämistä.» Ei siis voi olla epäilyä siitä, etteikö *Suomen hallitus tai sen nimessä siihen valtuutettu henkilö ole lausunut toivomusta, että Saksan hallitus luopuisi asianmukaisesta passiivisuudesta Suomen valtiosääntökysymyksessä ja suoranaisesti sekaantuisi tähän meidän sisäiseen asiaamme.* Silloisen hallituksen jäsenet, hrat Setälä ja Arajärvi, ovat tosin myöhemmin eräässä eduskuntakeskustelussa kiistäneet tämän pitävän paikkansa hallitukseen nähden; onkin ilman muuta selvää, että hallitus ei asiassa ole tehnyt säännönmukaista päätöstä. Mutta että joko senaatin puheenjohtaja tai ulkoasiaintoimituskunnan päällikkö tai Berliinissä oleva ministerimme—luultavasti ensiksi mainittu, jolle vastaus oli osoitettu — oli virallisesti kääntynyt Saksan hallituksen puoleen, sitä ei hevin voida kieltää vastoin v. Hintzen nimenomaista väitettä. Joka muuten lukee ministeri Hjeltin muistelmia, huomaakin, että Saksan sekaantuminen meidän valtiosääntökysymykseemme näytti ei vain luonnolliselta, vaan toivottovaltakin asialta Suomen Saksassa olevasta edustajasta ja todennäköisesti myöskin niistä, joita hän edusti. Hjelt kertoo avoimesti (main. teos II, s. 139), kuinka hän eräällä au-

dienssilla keisari Wilhelmin luona otti puheeksi Suomen valtiomuotokysymyksen ja, kun keisari tällöin osoitti sympatiaansa kysymyksen ratkaisulle monarkkiseen suuntaan, omasta puolestaan lausui, »että meillä Suomessa olisi mielellään nähty siihen suuntaan käyvä, Saksan taholta annettu selvä lausunto.» Kun audienssi tapahtui heinäkuun 30 p:nä 1918, niin ei ministeri Hjelt, jolla toki oli tieto Saksan hallituksen heinäkuun 17 p:nä eduskuntaryhmille ilmoitetusta lausunnosta, näytä katsoneen tätä riittävän selväksi ja positiiviseksi, vaan halunneen vielä selkeämpää todistusta »itsenäisen» Suomen vasallisuhteesta Saksaan.

Asian yhteyteen kuuluu eräs varsin huomattavaa laatua oleva seikka. Saksan hallituksen tiedonannolla oli v. Hintzen ilmoituksen mukaan koko lailla toinen sanamuoto kuin se, missä se annettiin eduskuntaryhmien tiedoksi. Se oli, kuten olemme nähneet, paljoa varovammin ja diplomaattisemmin laadittu — tässäkin, samoin kuin ministeri Hjeltin aikaisemmin mainitussa haastattelussa, puhuttiin vain toivomuksista »Saksassa». Kuka on tehnyt muutokset? Missä on lausunto saanut sen kategorisen, tekisi mieli sanoa, sotilaallisen päättäväisen muodon, jossa se ilmoitettiin eduskuntaryhmille? Että se muoto, jossa valtiosihteeri v. Hintze esitti Saksan hallituksen tiedonannon, on oikea, on Saksan valtakunnan varakansleri v. Payer vakuuttanut tämän kirjoittajalle. Onko ehkä joku toinen tiedonanto saksalaiselta taholta annettu Saksan hallituksen ilmoituksena? Ne, joita asia lähinnä koskee, eivät ole katsoneet olevan aihetta ilmaista arvoituksen selitystä. Mutta totuus tulee ennemmin tai myöhemmin kuitenkin ilmi.

Senaattori Stenrothin ilmoitus esitettiin, kuten jo on mainittu, samana päivänä kuin hallitusmuotokysymys joutui kolmanteen käsittelyyn, vähää ennen sitä varten

määrätyn eduskunnan täysi-istunnon alkua. Monarkistiselta taholta saadun tiedon («Uuden Suonien turvaamiskomitean» yllämainitun kiertokirjeen) mukaan oli siitä m. m. se seuraus, että eräät tasavaltalaiset edustajat pyysivät kysymyksen ratkaisun lykkäämistä. Hallitus riensi kannattamaan tätä pyyntöä — ellei se alunpitäen ollut sitä neuvonutkin, kuten prof. Rosenqvist puolestaan uskoo (*Hallitusmuotokysymys*, s. 22 ja seur.). Hallitukselle oli lykkäys erittäin tervetullut, sillä sen enemmistö halusi hallitusmuodon hyväksymistä ennen kuninkaanvaalia, ja vielä saattoi toivoa, että tasavaltalaisissa pian tapahtuisi yleinen mieltenmuutos — osa nuorsuomalaisia oli jo alkanut horjua, eli kuten monarkistilehdissä lausuttiin, osoittaa »isänmaallisen itsekieltäytymisen» merkkejä. Ajankohta oli sitäpaitsi sellainen, että saattoi odottaa pian tapahtuvaa ja ratkaisevaa muutosta yleisessä sota- ja ulkopoliittisessa asemassa kysymyksen ratkaisulle hallituksen toivomuksen mukaan suotuisaan suuntaan. Saksan sotilasjohdon ja oikeistopiirien oli muutamia päiviä aikaisemmin onnistunut poistaa ulkopoliitiikan johdosta v. Kühlmann, joka oli toiminut yksissä neuvoin eduskuntaenemmistön kanssa. Heinäkuun 14 p:nä oli Saksan valtiopäivät laskettu lomalle marraskuun 5 p:ään, joten »Oberste Heeresleitung» (ylin sotajohto) puoleksi vuodeksi eteenpäin pääsi julkisesta arvostelusta ja sai täysin vapaan toimivallan ulkopoliitiikan alalla. Heinäkuun 15 p:nä olivat vihdoinkin Hindenburg ja Ludendorff alkaneet suuren »rauhan»-rynnäkkönsä, ja ensimmäiset, erittäin suotuisat tiedot sen menestyksestä olivat juuri saapuneet Helsinkiin. Vielä pari viikkoa — ja ympärysmaitten armeijat olivat voitettut, saksalaiset Pariisissa, ja sen seurauksena vastarinta monarkiaa vastaan Suomessa murrettu!

Eduskunnan puhemies suostui ehdotukseen, että hal-

litusmuotokysymyksen kolmas käsittely lykättäisiin joksikin aikaa, ja poisti asian päiväjärjestyksestä. Tämän johdosta ilmaistiin tasavaltalaistaholta kummastelua siitä, että monarkistit, jotka samoin kuin hallituskin vielä edellisenä päivänä (epävirallisessa kokouksessa) olivat katso-neet kysymyksen ratkaisua erittäin kiireelliseksi, nyt tun-tuivat haluavan lykkäystä; tasavaltalaiset olivat, mikäli tiedettiin, valmiit ratkaisemaan kysymyksen heti. Ruotsa-laisen eduskuntaryhmän puheenjohtaja selitti, että ryhmä puolestaan oli nytkin valmis ryhtymään ratkaisuun. Pari ruotsalaista monarkistia pani »jyrkän vastalauseen» puhe-miehen menettelyä vastaan.

Samana päivänä myöhemmässä istunnossa katsoi puhe-mies välttämättömäksi selittää, että puhemiesneuvosto oli ollut sitä mieltä, että niiltä, jotka halusivat lykkäystä asiaa lähemmin harkitakseen, ei sopinut riistää tilaisuutta sii-hen ja että hän, puhemies, oli tähän mukautunut, kun ei-vät muodolliset eivätkä asialliset syyt sitä estäneet. — Tätä selitystä, jonka varaan asia puhemiehen toivomuksen mu-kaan jäi, voinee tuskin pitää tyydyttävänä. Jonkun asian poistaminen päiväjärjestyksestä ilman jotakin aivan vält-tämätöntä aihetta on vastoin valtiopäiväjärjestyksen hen-keä. Puhemiehellä, saatikka sitten puhemiesneuvostolla, ei ole oikeutta puuttua asiain säännölliseen kulkuun mää-räämällä, mikä valiokunnasta tullut ja siellä valmistettu asia on esitettävä, mikä ei. Eikä olletikaan tärkeän lain-säädäntäasian kolmatta käsittelyä saa lykätä puhemiehen tai puhemiesneuvoston toimesta ja lykätä niinkuin tässä tapauksessa siten, että eduskunta keskeytti istuntokautensa toistaiseksi. Poliittisesti oli menettely sitäpaitsi hairahdus, kun näet lykkäysaikaa käytettiin ankaraan ja kiihoittavaan agitatsioniin ilman että kysymyksen ratkaisu siitä vähääkään edistyi. Tämä kävi heti ilmeiseksi.

Seuraavana päivänä, 18 p:nä heinäkuuta, ennenkuin eduskunta hajaantui, lähetti näet maalaisliiton eduskuntaryhmä kaikkien jäsentensä (molempia hallituksenjäseniä lukuunottamatta) allekirjoittaman kirjelmän »korkeimman vallan haltijalle». Kirjelmässä huomautettiin, että hallitusmuotokysymyksen ratkaisun lykkääminen oli tapahtunut vastoin ryhmän toivomusta. »Meidän mielestämme olisi asia pitänyt heti ratkaista, ja olisimme me silloin äänestäneet sen kiireelliseksi julistamista vastaan.» Tieto, joka hallituksen puolelta edellisenä päivänä oli eduskuntaryhmille annettu »erästä, nyttemmin viralliseksi ilmoitusta suhteesta Suomen hallitusmuotokysymykseen», oli vain entistä enemmän vahvistanut ryhmää siinä käsityksessä että tasavaltainen hallitusmuoto varmemmin kuin monarkia turvaa Suomen riippumattomuuden. »Meidän syvä vakaumuksemme on, että hallitusmuotokysymys voidaan nyttemmin kansaa rauhoittavalla tavalla ratkaista ainoastaan kansanäänestyksellä. Joskin se painostus, jota eduskunnan suhteen on harjoitettu, voi saada muutamia edelleenkin tasavaltaismielisiä edustajia taipumaan, niin ei sellainen tulos meidän käsityksemme mukaan olisi onnellinen seurauksiltaan.» hopuksi sanottiin kirjelmässä arveluttavaksi, että eduskunta nykyisessä kokoonpanossaan kutsuttaisiin uudelleen koolle; hallituksen pitäisi senvuoksi ottaa vakavasti harkitakseen eikö syksyllä olisi toimeenpantava uudet vaalit.

Tällä kirjelmällä oli maalaisliitto selkeästi ilmoittanut että hallitusmuotoa ei voitu saada läpiajetuksi sillä tavoin kuin hallitus ja monarkistit olivat ajatelleet, kun näet ryhmällä oli käytettävänä 26 ääntä, ja tarvittiin vain 18 kysymyksen kiireellisen käsittelyn ehkäisemiseksi.

Omasta puolestani ilahdutti minua suuresti tämä siekailematon selitys, missä Svinhufvudille ja hallitukselle

osoitettiin ainoat oikeat keinot suoriutua tilanteesta: asian ratkaiseminen joko kansanäänestyksen tai uuden, täysilukuisen eduskunnan kautta. Kun *Uusi Suometar* ja *Dagens Press* kirjelmän johdosta riensivät hyökkäämään maalaisliiton kimppuun, jolloin jälkimmäinen koetti tehdä uskottavaksi, että maalaisliitto toimi ympäryslittovaltojen vaikutuksen alaisena, en voinut olla silloisesta olinpaikastani, Lohjalta, kirjeessä puolueen johtajalle Alkiolle heti lausumatta vilpittöntä kiitostani selityksestä. Minä kirjoitin kirjeessä vielä:

»Selvä asia pitäisi olla sille, joka nyt on hallituksen etunenässä (Svinhufvudille), että se politiikka, jota valittavasti kyllä hänkin on ollut mukana ajamassa, on johtanut umpikujaan, mistä ei päästä muulla tavoin kuin Teidän hänelle osoittamallanne tavalla. Toivottavaa olisi, että hän vihdoinkin ymmärtäisi velvollisuutensa eikä antaisi arvoa ainoastaan oikeiston kannalle, vaan myös vasemmiston, ja että hän edelleen ymmärtäisi, että tätä kansaa ei rauhoiteta, eikä sen eheyttä edistetä samanlaisilla pakkokeinoilla ja verukkeilla, joita hän itse aikoinaan jyrkästi vastusti, olkoonpa että muukalaisella silloin oli valta.

— Siitä suorasta ja oikeudenmukaisesta menettelytavasta, jonka olette kirjelmässänne osoittanut, on meidän lujasti kiinnipidettävä. Tietysti ei nyt ole tasavaltaisten asiana ottaa hallitusta käsiinsä, vaan valtionhoitajan on hajoitettava eduskunta ja määrättävä uusien vaalien toimittaminen. Jos Paasikiven hallitus pysyy eroamispäätöksessään — mikä ei ole varmaa, koska 'isänmaan onni' ehkä lopuksi voi vaatia sen pysymistäkin — niin on tietysti sellainen toimitushallitus muodostettava, joka ryhtyy uuden tilanteen aiheuttamiin toimenpiteisiin ja siten poistuu.»

Alkio vastasi kirjeeseeni Laihialta 29 p:nä heinäkuuta seuraavalla tavalla:

»Teidän ystävällisen kirjeenne sain suureen henkiseen tarpeeseen. Kiitos siitä! Sillä monarkistilehtien siivouden rajojen ulkopuolella liikkuva raivo, hyökätessä meitä vastaan kirjelmämme johdosta, todellakin masensi mieltä. Ei niin, että en olisi jaksanut tuotakin ryöppyä vastaan ottaa, vaan siksi, että se todella paljasti eräitä heidän korttejaan. Kun he näkivät, että lykkäyksen kautta ei saavutettukaan sitä tulosta, että hallitusmuoto julistetaan kiireelliseksi sekä sitten $\frac{3}{4}$ sen hyväksyy, siitä raivo. Me taas tätä aavistaen katsoimme velvollisuudeksemme hyvissä ajoin antaa hallituksen korkeimmalle päälle tiedoksi aikomamme menettelyn, että he tietävät ryhtyä sitä edellyttäviin toimiin.

— Minä luulen myös, kuten Tekin, että kun monarkistinen hallitusmuoto tulee lykätynsi yli vaalien, pitää olla tavaton, sokea rohkeus, jos valtionhoitaja sallii toimittaa kuninkaan vaalin. Maalaisliittolaiset eivät ainakaan silloin ole mukana eduskunnassa. En käsitä, kuka oikeastaan sellaisen vaalin perusteella lähtisi Suomea hallitsemaan. Luulen, että tämä puuha siis veisi karille. Silloin ei ole muuta neuvoa kuin asettaa »väliaikainen» hallitus, joka panee toimeen kansanäänestyksen. Niin luulen asian kehittyvän. Monarkistien aktiivisilla väkivallan aikomuksilla pelotellaan, mutta niihin en ole toistaiseksi vakavaa huomiota pannut.»

»Korkeimman vallan haltija» ja hallitus eivät kuitenkaan tahtoneet kuulla puhuttavan sellaisesta heidän itsensä aikaansaaman selkkauksen ratkaisusta, jota maalaisliitto oli neuvonut. Kaikesta päättäen kannusti myöskin

saksalainen sotilaspäällystö heitä olemaan antamatta perään ja pysymään sillä tiellä, jolle olivat astuneet. Kreivi v. d. Goltzin oli Saksan ylin sotajohto heinäkuun lopulla koroittanut »Saksan kenraaliksi Suomessa» (deutseher General in Finnland) — jonkinlaiseksi käskynhaltijaksi — ja hän oli samalla saanut myöskin poliittisia tehtäviä (v. d. Goltz, *Toimintani Suomessa ja Baltian maissa* I. siv. 147) ellei hänellä niitä liene ollut jo sitä ennen.

Joka tapauksessa päätti hallitus edelleen taivutella vastaanhangoittelevia, odottaa tapahtumain kehittymistä Ranskan rintamalla ja jatkaa neuvotteluja kuningasehdokkaista Saksassa.

Monarkistit olivat aikaisemmin, kun maalaisliiton ryhmä viittasi noin 150:een maaseudulla tehtyyn kokousponteen tasavallan hyväksi, halveksunut tätä mielenilmaisumuotoa. Suursaksalaisen reseptin mukaan: »Volksstimmung ist immer Sache der Regie» (kansanmieliala on aina näyttämöohjauksen asia) alkoivat he kuitenkin nyt näyttää kykyänsä »mielialan muokkailussa» (Stimmungsmache). Lukuisia ponsia, myöskin maaseudulla, tehtiin monarkian hyväksi. Erikoisesti koetettiin nuorsuomalaiseen puolueeseen ja maalaisliittoon kuuluvien valitsijain kautta vaikuttaa näihin puolueihin lukeutuviin kansanedustajiin. Edellisiin nähden, jotka jo olivat osoittaneet horjumisen merkkejä, onnistui painanta hyvin; mutta vain vähäinen osa maalaisliiton valitsijoita saatiin tarkoitusta varten liikkeelle, ja sillä taholla jäi muokkailu niin ollen tehottomaksi.

Sanomalehdissä käytiin yhtä tarmokasta taistelua »viimeisten mohikaanien» käännättämiseksi, mutta varsinkin ruotsalaiset lehdet ja *Uusi Päivä* tekivät sen suuren virheen, että liian intohimoista, häikäilemätöntä ja ylimielistä kieltä käyttämällä ampuivat yli maalin ja vahin-

goittivat omaa asiaansa. Pääsävynä oli: Saksa haluaa monarkiaa, tasavaltalaiset ajavat ympäryслиiton asiaa. Katsottiin ihan asianmukaiseksi, että Saksalla piti olla sananvuoro meidän sisäisiä asioitamme järjestellessä. »Saattaako kummastuttaa ketään», sanottiin *Hufvudstadsbladetin* johtavassa kirjoituksessa 21 p:nä heinäkuuta, »jos Saksa katsoo oikeudekseen lausua erinäisiä toivomuksia Suomen valtiojärjestyksen muodostamiseen nähden? Se on sitä enemmän paikallaan, kun meidän maamme ilmeinen etu on täydellisesti näiden vaatimusten mukainen» (huomaa: vaatimusten!).¹ Ympäryслиittovallat haluavat sitävästoin tasavaltaista suuntaa maahamme, kun tietävät »että Suomi tasavaltana olisi heikko, hajanainen ja ryhdytön, kaikkinaisten laskelmien ja juonien leikkikalua ja helppo saalis Venäjälle, kun se jälleen nousee ja järjestyy» . . . »Ja kuitenkin ovat meidän johtavat tasavaltalaisemme todistettavasti läheisissä suhteissa ympäryслиittomaiden täläisten edustajain kanssa ja pitävät heidän kanssansa neuvotteluita. Olot ovat tosiasiallisesti kehittyneet siihen, että *tasavaltalaisesta suunnasta* on tullut *saksalaisvastainen suunta* tässä maassa» (harvennus Hbl:n). Seurauksena monarkkisen hallitusmuodon kaatamisesta olisi »luja ote ulkoapäin, holhouksenalaisuus vapauden asemesta — olo-tila, jota moni jo toivoo terveelliseksi rankaisuksi hajan-nuksesta ja riitelystä kansalle, joka ei edes kohtalonhetkel-lään kykene yhtymään suurten päämaalien ja suuntien ympärille.» — Kaikki tämä oli sanottu lähinnä maalais-

¹ Kaksi viikkoa aikaisemmin oli sama lehti eräässä toimituksen nimessä julaistussa kirjoituksessa lausunut toisin. Silloin sanottiin: »Me voimme ääneen todistaa, että Saksa koko ajan on täydellisesti pitänyt arvossa meidän itsenäisyyttämme ja vapauttamme, eikä ole halunnut millään tavoin saattaa tahtoansa voimaan kysymyksissä, jotka ovat sovittu tehtävän puitteiden ulkopuolella.»

liiton kirjelmän johdosta 18 p:ltä heinäkuuta ja puolueen »arvostelukyvyytömyyden» osoittamiseksi. Maalaisliiton sekä arvostelukyky että isänmaallisuus olivat kuitenkin tässä kysymyksessä paljon korkeammalla tasolla kuin niiden, jotka halusivat itsenäisyytemme hylkäämistä ennemmin kuin tasavaltaisen hallitusmuodon laillistuttamista — josta kannasta *Hufvudstadsbladet*illa ei ollut moitteen sanaa sanottavana. Ja mitä tulee syytökseen ympäryслиittomielisyydestä, niin oli se ainakin maalaisliiton suhteen aivan aiheeton; useita kertoja oli tämä puolue ilmaissut suurta ja todella vilpitöntä saksalaismielisyyttään.

*Hufvudstadsbladet*issa olleet lausunnot tasavaltalaisten ympäryслиittosuhteista näyttivät minusta vaativan vastausta samassa lehdessä. Sillä vaikka sinänsä ei voinut katsoa rikokseksi neuvottelemista ympäryслиittovaltain edustajain kanssa niin kauan kun Suomi oli puolueeton ja niin kauan kun suuri osa monarkisteja ravasi kreivi v. d. Goltzin ja tämän, varsinkin »Sektion Politikissa» olevain avustajain rappusia, niin oli kuitenkin semmoinen väitös kuin *Hufvudstadsbladetein* omiansa silloisissa oloissa suuresti vahingoittamaan tasavalta-asiaa. Lyhyessä kirjoituksessa pyysin senvuoksi toimitusta esittämään todistuksia väitöksestään. Mitä vastasi toimitus tähän? Ei sanonut uskoneensa, »että tässä maassa kukaan enää koettaisi kiistää sitä päivänselvää tosiasiaa, että tasavaltalaiset ajavat ympäryслиiton asioita». Mitä neuvotteluihin johtavain tasavaltalaisten ja ympäryслиittovaltojen edustajain kesken tulee, niin väitti lehti, »että eräs henkilö, jonka osuus tasavaltayllyttelyssä on ollut sangen huomattava, oli ihan äskettäin pitkänlaisessa keskustelussa erään tšekäläisen ympäryслиittolaiskonsulin kanssa. Mahoivatkohan nuo molemmat herrat siinä vaihtaa mielipiteitä vain ilmasta ja tuulesta?»—Seuraa vana päivänä

ilmoittivat *Helsingin Sanomat*, että tässä luultavasti tarkoitettu henkilö (kansanedustaja E. Erkkö, lehden päätoimittaja) tosiaan oli aivan äskettäin keskustellut kymmenisen minuuttia erästä matka-asiasta erään ympärysliittoon kuuluvan vallan (Yhdysvaltain) konsulin kanssa.

Tällaisilla löpötyksillä ja juoruilla koettivat monarkistit jopa julkisestikin saattaa tasavaltalaisia epäluulon-alaisiksi. Yksityisesti mentiin häikäilemättä vielä pitemmälle ja syytettiin tasavaltaisten ajavan asiansa ympärysliiton rahoilla. Omituista oli kuitenkin, kuten jo toisessa yhteydessä on mainittukin, että tasavaltalaisella komitealla päinvastoin kuin monarkistisella oli hyvin niukasti rahoja. Taistelussa monarkiako vai tasavalta oli kyllä se mahti, jota rahaksi sanotaan, monarkian puolella.

Totuuden nimessä on kuitenkin myönnettävä, että yhden syyn saattoi mainita sen väitteen tueksi, että ympärysliitto suosi tasavaltalaisia — mikä kumminkaan ei merkinnyt samaa kuin että tasavaltalaiset yleensä olisivat olleet ympärysliiton suosijoita. Kuningashuoneen perustamista, saksalainen ruhtinas, varsinkin joku Hohenzollern, valtaistuimella, täytyi tietenkin ympärysliiton kannalta katsoa iljetykseksi — jopa, kun se vielä olisi tapahtunut keskellä sotaa, miltei puolueettomuudenloukkaukseksi. Ja tämän käsityksen oli Ranska ilmaissut jo 31 p:nä toukokuuta Tukholmassa olevan lähettiläänsä meidän sikäläiselle ministerillemme osoittamassa nootissa, jossa esiintulleesta syystä selitettiin, että Ranska ei tulisi tunnustamaan mitään laittomalla tavalla toimeenpantua hallitusmuotoa Suomessa, toisin sanoen, että se peruuttaisi maamme itsenäisyyden tunnustamisen siinä tapauksessa, että monarkia toimeenpantaisiin muulla tavoin kuin hyväksymällä monarkkinen hallitusmuoto perustuslaillisessa järjestyksessä. Tätä hätiköivää selitystä pidettiin syystäkin

sekaantumisena meidän oloihimme, joten se suoranaisesti vahingoitti tasavalta-asiaa Suomessa ja siis välillisesti Ranskan omaa pyrkimystä ehkäisemään saksalais-suomalaisen kuningaskunnan perustamista.

Monarkkinen sanomalehtiagitatsioni ulotettiin tällä kertaa Saksaan. Saksan koko oikeistolehdistö — *Deutsche Tageszeitung, Tägliche Rundschau, Die Post, Der Tag, Hamburger Nachrichten, Hamburger Fremdenblatt*, — kaikki nuo lehdet, joita saksalaisen sotaväen Helsinkiintulosta saakka pidettiin ilmaiseksi saatavissa kaupungin kahviloissa ja ravintoloissa — pantiin tarkoitusta varten liikkeelle. Useimmat näistä saksalaisista lausunnoista, jotka meidän monarkistilehtemme vuorostaan julkaisivat sopivilla nimikkeillä varustettuina, eivät olleet yhtään mitään muuta kuin samoja ruokia, joita meille jo viikkomääriä oli syötetty omassa sanomalehdistössämme, mutta joita nyt, kun täällä olimme niihin kyllästyneet, uudelleen kiehautettuina tarjottiin meille saksalaisella tarittimella, sanoo sattuvasti prof. Rosenqvist kirjassaan *Hallitusmuotokysymys*. Mutta meidän monarkisteistamme oli sanomattoman mieluisaa lukea seuraavaa lausuntoa *Hamburger Nachrichten*istä: »Kansanvaltaisesta Suomesta täytyy väkisin tulla Saloniki poliittisessa, taloudellisessa ja sotilaallisessa suhteessa — — Suomen hallitus on oikeassa katsoessaan monarkkisen valtiomuodon toimeenpanon välttämättömäksi».

Todellista merkitystä oli Saksan hallituksen puolivirallisen äänenkannattajan, *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*in toimituksen kirjoituksella 31 p:nä heinäkuuta. Siinä sanottiin m. m.: »Saksa ei voi seistä silmät ummessa, kun Suomi luo itselleen valtiomuotoa. Osanotto valtiomuotokysymyksen ratkaisuun on suorastaan Saksan velvollisuus, sen edut kun käyvät yhteen Suomen etujen

kanssa.» Tämä oli sängen positiivinen lausunto, joka täydellisesti poikkesi Saksan ulkoasiainjohdon siihen saakka noudattamasta politiikasta ja meni paljon pitemmälle kuin Saksan hallituksen meidän hallituksemme pyynnöstä kahta viikkoa aikaisemmin antama ilmoitus. Se oli sen vuoksi omiaan herättämään vakavia arveluita monessa suhteessa. Myöhemmin on erikoisesta aiheesta mieleeni johtunut kysymys: seisoiko todella Saksan valtakunnan vastuunalainen hallitus tämän lausunnon takana, vai olivatko edesvastuuttomat voimat saaneet pelata peliänsä — ehkäpä yksissä neuvoin meidän hallituksemme tai sen edustajien kanssa?

Monarkistien uskoa alkamansa suunnan oikeuteen eivät näyttäneet vähimmässäkään määrässä järkyttäneen ne kaikkea muuta kuin suotuisat sanomat, joita Ranskan sotanäyttämöltä saapui. Ympärysläitön armeijain ranskalainen ylipäällikkö, kenraali Foch, oli 18 p:nä heinäkuuta alkanut vastarynnäkön ja piti sen jälkeen aloitteen käsissään suomatta saksalaisille mitään lepoa. Se »ihmismateriaalin» enemyys, jonka liittoutuneet olivat saaneet amerikkalaisen armeijan veresten joukkojen saavuttua sotanäyttämölle, alkoi nyt tuntua; niinkään sotavarusten, nimenomaan tankkien, suurempi teho. Sille, jolla oli silmät nähdä, kävi jo heinäkuun lopulla ilmeiseksi, että saksalaiset eivät pääsisi voitolle suuressa ja ratkaisevassa voimainmittelyssä Ranskassa. Mutta kaikkein useimmat meillä olivat sokeita, ja niihin kuului ennen muita hallitus ja sen kannattajat vajavaisessa kansaneduskunnassa.

VI LUKU.

Eduskunta kokoontuu jälleen ratkaisemaan hallitusmuotokysymystä. — Tasavaltalaiset ankan painostuksen alaisina; nuorsuomalaiset antavat perään. — Maalaisliittoa koetetaan houkutella Suur-Suomen ajatuksella. — Tekijä kutsutaan maalaisliiton ryhmäkokoukseen ja selittää siellä mielipiteitään. — Maalaisliitto äänestää yksimielisesti kiireellistä käsittelyä vastaan ja kaataa monarkkisen hallitusmuodon. — Keskustelu.

Eduskunta kutsuttiin koolle 5 p:ksi elokuuta. Se ja seuraava päivä käytettiin ryhmäkokouksiin ja yksityisiin neuvotteluihin; ratkaisu oli tapahtuva 7 p:nä elokuuta.

Monarkistiset sanomalehdet saattoivat jo muutamia päiviä ennen eduskunnan kokoontumista ilmoittaa, että nuorsuomalaisen ryhmän enemmistö oli luopunut monarkian vastustamisesta ja valmis äänestämään hallitusmuodon hyväksymisen puolesta; ainoastaan neljä ryhmän jäsentä kuului edelleen olevan sillä kannalla että eduskunnan ei pitäisi nyt ratkaista kysymystä vaan pyytää esitystä kansanäänestyksestä. Tasavaltalaisten muokkailua jatkettiin kuitenkin varmuuden vuoksi eduskunnan kokoonnuttuakin. Useita lähetystöjä Pohjanmaalta, Hämeestä, Savosta ja Karjalasta kävi kansanedustajain luona, jotka sitäpaitsi saivat »joukoittain» sähkösanomia valitsijoilta. Vaikeinta oli saada liikkeelle maalaisliiton

valitsijoita, mutta jonkun verran niitäkin olivat monarkistit tuoneet pääkaupunkiin.

Hallitus yritti vielä viimeistäkin painostusta: 6 p:nä elokuuta antoi senaatin ulkoasiaintoimituskunnan päällikkö Stenroth ryhmälle selostuksen ulkopoliittisesta asemasta varsinkin tilanteeseen nähden Itä-Karjalassa; Saksan suojeluksen alaisena alkuunpantuja ja 3 p:nä elokuuta Berliinissä virallisesti alettuja rauhanneuvottelulta Venäjän neuvostohallituksen kanssa lienee tällöin myöskin asianmukaisesti kosketeltu.

Maalaisliiton voittamisen tunnuksena oli: Karjala, Suur-Suomi. *Hufvudstadsbladet*, joka tässä osassa kysymystä oli monella erilaisella kannalla, näppäili jo 2 p:nä elokuuta tätä sulosointuista kieltä. »Viimeiseen saakka täytyy toivoa», lausuttiin toimituksen kirjoituksessa, »että eduskunnan tasavaltainen vähemmistö osoittaa ymmärtävänsä, mihin maan vihdoon saavutettu itsenäisyys, sen kalliisti-ostettu sisäinen järjestys ja *y/väs* tulevaisuudenajatus Suur-Suomesta (harvennus minun) velvoittaa niitä, joiden nyt on tehtävä ratkaiseva päätös kansamme suurimmassa kysymyksessä.» Kun eduskunnan kokoontumisen jälkeisenä päivänä tapasin Alkion, ilmoitti tämä saaneensa maalaisliiton edustajalta rauhanneuvotteluissa, dosentti ja lääket. tohtori V. O. Siveniltä kirjeen, jossa selitettiin, että monarkia oli ehtona Saksan kannatukselle Itä-Karjalan saamiseksi, ja oli kirjeen johdosta aika huolissaan: mitä nyt pitäisi tehdä? Kopliksi hän pyysi minua tulemaan ryhmän kokoukseen seuraavana päivänä, jolloin tämän lopullinen kanta määrättäisiin.

Kiitollisena näin saamastani tilaisuudesta ottaa osaa mainitun eduskuntaryhmän neuvotteluun, mutta hiukan levottomana yllämainitun keskustelun johdosta ryhmän johtajan kanssa, saavuin määräaikana Säätytalolle. Ke-

hoitettuna lausumaan ajatukseni asiassa selitin, että minun nähdäkseni ei heinäkuun 18 p:n jälkeen, jolloin ryhmä oli yksimielisesti selittänyt aikoneensa vastustaa asian kiireellistä käsittelyä, mitään muuta uutta asianhaaraa ollut ilmennyt, kuin se väite, että Itä-Karjalaa ei rauhan-teossa Neuvosto-Venäjän kanssa tai muulla tavoin voitaisi saada, ellei Suomesta tehdä kuningaskuntaa, saksalainen prinssi valtaistuimella — tarkoittaen tällä Sivéenin kirjettä, jonka edellytin olevan ryhmän tiedossa. Mutta, sanoin minä, ilmeistä oli, että Itä-Karjalan liittämistä Suomeen ei missään tapauksessa voitaisi keskellä sotaa saavuttaa rauhallista tietä, Muurmannin-rata kun kulkee sen alueen läpi, eikä ympäryслиitto milloinkaan sallisi meidän, nykyisessäkään suhteessamme Saksaan, saatikka siinä suhteessa, johon Suomi suomalais-saksalaisena kuningaskuntana joutuisi Saksaan nähden, saada haltuumme tätä rataa tai mitään sen osaa. Suomalaiskansallisten toivomusten toteuttaminen Itä-Karjalan suhteen merkitsisi niin ollen nykyoloissa Suomen sekaantumista maailmansotaan Saksan liittolaisena, ja sitä katsoin sitäkin suuremmaksi onnettomuudeksi, kun tiedot sotanäyttämöltä Ranskassa osoittivat, että Saksa tuskin tulisi voittamaan, vaan päinvastoin kaikesta päättäen joutuisi tappiolle ratkaisevassa taistelussa.

Kun muutamat ryhmän jäsenet olivat enemmän tai vähemmän jyrkästi kannattaneet kiireellisen käsittelyn ehkäisemistä ja käsitelleet kysymystä monarkistien taktiikasta hallitusmuotokysymyksen rautessa, kysyttiin minulta, mitenkä pääkaupungin tasavaltalaiset menettelisivät tällaisessa tapauksessa. Minä vastasin, etten tiennyt, mitä muut ajattelivat — meidän komiteamme oli monarkistien viimeaikaisen rynnistyksen vaikutuksesta melkein lamassa — ja että en voinut enkä tahtonut vastata muiden

puolesta, mutta omasta puolestani olin asiasta täysin selvillä: minä äänestäisin vähääkään empimättä kiireellistä käsittelyä vastaan, koska tässä tapauksessa oli suoraan vähemmistön velvollisuus käyttää valtiopäiväjärjestyksen sille suomaa oikeutta siten estääkseen valtiosääntökysymyksen ratkaisemisen vajanaيسessa eduskunnassa, joka ei todellisuudessa edustanut, niinkuin pitäisi, Suomen kansaa, sillä sellainen ratkaisu olisi sekä epäoikeutettu että seurauksiltaan onneton. — Pian sen jälkeen poistuin, ennenkuin ryhmä vielä oli tehnyt nimenomaista päätöstä, mutta melkein ehdottoman varmana, että ryhmä pysyisi aikaisemmassa päätöksessään äänestää asian kiireelliseksi-julistamista vastaan, ja matkustin vielä samana iltana maalle.

Suurella jännityksellä odotettiin sillä seudulla, missä oleskelin (Pohjalla), samoin kuin kaikkialla maassa, tulosta koko seuraava päivä — useita puhelintietoja, että eduskunta oli hyväksynyt hallitusmuodon, saapui päivän kuluessa, mutta havaittiin ennenaikaisiksi, minkä minä ennakoita tiesin, vaikka en huolinut monarkistiselle ympäristölleni mainita. Ratkaisu tapahtui kello 10 illalla, jolloin puhelinkeskus maalla jo oli suljettu, ja vasta seuraavana aamuna saapui oikea tieto: hallitusmuoto oli jätetty lepäämään ensimmäisiin valtiopäiviin uusien vaalien jälkeen, tarvittavaa $\frac{5}{6}$ enemmistöä kiireellistä käsittelyä varten ei oltu saavutettu. Myöhemmin päivällä saapuneet sanomalehdet toivat yksityiskohtaisia tietoja. Läsnäolleista 107 edustajasta — yksi oli sairauden vuoksi estettynä — oli 75 äänestänyt kiireellisen käsittelyn puolesta, mutta 32 sitä vastaan. Jälkimmäisiin lienevät kuuluneet maalaisliiton kaikki 26 jäsentä, 3 nuorsuomalaista, 1 vanhasuomalainen, 1 ruotsalainen ja 1 sosialidemokraatti. Vähemmistö oli, katsoen siihen tavattomaan painantaan,

jonka alaisena se oli ollut, suurempi kuin oli osattu odottaa, yhä vielä 30 %. Nuorsuomalaisten luopuminen oli tosin ollut miltei täydellinen, mutta toisaalta pysyi maalaisliitto yksimielisenä.

Ennen äänestystä tapahtunut keskustelu, jota kuulemassa olivat hallituksen jäsenet, diplomaattikunta ja äänekkäästi mieltään osoittava monarkistinen parvekelyisö, ei tuonut esiin uusia näkökohtia, mutta todisti sitä syvää, voisipa sanoa uskonnollista vakavuutta, jolla keskusteluun osaaottaneet edustajat ryhtyivät ratkaisuun: kokonaista kahdeksan heistä vetosi lausunnossaan Jumalaan. Muissakin suhteissa on pikakirjoituspöytäkirjan lukeminen mielenkiintoista.

Lausunnot voi jakaa neljään ryhmään, sivuseikkoja koskevia väittelyitä lukuunottamatta. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat ne, joissa monarkistit koettivat vaikuttaa tasavaltalaisiin. Maalaisliitto karttoi näet tahallisesti — ja siitä taktillisesta menettelystä olin ollut ryhmän kanssa yhtä mieltä yhteisessä neuvottelussa — nimenomaan ilmoittamasta, että ryhmä tulisi äänestämään kiireellistä käsittelyä vastaan. Toisen ryhmän muodostavat kääntyneiden tasavaltalaisten, etupäässä nuorsuomalaisten, selitykset, minkävuoksi he olivat antaneet itsensä käännyttää. Kolmanteen kuuluvat vanhasuomalaisiin lukeutuvien maalaisisäntien lausunnot, joilla nähtävästi tahdottiin osoittaa ulkomaille, että myöskin talonpoikaissäätö halusi monarkiaa. Neljäntenä ryhmänä ovat vihdoinkin vastustavat lausunnot. Molemmat ensimmäiset ryhmät ovat psykologiselta kannalta mielenkiintoisia tämän kysymyksen tutkijalle.

Monarkistiset puhujat koettivat karttaa hyökkäilyä niitä vastaan, jotka vielä pitivät kiinni tasavallasta; heitä kohdeltiin sävyisästi ja koetettiin selittää, että isänmaan

etu vaati heidän puoleltaan itsensävoittamista s. o. antautumista. »Sitä puolsivat kaikki syyt.

Poliittinen asema, sekä ulkonainen että sisällinen, vaati asian kiireellistä ratkaisemista. Kaksi hallituksen jäsentä (Paasikivi ja Talas) huomautti, että oli suorastaan eduskunnan velvollisuus saattaa asia nyt lopulliseen ratkaisuun; hirvisipä jälkimmäinen, vaikka oli lakitieteentohtori, väittää, että vähemmistö, jos se tässä tapauksessa käyttäisi oikeuttaan vastustaa kiireellistä käsittelyä, menettelisi vastoin valtiopäiväjärjestyksen henkeä ja siis väärinkäyttäisi oikeuttansa! Sosialistivalitsijoilla ei kapinan jälkeen ollut moraalista oikeutta ottaa osaa hallitusmuodon määrittämiseen; ratkaisu kuului »valkoiselle» Suomelle; niinpä jo senvuoksi ei uusia vaaleja tai kansanäänestystä pitäisi tulla kysymykseenkään (Paasikivi). Kansanäänestystä vastaan puhui sitäpaitsi useita juriidisia ja käytännöllisiä seikkoja (Setälä), uusia vaaleja vastaan se kiihtymys, minkä vaalitaistelu synnyttäisi, minkä lisäksi tuli, että kysymystä ei kuitenkaan saataisi ratkaistuksi, koska joka tapauksessa ainakin $\frac{1}{3}$ uudesta eduskunnasta tulisi olemaan monarkistinen ja voisi siis estää tasavaltaisen hallitusmuodon läpiajamisen sillä seurauksella, että nykyinen väliaikainen tila, korvaamattomaksi vahingoksi maalle, vieläkin pitenis (Paasikivi). Tasavallan aikaansaaminen laillisilla keinoilla olisi niin kauan kuin nykyinen valtiopäiväjärjestys oli voimassa, mahdottomuus; tasavaltaisten oli senvuoksi vain valittava kahdesta monarkkisesta hallitusmuodosta toinen: nykyinen tai vuoden 1772 (Nevanlinna, Wrede y. m.).

Vihdoin — eikä vähimmin — vedottiin Suur-Suomi-ajatukseen ja Saksan toivomuksiin. Hallituksenjäsenistä muistutti sitä tällä kertaa ainoastaan tri Talas. Mutta sitä enemmän soitteli vanhain suomenmielisten pääpuhuja,

jumaluusopin tohtori P. Virkkunen, näitä kieliä huolellisesti valmistetussa ja hyvin punnitussa, mutta samalla ontossa puheessaan. »Meille on nyt kenties mahdollista», sanoi hän m. m., »liittolaisemme avulla toteuttaa Suur-Suomen aate — — — Mutta me tiedämme myös, millä ehdolla se saattaa tapahtua. Ainoastaan monarkkisen hallitusmuodon omaksuminen on tekevä sen mahdolliseksi.» — — — »Suorastaan kevytmielisesti menettelisimme, jollemme noudattaisi niitä neuvoja, joita sekä oman menestyksemme että molemmipuolisten suhteiden lujittamiseksi olemme saaneet (mahtavalta ystävältämme), jollemme kiinnittäisi kaikkea huomiotamme niihin ehtoihin, joihin suurten kansallisten toiveittemme toteuttaminen on sidottu.» Ja vielä suoranaisemmin puhui ent. senaattori A. O. Kairamo, vanhasuomalainen, joka innokkaasti oli senaattori Talaan surullisen muistettavaa esitystä kannattanut punaisten vankien käyttämisestä Saksan kaivoksissa — kalisuolojen vastikkeeksi. Hän lausui m. m.: »Saksan johtavien piirien myötätunto on, siitä ei voi olla enää pienintäkään epäilystä, kokonaan kuninkuuden puolella. Me tiedämme sen jokainen ja tiedämme senkin, että Suomen turvallisuus ja Suomen suuruus, mikäli Saksan tuki niiden saavuttamiseksi on tarpeellinen, on riippuvainen siitä, että Suomessa saadaan aikaan hallitusmuoto, joka Saksan mielestä antaa riittävät takeet meidän vastaisen politiikkamme luotettavuudesta ja johdonmukaisuudesta. — — — Kysymys Suomen ulkopoliittikan suunnasta ja kysymys Suomen hallitusmuodosta ovat siis auttamattomasti kytketyt yhteen. Niitä ei voida mielivaltaisesti erottaa toisistaan. — — — Koska Saksa on meille välttämätön, on tasavalta Suomessa mahdoton. Joka välttämättömästi tahtoo edistää Suomen itsenäisyyttä ja kansallista elämää, eikä huomaa näiden asianhaarojen yhteyttä, hän ei tosiaan ole saanut osakseen

paljonkaan valtiollista vaistoa.» Moni muu monarkkinen puhuja lausui samansuuntaista, muistuttaen — kuten rovasti A. Malmivaaran sanat sattuivat — sitä, että »meille on virallisesti ilmoitettu että sen (jalomielisten vieraittemme) avun tehoisuus riippuu siitä, minkälaisen hallitusmuodon me tänä päivänä säädämme maalle.»

Näihin todisteluihin lisättiin uhkaus ryhtyä heti kuninkaanvaaliin, ellei hallitusmuotoa nyt hyväksytty. Sen lausui professori Estlander, ja häntä säesti hra Schybergson. Suomalaisella monarkistitaholla oli pidetty taktillisesti viisaampana olla käyttämättä tätä painantakeinoa, sillä ainoassakaan suomenkielisessä lausunnossa ei tätä mahdollisuutta mainittu.

Niistä lausunnoista, joita keskustelun kuluessa esittivät tähän saakka tasavaltalaiset edustajat, jotka ilmoittivat tulewansa äänestämään asian julistamista kiireelliseksi, näkyy että monarkistien todisteluilla osaksi oli ollut tarkoitettu teho. Moni puhuja katsoi kaikki tasavaltaisen hallitusmuodon toimeensaamisen mahdollisuudet menneiksi. Eräänlaisella katkeruudella monarkisteja kohtaan ilmoitti perustuslakivaliokunnan jäsen P. Pennanen tämän ainoaksi syyksi kantansa muuttamiseen. Toiset mainitsivat tämän lisäksi nykyisen väliaikaistilan pitentämisen arveluttavuutta varsinkin niiden tietojen jälkeen, jotka hallituksen puolelta oli edellisenä päivänä annettu (K. E. Linna, P. Ahmavaara). Suomalaisen kansanpuolueen jäsen E. Pullinen — joka ensimmäisenä oli ehdottanut kolmannen käsittelyn lykkäämistä — mainitsi sitäpaitsi nimenomaan saksalaiselta taholta »virallisesti lausutut toivomukset». Eräs nuorsuomalainen, joka erotukseksi muista ei antautunut, vaan meni vastustajain puolelle, varatuomari H. Paavolainen, esitti yhdeksi vaikuttimeksi, että »Suur-Suomen ihana unelma voisi muuttua todellisuudeksi ja että

liittomme mahtavan ystävämme ja pelastajamme Saksan kanssa tulisi entistä lujemmaksi, koska siitä suuresti riippuu isänmaamme täydellinen vapaus, onni ja suuruus.» Uusi, ennen tuntemattomiksi tekijöiksi olivat sitäpaitsi tämän puhujan mukaan asian toisen käsittelyn jälkeen tulleet rauhanneuvottelut Venäjän kanssa, viime aikojen ulkopoliittiset tapahtumat, itsenäisyyttämme uhkaava vaara, sisäisestä eripuraisuudesta johtuva heikkous ja arvomme aleneminen ulkomaiden silmissä. Vihdoin täytyi ottaa huomioon se suuri ajatustavan muutos, joka tässä kysymyksessä oli tapahtunut kaikkialla maassa — seikka, jota useat muutkin »kääntyneet» korostivat, siinä riemuitsevana monarkistien innokkaasti kannattamina, jotka yleensä vakuuttivat, että yhteiskuntaasäilyttävien tai arvostelukykysten enemmistö maassa nyttemmin kannatti monarkiaa, rohkenivatpa poikkeustapauksessa (Malmivaara) väittää, että kansanäänestys »melkein varmaan» tuottaisi enemmistön monarkian hyväksi, kun muka sosialistitkin erinäisillä paikkakunnilla olivat muuttuneet monarkisteiksi (!).

Missä määrin ilmoitetut vaikuttimet todella olivat olleet määrääviä luopuneille tai vastustajan puolelle menneille tasavaltalaisille, on vaikea ratkaista. Arvatenkaan eivät useimmat yksinkertaisesti ole voineet vastustaa monarkistisen mieltenmuokkauksen suurta painantaa vaan ovat antaneet jännätä itsensä kääntymään. Heiltä jäi tällöin asian varsinainen ydin huomaamatta. Mikä tämä oli, sen ilmaisi opposition keskuudessa parhaiten prof. Rosenqvist. »Missä oloissa on nyt», kysyi hän, »ratkaistavana niin ylen tärkeäsältöinen kysymys kuin tämä? Rohkeeneeko kukaan tässä eduskunnassa väittää, että kyseenalaiset takeet (VJ:ssä tarkoitetut takeet hätäisiä ja ilman varman ja riittävän vankan kansantahdon tukea teh-

tyjä päätöksiä vastaan) nyt tässä asiassa ehdottoman varmasti ovat olemassa? Nyt koossaoleva eduskunta ei edusta Suomen koko kansaa, sen kaikkia yhteiskuntaluokkia.» — — — »Mutta vielä yksi kysymys. Kuka, minkälainen, minkä vaikutinten määräämä ruhtinas olisi suostuvainen tällaisissa oloissa astumaan Suomen valtaistuimelle? Hänen täytyy tietää, että häntä ei ole kutsunut koko Suomen kansa eikä sen kaikkia yhteiskuntaluokkia edustava eduskunta. Hänen täytyy tietää, että tässäkin eduskunnassa mielipiteet ovat olleet niin eriäviä, että äänet ovat menneet melkein tasan. Hänen täytyy tietää, että lopullinen ääntenenemmistö on aikaansaatu vain ulkopuolelta tapahtuneella häikäilemättömällä painannalla ja uhkaamalla kansanedustajain vapaata päätösvaltaa. Hänen täytyy tietää tämä. Kuka silloin olisi halukas vastaanottamaan tarjottua paikkaa?» Näin puhui mies, joka ei ollut vakautunut tasavaltalainen, mutta jonka oikeudentunto alusta alkaen oli johtanut häntä katsomaan koko tätä asiaa myöskin valtiolliselta kannalta viisaasti.

Jos nuorsuomalaisen puolueen tasavaltainen enemmistö olisi asettunut samalle periaatteelliselle kannalle kuin prof. Rosenqvist vajanaisen eduskunnan pätevyyden suhteen ratkaisemaan hallitusmuotokysymystä, niin ei sitä luopumusta, jonka puolueen johtaja, prof. Ståhlberg ikäväkseen sai todeta, varmaankaan olisi tapahtunut: heillä olisi ollut luja pohja seistä ja monarkistien rynnäkkö olisi rauennut jo alkuunsa. Nyt saivat prof. Ståhlberg ja muutamat muut järkkymättöminä pysyneet nuorsuomalaiset tasavaltalaiset vain todeta, että kysymyksen kolmannen käsittelyn tulos oli kielteisyydestään huolimatta antanut monarkisteille uskallusta uusiin, rohkeisiin yriyksiin monarkia-ajatuksen toteuttamiseksi.

VII LUKU.

Monarkistit ehdottavat kuninkaanvaalia vuoden 1772 HM:n 38 §:n nojalla. — Ehdotuksen esihistoria. — Tekijä lausuu ennakkolta, että tasavaltalaisten ei pidä tunnustaa tämän nojalla tapahtuvaa kuninkaanvaalia lailliseksi. — Mitä sisälsi vuoden 1772 HM:n 38 §? — Eduskunta ei ollut, huolimatta useista yrityksistä oikeiston puolelta, minkään aikaisemman, voimassaolevan päätöksen tueksi vedonnut pykälään. — Oliko sitten edellytyksiä sen soveltamiseen nyt siinä suhteessa, mitä ehdotus kuninkaanvaalista sisälsi? — Seuraukset sen soveltamisesta. — Ehdotus esitetään eduskunnassa; puhemiehen sanelu. — Lähetä valio-kuntaan päätetään kiivaan keskustelun jälkeen 64 äänellä 40 vastaan. — Perustuslakivaliokunnan enemmistö puoltaa ehdotuksen hyväksymistä. — Vähemmistön vastalauseet. — Keskustelusta. — Ehdotus hyväksytään 58 äänellä 44 vastaan. — Hallitus koettaa masentaa vastarintaa. — Päätöstä arvostellaan ulkomaiden sanomalehdissä. — Sotasema; Saksan armeijan »musta päivä». — *Helsingin Sanomat* esittävät siitä huolimatta vastarinnasta luopumista. — Hallituksen neuvottelut Saksassa valtaistuimen täyttämistä; Hessenin prinssi Fredrik Kaarle lopullisena ehdokkaana. — Brest-Litowskin rauhan lisäsopimus nöyryyttää Suomen hallitusta ja tekee tyhjäksi suunnitelmat Venäjän-Karjalan valloittamisesta Saksan avulla.

Heti ratkaisun jälkeen elokuun 7 p:n illalla kokoon-tuivat monarkistiset kansanedustajat neuvottelemaan, mitä nyt olisi tehtävä. Tällöin päätettiin tehdä eduskunnassa ehdotus hallituksen valtuuttamisesta ryhtymään valmis-taviin toimiin kuninkaanvaalin toimittamiseksi vuoden 1772 hallitusmuodon 38 §:n nojalla. *Hufvudstadsbladet*issa elokuun 6 p:nä olleen tiedon mukaan olivat monarkistit

jo silloin yksissä neuvoin hallituksen kanssa päättäneet käyttää tätä tietä siinä tapauksessa, että hallitusmuoto jätettäisiin lepäämään.

Ehdotuksen, joka kiireesti jätettiin eduskunnan kansliaan, allekirjoitti 58 edustajaa, niistä 30 vanhasuomalaista, 18 ruotsalaisen kansanpuolueen jäsentä, 8 nuorsuomalaista ja 2 suomalaisen kansanpuolueen jäsentä. Sama lukumäärä ja samat henkilöt, jotka olivat äänestäneet monarkistista hallitusmuotoa asian toisessa käsittelyssä, ja niiden lisäksi kaksi nuorsuomalaista (varatuomarit A. Paavolainen ja E. Alopaeus) jo ruotsalainen (varatuomari O. Åkesson) oli jäänyt pois. Jo seuraavana aamuna saattoivat monarkistilehdet ilmoittaa lukijoilleen ehdotuksen sanamuodon.

Anomusehdotuksen tekijät huomauttivat ensin, että eduskunnan 6 p:nä joulukuuta 1917 tekemä päätös, mikäli se koski valtiomuotoa, oli rauennut sen johdosta, että eduskunta ei ollut hyväksynyt ehdotusta tasavaltaiseksi hallitusmuodoksi, vaan päinvastoin hyväksynyt monarkkiselle perusteelle rakennetun hallitusmuotoehdotuksen lepäämään ensimmäisiin, uusien vaalien jälkeen kokoontuviin valtiopäiviin. Siitä seuraa, että Suomi edelleen on perustuslainen monarkia, jonka valtiosääntö on määrätty 1772 vuoden hallitusmuodossa ja maan muissa perustuslaeissa. Tämän hallitusmuodon 38 §:n mukaan ei sellainen väliaikainen tila, kuin nykyään vallitseva, saa kestää kauemmin kuin on ehdottomasti tarpeen valtiovallan käytön lopulliseksi järjestämiseksi, eikä varsinkaan Suomen nykyisessä arveluttavassa asemassa. Eduskunta on senvuoksi mainitun säännöksen mukaan velvollinen viipymättä valitsemaan maalle hallitsijan. Jotta tämä voisi tapahtua, tarvitaan kuitenkin eräitä valmistavia toimenpiteitä, joita hallitus soveliaimmin voi suorittaa.

Ajatus tämän keinoon käyttämisestä kuningaskunnan pystyttämiseksi oli kauan itänyt monarkistien mielissä. Se oli luultavasti kuulunut aktivistien alkuperäiseen, Saksan sotapäällystölle tunnettuun ohjelmaan, mutta oli tarpeellisen kannatuksen puutteessa toistaiseksi saanut raueta. Julkisuudessa oli sen keväällä, ennen eduskunnan kokoontumista, lausunut E. Schybergson, kuten aikaisemmin (ks. s. 22) jo on mainittu. Eräässä artikkelissa 7 p:nä kesäkuuta oli myöskin *Hufvudstadsbladet* viitannut HM:n 38 §:n soveltamisen mahdollisuuteen. Mutta vanha-suomalaisella taholla ei tähän aikaan kannatettu ajatuksen toteuttamista, ja arvattavasti oli hallituksenkin enemmistö sitä vastaan. *Uusi Suometar* sisälsi kesäkuun 10 p:nä seuraavan järkevän lausunnon, minkä lehti ja sen puolue sittemmin täydellisesti unohtivat. Kuningas — lausui lehti — jonka vain vähäinen enemmistö vaillinaisessa eduskunnassa olisi valinnut, joutuisi heti alusta kamppailemaan vaikeuksia vastaan, jotka helposti saattaisivat tehdä hänelle mahdottomaksi, parhaallakaan tahdolla, edistää maan parasta kyllin tehokkaasti. Tietoisena siitä suureksi osaksi suorastaan vilpillisestä vastarinnasta, jota hän näissä oloissa tulisi kohtaamaan, tuskin kukaan sellainen ruhtinas, jonka hallituksesta Suomen kuninkaana maallemme olisi tarkoitettua sisäistä ja ulkonaista hyötyä, tulisi vastaanottamaan Suomen kruunua. —

Näistä varoituksista huolimatta oli sittemmin *Hufvudstadsbladet* sekä vähää ennen hallitusmuodon toista käsittelyä että vähää sen jälkeen lausunut että ajatus kuninkaanvaalista vuoden 1772 HM:n 38 §:n nojalla oli pidettävä vireillä viimeisenä keinona. »Ellei nyt näinä ratkaisevina päivinä», kirjoitti lehti 11 p:nä heinäkuuta, »eduskunta voi sopia päätöksestä ja säätää uutta valtiosäätöä, niin vaatii vanha, edelleen oikeusvoimainen hallitusmuoto edus-

kuntaa viipymättä hankkimaan meille hallitsijan, jota valtiosääntö edellyttää.» Heinäkuun 15 p:nä puhui lehti jälleen vuoden 1772 HM:n 38 §:n soveltamisen mahdollisuudesta, samalla ilmoittaen, ettei hallitus vielä ollut määrännyt kantaansa kysymyksessä, ja huomautti vielä seuraavanakin päivänä samaa mahdollisuutta siltä varalta että hallitusmuoto raukeaisi.

Samana päivänä, jolloin hallitusmuotokysymyksen oli määrä joutua kolmanteen käsittelyyn, oli sanomalehdissä olleiden tietojen mukaan edustaja, kirkkoherra A. J. Bäck (ruots. kansanpuol.) jättänyt eduskunnan kansliaan kirjelmän, jossa anottiin toimeenryhtymistä vuoden 1772 hallitusmuodon kuninkaanvaalia koskevan säätämisen soveltamiseksi. Kirjelmä lienee sentään sittemmin peruutettu, arvatenkin sen johdosta, että uuden hallitusmuodon kolmas käsittely, kuten tunnettua, lykkäytyi. Tällä välin oli myöskin suomenkielisissä monarkistilehdissä esiintynyt vaatimuksia kuninkaanvaalin toimittamisesta vuoden 1772 HM:n 38 §:n nojalla, ja erikseenkin oli muudan nuori juristi (V. Voipio) *Uudessa Päivässä* ja *Uudessa Suomettaressa* heinäkuun 23 ja 24 p:nä korostanut eduskunnan oikeutta, vieläpä velvollisuuttakin sovelluttaa vuoden 1772 hallitusmuodon säännöstä kuninkaanvaalista.

Minusta oli ehdotettu menettely asianajotemppu oikeudelliselta kannalta, tuhmuus valtiolliselta kannalta, ja molemmista näistä syistä onnettomuus maalle seurauksiltaan. Avustaakseni tämän askelen ehkäisemistä olin lähettänyt *Helsingin Sanomiin* kirjoituksen, joka elokuun 6 p:nä oli lehdessä — sen lähettäminen ruotsinkielisiin lehtiin ei olisi maksanut vaivaa, ja olin senvuoksi kirjoittanutkin sen suomeksi. Minä huomautin siinä, paitsi muuta, johon palajan tuonnempana, että vuoden 1772 HM:n 38 §:n sovelluttaminen, kun yrittys saada monarkkista

hallitusmuotoa läpi näillä valtiopäivillä oli rauennut, ylen suuresti muistutti sosialidemokraattien taktiikkaa marraskuussa 1917, kun he yrittivät saada läpi n. s. »me vaadimme»-ohjelmansa. Tätä monarkistien hurmiomaista intoa ei voi selittää muulla tavoin kuin, että tässä itse asiassa ei ollut kysymys Suomen ulkonaisesta suuruudesta ja kunniaista, kuten suurin osa sivistynyttä nuorisoa ilmeisesti uskoi, vaan siitä, mitä saksalainen poliitikko Fr. Naumann oli todennut oman kotimaansa oloista, vanhoillis-virkavaltaista herraskerrosta harrastavan hallitsijan saamisesta (»ein Mitintressent der Konservativ-bureaukratischen Herrenschicht«): Suomen oikeisto toivoi tulevastakin kuninkaasta, että tämä sen käytyrinä estäisi sellaisten kansanvaltaisen eduskunnan päätösten saamasta lain voimaa, jotka olivat oikeistoppyteille haitallisia. Ryhtyminen kuninkaanvaaliin, vaikka ei ollut mainittu ketään soveliasta ja halukasta ehdokasta, oli sitäpaitsi omituista. Monarkistien tapana oli väittää tasavaltaa vastaan, että meillä ei ollut sopivaa presidenttiehdokasta; mutta kun oli kysymys sellaisesta perinnöllisestä virasta, kuin kuninkaan, niin selitettiin että olisi pääasia itse viran perustaminen, sitten kyllä löydettäisiin siihen sopiva mies. Monarkistien salakähmäisyys henkilökysymyksessä ei tehnyt miellyttävää eikä myöskään luottamusta herättävää vaikutusta. Niiden oikeudellisten syiden nojalla, jotka kirjoituksessa mainittiin (ja jotka tässä yhteydessä nyt on jätetty syrjään), katsoin pitäväni ennakkolta lausua, että tasavaltalaiset eivät tulisi tunnustamaan nykyisen eduskunnan toimittamaa kuninkaanvaalia lailliseksi. On ihan eri asia, jos monarkia voittaa kansanäänestyksessä tai uusissa vaaleissa; silloin tasavaltalaiset lojaalistit alistuvat.

Mutta palatkaamme monarkistien ehdotukseen valmistaviin toimiin ryhtymisestä »jotta eduskunta voisi

täyttää eduskunnalle hallitusmuodon 38 §:n mukaan kuuluvan velvollisuuden mahdollisimman pian toimittaa kuninkaanvaalin». Jotta lukija voisi muodostaa itselleen käsityksen niiden oikeusperustani laadusta, joiden nojalla Suomen monarkistit yksissä neuvoin saksalaisen sotapäällystön kanssa yrittivät pystyttää kuninkaanvaltaistuinta Suomeen, kun eivät tavallista lainsäädäntötietä voineet saada läpi monarkkista hallitusmuotoa eivätkä uskaltaneet tai tahtoneet tehdä »oikeata» valtiokaappausta, on välttämätöntä kaikkein ensin esittää vuonna 1772 säädetyin hallitusmuodon 38 § *in extenso*. Se kuuluu:

Valtakunnan Säädyt alkoot kieltäytykö kokoontumasta, milloin Kunink. Maj:ti heitä kutsuu, sille paikalle ja sinä aikana, jota heille ilmaistaan, siellä Kunink. Maj:tin kanssa neuvottelemaan niistä asioista, joita varten Kunink. Maj:ti heidät kutsuu kokoon, ja alkoon kenelläkään muulla, kuin ainoastaan Kunink. Maj:tilla olko valtaa, mistäkään syystä, kutsua Valtakunnan säätyjä yleisille Valtiopäiville; paitsi Kuninkaan alaikäisyyden aikana, jolloin hänen holhoojansa käyttävät tätä oikeutta; mutta jos valtaistuin jäisi avoimeksi miespuolisen Kuningasheimon sukupuuton kautta (josta onnettomasta tapauksesta armollinen Jumala meitä varjeltakoon), niin ovat Valtakunnan Säädyt velvolliset, kenenkään kutsumatta, kolmantenakymmenentenä päivänä viimeisen Kuninkaan kuolemasta, itsestensä saapumaan Tukholmaan, niinkuin meidän Yhdistyksemme 23 p:ltä kesäkuuta 1743 sanoo, määräten rangaistuksen sen kärsiä, joka tässä tilaisuudessa salahankkeilla ja liitoilla saattaisi pyrkiä sortamaan Säätyjen vapaata vaalia. Tässä onnettomassa tapauksessa tulee Ritarihuoneen Esimiesten, Upsalan Tuomiokapitulin ja Tukholman Maistraatin se kohta kaikissa maanpaikoissa asianomaisten noudatettavaksi julkisesti ilmoittaa; ja koska Maaherrat silloin ovat velvolliset, kukin paikkakunnassansa, antamaan semmoisesta kuolemankohtauksesta tiedon läänissä asuville, niin saattanee määrättyssä ajassa niin monta kokoontua, että voivat varjella ja puolustaa Valtakunnan vapautta sekä valita uuden Kuningassuvun.

Pykälä sisältää, kuten näkyy, useita esi säännöksiä: 1:0 että säädyt ovat velvolliset kuninkaan kutsusta ko-

koontumaan hänen määräämänsä aikaan ja paikkaan neuvotellakseen hänen kanssaan niistä asioista, joita hän esittää niille; 2:0 että kenelläkään muulla kuin kuninkaalla ei ole oikeutta kutsua säätyjä valtiopäiville, paitsi hänen alaikäisenä ollessaan holhoojilla; 3:0 että säätyjen, kuningassuvun miespuolelta sammuesssa, on kutsumatta kokoonnuttava pääkaupunkiin kolmantenakymmenentenä päivänä viimeisen kuninkaan kuoleman jälkeen ja, riippumatta siitä että ajan lyhyiden vuoksi kaikki edusmiehet eivät olisi ehtineet tulla saapuville, valittava uusi kuningassuku valtakunnan turvaksi ja puolustukseksi.

Ensimmäinen säännös ei koske nyt puheenaolevaa kysymystä; toinen ei myöskään. Viimeisen säännöksen suhteen olivat meikäläiset valtio-oikeusoppineet olleet sitä mieltä, että se, Suomen yhdistämisen johdosta Venäjään, oli käynyt soveltumattomaksi; niin L. Mechelin julkaisemissaan Suomen Perustuslaeissa, samoin R. Hermanson luennoissaan perustuslaeista, ja samaten myöskin J. K. Paasikivi perustuslakipainoksessaan. Mutta keväällä 1917, kun Nikolai II ja Romanovien dynastia kukistettiin Venäjällä, oli aktivistien lakiauktoriteetti, professori Erich, eräässä Tukholmassa julkaisemassaan lausunnossa puhaltanut uutta henkeä tähän säännökseen ja asettunut sille kannalle, että eduskunnan pitäisi sen nojalla ottaa koko valtiovalta käsiinsä eikä tunnustaa Venäjän väliaikaista hallitusta hallitsijan seuraajaksi. Tätä käsitystä olivat toisaalta jyrkästi vastustaneet ent. professorit vapaahra Wrede ja Hermanson. Jälkimmäinen huomautti lokakuussa 1917 julaistussa kirjasessa 1917 *års lantdag, Några anmärkningar*, että jos 38 §:ään voisi vedota yksipuolisten toimenpiteiden tueksi eduskunnan puolelta säännöksen edellyttämässä tapauksessa, niin olisi uuden hallitsijan ja uuden hallitsijasuvun vaalin pitänyt tapahtua silloin, »mutta sitä ei eduskunta

ole tahtonut eikä ilmeisesti tahdo» (s. 11). Ainakin vapaahra Wrede oli kuitenkin sittemmin, kun olot olivat kehittyneet niin, että ero Venäjästä tuli välttämättömäksi, muuttanut mielipidettään ja katsonut, että 38 § voi olla oikeusperustana sille, että eduskunta ottaa haltuunsa korkeimman vallan Suomessa, mutta ei sille, että eduskunta itse tätä valtaa käyttäisi.

Yrityksiä oli tehty, yksi toisensa jälkeen, saada eduskunta vetoamaan 38 §:ään niissä perustavissa päätöksissä, jotka johtivat riippumattomuusjulistukseen, samoin kuin tässä itsessäänkin. Mutta yritykset eivät olleet onnistuneet. Marraskuun 9 p:nä 1917 tehty päätös n. s. valtionhoitajakunnan asettamisesta, mikä päätös, kuten jo on mainittu, syntyi oikeiston puolelta, nojautui tosin vuoden 1772 HM:n 38 §:ään, s. o. siihen, että Venäjän väliaikaisen hallituksen kukistumisen kautta oli syntynyt sellainen tila, jota 38 § edellyttää. Mutta tämän päätöksen oli eduskunta vähää jälkeinpäin, 6 p:nä joulukuuta, nimenomaan peruuttanut — minkä seikan vapaahra Wrede eduskunnan keskustelussa kuninkaanvaalista kokonaan jätti huomioonottamatta. Samoissa keskusteluissa väittivät tosin sitäpaitsi useat monarkistiset puhujat, varsinkin vapaahra Wrede ja prof. Estlander, ilman että sitä tasavaltalaisten puolelta nimenomaan kiistettiin, että kun 15 p:nä marraskuuta 1917 eduskunta päätti ottaa haltuunsa korkeimman vallan, vedottiin vuoden 1772 HM:n 38 §:ään. Itse asiassa olikin — kenen toimesta, emme nyt osaa sanoa — Svinhufvudin hallitus suvainnut siinä juhlallisessa julistuksessa, jolla hallitus joulukuun 4 p:nä 1917 kääntyi eduskunnan ja kansan puoleen, samoin kuin myöhemmin ainakin muutamissa niistä kirjelmistä, joissa se anoi itsenäisyyden tunnustamista vieraiden valtojen puolelta, ilmoittaa, että eduskunta vuoden 1722 HM:n 38 §:n nojalla oli tehnyt päätök-

sensä marraskuun 15 p:nä 1917. Mutta tämä ilmoitus ei ollut yhtäpitävä asian todellisen laidan kanssa: eduskunta ei missään muodossa ollut vedonnut 38 §:ään tuon tärkeän päätöksen oikeusperustaksi. Kun päätös valtionhoitajakunnan asettamisesta oli, kuten sanottu, peruutettu, ei niin ollen mitään voimassaolevaa eduskunnan päätöstä voitu mainita sen tueksi, että eduskunta olisi tunnustanut vuoden 1772 HM:n 38 §:n soveltuvaisuuden.

Tämä ei tietenkään poistanut sitä mahdollisuutta, että säännös, jota ei milloinkaan oltu peruutettu tai muutettu, kuitenkin saattoi olla sovellettavissa, sittenkuin yhteyden purkautuminen Venäjän kanssa oli poistanut ne esteet, jotka johtuivat siitä, että Venäjän keisari samalla oli Suomen suuriruhtinas ja Venäjän vallanperimysjärjestys voimassa myöskin Suomeen nähden. Tämän kysymyksen ratkaisemiseksi on meidän ensiksi tutkittava, olivatko vuoden 1772 HM:n 38 §:n soveltamisen edellytykset olemassa, kun ehdotus kuninkaanvaalista tämän säännöksen nojalla tehtiin.

Oliko Suomen »valtaistuin» jäänyt avoimeksi miespuolisen kuningasheimon sukupuuton kautta? Ei. Romanovien hallitsijasuvun hallussa ollut valtaistuin oli tullut avoimeksi aivan toisella tavalla. Nikolai II oli pakotettu omastaan ja poikansa puolesta luopumaan Venäjälle ja Suomelle yhteisestä kruunusta, myöskin hänen veljensä oli siitä luopunut, mutta miespuolelta sammunut ei hallitsijasuku läheskään ollut. Vallankumous siinä valtakunnassa, johon Suomi oli yhdistetty, oli syössyt hallitsijan valtaistuimelta, eikä semmoista tapausta varten ollut eikä tietenkään saattanut olla mitään säännöksiä Ruotsin vanhassa hallitusmuodossa. Väitettiin, että erikoinen Suomen valtaistuin oli muodostunut vasta nyt, kun Suomi oli julistautunut itsenäiseksi. Mutta kuinka saattoi silloin puhua

sen joutumisesta avoimeksi hallitsijasuvun sammumisen johdosta?

Tähän vastattiin monarkistien taholta, että säännös siinä asemassa, missä Suomi oli, piti tulkita *ex analogia*. Mutta sellainen tulkinta oli aivan vastoin vuoden 1772 HM:n 57 §:ää, jossa nimenomaan sanotaan: »Jos jotakin epäselvää löytyisi tässä laissa, noudatettakoon sen sananmukaista sisällystä — —» Yksi Kustaa III:n valtiokaappauksen vaikuttimia oli juuri, että valtakuntaa vastedes hallitaisiin »Järkähtämättömän Lain mukaan, jonka kirjainta ei saa vääristää», niinkuin kuningas puheessaan valtakunnansalissa hallitusmuotoa esittäessään lausui. Sillä puoluelaki oli selvä, oli kirjain vääristelty, kun se ilmeisesti soti aietta vastaan, oli se rikottu; Oman Valtansa lujittaminen oli ollut Vallassaolijain ainoana pyrkimyksenä.»

Jos siitä huolimatta, mitä edellä on sanottu, 38 §:n

säännöstä olisi voinut ja pitänyt tulkita analogisesti niin olisi sen soveltamisen ainakin pitänyt tapahtua heti Nikolai II:n kukistumisen jälkeen. Mutta niin ei tapahtunut. Ja jos tämä riippui siitä, että Suomi vielä oli yhdistetty Venäjään, niin olisi 38 §:n sovelluttamisen ainakin pitänyt tapahtua heti eron jälkeen Venäjästä tai tämän eroamisen yhteydessä. Mutta niinkään ei tapahtunut. Päinvastoin julisti eduskunta tällöin Suomen riippumattomaksi tasavallaksi, ilman että sitä vastaan tehtiin ainoatakaan vastalauseita. Täten syntyi uusi, ehdoton este 38 §:n soveltamiseen — mitä estettä ei sittemmin suinkaan oltu poistettu sillä, että eduskunta ei vielä ollut lopullisesti omaksunut uutta hallitusmuotoa, vaan jättänyt — jos kohta monarkkiselle perustalle rakennetun — ehdotuksen hallitusmuodoksi lepäämään uusien vaalien jälkeen, jolloin eduskunta olisi kokoonpanoltaan täysilukuinen.

Oliko Suomen kuningaskunta, jolle »uusi kuningassuku» nyt oli valittava? Ei. »Suomi ei ollut koskaan ollut muuta kuin ensin (suuriruhtinaskunta-niminen) osa kuningaskuntaa, sitten keisarikuntaan yhdistetty ja siitä riippuva itsehallintoinen suuriruhtinaskunta. Vaikkapa olisi ollutkin sillä kannalla, että Suomi edelleen oli monarkia, ei maata voinut sanoa kuningaskunnaksi. Vielä alkukesällä 1918 oli senvuoksi kuningasmielinen hallituskin, kun valtakunnanlipun yksityiskohtainen muoto oli määrättävä, säätänyt, että lipun keskessä olevan vaakunan yläpuolelle oli asetettava suuriruhtinaskruunu. Tätä vastaan väitettiin, että tämä toimenpide oli luonteeltaan vain väliaikainen. Sitten kuin vuoden 1772 hallitusmuoto niiltä osiltaan, jotka yhteyden aikana Venäjän kanssa olivat olleet soveltumattomat, tämän yhtymän purkautuessa jälleen oli tullut soveltuvaksi, palautui monarkian arvonimi hallitusmuodossa käytettyyn. Mutta tämä väite sisältää ilmeisen absurдитеetin, vai sanoisiko sofismin. Jos Ruotsin valtakuntaa varten laadittu hallitusmuoto edellyttää kuninkuutta, niin ei siitä tietenkään seuraa, että entinen Ruotsin valtakunnan osa, josta aina oli käytetty suuriruhtinaskunta-nimeä, sen jälkeen kuin tämä osa oli julistautunut itsenäiseksi, muka automaattisesti olisi perinyt muinaisen kokonaisvaltion arvonimen ja tullut kuningaskunnaksi. Jos näin olisi ollut laita, niin olisivat kai Suomen irtautumisen jälkeen Venäjästä valtioelimet nimitäneet maata kuningaskunnaksi. Mutta siitä oltiin niin kaukana, että eduskunta koko valtiovallan haltijana oli päinvastoin julistanut Suomen tasavallaksi ja että ulkovaltojenkin tunnustus oli saatu riippumattomalle tasavallalle. Suomen tasavallaksi julistamista koskeva päätös olisi tosin sittemmin voitu peruuttaa ja Suomi julistaa kuningaskunnaksi samassa järjestyksessä kuin mainittu

päätös oli tehty. Mutta sitä ei ollut tapahtunut eikä olisi säällisesti sopinut tapahtua ilman että eduskunta olisi ollut jälleen täysilukuinen ja tällöin yhtä yksimielinen kuin se oli 6 p:nä joulukuuta 1917.

Vuoden 1772 HM:n 38 §:n soveltamisen edellytyksiä ei siis ollut olemassa, kun kuninkaanvaalia koskeva ehdotus sanotun perustuslainsäädännön nojalla tehtiin. Ehdotettu toimenpide perustui olojen kehityksen jo soveltumattomaksi tekemän säännöksen väärintulkintaan.

Lisäksi tuli, että ehdotus muutenkin oli monessa suhteessa kiusallinen. Ensinnäkin tulisi päätöksen kuninkaanvaalista tekemään vajavainen eduskunta, joka ei edustanut enempää kuin hiukan yli toista puolta kansasta

— kuten ennakolta tiedettiin, ilmeisesti vastoin täysilukuisen eduskunnan mielipidettä. Toiseksi tulisi se ennakolta-sekaantumaan seuraavan, täysilukuisen eduskunnan päätökseen uuden hallitusmuodon ja sen yhteydessä valtiomuodon suhteen, sitomaan tämän eduskunnan käsiä asettamalla sen sellaiseen tosiasialliseen tilaan, että kuningas jo istuisi Suomen valtaistuimella. Näistä molemmista syistä sai ehdotettu toimenpide oikeussaivarteluilla naamioidun valtiokaappauksen luonteen, eikä sen voitu milloinkaan odottaa saavuttavan nyt satunnaisena vähemmistönä olevan vastarinnan lojaalia alistumista.

Jos ehdotus sisäpoliittisilta seurauksiltaan oli turmiollinen, niin olivat sen seuraukset ulkopoliittisessa suhteessa vähintään yhtä vaarallisia. Oli, tai ainakin olisi pitänyt olla, jokaiselle selvää, että yritykset saada Saksa vastaan taistelevat vallat tunnustamaan maan itsenäisyyden vuoden 1772 HM:n 38 §:n nojalla tapahtuneen kuninkaan vaalin jälkeen, kohtaisivat voittamattomia vaikeuksia

— tiedettiinpä, että yksi näistä valloista (Ranska) tulisi peruuttamaan jo antamansa tunnustuksen. Kuninkaan-

vaali vuoden 1772 HM:n 38 §:n nojalla kytki kysymyksen Suomen itsenäisyydestä kokonaan Saksan voittoon tai tappioon sodassa, vieläpä samalla hetkellä, jolloin tappio yhä selvemmin alkoi näyttää todennäköisemmältä mahdollisuudelta.

Miltä kannalta asiaa katsoikin, oli siis ehdotus kuninkaan valitsemisesta vuoden 1772 HM:n 38 §:n nojalla onneton: se oli oikeudellisesti lievimmän sanoen epäilyttävää laatua ja poliittisesti ihan selvästi ylen epäviisas — uhitteleva ja tuhmanrohkea sekä sisään- että ulospäin. Jotta voisi ymmärtää, että eduskunnan kaikki monarkistit (yhtä poikkeusta lukuunottamatta) saattoivat sitä ensinkään esittää, täytyy eläytyä siihen hurmiomaiseen mielialaan, joka oli vallannut ne piirit, jotka mielellään nimittivät itseänsä »Suomen kansan parhaimmistoksi». Kuningas — se oli kaiken pahan kirvoittaja ja kaiken hyvän antaja. Millä keinoilla hänet saatiin, oli nyttemmin yhden tekevää. Ja että seuraukset HM:n 38 §:n mukaan toimitetusta kuninkaanvaalista saattoivat olla tuhoisia, sitä ei enää ajateltu, se oli vain tasavaltalaisten ja ympärysmiittolaisten löyhää lörpötystä. Nähtiin vain, mitä *tahdottiin* nähdä — sehän on tavallisimpia ja suurimpia hairahduksia politiikassa.

Kuninkaanvaalia koskeva ehdotus esitettiin jo eduskunnan täysistunnossa 8 p:nä elokuuta klo 12 päivällä. Puhemies Lundson, saneli asian esilletullessa pöytäkirjaan seuraavaa: »Ne säännökset 21 p:nä elokuuta 1772 annetun hallitusmuodon 38 §:ssä, joitten mukaan valtakunnalle on valittava kuningas siinä tapauksessa, että valtaistuin jäisi avoimeksi miespuolisen kuningasperheen sukupuuton kautta, eivät mielestäni ole sisältäneet eivätkä sisällä mitään säännöstä siitä, miten korkeimman vallan haltija Suomessa on asetettava, sittenkuin Suomi on tullut erotetuksi Ruotsin

yhteydestä ja julistettu itsenäiseksi, eivätkä ne siis minun ymmärtääkseni ole sovellettavissa käsilläolevaan tapaukseen. Perustuslain hengen ja tarkoituksen mukaista ei minun käsitykseni mukaan siis olisi ryhtyä toimenpiteisiin kuninkaan valitsemiseksi, ennekuin on siinä järjestyksessä, kuin perustuslain säätämisestä on voimassa, määrätty että Suomi on oleva monarkia ja nimenomaan kuningaskunta. Kun kuitenkin mitään nimenomaista määräystä sen olotilan varalta, jossa valtakunta nykyisin on, ei ole olemassa, katson nyt voivani esittää anomusehdotuksen.» Sen pahempi ei puhemies tehnyt perusteistaan ainoata oikeaa johtopäätöstä, nimittäin sitä, että hän ei voinut ehdotusta eduskunnalle esittää; hän olisi silloin menetellyt samalla tavoin kuin menetteli sosialidemokraattien useiden yritysten suhteen marraskuussa 1917 saada n. s. »me vaadimme»-ohjelmaa äänestyksen alaiseksi. Mutta arvatenkin määräsivät käytännöllis-poliittiset näkökohdat puhemiehen kannan: kysymyksen esittämiskiellon laillisuudesta olisi monarkistinen enemmistö lähettänyt perustuslakivaliokuntaan, jonka enemmistö — samoin kuin lopuksi eduskunnankin — olisi katsonut puhemiehen olleen väärässä ja kenties aiheuttanut hänen eroamisensa ja paikan täyttämisen oikeauskoksella.

Lähetekeskustelussa käytti tasavaltalainen vähemmistö ankaria sanoja ehdotuksesta; neljä maalaisliiton jäsentä (niiden joukossa varapuhemies Alkio) — paitsi ainoata sosialistia, Paasivuorta — leimasi ehdotetun toimenpiteen valtiokaappaukseksi. Keskustelu sai siten paikoitellen kiihkeän sävyn. Vaadittiin, että ehdotusta ei lähetettäisi valiokuntaan, mutta tämä vaatimus hyljättiin 64 äänellä 40 vastaan.

Vielä samana päivänä sai perustuslakivaliokunta val-

miiksi mietintönsä asiasta. Enemmistö, 9 jäsentä, puolsi ehdotusta hyväksyttäväksi, toistaen lyhyesti ehdotuksen perustelut ja erikoisesti todeten, että eduskunnan 6 p:nä joulukuuta 1917 tekemä päätös oli eduskunnan sittemmin tekemän valtiomuotokysymystä koskevan päätöksen johdosta rauennut ja että Suomi niinmuodoin edelleenkin oli perustuslaillinen monarkia.

Vastalauseessa vaati 7 jäsentä ehdotusta hyljättäväksi. He huomauttivat, että Suomi joulukuun 6 p:stä 1917 oli ollut tasavalta ja esiintynyt sellaisena sekä ulos- että sisäänpäin. Sitä asiaintilaa ei mitenkään muuttanut se seikka, että myöhemmin oli päätetty jättää uusi, monarkinen hallitusmuotoehdotus lepäämään seuraaviin valtiopäiviin. Sen kautta oli kysymys, oliko Suomi lopullisesti oleva kuningaskunta vai pysyvä tasavaltana, vain jätetty avoimeksi. Kuninkaanvaaliin ryhtyminen ei näin ollen siis pitäisi voida tulla kysymykseen. Vuoden 1772 HM:n 38 §:n periaatteiden nojalla, mikäli ne ovat sovellettavissa myöskin tasavaltaan, olisi ollut mahdollista väliaikaisesti järjestää valtiovallan käyttö Suomessa, mutta kuninkaan valitsemista koskeva säännös oli nykyisiin oloihin soveltumattomana menettänyt merkityksensä, kuten se aikaisemmin yli sata vuotta oli ollut voimansa menettäneenä. Kuninkaanvaali voitaisiin niin ollen toimittaa ainoastaan sellaisten uusien perustuslainsäännösten nojalla, joiden mukaan Suomi olisi kuningaskunta. Näitä perustuslainsäännöksiä koskevan kysymyksen ratkaisun ja samalla uuden hallitusmuodon hyväksymisen jouduttamiseksi oli kirjelmässä senaatin puheenjohtajalle samana päivänä ehdotettu kansanäänestyksen toimeenpanemista (hrat Ståhlberg ja Alkio).

Eri vastalauseissa (nuorsuomalaisen isännän Pennasen) vaadittiin niinkään ehdotuksen hylkäämistä, mutta toi-

silla syillä. Vastalauseentekijä ei tahtonut väittää, että ehdotettu toimenpide olisi ollut ristiriidassa vuoden 1772 HM:n 38 §:n säännöksen hengen kanssa. Mutta tähän äärimmäiseen keinoon tarttuminen heikentäisi arveluttavasti monarkian edellytyksiä. Olisi senvuoksi tehtävä välitysyritys antamalla uusi monarkkinen hallitusmuotoesitys, joka otettaisiin käsiteltäväksi uusilla varsinaisilla tai ylimääräisillä valtiopäivillä. Ennen valio-kunnan enemmistön ehdottamaa kuninkaanvaaliin ryhtymistä pitäisi kaikkia muita ajateltavissa olevia keinoja koettaa.

Kun perustuslakivaliokunnan mietintö seuraavana, elokuun 9 päivänä, esitettiin eduskunnan täysi-istunnossa, oli tulos tietty. Mutta monarkistit yrittivät vielä saada kuninkaanvaalin vastustajia taipumaan. Vanha suomalaiset, teollisuudenharjoittaja, vuorineuvos A. Lagerlöf ja isäntä J. E. Antila, vetosivat viimeistä kertaa Suur-Suomen aatteeseen. Mahtipontisesti lausui edellinen: »Tällä kertaa ratkaistaan kysymys, tuleeko Suomen suvulla olemaan mitään omaa historiallista tehtävää vai ei. Me tiedämme kaikki, mistä on kysymys. Minun ei tarvitse sitä tässä sen tarkemmin sanoa. Me olemme Euroopan nuorin valtio, mutta me olemme nyt elävistä Euroopan kansoista kaikkien vanhimpia. Me olemme suuren heimon viimeinen jäte. Tämä velvoittaa. Esivanhempiemme haudat täyttävät unhotettuina ja nimettöminä koko pohjoismaailman. Meille tarjoaa historia tällä hetkellä mahdollisuuden osoittaa, että meidänkin heimomme kykenee jotakin ihmiskunnassa toimittamaan. Vaan historia ei anna samaa mahdollisuutta kahdesti. Edustajat! Pitäkää huolta Suomen suvun kunniasta!» — Vanhasuomalaisen puolueen vaikutusvaltaisin jäsen, jumaluusopin professori E. Ingman — yksi kuninkaanvaaliehdotuk-

sen henkisiä alkuunpanijoita — käytti taitoansa koettaakseen todistaa, että päätöksellä Suomen julistamisesta tasavallaksi ei ollut mitään merkitystä, osaksi sentähden, että se ei sisältänyt eikä laillisesti voinut sisältää valtiomuodon muutosta, osaksi sentähden, että se ei ollut johtanut mihinkään tuloksiin. Jos joulukuun 6 p:nä tehty päätös oli vallankumouksellinen valtioteko, niin osoitti kuninkaanvaaliehdotus palautumista laillisuuden tielle ja olisi sitä senvuoksi tervehdittävä tyydytyksellä sen sijaan että sitä leimataan valtiokaappausyritykseksi. — Nimi »Suomen Machiavelli», jota tämän johdosta tasavaltaiselta taholta käytettiin prof. Ingmanista, ei tosin osunut naulan päähän, mutta ilmaisi kuitenkin sitä käsitystä, minkä hänen juriidis-teologinen saivartelunsa synnytti.

Vapaahra Wrede, joka lähetekeskustelussa oli mennyt tuleen ehdotuksen puolesta ja selitellyt monarkistien oikeudellisia syitä, rajoittui tällä kertaa lausumaan sen toivomuksen, että tasavaltalaiset päätöksen tapahduttua rauhassa ja sovussa »ottaisivat osaa siihen jälleenrakennustyöhön, joka tässä maassa on edessä»; kaikki taistelun tulisuudessa puolin ja toisin tehdyt syytökset pitäisi unohdtaa. — Kuinka saattoi vapaahra Wrede ajatella, että kuninkaanvaalia koskeva päätös, joka vastapuolen silmissä oli satunnaisen poliittisen konjunktuurin sekä laitonta että epäviisasta käyttämistä, ja lisäksi väärämielistä käyttämistä, sen kun oli tehnyt vain hiukan enemmän kuin neljäsosa täysilukuisesta kansaneduskunnasta — että itse tämä päätös olisi omiansa kehoittamaan sopuun ja yksimielisyyteen? Vapaahra Wreden vetoaminen ei itse asiassa ollut muuta kuin kehoitus tasavaltalaisille kiltisti alistumaan päätökseen, jonka pätevyyttä he eivät millään kannalta saattaneet tunnustaa.

Yhtä epäonnistunut oli kahden nuorsuomalaisen monarkistin eduskunnan tasavaltalaisiin kohdistama kehoitus, että nämä suostuisivat siihen, että ehdotus kuninkaanvaalista hyväksyttäisiin huutoäänestyksellä. Tämän tarkoituksena sanottiin olevan sen ehkäiseminen, että eduskunta näyttäisi erimieliseltä, ja hallituksen arkaluontoisen ja vaikean tehtävän helpottaminen. Toisin sanoen: tarkoitus oli antaa päätökselle väärä yksimielisyyden leima. Tasavaltalaiset eivät kuitenkaan menneet tähän ansaan: lippuäänestystä vaadittiin, ensin molempien välillä (hra Ståhlbergin y. m. ja hra Pennasen), jolloin jälkimmäinen voitti 68 äänellä 33 vastaan, sitten perustuslakivaliokunnan ehdotuksen ja herra Pennasen vastalauseen välillä, jolloin edellinen voitti 58 äänellä 44 vastaan. Kaksi edustajaa oli sairauden tähden poissa; kolme ei sitäpaitsi ottanut osaa jälkimmäiseen, ratkaisevaan äänestykseen. — Seuraavana päivänä myönsi eduskunta tasavaltalaisten johtajalle, professori Ståhlbergille, joka oli nimitetty vastaperustetun korkeimman hallinto-oikeuden presidentiksi, hänen anomansa vapautuksen valtiopäivämiestoimesta. Sitä seuraavana päivänä (11 p:nä elokuuta) julistettiin eduskunnan istuntokausi päättyneeksi.

Eduskunta oli siis enemmistöllä, joka ei tehnyt $\frac{2}{5}$ täysilukuisesta edustajamäärästä, päättänyt antaa hallituksen tehtäväksi ryhtyä valmistaviin toimiin, jotta eduskunta vajanaudessa kokoonpanossaan saisi tilaisuuden riidanalaisen lainsäädännön mukaisesti täyttää »velvollisuutensa» toimittaa kuninkaan vaali niin pian kuin mahdollista. Selvää oli, että näissä oloissa tulevan kuninkaanvaalin ja tulevan kuninkaan aseman perustus oli niin heikko kuin mahdollista ja että tasavaltalaiset eivät laskisi aseitaan alas, vaan jatkaisivat taistelua.

Hallitus päätti kuitenkin perusteellisesti masentaa

vähimmäinkin vastarinnan »laillisen» eduskunnan »laillista» päätöstä vastaan. Ennen kaikkea oli tasavaltalaista sanomalehdistöä kuritettava, eikä siihen puuttunut keinoja. Niiden poikkeuksellisten valtuuksien nojalla, jotka hallitus 29 p:nä toukokuuta vuodeksi oli saanut eduskunnalta »yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi» oli 21 p:nä kesäkuuta annettu asetus, joka asetti sanomalehdistön viranomaisista ja näiden mielivallasta riippuvaksi. Tämän asetuksen mukaan oli m. m. sanomalehden, joka eduskunnan, sen valiokunnan, hallituksen tai viranomaisten päätöksestä tai määräyksestä on sisältänyt »väärän tiedon tai kieron arvostelun, joka on omiaan tai tarkoitettu halventamaan» asianomaisia, voi maaherra kieltää ilmestymästä määräajaksi tai kokonaan. Tätä käytti Kuopion läänin maaherranvirasto 14 p:nä elokuuta lakauttaakseen Joensuussa ilmestyvän *Korpi-Jaakko*-nimisen maalaisliittolaislehden »toistaiseksi» lehdessä elokuun 10 p:nä olleen kirjoituksen johdosta »Valtiokaappauksen tiellä», missä eduskunnan päätös kuninkaanvaalin toimitamisesta leimattiin, vetoamalla korkeimman hallinto-oikeuden presidentin kantaan, laittomaksi.

Mutta ei siinä kyllä. Kaksi päivää myöhemmin, 16 p:nä elokuuta, käski senaatin siviilitoimituskunta maan kaikkien läänien maaherroja »tarkoin seuraamaan sanomalehtien lausuntoja ja niissä olevia uutisia», jotka koskivat erinäisiä oheenliitetyssä tiedonannossa sanomalehtien toimittajille mainittuja oloja, sekä »että, jos sanomalehdissä on 21 p:nä kesäkuuta 1918 edellytetyjä lausunnoita ja uutisia, joiden täytyy katsoa sisältävän sananvapauden väärinkäyttöä, Ilmoittamaan siitä siviilitoimituskunnalle» ennen toimenpiteisiin ryhtymistä, ellei »asia ole sitä laatua, että kiireellinen menettely on tarpeen». Puheenalaisessa, senaattori A. Castrénin allekirjoittamassa tiedonannossa lau-

suttiin m. m.: »Hallituksen täytyy kiinnittää vakavaa huomiota siihen seikkaan, että erinäiset sanomalehdet, jotka hallitusmuotokysymyksessämme ovat toisella kannalla kuin eduskunnan enemmistö, siitä huolimatta että laillinen eduskunnan päätös on olemassa, harjoittavat häikäilemätöntä kiihoitustvötä kantansa puoltamiseksi, jopa suorastaan yllyttävät väestöä vastarintaan laillista hallitusta vastaan. Hallitus toivoo kuitenkin viimeiseen saakka, että näissäkin piireissä oivalletaan aseman vakavuus ja moisen menettelyn sopimattomuus oikeusvaltiossa.» Viimeinen sana vaikutti melkein pilanteolta, kun maaherrat tai hallitus saattoivat milloin tahansa vaientaa eduskunnan, hallituksen ja viranomaisten tointen julkisen arvostelun, ja hallitus samalla, kun se tässä tiedonannossa vetosi sanomalehdistön »omaan harkitsevaan ja epäitsekäaseen toimintaan», kehoitti maaherroja siinä suhteessa tarkoin valvomaan sanomalehdistöä.

Meidän pakon ja mielivallan koulussa venäläisaikana kasvatetun sanomalehdistömme kunniaksi on sanottava, ettei *Korpi-Jaakon* lakkauttamista enempää kuin hallituksen tiedonantoa toimituksille millään taholla otettu vastaan myötätuntoisesti; päinvastoin lausuivat monarkistisetkin lehdet paheksumisensa lakkautuksesta, jonka he toivoivat olevan ensimmäisen ja viimeisen, samoin kuin epäilyksensä hallituksen isällisten nuhteiden soveliaisuudesta sanomalehtien toimittajille. *Korpi-Jaakon* lakkautus kesti vain kuukauden loppuun.

Mutta hallitus ei rajoittunut ainoastaan toimenpiteisiin sanomalehdistöä vastaan. Se päätti myöskin vaikuttaa virkamiehistöön, erottamalla tasavaltaismielisiä korkeampia virkamiehiä paikoistaan ja uhkaamalla toista. Kuopion läänin v. t. maaherra, vapaahra A. v. Hellens sai heti kuninkaanvaalipäätöksen jälkeen hallitukselta kehoituksen

hakea erästä esittelijäntointia senaatissa. Kun v. Hellens selitti olevansa haluton noudattamaan kehoitusta, peruutettiin seuraavana päivänä, mitään syytä mainitsematta, hänen maaherramääräyksensä. Samalla tavalla menetteli hallitus Viipurin läänin v. t. maaherran V. Suhosen suhteen, ja myöskin Turun ja Porin läänin v. t. maaherra K. M. J. Collan olisi joutunut saman kohtalon alaiseksi, ellei tämän nauttima suuri suosio läänissä olisi hallitusta arveluttanut. Muut tasavaltaismieliset korkeammat virkamiehet (esim. ylitirehtööri M. Soininen) taas saivat esimiehiltään hallituksessa suullisia varoituksia. Hallitus tahtoi nähtävästi ajoissa ryhtyä sovelluttamaan uusia, preussilaisia menetelmiä, uutta kuningasta odotettaessa. Mutta tuskinpa tämä mahtoi olla oikea tie siihen taistelevien riitapuolten sovintoon ja yhteisymmärrykseen, josta vapaahra Wrede oli puhunut.—Molemmat vielä jäljellä olevat tasavaltaismieliset hallituksenjäsenet (Kallio ja Pehkonen) uudistivat erohakemuksensa, joihin nyt vihdoin suostuttiin.

Kaikki tämä ei juuri viitannut sen käsityksen oikeuteen suomalaisesta kansanluonteesta, joka oli vallalla ainakin joissakin hallituksen jäsenissä. Erään saksalaisen sanomalehtimiehen haastattellessa lokakuun alussa 1918 ulkoasiaintoimituskunnan päällikköä, senaattori Stenrothia, lausui tämä, että suomalainen helposti taipuu *fait accompli*n (tapahtuneen tosiasian) edessä (*Vossische Zeitung*, 11 p:nä lokakuuta; *Hufvudstadsbladet* 16 p:nä lokak.). Taistelu laittomia tai oikeusriitaisia venäläistytämistoimenpiteitä vastaan historiamme lähinnä edellisenä aikakautena ei juuri puhunut tämän luonteenkuvauksen puolesta; pikemminkin muistutti se venäläisten vallanpitäjäin harhakäsitystä samasta asiasta. Mutta lukuunottamatta harhänäköä oman kansan luonnonlaadun suhteen, oli luonnekuvauksella se kaikkien huonojen vallanpitäjäin yhteinen

vika, että se vähäksyi kansan tahtoa ja kykyä nousta puolueellisuutta ja väkivaltaa vastaan.

Ulkomailla sai eduskunnan päätös kuninkaanvaalista harvinaisen huonon arvostelun sanomalehdistössä. Tavattoman yksimielisesti, vaikka hiukan eri vivahtein, lausuiivat sanomalehdet Skandinaviassa ja Saksassa paheksumisensa tai huolestumisensa päätöksen johdosta. Sosialidemokraattinen *Vorwärts* leimasi päätöksen Suomen valtiokaappaukseksi, ja keskustalehti *Germania*, valtakunnankanslerin, kreivi v. Hertlingin äänenkannattaja, lausui meikäläisten monarkistien mielikarvaudeksi ja muutamien tasavaltalaisluopioiden hämmästykseksi m. m. että voimakas tasavalta saattaa olla Saksan näkökannalta yhtä edullinen kuin monarkia. Vapaamielinen ympäryслиitonhenkinen *Tidens Tegn* Kristianiassa uskoi, että Suomi kuninkaanvaalin jälkeen joutuisi osalliseksi maailmansotaan. Miten ympäryслиiton maissa arvosteltiin päätöstä kuninkaanvaalista, emme saaneet tietää, mutta sitä ei ollut vaikea aavistaa.

Ranskan uhkausta Suomen itsenäisyyden tunnustamisen peruuttamisesta ei tosin vielä toteutettu. Mutta jokaiselle, jolla oli silmät auki, oli kuitenkin selvää, että me kuninkaanvaalipäätöksen kautta jouduimme kauemmaksi maamme kansainväliselle asemalle välttämättömästä päämaalista: itsenäisyytemme tunnustamisesta kaikkien suurvaltain puolelta. Hallitus ja monarkistit ajattelivat kuitenkin edelleenkin, että tämä päämaali saavutettaisiin Saksan voiton kautta maailmansodassa.

Edelleenkin — siitä huolimatta että Ranskan sota-näyttämöltä saapuvien sanomain olisi pitänyt herättää levottomuutta tai ainakin epävarmuuden tunnetta. Oli kuin kohtalon ivaa siinä, että samana päivänä kuin päätös kuninkaanvaalista tehtiin, Saksan sotatiedonannot ilmoittivat, että edellisenä päivänä, elokuun 8 p:nä, englantilais-

ten panssarivaunut rintaman pohjoisosassa, Ancre'in ja Avre'in välillä, olivat tunkeutuneet saksalaisten jalka- ja tykkiväen asemiin; rintama oli siis sillä kohtaa täydellisesti murrettu. Paria päivää myöhemmin saatiin englantilaisten virallisesta tiedonannosta käsitys saksalaisten tappion suuruudesta. Jälkeenpäin oli Ludendorff muistelmissaan leimannut elokuun 8 p:n Saksan armeijan mustaksi päiväksi sodassa, ja myöskin Hindenburg katsoo sitä sodan ratkaisevaksi käännekohdaksi.

Omituista kyllä eivät muutamat tasavaltalaisetkaan näyttäneet ottavan huomioon Saksan yhä ilmeisemmin väheneviä mahdollisuuksia sodan voittamiseen. Muulla tavoin ei voi selittää sitä perääntymismerkkiä valtiomuotokysymyksessä, jota tasavaltalaisten pää-äänenkannattaja, *Helsingin Sanomat*, puhalsi vähää jälkeen kuninkaanvaalia koskevan päätöksen. Jos tasavaltalaiset olisivat pysyneet lujina, lausui lehti johtavassa kirjoituksessaan 13 p:nä elokuuta, niin olisi tällainen päätös tuskin voinut tulla kysymykseen, vaan olisi asia täytynyt ratkaista kansanäänestyksellä tai uusilla vaaleilla. Mutta nyt menetti tämä mahdollisuus erinäisten tasavaltalaisten heikkouden vuoksi, ja täytyi siis ottaa huomioon se olotila, mikä täten oli syntynyt. Senvuoksi ja jotta päästäisiin niin epävarmasta tilasta, kuin kuninkaanvaalipäätöksen aiheuttama oli, ehdotti lehti kompromissia Pennasen vastalauseen mukaisesti: nykyisen eduskunnan pitäisi hyväksyä monarkkinen hallitusmuoto, mutta tehdä kansanvaltaiseen suuntaan käypiä muutoksia lepäämään jätetyn lakiehdotuksen säännöksiin, mitä tuli perustuslainmuutosten kieltöön hallitsijasuvun sammuaessa sekä kuninkaan veto-oikeuteen ja hänen oikeuteensa kantaa maksuja ja suorittaa menoja siinä tapauksessa, että eduskunta ei ollut ehtinyt päättää tulo- ja menoarviota. Sitäpaitsi pitäisi antaa ta-

keitä, että oikeistotalolta luovuttaisiin senkaltaisista taantumuspuuhista, kuin suunniteltu edustusuudistus. Niihin, jotka vielä olivat järkkymättömiä, teki kirjoitus masentavan vaikutuksen. Kenties oli sen takana kuitenkin tarkoitus tehdä hallitus epäroiväksi ja voittaa aikaa.

Hallitus kulki kuitenkin edelleen 9 p:nä viitoitettua tietä. Se valitsi lähetyskunnan, johon kuuluivat senaattori Talas, vähää ennen erunnut senaattori Frey tai Nevanlinna sekä lähetystöneuvos, vapaahra v. Bonsdorff, ryhtymään Saksassa lopullisiin neuvotteluihin kuningasehdokaskysymyksessä, joka edelleen oli häälyvä ja epäselvä. Suunnilleen samoihin aikoihin tämän lähetyskunnan kanssa matkusti Berliiniin *inkognito* kaksi hallituksen jäsentä saadakseen mieskohtaisesti keisari Wilhelmiltä täyden selvyuden keisarin kannasta kysymykseen (Hjelt, main. teos, II, s. 161). Nämä kaksi hallituksen jäsentä olivat itse »korkeimman vallan haltija» Svinhufvud ja senaattori Stenroth.

Neuvottelut kuningasehdokkaasta eivät kuitenkaan ottaneet oikein menestyäkseen. Prinssi Oskar, keisari Wilhelmin poika, ei voinut tulla kysymykseen valtiollisista ja dynastisista syistä, kuten jo on mainittu. Samoista syistä ei Saksan ulkoministeriö voinut hyväksyä myöskään Preussin prinssiä Friedrich Wilhelmiä, ja tämä hylkäsi, kenties siihen kehoitettuna, ehdokkuuden. Mutta meidän hallituksemme ei edelleenkään tahtonut kuulla puhuttavan pikkuruhtinaasta, kuten Mecklenburgin herttuasta Adolf Friedrichistä, joka ei ollut sukua keisari Wilhelmin ja Hohenzollern-suvun kanssa, ja niin keksittiin neljäs ehdokas: Hessenin maakreivi Friedrich Karl (suomenkielisissä asiakirjojen Fredrik Kaarle), preussilainen kenraalimajuri, naimisissa keisarin sisaren kanssa. Hrojen Svinhufvudin ja Stenrothin audienssi keisarin luona Wilhelmshönessä

26 p:nä elokuuta johti tulokseen, jota hallitus ei toivonut, mutta oli aavistanut, että nimittäin ei prinssi Oskar eikä prinssi Friedrich Wilhelm saattanut tulla kysymykseen. Sitävastoin ei prinssi Fredrik Karlen ehdokkuutta vastustettu. Myöskään Saksan ulkoministeriö ei asettunut viimeksimainitun ehdokkuutta vastustamaan. »Hesseniläisen prinssin suhteen, vaikkapa hän olikin keisariin lanko, ei ilmeisesti ollut samaa arveluttavuutta kuin preussilaisen.» Lopullinen hallitsijaehdokas tuli siis olemaan Hessenin prinssi Fredrik Karle. (Hjelt, main. teos, II, s. 160—166.)

Syyskuun alkaessa ei hallituksen valitsema lähetyskunta kuitenkaan vielä ollut ehtinyt ryhtyä neuvotteluihin valitun itsensä kanssa. Ei mahtanut myöskään tuntua rohkeaisevalta neuvotteluihin ryhtyminen samalla hetkellä, jolloin eräässä Berliinin enimmin levinneitä lehtiä oli luettavana ilmeisesti määräävältä taholta saadun vihjauksen johdosta julkaistu lausunto, että Suomen kuningaskysymys olisi jätettävä avoimeksi, kunnes eduskunta oli sopinut hallitusmuodosta; ei ainoakaan saksalainen ruhtinas ottaisi vastaan kruunua ilman riittäviä takeita; Albanian esimerkki varoitti sellaisesta seikkailusta (*Berliner Lokalanzeiger*, 30 p:nä elokuuta). Ja päivä päivältä kävivät kuulumat länsirintamalta yhä epäsuotuisammiksi sille vallalle, johon kyttyt oli kiinnitettävä niin lujaksi ja läheiseksi kuin mahdollista.

Tätä eivät kuitenkaan meikäläiset saksalais-intoilijat ja monarkistit huomanneet. Tekee suorastaan liikuttavan vaikutuksen, kun ministeri Hjeltin muistelmissa (II, s. 173 ja 192) lukee, kuinka miltei huomaamatta elokuun 8 p:n tappio oli hänelle jäänyt, ja kuinka odottamaton hänelle lopullinen romahdus oli. Mutta uskovaissimmankin olisi sentään pitänyt nähdä Saksan kaksimielinen käytös

Neuvosto-Venäjän suhteen ja sen yhteydessä sivuuttava ylimielisyys Suomea kohtaan. Tekihän Saksan hallitus elokuun 27 p:nä Venäjän hallituksen kanssa Brest-Litovskin rauhaan lisäsopimuksen, jonka mukaan m. m. Saksa takasi, että Suomen puolelta ei tehtäisi mitään hyökkäystä Venäjän alueelle, nimenomaankaan Pietaria kohti, kun taas bolševikit puolestaan sitoutuivat karkoittamaan ympärysliiton joukot Pohjois-Venäjän alueilta (Muurmannista, Arkangelista y. m.). Tämän sopimuksen teksti julkaistiin syyskuun 7 p:nä *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*issa, ja vasta sitä tietä sai meidän hallituksemme tiedon siitä holhouksesta, johon Saksa ilman muuta oli sitoutunut Suomen suhteen, vieläpä lisäksi hyvin arkaluontoisessa kysymyksessä. Virallinen ilmoitus asiasta annettiin jonkun aikaa myöhemmin. Lukuunottamatta nöyryyttävää kohotelutapaa olisi Venäjän-Karjalan saantia saksalaisten avulla koskevien suunnitelmien luullut saavan aika vakavan kolauksen tästä tiedonannosta. Ja sehän oli ollut tärkeänä vaikuttimena monarkistiseen politiikkaan tai ainakin tämän politiikan oleellisena osana.

VIII LUKU.

Tekijä saa tasavaltalaiselta keskuskomitealta tehtäväkseen lähteä Saksaan. — Passivaikeuksia: käynnit senaattori Stenrothin ja Saksan lähettilään, vapaahra v. Brückin luona. — Kirjeenvaihtoa Alkion kanssa. — Matkallelähtö. — Trelleborgissa kohtaa tieto, että Fredrik Kaarle on suostunut kuningasehdokkaaksi. — Poliittinen asema Berliinissä kuitenkin suotuisa tekijän tehtävälle. — Keskustelua Saksan valtiopäivämiesten: Müllerin, Davidin, Ersbergerin kanssa. — Ensimmäinen kirje kotiin. — Sotaväsytys ja rauhankaipuu. — Tekijä kirjoittaa Fredrik Kaaralle. — Kirjeen vaikutus prinssiin. — Hjelt saa hänet olemaan vastaamatta. — Fredrik Kaarlen Suomessa salatut ehdot. — Hänen horjuvaisuutensa.

Jo ennen hallitusmuodon toista käsittelyä, kun monarkistit yhä häikäilemättömämmin alkoivat vedota Saksan muka lausumiin toivomuksiin, oli tasavaltalaisten keskuudessa syntynyt ajatus, että heidän pitäisi asettua suoranaiseen yhteyteen Saksan poliittisten piirien, olletikin valtiopäiväenemmistön johtajain kanssa; osaksi jotta heille annettaisiin oikeat tiedot asemasta, osaksi jotta saataisiin tietää heidän omat mielipiteensä kysymyksessä. Heinäkuun 18 p:nä, päivää jälkeen kun Saksan hallituksen lausunto oli esitetty, päätti tasavaltalainen keskuskomitea m. m. lähettää lähetyskunnan Saksaan tai, ellei sellaista aikaansaataisi, ainakin yhden tiedustelijan. Tästä ilmoitettiin tasavaltaisille paikallisjärjestöille, asiamiehille ja sanomalehdille (K. N. Rauhala, main. teos, s. 14 ja seur.). Omasta

puolestani en tiennyt päätöksestä, ennenkuin kirjeteitse sain komitean sihteeriltä 24 p:nä heinäkuuta siitä ilmoituksen. Kirjeessä mainittiin, että käytännöllisistä syistä oli luovuttu lähetyksunnan lähettämisaikajatkuksesta ja sen sijaan päätetty lähettää yksi ainoa henkilö, nimittäin minut. Tasavaltalaisryhmien puheenjohtajat, hra Ahmavaara nuorsuomalaisen ja hra Alkio maalaisliiton puolesta, olivat jo puhuneet Svinhufvudin kanssa asiasta ja saaneet sen niin pitkälle, että Saksan lähettiläälle oli annettu tieto matkasta ja tämä luvannut sähköittää siitä hallitukselleen tarpeellisen luvan saamiseksi oleskeluani varten Saksassa. Minua kehoitettiin kirjeessä hartaasti suostumaan tehtävään ja, jos suostuisin, heti kääntymään senaatin ulkoasiaintoimituskunnan puoleen kuulakseni, kuinka passiasian laita oli.

Ennenkuin kirje oli ehtinyt minulle saapua, olin kuitenkin tullut Helsinkiin. Aivan sattumalta tapasin kadulla kirjeenlähettäjän, joka nyt suullisesti ilmoitti minulle kirjeensä sisälluksen. Vaikka aika tuntui minusta täpärältä, kun eduskunnan piti kokoontua jo kymmenen päivän kuluttua, päätin suostua tehtävän suorittamiseen ja ryhdyin heti toimeen.

Ensimmäinen tehtäväni oli passin ja viisumin hankkiminen. Ilmoittauduin heti senaatin ulkoasiaintoimituskunnan päällikölle Stenrothille, jota mieskohtaisesti tuskin tunsin, vaikka olin tiennyt hänen nimensä aina 1890-luvulta saakka, jolloin hänellä, silloin innokkaana vanhana fennomaanina, vaikka sittemmin siirtyi nuorsuomalaiseksi, oli ollut huomiota herättävä juttu silloisen valtiollisen vastustajansa Jonas Castrénin kanssa. Odotettuani hetken aikaa suuressa eteishuoneessa, jossa minulla oli tilaisuus nauttia kauniista näköalasta yli silloin tyhjän ja aution eteläsataman — ulkoasiaintoimituskunta oli sijoitettu enti-

seen keisarilliseen linnaan (nykyiseen presidentinpalatsiin) — pääsin »ulkoasiainministerin» puheille. Hän tunsi minun asiani ennakolta ja osoitti hermostunutta mielenkiintoa matkani suhteen — mutta kielteiseen suuntaan. Tietojen hankkiminen Saksan poliittisten piirien kannasta meidän valtiomuotokysymyksemme suhteen oli hänen mielestään sitäkin tarpeettomampaa, kun hallitus ja eduskuntaryhmät jo olivat saaneet täysin luotettavia tietoja siitä. Minä huomautin siihen, että tasavaltalaiset halusivat oman luottamusmiehensä kautta tutustua mielialaan Saksassa ja viittasin siihen, että saattoi olla aihetta epäillä viimeksi annettuja virallisia tietoja. Senaattori nousi seisomaan suuttuneena tästä rohkeudesta ja pani sitä vastaan kiivaan vastalauseen. Minä pyysin saada tietää, oliko matkalupa selvä, mihin sain jokseenkin nyrpeänsävyisen vastauksen, että meidän hallituksemme puolelta ei sitä estetä, mutta että kaikki riippui saksalaisesta viisumista, jonka hankkimista varten minun olisi käännyttävä keisarillisen Saksan lähetystön puoleen.

Tämän epäinnostuttavan vastaanoton jälkeen lähdin Saksan lähetystöön ja pyysin päästä lähettilään, vapaahra v. Brückin puheille. Muutaman minuutin odotettuani otti minut vastaan vanhanpuoleinen, ystävällinen herra, joka kohteliaasti pyysi minua istumaan. Hänelläkin oli tieto minun asiastani ja hän ehätti ilmaisemaan mielenkiintonsa, että sai tehdä tuttavuutta tasavaltalaisen kanssa — hän oli tätä ennen tavannut vain yhden sellaisen: eduskunnan puhemiehen. Siihen minä huomautin, että tämäkään ei koskaan ollut esiintynyt tasavaltalaisena, hänen asemansa kun vaati häntä pysymään puolueettomana siinä kysymyksessä, ja että minä siis oikeastaan olin n:o 1. »No niin, niinkuin tahdotte», kuului aika hyväntuulinen vastaus. Muutamien kyselyjen jälkeen sukulaisuudestani Schauman-

suvun vaasalaisten jäsenten kanssa — vapaahra v. Brück oli Vaasassa asunut yhden luona heistä ja kiitteli hänen vierasvaraisuuttaan, hänen kaunista kotiaan ja hyvää viinikellariansa — siirryimme muihin asioihin. Vapaahra v. Brück tiedusteli berliiniläisiä suhteitani, joita minulla ei ollut minkäänlaisia, osoitti mielenkiintoa käsitystäni kohtaan Mannerheimin kansansuosiosta verrattuna Svinhufvudin nauttimaan, kertoili minulle kokemuksiaan Etelä- ja Keski-Amerikan tasavalloista — hän oli palvellut Saksan lähetystössä Boliviassa — ja selitti, että hän puolestaan tekisi, mitä voi, jotta saisin matkustaa Berliniin, mutta asia ei riippunut yksin hänestä (sillä tarkoitti hän sotilasviranomaisia). Keskustelua jatkui vielä sittenkin: minä selitin syitä nyt koossaolevan eduskunnan päättämää monarkiaa ja olletikin sen toimittamaa kuninkaanvaalia vastaan, kun taas vapaahra v. Brück oli täysin selvillä HM:n 38. §:nkin nojalla toimitetun kuninkaanvaalin oikeusvoipaisuudesta. Kun 1 ½ tuntia kestäneen keskustelun jälkeen nousin lähteäkseni, olin vapaahra v. Brückiltä saanut lupauksen viisumin saannista ja sitäpaitsi lupauksen, että lähetystöstä toimitettaisiin minulle tieto sen saapumisesta olinpaikalleni maalle. Minä kiitin ystävällistä diplomaattia ja riensin — kello oli jo lähes 2 — väsyneenä ja nälkäisenä läheiseen »Kappeliin» saadakseni jotakin syötävää.

Kului kuitenkin päivä toisensa jälkeen ilman että sain mitään ilmoitusta. Eduskunta kokoontui, hallitusmuoto pantiin lepäämään ja päätös kuninkaanvaalista tehtiin, mutta minun passistani ei kuulunut mitään. Arvelin jo, että sotilasviranomaiset olivat asettuneet matkaa vastaan. Silloin sain 23. p:nä elokuuta saman kuun 16. p:nä päivätyn tiedon Saksan lähetystöstä, että passiasiani oli selvä. Kirje oli mennyt Lohjalle, sieltä palautettu Helsinkiin ja lopulta

tavannut minut Pälkäneellä, missä vietin muutamia sadepäiviä ystäväni, kirjailija Hjalmar Procopén luona.

Passikysymys oli siis nyttemmin Saksan viranomaisten puolelta selvä, mutta syyskuu, jolloin virantoimitukseni yliopistossa jälleen alkaisi, oli lähestymässä ja matkaa varten lukukauden aikana tarvitsin virkavapautta. Muuten: kannattiko enää lainkaan matkustaa, eikö aiotun matkan tarkoitus ollut jo turha? Ajattelin asiaa ja tulin siihen tulokseen, että matka olisi kaikesta huolimatta tehtävä. Tosin tulkitsin viisumin myöntämisen merkiksi siitä, että minun tehtäväni ei saattaisi tuottaa mitään vaaraa monarkiahankkeille. Mutta toisaalta tuntui minusta kuningasehdokkaan lopullisen valinnan viipyminen epäilyttävältä. Ja ennen kaikkea oli minulla syvälle juurtunut vakaumus siitä, ettei kukaan kunnon ruhtinas ottaisi vastaan ehdokkuutta, jota hänelle tarjottiin sellaisissa oloissa kuin tässä tapauksessa oli laita — ainakaan ei, jos hän sai todellisen ja täydellisen tiedon.

Minä lähetin Alkiolle kirjeen, jossa selitin, mitä oli tapahtunut, ynnä käsitykseni asemasta ja kyseenalaisesta matkasta ja kysyin, mitä mieltä hän oli asiasta. Alkio vastasi: »Lämmin kiitos kirjeestänne! Minä luulen, ettei nyt olisi syytä juuri lähteä Saksaan. Näyttää siltä, kuin meidän kuningasmielisemme olisivat ajaneet asiansa karille, ainakin hetkeksi. Kaiken todennäköisyyden mukaan tulee kunin-kaanvaali vaikeaksi, ellei saada ainakin sellaista hallitusmuotoa, jota täytyisi pitää lakina. Valtiopäiväin kokoonkutsuminen näyttää lykkäytyvän kuningaskysymyksen saksalaisen käsittelyn hidastumisen vuoksi. — Mutta jos Te todella voisitte nyt mennä ja *viipyä* Saksassa jonkun aikaa, sillä kyllä olisi merkitystä. Niin että harkitkaa nyt itse. Ymmärtääkseni on asia maalaisliittolaisten kannalta edelleen selvä.»

Neuvoteltuani Helsingissä muutamien muiden tasavaltalaisten kanssa päätin lähteä matkalle niin pian kuin syyskuun ensimmäisinä päivinä olisin ehtinyt järjestää lukukauden työt yliopistonkirjastossa. Pyysin yliopiston v. t. varakanslerilta virkavapautta lokakuun 1 p:ään, mutta ollakseni mainitsematta matkani varsinaista tarkoitusta ilmoitin aikovani kirjastoasioissa käydä Leipzigissa — niinkuin todella myöskin aikomukseni oli. Virkavapaus myönnettiin ja olisi lukuisten ennakkotapausten mukaisesti myönnetty, vaikka matkan valtiollinenkin tarkoitus olisi asianomaiselle ilmaistu. Lääninhallituksesta sain sitten tavallisen passin ja Saksan lähetystöstä viisumin. Saksalaisessa passiviisumissa oli matkani tarkoitukseksi nimenomaan ilmoitettu »Politische Besprechungen» (valtiolliset keskustelut). Alkiolta pyysin valtakirjaa toimia hänen puolueensa puolesta; nuorsuomalaisen ryhmän puheenjohtajalta Ahmavaaralta, joka itse kuului vastakääntyneihin, en tietenkään voinut ajatellakaan saavani sellaista valtuutta. Alkiolta sainkin pyydetyn valtakirjan 2. p:nä syyskuuta päivätyn todistuksen muodossa, että maalaisliiton eduskuntaryhmä ollessaan viimeksi koolla Helsingissä oli yksimielisesti valtuuttanut minut matkustamaan Saksaan. Varovaisuuden vuoksi hankin ennen lähtöäni Saksan lähetystön virallisen varmennuksen Alkion todistuksen saksalaisesta käännöksestä.

Syyskuun 7 p:nä matkustin Turun kautta Tukholmaan. Eräs tuttu maanmieheni, joka asettui samaan hotelliin Tukholmassa kuin minäkin ja oli myöskin matkalla Berliiniin, mutta jolla ei ollut aavistustakaan matkani tarkoituksesta, neuvoi minua ikävyyksien välttämiseksi tullitarkastuksessa hankkimaan kuriiritoinen Tukholman lähetystöstämme Berliinissä olevaan lähetystöömme. Vaikka pelkäsin, että lähetystössä tiedettiin minun matkastani eikä

senvuoksi oltu halukkaita sitä helpottamaan, vaan pikeminkin päinvastoin, lähdin kuitenkin sinne ja sainkin auliisti kuriiripassin — mikä minulle oli hyvin tervetullut senvuoksi, että olin ottanut mukaani sanomalehtileikkeleeni ja kirjalliset muistiinpanoni valtiomuotokysymyksen valaisemiseksi, jotka minulta muutoin todennäköisesti olisi riistetty Saksan rajalla ja jotka minulla olivat muistin tukena, vaikkakin tunsin asian kaikki vaiheet kuin viisi sormeani.

Sinetöity kuriiriposti kainalossa ja kuriiripassi taskussa palasin tyytyväisenä hotelliin. Samana päivänä, syyskuun 10 p:nä, lähdin yöjunalla Trelleborgiin jatkaakseni sieltä Sassnitzin kautta matkaani Berliniin. Olisin voinut matkustaa päivää aikaisemmin, jos olisin huomannut ajoissa tilata makuupaikan, mutta silloin en luultavasti olisi saanut kuriiripassia. Toivoni saada Tukholmassa tavata kenraali Mannerheimia, jonka tunsin kouluajoilta saakka — me tulimme samaan aikaan ylioppilaiksi samasta lyseosta — ei ikävä kyllä toteutunut. Sain kuitenkin hänen osoitteensa Kööpenhaminassa, missä hän sillä kertaa oleskeli, ja kirjoitin sinne ja pyysin häntä lähettämään erään tiedon Berliniin siihen hotelliin, johon aikomukseni oli asettua.

Kun aamulla syyskuun 11. p:nä heräsin Trelleborgissa ja ostin sanomalehden, sattui silmääni heti lihavin kirjaimin painettuun, suurilla rubriikeilla varustettuun sähkösanomaan, jossa virallisesti ilmoitettiin, että Hessenin prinssi Friedrich Karl oli suostunut hänelle tarjottuun ehdokkuuteen Suomen hallitsijaksi. — Sydäntäni sytkytti, katsoin jo matkani turhaksi ja pahoittelin, etten ollut lähtenyt matkalle Helsingistä viikkoa aikaisemmin. Toisaalta ei sentään kaikki vielä ollut liian myöhäistä. Olin alusta alkaen ottanut huomioon vastakohdan yhtäältä »Oberste Heeresleitung»in ja vanhoillisten piirien, toisaalta voimakkaan valtiopäiväenemmistön ja hallituksen, nimenomaankin ulkoasiain-

ministeriön välillä, jonka täytyi ottaa huomioon tämä enemmistö samassa suhteessa kuin yleinen asema kävi Saksalle huonommaksi, ja valpas tarkkaaja saattoi juuri huomata ilmeistä huononemista. Tämän syyn lisäksi, siis ollakseen heittämättä kirvestä kaivoon, tuli vakaumus siitä, että kuningas *in spe* oli suostunut ehdokkuuteen saamiensa enemmän tai vähemmän väärrien tai väritettyjen tietojen nojalla, ja että hän, jos hänellä oli vähänkään oikeudentuntoa ja ymmärrystä, ei suostuisi ehdokkaana pysymään, saatuaan tietää asian oikean laidan.

Ensimmäiset valtiolliset tiedot, jotka sain Berliinin sanomalehdistä, vahvistivat käsitystäni, että peli ei ollut vielä menetetty: valtiopäiväin enemmistöpuolueiden yhteinen delegaatio oli kutsuttu koolle 13. p:ksi, valtiollinen asema oli ilmeisesti kärjistynyt senjälkeen kuin Hindenburgin ja Ludendorffin »rauhanrynnäkkö» oli epäonnistunut, ja minä saisin siis tilaisuuden tavata johtavia valtiopäivämiehiä. Hetki näytti yli odotusten suotuisalta. Oli vain taottava, kun rauta oli kuumana.

Koko ensimmäinen päivä Berlinissä kului osaksi kaikkien niiden loppumattomien muodollisuuksien suoritukseen poliisilaitoksessa, komentajavirastossa, leipäkomissionissa j. n. e., jotka olivat sodasta johtuneita, osaksi käynteihin pankissa ja lähetystössä, minne paitsi kuriiripostia myöskin jätin käyntikorttini ministeri Hjeltiä varten. Seuraavana päivänä riensin valtiopäivätalolle toivoen siellä saavani tavata valtiopäivämiehiä. Vahtimestari selitti, että siellä oli ainoastaan Abg. (-edustaja) Müller-Fulda — keskustapuolueen jäsen, jonka nimi oli minulle vanhastaan tuttu erotukseksi vapaamielisestä Müller-Meiningen'istä — ja että hän oli juuri jotakin tutkimassa ja tuskin saattoi ottaa minua vastaan. Sopiva juomaraha sai vahtimestarin vakuutetuksi, että minä en aikonut lähteä talosta, ennenkuin

hän oli Abg. Miiller-Fuldalle vienyt käyntikorttini, johon kirjoitin pari sanaa asiastani. Muutaman minuutin kuluttua palasi vahtimestari ja saattoi minut nyt erääseen huoneeseen, missä tapasin vanhan herran, jolla oli silmälasit ja suorrukkeinen parta. Abg. Müller selitti olevansa asian-tuntija finanssikysymyksissä, mutta ei ulkopoliitikassa. Kuitenkin lisäsi hän vilpittömänä ajatuksenaan: »minä varoitan teitä vakavasti ottamasta saksalaista prinssiä kuninkaaksi, ottakaa te kotimainen mies, mieluummin presidentiksi tasavaltaanne, muutoin toistuu Albanian näytelmä.» Tämähän kuulosti minusta koko rohkaisevalta ja minä kummastelin katoollisen keskustamiehen ennakkoluulottomuutta valtiomuotokysymyksessä. Abg. Müller mainitsi minulle sitäpaitsi muutamia valtiopäivämiehiä kustakin ryhmästä, joiden luona minun pitäisi käydä: Groeberin ja Erzbergerin keskustasta, Haussmannin ja Gotheinin vapaamielisestä kansanpuolueesta, Ebertin, Scheidemannin ja Davidin sosialidemokraateista; ilmoittipa vielä muutamien osoitteetkin.

Kun viimeksimainittu asui lähellä valtiopäivätaloa, käskin ajurin ajaa sinne. Tri David ei kuitenkaan ollut kotona, mutta käyntikorttiini kirjoitin osoitteeni Berlinissä, asiani ja lähettäjäni sekä pyysin puheillepääsyä. Vielä samana iltana pyydettiin minua puhelimesta saapumaan hänen luokseen. Hotellissa (Habsburger Hof, aivan lähellä Anhalter Bahnhofia) olin päivän kuluessa läpikäynyt muis-tinpanoni ja paperini ja laatinut lyhyen promemorian.

Tri David — vanhanpuoleinen, kasvoiltaan hieno- ei erin juutalaispiirteinen, iholtaan kellervänpalpea mies — vastaanotti minut hyvin ystävällisesti. Hän mainitsi aluksi, että hän tunsii ennestään tri Herman Gummeruksen Suo-mesta, kysyi, missä tämä nyt oli ja pyysi minua esittämään asiani. Minä selostin silloin promemoriani mukaan valtio-

muotokysymyksen aseman ja viittasin, että Saksan kannalta saattoi monarkian ja saksalaisen ruhtinaan tyrkyttäminen meille tuskin olla oikeaa ja viisasta politiikkaa. Tri David oli samaa mieltä, mutta täällä oli asia esitetty siten, että ainakin Suomen porvarilliset ehdottomasti tahtoivat monarkiaa; hän oli tosin Svinhufvudin täällä käydessä kuullut sitä kiistettävän, mutta sittemmin oli Svinhufvud itsekin alkanut puuhata monarkiaa — eikö ollut niin? Minä huomausin, että tämä käännos hänen puoleltaan johtui todennäköisesti saksalaisten sotilaspiirien vaikutuksesta Helsingissä. Tri David arveli, että »Oberste Heeresleitung»in omin päinsä harjoittamasta ulkopoliitikasta nyt aivan lähimmässä tulevaisuudessa täytyi tulla loppu. Valtiopäiväenemmistön yhteinen delegaatio tulisi juuri ottamaan keskusteltavaksi myöskin idän politiikan eikä hän silloin jättäisi esittämättä, mitä minä olin selittänyt. Muutoin oli muitakin muutoksia odotettavissa, varsinkin sisäpoliittisia: Preussin vaalioikeus täytyi nyt lopullisesti uudistaa. Ei ollut mitään aihetta Saksan vuoksi luopua vastarinnasta monarkiaa vastaan; se kysymys on kokonaan Suomen oma asia, mutta Saksan kansan enemmistö suosii varmasti tasavaltaa eikä millään tavoin halua harjoittaa keisarillista dynastia-politiikkaa Suomessa. — Keskustelumme kesti yli tunnin, ja sen kuluessa kosketeltiin monia kysymyksiä — minä muistan m. m. tri Davidin lausumat yliopistonprofessorien poliittisesta obskurantismista ja Saksan työväenluokan mieskurista demobilisoinnin tapahtuessa mahdollisen rauhanteon jälkeen (mitä rohkenin epäillä). — Lopuksi David minulta kysyi, olinko aikonut käydä muidenkin tri poliitikkojen luona, ja kun vastasin siihen myöntävästi, neuvoi hän minua ennen kaikkea käymään Erzbergerin luona, jonka toimisto-osoitteen hän antoi minulle pyytäen viemään terveisiä häneltä.

Seuraavan päivän aamuna saavuin siihen sotaministerien tai sotilasviranomaisten hallussa olevaan taloon Budapeststrassen varrella, aivan lähellä Potzdamer Platzia, missä Abg. Erzbergerillä oli oma toimistonsa. Minkävuoksi Erzbergerillä oli tämä toimisto sellaisessa talossa, siitä en saanut selvää; tiesin tosin, että hän aikaisemmin oli harjoittanut laajaa ja tarmokasta virallista sanomalehtipropagandaa ulkomailla, mutta siitä saakka, kun valtiopäiväin enemmistö 19 p:nä heinäkuuta 1917 hyväksyi tunnetun rauhanponnen, täytyi hänen katsoa olevan oppositiossa ainakin »Oberste Heeresleitung»ia vastaan. Odotellessani etuhuoneessa kertoili vahtimestari minulle herra Abgeordneterin tavattomasta ahkeruudesta: jo kello 8 aamulla oli hän toimistossa, vaikka hän asui sieltä kaukana, ja kaikkeen riitti häneltä aikaa.

Kun vihdoin pääsin sisälle, näin edessäni hyvinvoivan, pyöreä- ja kiiltäväkasvoisen herran; ellei rumanpuoleisella nenällä olisi ollut kakkuloita ja jos en muutoin olisi tiennyt, kuka hän oli, niin olisin ehkä pitänyt häntä katoolisena pappina. Minä lausuin tri Davidin terveiset, mutta otin varmuuden vuoksi esiin myöskin saksalaisen käännöksen Alkion valtakirjasta. Senjälkeen jätin Erzbergerille promemorian, vähän laajemman kuin se, minkä olin laatinut käyntiä varten tri Davidin luona; en ollut vielä ehtinyt sitä puhtaaksi kirjoittaa, mutta hän pyysi läpiluettuaan saada pitää sen. Erzbergerillä tuntui olevan kiire, mutta joka tapauksessa hän osoitti mielenkiintoa itse sitä asiaa kohtaan, jota käyntini koski. Hän teki nopeasti ja älykkäästi muutamia kysymyksiä ja pahoitteli, ettei ollut saanut tavata minua jo eilen, jotta olisin voinut olla läsnä ryhmäinvälisessä kokouksessa selostamassa kysymystä. Hän pyysi minua muuten tulemaan uudelleen maanantaina, jolloin saisin takaisin promemorian,

Lähtiessäni Erzbergerin luota olin saanut vaikutelman epäsympaattisesta, mutta selkeästi ajattelevasta ja tavatoman tarmokkaasta henkilöstä, jonkinlaisesta siekailemattomasta päällekkäijästä. Hän voi varmaan, niin ajattelin, olla minulle hyödyksi suuren vaikutusvaltansa kautta valtiopäivillä ja myöskin hallituksessa, missä valtakunnan-kansleri kreivi Hertling oli hänen valtiollinen hengenheimolaisensa. Että Erzberger sitten oli toimelias siihen suuntaan kuin toivoin, vaikka ei aina sillä tavalla kuin olisin suonut, sainkin pian kokea.

Sosialidemokraattisen puoluehallinnon toimistossa kaukana Lindenstrassen varrella — valtavassa talossa, johon on sijoitettu jos jonkinlaisten sosialidemokraattisten yritysten, myöskin sanomalehti *Vorwärts*in konttorit ja toimistot — kävin myöskin pyrkiäkseni Ebertin puheille, mutta tapa- sin siellä vain vanhan Pfannkuchin, joka ei tuntunut suuresti välittävän käynnistäni, mutta pyysi minua tulemaan takaisin maanantaina kello 2 ja 3 välillä, jolloin Ebert olisi tavattavissa. Vasta keskustelusta Pfannkuchin kanssa sain tietää, mikä johtava asema Saksan valtakunnan nykyisellä presidentillä oli puolueessaan; että hän oli valtiopäiväin salaisen valiokunnan, »Hauptausschuss»in, puheenjohtaja, tiesin ennestään.

Huoneessani hotellissa kirjoitin muutamia kirjeitä kotimaahan, niiden joukossa poliittista sisältöä olevan tri O. Mantereelle, tasavaltaisen keskuskomitean puheenjohtajalle Helsingissä. Tuttavuuden kautta erään lähetystömme virkamiehen kautta sain kirjeet menemään saman päivän kuriiripostissa; kuriirina lieene sillä kertaa ollut tri Nevanlinna, yksi virallisen kuningaslähetyskunnan jäseniä. Tässä kirjeessä selostin lyhyesti, mitä siihen saakka olin ehtinyt toimittaa ja jatkoin: »Täällä ollaan yleisesti sitä mieltä, että tasavaltalaisten ei pidä ottaa osaa kuninkaan-

vaaliin eikä suostua kompromissiin, *koska täällä odotetaan ulko- ja sisäpolitiikassa suuria muutoksia, joiden vaikutus tulee välittömästi tuntumaan meihin* (alleviivattu alkuperäisessä). Ilmoittakaa tämä heti Alkiolle, Ståhlbergille y. m. Kirjoittakaa Alkiolle ja tervehtikää häntä ja sanokaa, että hänen puolueensa tulee seistä täällä ja kaikkialla paitsi omassa maassa hyväksytyllä kannallansa, että nykyisen eduskunnan ei sovi ratkaista valtiomuutoksymystä — — Olen ajatellut alamaissimmin kirjoittaa tulevalle kuninkaalle valaistakseni hänelle erinäisiä asioita, joita hänelle arvatenkaan ei ole ilmoitettu. Kysykää Ståhlbergilta, mitä hän siitä arvelee, jos mahdollista myöskin Alkiolta. Sähköittääkää nimellänne vastaus: *jaatai ei.*»

Tämä kirje saapui vasta viikkoa myöhemmin, 21.p:nä syyskuuta, perille. Jo seuraavana päivänä, eräänä sunnuntaina, päätin uhallani ja neuvottelematta kenenkään kanssa ryhtyä tuumasta toimeen. Kirjoitin pari luonnosta kirjeeseen, jonka katsoin pitäväni lähettää prinssi Friedrich Karlille, mutta en vielä pannut kirjettä postiin.

Käsitykseni, että Saksa ei enää jaksaisi kestää sotaa, vaan olisi pakotettu pyytämään rauhaa, oli lyhyenä Berlinissä oloni aikana vakiintunut. Sotaväsymys oli ilmeinen ja yleinen. Puhuipa kenen kanssa hyvänsä, puodeissa, ravintoloissa ja kahviloissa, aina tuli tämä mieliala ilmi. Näki rekryyttien raahustavan eteenpäin aivan nälkännyksissä, riittävän ravinnon puutteen ja räsistusten masentamina. Ravinto, jonka se, jonka tuli elää, leipä-, sokeri-, rasva-, liha- y. m. korteilla, sai varsinkin jos oli lihaton viikko (»fleischlose Woche») — ja minä tulin Berliiniin juuri sellaisena aikana — oli niin niukkaa ja ala-arvoista, kuin ajatella saattaa inhoittavine korvikkeineen ja väärennyksineen, ja minä en totisesti kuitenkaan ollut pilalle hemmoiteltu vuonna 1918, ja minulla oli rahaa ostaa ruokaa. Mutta

arveluttavin oire, että oli tultu lopun alkuun, oli virallisten henkilöiden yhtämittäinen esiintyminen kestävyystahdon vahvistamiseksi: ensin koetti Hindenburg julistuksessa syyskuun 2. p:nä rauhoittaa mielialaa armeijassa rintaman takana, 11. p:nä esiintyi keisari Wilhelm itse puhuen »rakkaile ystävilleen» Kruppin tehtailla Essenissä, ja seuraavana päivänä piti vapaamielinen varakansleri v. Payer Stuttgartissa valtiollisen puheen samassa tarkoituksessa samalla tunnustellakseen maaperää rauhan aikaansaamiseksi ilman alueanastuksia ja sotakorvausta. Kaiken tämän kesken tuli kuin pommi 15. p:nä syyskuuta Itävalta-Unkarin virallisen rauhantarjouksen julkaiseminen, joka osoitti, että tämän liittolaisen vastustusvoima oli lopussa. Sota oli loppumaisillaan, sitä osoitti kaikki. Vähän aikaa vielä, ja saksalainen kuningasehdokkuus Suomessa oli mahdoton yleispoliittiselta näkökannalta.

Erzbergerin toimistossa tapasin maanantaina, 16. p:nä siitä ennalta tietämättäni, tri Davidin ja Scheidemannin, viimeksimainittu kookas, komea germaanilaistyyppi — ei voinut ajatella ulkonaisesti vähemmän harmoonista kolmiyhtymää kuin mikä siinä oli edessäni. Myöskin Scheidemann oli toisilta saanut tiedon Berlinissä-oloni tarkoituksesta. *Vorwärts* oli muuten samana päivänä artikkelissa, jossa vaadittiin valtiopäiväin viipymätöntä kokoonkutsumista, kosketellut valtaistuinkysymystämme saksalaiselta kannalta ja saanut siitä yhden syyn vaatimukseensa. »Naurettava piilosillaolo Suomen hallitsijakysymyksessä, josta hallitus ei ole tietävinään mitään, on saatava loppuun», lausui lehti. »Hessenin prinssi Fredrik Kaarle on preussilainen kenraali ja Saksan keisarin lanko. Hän ei voi tulla suomalaiseksi ilman ylimmän sotapäällikön ja hallitsijasuvun päämiehen suostumusta. Nykyisissä oloissa on keisari saatava kieltämään lankoansa

vastaanottamasta Suomen kuningaskruunua. — — — Suomen seikkailun jatkaminen on Itävallan rauhantarjouksen pahimpana esteenä. Siitä on senvuoksi tehtävä loppu». Keskustelumme oli lyhyt; minä sain takaisin promemoriani, josta Erzberger oli antanut ottaa jäljennöksen. Nuo kolme herraa jäivät neuvottelemaan keskenään.

Sitävastoin ei minun sosialidemokraattisen puoluehallinnon toimistossa onnistunut tavata Ebertiä, joka oli ehtinyt jo lähteä minun saapuessani. Minä käytin tilaisuutta antaakseni erään nuoren naisen toimistossa kielelliseltä kannalta läpikäydä Fredrik Kaarille laatimani kirjeen konseptin. Hän teki vain pari vähäpätöistä muutosta, mikä ilahutti minua sitäkin enemmän kun saksalaisesta nimestäni huolimatta en koskaan ole ollut vankka saksankielessä.

Hotelliin palattuani kiiruhdin kirjoittamaan puhtaaksi kirjeen ja vein sen sitten läheiseen postikonttoriin sisäänkirjoitettavaksi. Palattuani muistin, että se oli jäänyt päiväämättä, kun konseptissa olin merkinnyt päivämäärän alkuun, mutta puhtaaksikirjoittaessa aikonut siirtää sen loppuun. Kirje tuli siis, ellen erehdy, lähetetyksi päiväämättömänä; mutta lähetyspäivä oli 16 p. syyskuuta.

Kirje oli suomennettuna näin kuuluva:

»Teidän Korkeutenne!

Sanomalehdet ovat julkaisseet virallisen tiedonannon, että Teidän Korkeutenne, noudattaen Suomen hallituksen valitseman lähetyskunnan kutsumusta, on ilmoittanut olevansa suostuvainen vastaanottamaan vaalin Suomen kuninkaaksi.

Saapuneena Berliiniin Suomen »Maalaisliiton» (nykyisen kansaneduskunnan lähinnä suurimman ryhmän) vai-

tulittamana pyydän nöyrimmästi saada alistaa Teidän Korkeutenne valistuneeseen harkintaan muutamia ajatuksia isänmaani valtiomuoto- ja valtaistuinkysymyksestä.

Nyt koossaoleva eduskunta valittiin syksyllä 1917, jolloin valitsijoilla ei vielä ollut mitään tietoa Suonien tulevasta valtio-oikeudellisesta asemasta, jolloin toisin sanoen kysymys valtiosäännöstä ja valtiomuodosta ei vielä ollut esillä. Porvarillisten puolueiden onnistui yhteisesti saavuttaa pieni enemmistö sosialidemokraattien suhteen: porvarillisilla puolueilla oli yhteensä 108 edustajaa, sosialidemokraateilla 92. Punaisen kapinan jälkeen vangittiin useimmat sosialidemokraattiset kansanedustajat; myöskin kaksi näiden kolmesta aikaisemmin vangitsematta jätetystä ja valtiopäivillä läsnäolleesta edustajasta on sittemmin vangittu. Varamiehiä ei ole kutsuttu kuolleiden sosialidemokraattisten edustajain tilalle. Tämän johdosta istuu nykyään vain yksi sosialidemokraattinen edustaja eduskunnassa, jossa nyt on ainoastaan 109 jäsentä 200 asemesta.

Tällä tavoin supistettu eduskunta on hallituksen, Suomen uutta valtiosääntöä koskevan esityksen toisessa käsittelyssä, ainoastaan 5 äänen enemmistöllä, kannattanut monarkkista valtiomuotoa; vähemmistö äänesti tasavaltaa, jonka jo joulukuun 6 p:nä 1917, kun Suomi julistautui riippumattomaksi, eduskunta yksimielisesti julisti valtiomuodoksi. Kolmannessa käsittelyssä ei tarvittavaa määräenemmistöä ($\frac{5}{6}$) valtiosääntökysymyksen kiireellistä lopullista käsittelyä varten voitu saavuttaa huolimatta tavattomasta painannasta hallituksen puolelta, joka ilmoitti toimivansa Saksan hallituksen toivomusten mukaisesti: 32 edustajaa äänesti sitä vastaan (7 p:nä elokuuta). Voimassaolevien perustuslakisäännösten mukaan (valtiopäiväjärjestys vuodelta 1906) olisi tämän päätöksen johdosta valtiosääntökysymys ratkaistava vasta uusien vaalien jäl-

keen kokoontuneilla, täysilukuisilla valtiopäivillä. Siitä huolimatta hyväksyttiin yksinkertaisella enemmistöllä (58 äänellä 44 vastaan) ehdotus erään vanhentuneen, maamme oikeusoppineiden (pääministeri Mechelin-vainajan, täysin palvelleen professori Hermansonin, nykyisen pääministerin Paasikiven) aikaisemmin enää soveltumattomaksi leimaaman, vanhassa, vuoden 1772 hallitusmuodossa olevan säännöksen soveltuttamisesta, joka koskee kuninkaan valitsemisen muotoja Ruotsissa siinä tapauksessa, että hallitseva dynastia sammuu. Tämä vähemmistön oikeudenvastaiseksi katsoma päätös on siis tosiasiallisesti erinomaisen tärkeässä kohdassa syrjäyttänyt aikaisemman laillisen päätöksen tai ainakin sitonut tulevan eduskunnan toimivapautta, kuitenkin ratkaisematta valtiosääntökysymystä. Päätöksen takana, jota vastaan myöskin eduskunnan puhemies oli tehnyt vastaväitteitä, on tuskin enempää kuin neljäs osa vuonna 1917 valituista kansanedustajista.

Teidän Korkeutenne! Toimenantajani, jotka eivät tule ottamaan osaa tällaisissa oloissa tapahtuvaan kuninkaanvaaliin, vielä olemassa-olematonta Suomen kuningaskuntaa varten, pelkäävät, että Teidän Korkeutenne ei ole saanut täydellistä valaisua valtiosääntö- ja valtaistuinkysymyksen tilan suhteen. Sentähden, ja väärinkäsitysten välttämiseksi, on tosiasiat tässä esitetty alastomassa totuudessaan.

Kenties on Teidän Korkeutenne hallituksen läheteille asettanut kruunun vastaanottamiseksi ehtoja, jotka eivät vielä ole meille tunnettuja ja jotka saattavat luoda lujemman perustan uudelle kuninkuudelle kuin elokuun 9 p:nä tehty päätös, jota me emme tunnusta oikeusvoimaiseksi. Me toivomme joka tapauksessa, että Teidän Korkeutenne tahtoi tehdä kruunun lopullisen vastaanottamisen riippuvaksi kansan suostumuksesta oikeudenmukaisessa, kaikkia

puolueita tyydyttävässä muodossa — joko kansanäänestyksen (kuten Norjassa vuonna 1906) tai uusien vaalien kautta. Muussa tapauksessa on olemassa se mahdollisuus, että jo vuonna 1920 tapahtuvissa vaaleissa kuningas kohtaa eduskunnassa vastassaan tasavaltalaisen enemmistön, mikä tietenkään ei olisi suotavaa maan ja kuningasvallan onnellisen tulevaisuuden kannalta, semminkin, kun Suomessa vuonna 1917 valtiopäiväjärjestykseen tehdyn muutoksen kautta on toimeenpantu parlamentaarinen hallitustapa ja hallitsija on velvollinen hallitsemaan maata ainoastaan sellaisten neuvonantajain avulla, jotka nauttivat eduskunnan luottamusta ja ovat sille vastuunalaisia. Teidän Korkeutenne voi olla vakuutettu siitä, että me, jos ehto ennen kruunun lopullista vastaanottamista tapahtuvasta kansaanvetoamisesta täytetään, tulemme olemaan täysin lojaaleja siinä tapauksessa, että monarkistiset mielipiteet voittavat. Omasta puolestani rohkenen tehdä vielä sen huomautuksen, että tähän suuntaan käyvä päätös Teidän Korkeutenne puolelta olisi omiansa tekemään hyvin suotuisan vaikutuksen maassa ja suuresti lisäämään monarkkisen enemmistön ja Teidän Korkeutenne vaalin mahdollisuuksia.

»Syvällä kunnioituksella

G. »S.¹

¹ Alkukielellä kuului kirje konseptini mukaan seuraavasti:

»Eure Hoheit!

Die Zeitungen haben die amtliche Nachricht gebracht, dass Eure Hoheit, dem Rufe einer Delegation der finnländischen Regierung entgegenkommend, sich bereit erklärt haben, eine Wahl zum König Finnlands anzunehmen.

Als Bevollmächtigter des finnischen »Bundes der Landwirte« (»Maalaisliitto«, die nächstgrösste Fraktion des jetzigen Landtages) in Berlin eingetroffen, erbitte ich mir ehrfurchtsvoll der erlauchten Prüfung Eurer

Kirjeeseeni en koskaan saanut mitään vastausta, en edes tunnustusta sen perilletulosta. Tämä pahoitti mieltäni, sillä minä en katsonut avomielisellä ja, mikäli saatoin käsittää, sävyiltään kohteliaalla kirjeellääni ansainneeni sellaista kohtelua, eikä taas mieleeni saattanut juolahtaakaan tulkita äänettömyyttä nolouden merkiksi, kun oli kysymys tulevasta hallitsijasta. Hjeltin muistelmista (II, s. 173 ja seur.) olen sittemmin saanut tietää, että kirjeen sisältö oli prinssi Fredrik Kaarlen tehnyt syvän vaikutuksen ja että hän myöskin oli pitänyt sen muotoa nuhteettomana, minkä

Hoheit einige Bemerkungen über die Verfassungs- und Thronfrage meines Vaterlandes unterbreiten zu dürfen.

Der jetzige Landtag wurde im Herbst 1917 gewählt, als die Wähler noch nichts über die künftige staatsrechtliche Stellung Finnlands wussten, als mit anderen Worten die Frage von der Verfassung und der Staatsform noch nicht vorlag. Es gelang den vereinigten bürgerlichen Parteien eine kleine Mehrheit über die Sozialdemokraten zu erreichen: die bürgerlichen Parteien zählten zusammen 108 Abgeordnete, die Sozialdemokraten 92. Nach dem roten Aufstande wurden die meisten sozialdemokratischen Abgeordneten verhaftet; auch zwei von den drei früher nicht verhafteten und im Landtage anwesenden sozialdemokratischen Abgeordneten sind später verhaftet worden. Ersatzwahlen für verstorbene sozialdemokratische Abgeordnete haben nicht stattgefunden. Infolgedessen sitzt z. Z. nur ein Vertreter der sozialdemokratischen Anschauungen im Landtage. Der Landtag zählt jetzt statt 200 nur 109 Mitglieder.

Der auf diese Weise reduzierte Landtag hat in der zweiten Lesung der Regierungsvorlage betreffend die neue Verfassung Finnlands, mit einer Mehrheit von nur 5 Stimmen, sich für die monarchische Staatsform ausgesprochen; die Minorität stimmte für die Republik, die schon am 6. Dezember 1917, als Finnland seine Unabhängigkeit erklärte, einstimmig vom Landtage als Staatsform proklamiert wurde. In der dritten Lesung ist für die nötige qualifizierte Majorität ($\frac{5}{6}$), trotz eines ungeheuren Druckes seitens der Regierung, die sich angeblich auf die Wünsche der deutschen Regierung gestützt hat, nicht erreicht worden: 32 Abgeordnete stimmten dagegen (7. August). Nach den geltenden konstitutionellen Bestimmungen (Landtagsordnung vom Jahre

vuoksi hän halusi vastata siihen. Mutta siitä varoitti häntä Hjelt, joka nähtävästi pelkäsi, että prinssi antaisi jonkun lupauksen, jota minä saattaisin käyttää tulevan kuningaskunnan vahingoksi. Prinssi huomautti siitä huolimatta, että hänen pitäisi vastata kirjeeseen, mutta — vastauksesta ei tullut mitään. Jälkeenpäin olen ajatellut: oliko tämä todellakin se voimakas hallitsija, jota monarkistitaholla sanottiin tarvittavan maan tai kansan vuoksi? Leikkikalua virallisten ja yksityisten neuvonantajainsa käsissä olisi hänestä tullut, parhaista

1906) sollte in Folge dieses Beschlusses die Verfassungsfrage erst von einem nach neuen Walden zusammentretenden, vollzähligen Landtage gelöst werden. Dessenungeachtet wurde zwei Tage später ein Antrag auf das Inkrafttreten einer verjährten, von unseren Rechtsgelehrten (der verstorbene Staatsminister Mechelin, Professor emer. Hermanson, der jetzige Staatsminister Paasikivi) bisher für ungültig gehaltenen Bestimmung der alten Verfassung vom Jahre 1772 betreffend die Formen der Wahl eines (schwedischen) Königs im Falle des Erlöschens der regierenden Dynastie mit einfacher Mehrheit (58 Stimmen gegen 44) angenommen. Dieser von der Minorität als rechtswidrig angesehene Beschluss hat also tatsächlich in einem ausserordentlich wichtigen Punkte den früheren gesetzmässigen Beschluss beseitigt oder wenigstens die Handlungsfreiheit eines künftigen Landtages vorgegriffen, ohne doch die Verfassungsfrage zu lösen. Hinter dem Beschlusse, gegen welchen auch der Präsident des Landtages Einwände formuliert hat, steht kaum mehr als ein Viertel der im Jahre 1917 gewählten Volksvertreter.

Eure Hoheit! Meine Auftraggeber, die an einer unter solchen Umständen stattfindenden Königswahl für das noch nicht existierende Königreich Finnland sich nicht beteiligen werden, fürchten, dass Eure Hoheit über die Lage der Verfassungs- und Thronfrage nicht vollständig aufgeklärt sind. Darum, und um Missverständnissen vorzubeugen, sind die Tatsachen in ihrer nackten Wahrheit hier dargestellt worden.

Vielleicht haben Eure Hoheit den Delegierten der Regierung Bedingungen für die Annahme der Krone aufgestellt, die uns noch nicht bekannt sind und die einen festeren Grund für das neue Königtum legen können als der Beschluss vom 9. August, den wir nicht als rechtsgültig

aikomuksistaan huolimatta! Mutta kukaties juuri sitä pohjimmaltaan tahdottiinkin. Kuinka kaikki lopulta kävisi, siitä ei suuria huolehdittu, kunhan vain saatiin väärin alettu ja huonosti hoidettu peli muodollisesti päätökseen.

Erikseenkin olisin tahtonut saada prinssi Fredrik Kaarlelta tietää — sillä hallitus ja monarkistit sitä kylläkään eivät ilmoittaisi, sen tiesin — oliko prinssi asettanut mitään kruunun vastaanottamisen ehdoksi. Siitä sain kuitenkin pian sen jälkeen tiedon sanomalehdistä. *Kölnische Zeitung* ilmoitti 21 p:nä syyskuuta saaneensa »asiantuntevalta ta-

anerkennen. Wir hoffen jedenfalls, dass Eure Hoheit die endgültige Annahme der Krone von der Zustimmung des Volkes in einer rechtmässigen, allen Parteien genugtuenden Form — entweder durch Volksabstimmung (so wie in Norwegen im Jahre 1906) oder durch neue Wahlen — abhängig machen wollen. In anderem Falle ist die Möglichkeit nicht ausgeschlossen, dass schon bei den im Jahre 1920 stattfindenden Wahlen der König eine republikanische Mehrheit im Landtage gegen sich findet, was natürlich vom Gesichtspunkte der glücklichen Zukunft des Landes und des Königtums aus nicht zu wünschen wäre, insbesondere deswegen dass in Finnland das parlamentarische System durch die Novelle zur Landtagsordnung vom Jahre 1917 eingeführt worden ist und der Monarch verpflichtet ist nur mit solchen Ratgebern das Land zu regieren, die das Vertrauen des Landtages besitzen und dem Landtage verantwortlich sind. Eure Hoheit können überzeugt sein, dass wir, wenn die Bedingung eines der definitiven Annahme der Krone vorgehenden Appells an das Volk erfüllt wird, uns im Falle eines Sieges der monarchistischen Anschauungen vollständig loyal verhalten werden. Persönlich erlaube ich mir noch die Bemerkung, dass die Stellungnahme Eurer Hoheit in der hier angegebenen Richtung würde einen sehr günstigen Eindruck im Lande machen und die Aussichten einer Majorität für die Monarchie und für die Wahl Eurer Hoheit gewaltig fördern.

In tiefer Ehrfurcht

Dr. Georg Schauman.

Direktor der Universitäts- und Landes-Bibliothek, Helsingfors
(z. Z. Habsburger Hof, Berlin.)

holta» tietää, että prinssi oli hyväksyessään hallitsijaehdokkuuden pannut ehdoksi, että eduskunta yksimielisesti (»einmütig») halusi hänen valitsemistaan kuninkaaksi. Hjeltin mukaan (main. teos II, s. 165) olisi hän viralliselle lähetyskunnalle selittänyt olevansa suostuvainen, »jos vaali osoittaisi riittävää kannatusta» — häälyvä ja epätodennäköinen muoto, joka saa jäädä lähetyskunnan tai Hjeltin laskuun. Sopii tässä yhteydessä mainita, että ehtoa ei missään muodossa annettu yleisön tiedoksi Suomessa. Rohkenipa hallitus 18 p:nä syyskuuta puolivirallisesti julistaa perättömäksi *Suomen Sosialidemokraatin* edellisenä päivänä painattaman huhun, että Fredrik Kaarle oli pannut kruunun vastaanottamisen ehdoksi yksimielisen vaalin. Ja *Kölnische Zeitungin* tiedon, jonka muoto jo tuntui tekevän sen oikeuden epäilemättömäksi, julkaisi *Hufvudstadsbladet* 26 p:nä syyskuuta seuraavalla lisäyksellä: »Täysin pätevältä (auktoritativ) taholta on meille ilmoitettu, että prinssi Fredrik Karle ei ole asettanut mitään sellaista ehtoa.» Näin eksyttivät hallitus ja sen nöyrät palvelijat yleisöä — tuskin sentään Fredrik Kaarlen tietten. Mutta palatkaamme kirjeeseeni. — —

Kuten jo mainitsin, teki kirje prinssiin syvän vaikutuksen. Hjelt oli, samana päivänä, jonka iltana kirje saapui, käynyt prinssin luona tämän Friedrichof-nimisessä linnassa ja yöksi palannut läheiseen Frankfurtiin matkustaakseen sieltä seuraavana aamuna Berliiniin. Klo 7 aamulla sai Hjelt puhelimitse sanan, että prinssi pyysi häntä lykkäämään matkaansa tuonnemmaksi, koska halusi vielä puhutella Hjeltiä. Prinssi saapui kahta tuntia myöhemmin Frankfurtiin ja ilmoitti Hjeltille saaneensa minulta kirjeen, jonka hän tälle luki. »Prinssin mieltä ei kuohuttanut itse kirje, joka oli hyvin ja kohteliaasti sommitettu», kertoo Hjelt, »vaan hän oli huo-

lestunut sen sisäkin johdosta. Hän oli jälleen ottanut mietiskellä, eikä hän kenties sittenkin tehnyt väärin ottaessaan vastaan hänelle tarjotun kruunun ja eikö hänelle hallituksen taholta annettuikin tietoihin ollut vaikuttanut kiihkeä kuninkaan saamisen toivo. Jos sosialidemokraattien jo jäätyä pois vielä maalaisliittolaisetkin samoin pidättyisivät vaalista, tulisi — arveli hän — ainoastaan eduskunnan vähemmistö valitsemaan hänet. Mikään »Minderheitskönig» (vähemmistökuningas) hän ei tahtonut olla. Hänen omanarvontuntonsa ei sallinut hänen tulla tekotietä Suomen valtaistuimelle.» (Hjelt, main. teos s. 173 ja seur.).

Tämän johdosta halusi prinssi nimenomaan tehdä hallitsijaehdokkaana pysymisensä ehdoksi, että maalaisliitto ottaisi osaa vaaliin. Hjelt sai hänet kuitenkin luopumaan tästä muodosta, joka tietysti olisi merkinnyt samaa kuin koko ehdokkuudesta luopuminen. Sen sijaan pidätti prinssi itselleen oikeuden tarkastaa, todistiko vaaalin tulos kansan kannatusta siinä määrässä, että hän hyvällä omallatunnolla voisi vastaanottaa kruunun. Tämä piti ilmoittaa hallitukselle (Hjelt, main. teos, II. s. 174) Mutta yleisöltä pidettiin sekin salassa. Että prinssi sittemmin vaalin tulosta tarkastaessaan ei tullut siihen tulokseen, että hänen vaaliltaan puuttui tarpeellinen kannatus, todistaa, että hän joko oli jälleen antanut johtaa itsensä harhaan tai ei tahtonut nähdä asemaa sellaisena kuin se oli, sillä tuskinhan on arvostelukyky näin yksinkertaisessa tapauksessa saattanut pettää. Mutta en mene tapausten kulun edelle.

IX LUKU.

Tekijän Erzbergerille antama promemoria julkaistaan hänen tietämättään artikkelina *Vorwärts*-lehdessä. — Scheidemannin kirjoitus samassa lehdessä. — Kirje Erzbergerille ja käynti hänen luonaan. — *Germania*n lausunto. — Käynti Haussmannin luona ja *Berliner Tageblatt*n toimituksessa. — Artikkelit viimeisissä lehdissä. — Käynti *Frankfurter Zeitung*n Berliinin-toimituksen päällikön Steinin luona. — *Frankfurter Zeitung*n oma lausunto. — Käynti Naumannin luona. — Tämän mukana varakansleri v. Payerin luona. — Fredrik Kaarle peräytyy: tahtoo tulla vain valtionhoitajaksi viiden vuoden ajaksi. — Valtaistuinkysymys huomion esineenä täytevaaleissa Berliinin ensimmäisessä vaalipiirissä. — Hans Delbrückin lausunnot.

Ensimmäisen vaikutuksen käynnistäni Erzbergerin luona sain hyvin pian havaita. Kun aikaisin aamulla 17 p:nä syyskuuta menin hotellista Potsdamer Platzille ostamaan sanomalehtiä, niiden joukossa *Vorwärts*n, näin tämän lehden ensisivulla, varustettuna rubriikeilla »*EIN FINNISCHER PROTEST*». *Aus den Geheimnissen der Königsmache*» (Eräs suomalainen vastalause. Kuningaspuuhailun salaisuuksia.) — Erzbergerille jättämäni promemorian. Minulta lupaa kysymättä hän oli — arvatenkin Scheidemannin tai Davidin kautta — antanut *Vorwärts*n toimitukselle sen jäljennöksen tai yhden niitä jäljennöksiä, jotka hän oli pitänyt. Sekavin tuntein riensin edelleen Tiergarteniin lukeakseni lehteä rauhassa penkillä tässä ihanassa puistossa. Yhdeltä puolen katsoin asialle ja maalle eduksi, että kunin-

gaspuuhaa valaistiin tasavaltalaiselta kannalta, toiselta puolen oli minulla paljon ikävyyksiä odotettavissa lausunnosta, jota en olisi halunnut julkaista tässä muodossa. Läpilukiessa huomasin sitäpaitsi heti, että kirjoitukseeni oli tehty erinäisiä pienempiä muutoksia — niinpä esim. kun olin kirjoittanut, että sosialidemokraattiset kansanedustajat olivat menettäneet edustajatoimensa ottamalla osaa kapiinaan, oli tämä muutettu siten, että sosialidemokraatit olivat ottaneet osaa »sisällisiin taisteluihin» eikä heitä senvuoksi enää näkynyt eduskunnassa. Muutokset oli kuitenkin ilmeisesti tehnyt *Vorwärts*'in toimitus tehdäkseen kirjoituksen maukkaammaksi sosialidemokraattiselta kannalta, eikä Erzberger.

Artikkelissa tehtiin lyhyesti selkoa valtiomuotokysymyksen eri vaiheista ja huomautettiin erikoisesti, missä määrin Saksan toivomuksiin oli vedottu ja saksalainen vaikutus asiankulkua määrännyt. Kun Saksan hallitus aluksi oli pysynyt puolueettomalla kannalla, oli myöhemmin Suomen ulkoasiainministeri saattanut ilmoittaa eduskuntaryhmien valtuutetuille virallisen selityksen, että Saksan hallitus katsoo monarkkisen valtiomuodon voimaanastumista taroituksenmukaisimmaksi, ja *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* oli heinäkuun lopulla julkaissut lausunnon, että Saksa ei voi suhtautua välinpitämättömästi Suomen valtiomuotokysymykseen, vaan on päinvastoin pakotettu ottamaan osaa kysymyksen ratkaisuun, Saksan ja Suomen edut kun ovat yhteisiä. Myöskin mainittiin, että kreivi v. d. Goltz itse (»einer der massgebenden deutschen Militärs») oli koettanut vaikuttaa tasavaltalaisiin samaan suuntaan. Artikkeliki päättyi seuraavin sanoin: »Me emme voi tunnustaa sitä saksalaista prinssiä, joka nyt tällä tavoin aikoo kuninkaana nousta Suomen valtaistuimelle. Se ei sisällä mitään vihamielistä tointa Saksaa vastaan. Me olemme vain sillä kan-

nalla, että on vedottava kansaan; kuningaskunta ilman kansan suostumusta on arvoton ja jää heikoksi. Nykyinen eduskunta, joka ei enää ole mikään todellinen kansaneduskunta ja jossa sosialidemokraatit yhtä poikkeusta lukuunottamatta eivät ole edustettuina, ei ole pätevä ratkaisuun valtiösääntökysymystä.»

Heti tämän artikkelin jälkeen oli uutinen, jonka nimikkeenä oli *»Er lernt schon finnisch! In 4–6 Wochen ist der König fertig.»* (Hän opettelee jo suomea! Neljässä—kuudessa viikossa on kuningas valmis.) jossa kerrottiin Helsingistä saapuneen sähkösanoman mukaan, että tri Fr. Helna (H. Holma) oli matkustanut Saksaan antamaan prinssi Fredrik Kaarille opetusta suomenkielessä ja että hänen matkansa oli laskettu kestävän 4–6 viikkoa. Uutiseen oli liitetty seuraava pilkallinen päätelmä: »Niin nopeasti voi siis saksalainen prinssi ja preussilainen kenraali vaihtaa saksalaisen kansallisuutensa vieraaseen. Muutamia alentuvia lauseparsia, jotka voidaan pöntätä päähän 4–6 viikossa, riittää siihen täydellisesti. Se on sangen merkillistä. Me tavalliset ihmiset emme voi olla kyllin 'saksalaisia', mutta korkeammissa piireissä tehdään kansainvälisiä muuttumiskonsteja salamannopeudella. Niitä tunteita, joita sellaisen täytyy herättää kansassa, ei nähtävästikään käsitetä.»

Vielä oli samassa numerossa Scheidemannin hyvin tunnetuilla nimikirjaimilla allekirjoitettu artikkeli, jonka sisältö oli sangen repäisevä ja muoto loistava, paikoitellen sävyiltään pistävän ivallinen — minä muistan vielä lauseen: »Da sitzt in seinem Kämmerlein ein deutscher Landgraf und lernt — finnisch um einige Glosen den Finnen in ihren Muttersprache sagen zu können, als er sich binnen kurzen als Landesvater ihnen vorstellt» (Siellä nyt istuu kammiossaan maakreivi parka ja opettelee — suomea osatakseen lausua suomalaisille muutaman fraasin näiden äidinkie-

lellä, kun hän ennen pitkää esittelee itsensä heille maanisänä). Myöhemmin olen eräästä suomalaisesta käännöksestä elvyttänyt muistiani kirjoituksen jatkon suhteen. »Suoraan sanoen», jatkoi Scheidemann, »on häpeä, että sellaista tapahtuu. Herra maakreivi menee tosin tähän seikkailuun omalla uhallaan — valtakunta ei ota siihen osaa 'ei nyt eikä vastedes'. Niin on, mikäli kerrotaan, suoraan ja avoimesti, Berliinissä selitetty keisarin langolle. Tämä selitys ei nähtävästi kuitenkaan ole riittänyt, sillä se ei ole saanut tätä ruhtinasta luopumaan suostuvaisuudestaan Suomen kuninkaaksi. Hänelle täytyy siis siekailematta sanoa, että tässä on kysymys suuremmasta asiasta kuin henkilökohtaisesta seikkailusta, on kysymys siitä, onko annettava aihetta uuteen kansalaissotaan, ehkäpä uuteen maailmanpalloon. Suomalaiset eivät huoli Teistä, herra maakreivi, suokaa anteeksi, että se sanotaan Teille. Niillä pahanteisillä korpeilla, jotka ovat tarjonut Teille Suomen kruunua, ei ole Suomen kansa *takanaan*, vaan *vastassaan*.»

Promemoriani julkaisemisen johdosta *Vorwärts*-lehdessä kirjoitin Erzbergerille kirjeen, jossa huomautin, että en ollut antanut suostumustani sen julkaisemiseen ja että julkaiseminen saattoi tuottaa minulle ikävyöksiä. Käytin muuten tilaisuutta tehdäkseni hänelle muutamia kysymyksiä tai oikeammin sanoen kiinnittääkseni hänen huomiotansa erinäisiin seikkoihin — lähinnä sen johdosta, että sanomalehdissä oli ollut uutinen, että eduskunta oli kutsuttu koolle syyskuun 26 p:ksi toimittamaan kuninkaanvaalia ja että Saksan lähettiläs Helsingissä oli esittänyt kummallisen nootin hallitukseltansa siitä, että saksalaiset joukot eivät hyökkää Itä-Karjalaan, jos Englanti ja muut ympärysläittolaiset antavat sitovia lupauksia joukkojensa poistamisesta Karjalasta ja Muurmannin rannikolta määrääjän kuluessa.

Kirjeessä kysyin ensiksi, oliko todellakin Saksan *hallitus* heinäkuun puolivälissä antanut sellaisen Suomen valtiomuotoa koskevan selityksen, kuin ensimmäisessä promemoriassani olin maininnut. Jo reunahuomautuksessa, jota ei oltu otettu *Vorwärts*in, olin lausunut epäileväni, että niin ei ollut tapahtunut ja epäilin edelleen. Kun ei ollut mahdotonta, että kuningasehdokas asettaisi kruunun lopullisen vastaanottamisen riippuvaksi vetoamisesta kansaan, kysyin Erzbergeriltä, eikö hän katsonut niin ollen Saksan hallituksen velvollisuudeksi peruuttaa puheenaolevaa selitystä sekä muotoon että sisällykseen nähden. Vielä kysyin häneltä, eikö sota- ja rauhanprobleemin kannalta olisi onnellisempaa, että kuningasehdokkuus ja väkyltelty Itä-Karjalan valloituskysymys saisi raueta. Pääprobleemi oli meidän valtaistuinkysymyksemme kautta entisestäänkin mutkitunut, Ranskan hallitus oli jo toukokuun lopulla Tukholmassa olevalle ministerillemme jättänyt nootin, josta saattoi päätätä — mikä muuten oli itsestäänkin selvää — että Ranska ja ympärysluittovallat kiinnittivät huomiotansa valtaistuinkysymykseen ja tulisivat todennäköisesti rauhan-ehtoihin ottamaan myöskin vaatimuksen vain synnyttäänkin saksalaisen ruhtinaan, saatikka keisarin langon, poistamisesta Suomen valtaistuimelta. Tässä asiassa oli kuitenkin *periculum in mora* (viivytys vaarallista), sillä kuninkaanvaali tapahtuu jo t. k. 26 p:nä. Lopuksi pyysin saada tilaisriutta vastaanottaaksin Erzbergerin vastauksen suullisesti.

Seuraavana päivänä menin kutsun saatuani Erzbergerin luo. Hän rauhoitti minua sillä, että jos minulle koituisi jotakin haittaa *Vorwärts*issä olleen artikkelin vuoksi tai muuten, niin oli minun vain käännettävä hänen tai Scheide-mannin tai Davidin puoleen: asia kyllä oikenee. Sitävastoin ei hän tuntunut huomanneen lainkaan moittittavaksi,

että promemoriani oli julkaistu minun tietämättäni — hän oli kai siksi liian nykyaikainen sanomalehtimies tai poliitikko. Mitä tekemiini kysymyksiin tuli, sanoi hän koettavansa ottaa selkoa, miten Saksan hallituksen tiedonannon laita oikeastaan oli, mutta tällä hetkellä ei hän voinut sanoa siitä mitään. Että sekä saksalainen kuningasehdokkuus että sotatoimien jatkaminen Venäjän puolella olisi onnettomuus rauhankysymyksen kannalta, siitä oli hän samaa mieltä kuin minäkin ja oli senvuoksi päättänyt tehdä, mitä voi, saadakseen kuningasehdokkuuden raukeamaan — Itä-Karjalan tai Muurmanninradan valloittaminen ei voinut tulla kysymykseen, ja Saksan nootti, vaikkakin muodoltaan epämääräinen, oli tulkittava siten —, mutta valtaistuinkysymys oli arkaluontoinen siihen nähden, että Fredrik Kaarle jo oli antanut suostumuksensa. »Oletteko kirjoittanut hänelle?» kysyi hän äkkiä. Kun vastasin kysymykseen myöntävästi, viittasi hän, että muitakin voimia jo oli pantu liikkeelle. Erzberger arveli muuten kysymyksen tulevan esille valtiopäivän päävaliokunnassa, joka nyt aseman huolestuttavuuden vuoksi kokoontuisi 24 p:nä.

Jo seuraavana päivänä (19 p:nä) sisälsi *Germania*, keskustan Berliinissä oleva äänenkannattaja, jota pidettiin valtakunnankansleri Hertlingin puhetorvena, lausunnon, jossa Suomen valtaistuinkysymys leimattiin onnettomaksi »rasitukseksi» Saksan politiikalle. Samalla tehtiin hyvin selvä huomautus Fredrik Kaarlelle: koko maailma tietäköön, lausuttiin siinä, että jos saksalainen ruhtinas astuu jonkun idässä syntyneen uuden valtion valtaistuimelle, niin tapahtuu se kokonaan hänen omalla vastuullaan ja uhallaan.

Vapaamielisissä sanomalehdissä ei sitävästoin vielä mainittu mitään. Minä katsoin sen johtuvan siitä, että en ollut toistaiseksi saanut tilaisuutta puhella kenenkään

siihen puolueeseen kuuluvan poliitikon kanssa. Valtiopäivämies, tri Fr. Naumannille, jonka hänen kirjallisesta toiminnastaan tunsin ja jonka luona senvuoksi halusin käydä, vaikka häntä ei minulle ollut mainittu johtavien poliitikkojen joukossa, olin jo vähää saapumiseni jälkeen kirjoittanut pyytäen puheillepääsyä. Mutta vasta 17 p:nä sain vastauksen hänen sihteeriltään, joka pyysi minua tulemaan perjantaina, 20 p:nä. Päätin senvuoksi etsiä valtiopäivämies, asianajaja Conrad Haussmannia, joka kotipaikaltaan Stuttgartista oli saapunut Berliiniin ryhmäinvälisiä neuvotteluita varten ja asui Hotel Kaiserhofissa.

Eteisessä sattui vastaani yksi »kuninkaanetsijöistä», senaattori Talas; minä kuulin tämän erälle toiselle maanmiehemme lausuvan mielihyvänsä, että kaikki oli käynyt niin hyvin, ja ihmettelin mielessäni, mahtoiko hän aavistaa, missä asioissa minä olin hotellissa ja ketä etsimässä. Haussmann otti minut vastaan erittäin ystävällisesti, kuunteli tarkoin selitystäni, mutta ei sanonut ehdittänsä lähempään keskusteluun asiassa, hänen kun oli matkustettava vielä samana päivänä. Hän kiitti minua kuitenkin käynnistäni ja sanoi, että jos kansainväliset kosketukset vapaamielisten poliitikkojen kesken olisivat vilkkaammat, voitaisiin epäilemättä monta väärinkäsitystä välttää ja monta onnettomuutta ehkäistä. Kohteliaskäytöksinen, luotettava ja viisaskatseinen Haussmann teki minuun hyvin miellyttävän vaikutuksen.

Kävin myöskin parin vapaamielisen sanomalehden-toimittajan luona. *Berliner Tageblatt*in toimistossa tiedustelin päätoimittaja Th. Wolffia, mutta tämä oli matkoilla. Hänen sijastaan otti minut vastaan toimittaja Bryk, syntyjään itävaltalainen, joka kertoi veljensä olevan naimisissa erään suomalaisen naisen kanssa, joten hän jonkun verran tunsu Suomen mielialoja ja oloja. Hän oli minun

suhteeni sängen varovainen, kyseli minulta tarkoin yhtä ja toista, jutteli, että Suomen lähetystön sanomalehti-toimisto lähettelee niin monia tiedonantoja ja että sotasensuuri tekee kaikkinaisia vaikeuksia eikä tuntunut juuri välittävän asiastani, mutta pyysi kuitenkin tulemaan uudelleen seuraavana päivänä. Kun tulin, huomasin hänen tutkineen puheitteni paikkansapitäväisyyttä. Niinpä oli hän pannut erään reportterin haastattelemaan Erzbergeriä hänen mainitsemani lausumansa johdosta, että kuningaskysymys tulisi esille päävaliokunnassa. Erzberger oli kieltänyt sen, mutta kun selitin kiistämisen johtuvan siitä, että Erzberger ei tahtonut eikä voinut myöntää asiaa sanomalehtireportterille, tuntui Bryk siihen tyytyvän. Ohimennen olin maininnut käyntini Haussmannin luona. »Tehän ette ole voinut käydä hänen luonaan, sillä hän ei ole kaupungissa», ilmoitti herra Bryk. »Niin», vastasin minä, »hän matkusti juuri samana iltana, kun päivällä olin hänen luonaan.» Kun mies ei muutenkaan osoittanut harrastusta asiaan, lausuin hyvästit sanoen, että en mitenkään tahtonut tyrkyttäytyä lehteen, mutta että olin luullut vapaamielisen sanomalehden pyrkimyksiin kuuluvan vapaamielisten aatteiden palvelemisen maailmassa. »Tehkää hyvin, kirjoittakaa, mitä tässä asiassa tahdotte», kuului vastaus nyt, »me painatamme sen.» — Minun tarkoitukseni oli, että toimitus itse olisi lausunut ajatuksensa, mutta kirjoitin yhtäkaikki pienen artikkelin, joka 21 p:nä syyskuuta oli tässä laajallelevinneessä lehdessä, joka kuitenkin oli kirjoituksen alkuun liittänyt pienen varauksen. Kirjoituksen lopussa lausuttiin: »Onko kruunun vastaanottaminen näissä oloissa onneksi maalle ja tulevalle kuninkaalle, se jääköön sanomatta. Saksan hallitus on — me vetoamme herra Scheidemannin kirjoitukseen *Vorwärts*’ssä ja sen kanssa yhtäpitävään lausuntoon *Germania*’ssa —

ilmoittanut, että saksalainen ruhtinas lähtee Suomeen omalla uhallaan. Ellei hän tulevaisuudessa voi turvata Saksan apuun, niin täytyy hänen ainakin olla varma voivansa luottaa Suomen kansan kannatukseen. Mutta Suomen valtaistuinkysymyksen koko kulku on omiansa osoittamaan, että sen päätöksen takana, että nyt on ryhdyttävä kuninkaanvaaliin, ei ole kansan enemmistö — vaan päinvastoin. On senvuoksi pelättävissä, että Suomen monarkistien ja tulevan kuninkaan jo lähitulevaisuudessa täytyy joutua suuriin vaikeuksiin, jotka lopullisesti kuitenkin vain kansa itse voi voittaa.»

Saksan arvokkain demokraattinen sanomalehti *Frankfurter Zeitung* oli jo aikaisemmin useita kertoja osoittanut olevansa hyvin perillä meidän valtiosääntökysymyksestämme ja arvostellut sitä oikein. Että se ei lausunut ajatustansa hallitsijaehdokkuudesta, tuntui senvuoksi omituiselta, mutta oletin sen johtuvan huomaavaisuudesta Fredrik Kaarlea kohtaan, sillä joku oli minulle maininnut, että prinssillä oli lehden toimittajain joukossa joitakin mieskohtaisia tuttavuuksia, joiden kanssa hän seurusteli. Menin senvuoksi lehden Berliinin-toimistoon, joka sijaitsi Wilhelmplatzin varrella vastapäätä Hotel Kaiserhofia. Toimittaja Stein oli mielenkiintoinen tuttavuus. Hän luonnehti minulle nykyistä valtakautta: Saksa oli kiinnittänyt katseensa Hindenburgiin ja Ludendorffiin kuin dioskuureihin ja odotti pelastustansa heiltä, mutta onnettomuudeksi uskoi Ludendorff, joka epäilemättä oli kyvykäs sotapäällikkö, vaikka hänen viimeinen rynnistyksensä oli mennyt myttyyn, myöskin ymmärtävänsä yleistä politiikkaa ja katsoi senvuoksi olevansa oikeutettu ajamaan omaa vastuutonta politiikkaansa hallituksen politiikan sivussa. Mitä meidän kuningaskysymykseemme tuli, ei hän tiennyt ilmoittaa syitä lehden odottavaan kantaan, mutta lupasi

kuulustella asiaa Frankfurtista, sillä siellä määrättiin lehden suunta.

Seuraavana päivänä lähetti Stein minulle *Frankfurter Zeitung*’n juuri saapuneen, edellisen päivän iltanumeron joka sisälsi pitkän johtavan kirjoituksen »Suomen kuningaskysymyksestä». Yhdenaikaisesti Steinin ja minun keskusteluni kanssa ja siis ihan siitä riippumatta oli toimitus lausunut mielipiteensä asiasta.

Artikkeli johtui »valtakunnankansleria lähellä olevan» *Germania*’n lausunnosta, että se Saksan politiikan kuormitus, joka olisi seurauksena saksalaisen ruhtinaan nousemisesta Suomen valtaistuimelle, ei lehteä miellyttänyt. Tämä ei sen pahempi kuitenkaan ole mikään makuasia, lausui lehti, vaan tässä on kysymys vakavista, kokonaisten kansojen oloon ja uljaiden sotilasten elämään läheisesti liittyvistä ratkaistavista. Vaikkapa *Germania*’n selitys olisi virallinenkin, olisi kuitenkin lapsekasta uskoa, että se vastaisi tarkoitustaan. »Kuka näinä aikoina, jolloin vähäpätöisinkään yksityismies ei ilman viikkoisia selkkauksia passiviranomaisten kanssa voi tehdä ulkomaanmatkaa, vakavissaan uskoo, että saksalainen ruhtinas, joka upseerina kuuluu Saksan armeijaan, ilman muuta saisi mielensä mukaan tehdä päätöksiä, joilla on ilmeinen poliittinen luonne?» Lisäksi tulee, että Suomi ei ole Albania eikä Hessenin maakreivi, »se ruhtinas, jonka Suomen hallitus on valinnut kuningaskokeiluunsa», mikään Wiedin prinssi, vaan Saksan keisarin lanko. »Tämä tosiasia yksinänsä riittää kytkemään valtakunnan arvon mitä läheisimmin koko tähän asiaan. Sitäpaitsi tiedetään, että Fredrik Kaarle on rohkea mies, joka arvatenkaan ei vaikeuksia kohdattaan yhtä helposti päättäisi luopua kerta ottamastaan tehtävästä kuin pieni Durazzon prinssi. Jos vakava kahaus syntyisi, ei mikään selitys maailmassa voisi estää,

että Saksan politiikan olisi pakko kannattaa ruhtinasta, jonka valtaistuimelle nousemista kaikkialla, ennen kaikkea myöskin Suomessa, pidettäisiin tuloksena Saksan politiikasta. Kuningaskysymys on senvuoksi ennen kaikkea myöskin kysymys Saksan politiikasta.»

Huomautettuaan jo muutamia viikkoja sitten ilmaiseensa epäröintiä niiden menettelyiden suhteen, joita Helsingissä oli käytetty kuninkuuden pystyttämiseksi ja jotka »eivät edes juriidisesti ole kiistämättömiä», totesi lehti, että Saksan sotilastaholta oli harjoitettu painostusta monarkkiseen suuntaan ja että myöskin *Norddeutsche Zeitung'in* julkaisema lausunto täytyi katsoa sitä tarkoittavaksi. Porvarillisissa puolueissa vallitsevan hyvinkin suuren monarkianvastustuksen voittaminen tuli täten teknillisesti helpoksi. Mutta seurauksena ei totisesti olisi saksalaisystävällisen suunnan lujittuminen Suomessa; ei pitäisi jättää huomioonottamatta, että niin vaikutusvaltainen henkilö kuin kenraali Mannerheim on sangen nyreissään Saksalle. Tulevan kuninkaan aseman täytyy kaiken tämän vuoksi tulla hyvinkin kieräksi. Hänen valistuneeseen ymmärrykseensä vetoaminen näyttää kuitenkin tapahtuvan liian myöhään, koska hän luultavasti jo on antanut sitovan lupauksen johtaville suomalaisille valtiomiehille.

»Sellainen Suomen kysymyksen ratkaisu», lausui *Frankfurter Zeitung* lopuksi, »joka jättää tilaa vähimmällekään epäilylle Suomen kansan todellisesta tahdosta, rasittaisi Saksan politiikkaa koko maailman edessä uudella hankaluudella ja vaikeuttaisi suunnattomasti kaikkia yrityksiä saada vastassamme nyt vihollisina seisovia kansoja vakuutetuiksi siitä, että heidän sotapuolueittensa syytökset Saksan pyrkimyksestä maailmanvaltiuteen ovat perättömiä. Saksan kansa saisi kantaakseen kaikki ne haitat,

joita väkivaltaisten ratkaisujen seurauksena saattaa olla. Ei edes tulevalle kuninkaalle saattaisi siitä olla mitään etua.»

»Syyskuun 26 p:nä kokoontuu Helsinkiin Suomen tynkäeduskunta lopullisesti ratkaisemaan kuningaskysymystä. Kahta päivää ennen ryhtyy Berliinissä valtiopäivän päävaliokunta jälleen töihinsä. Me odotamme, että valiokunta antaa selkeässä ja juhlallisessa muodossa suomalaisten ymmärtää, että Saksan kansa tahtoo antaa heille täyden vapauden määrätä valtiollisen tulevaisuutensa ja että sellaista politiikkaa, joka Helsingissä on aikaansaanut päinvastaisen vaikutuksen, on harjoitettu ilman valtiopäivän suostumusta. Päävaliokunnan täytyy lisäksi saada valtakunnanhallitus vakuutetuksi, että sen on välttämätöntä yhtyä näihin selityksiin. — — Enemmistöpuolueiden edustajat eivät voi olla näkemättä, että meidän politiikkamme ei siedä minkäänlaista lisäkuormitusta ja että heidän vallassaan on tällä kertaa ajattelemattoman teon ehkäiseminen. Ei kukaan voi kieltää mahdollista yhteyttä Suomen kuningaskysymyksen ja yleisen rauhanprobleemin välillä; mutta sepä tietoisuus synnyttääkin vakavan velvollisuuden ajattelemaan sitä, onko valtaistuimen pystyttäminen Suomeen Saksan kansalle sen arvoinen, että senvuoksi kannattaa pitentää sotaa edes yhtä päivää tai saattaa ainoatakaan ihmishenkeä vaaraan.»

*Frankfurter Zeitung*in lausunto tuotti minulle tietenkin suurta tyydytystä: minä tiesin, että lehden kanta oli määräävä vapaamielisessä porvarillisessa sanomalehdistössä ja samalla vaikuttaisi jonkun verran prinssi Fredrik Kaarleen tämän suhteiden vuoksi tuon arvossapidetyn lehden toimitukseen. Minä riensin senvuoksi kirjeessä lausumaan julki mielihyväni ja kiitollisuuteni kirjoituk-

sesta ja lehden koko kannasta meidän valtiosääntö- ja valtaistuinkysymyksessämme, ilmoittaen samalla, missä tarkoituksessa olin tullut Berliiniin ja kenen puolesta.

Edellisessä mainittiin jo, että minä 20 p:ksi — siis samaksi päiväksi, jolloin *Frankfurter Zeitung*n artikkeli julkaistiin — olin saanut kutsun saapua edusmies tri Naumannin, vapaamielisen *Die Hilfe*-nimisen viikkolehden julkaisijan luo, joka oli tunnettu eteväksi, maltillisen vapaamieliseksi ajattelijaksi ja kirjailijaksi valtiollisella alalla. Astuessani hänen asuntoonsa Kurfürstenuferin varrella näin edessäni kookkaan, voimakkaan, jo kuitenkin iän hiukan taivuttaman, erittäin vakavan näköisen miehen. Minut otettiin vastaan ystävällisesti sillä selityksellä, että muutto oli ollut syynä, että hän vasta nyt saattoi antaa minulle tilaisuuden haluamaani keskusteluun, ja pyydettiin tekemään selkoa asiastani. Asian yksinkertaistuttamiseksi kysyin Naumannilta, oliko hän lukenut tiistain *Vorwärts*iä. Ei ollut. Minä pyysin silloin hänen ensin lukemaan artikkelin, jonka olin ottanut mukaani. Kun tämä oli tehty, tiedusteli Naumann minulta tarkoin puolueoloja eduskunnassamme ja yhtä ja toista muuta, tehden muistiinpanoja vastausteni johdosta. Kun lausuin kummastelevani, että vapaamielinen sanomalehdistö ei ollut sisältänyt lausuntoja asiasta, ilmoitti hän, että sotasensuuri äskettäin oli terästänyt sen toivottavuutta, ettei idän politiikkaa kosketeltaisi; mitä kuningasehdokkaaseen tuli, oli sitäpaitsi kiertokirjeessä kehoitettu sanomalehtien ja aikakauskirjojen toimituksia olemaan mainitsematta, että prinssi Fredrik Kaarle oli preussilainen kenraali (aleman arvon sitävästoin hänelle kyllä sai antaa!) ja että hän oli keisarin lanko — mikä naurettavuus oli vaikuttanut, että Naumann alun pitäen oli katsonut, että asia oli arka. *Vorwärts*in kirjoitus ja minun suulliset tiedonantoni osoit-

tivat, että asiaan ehdottomasti oli käytävä käsiksi, jotta, mikäli vielä mahdollista, saataisiin korjatuksi se erehdys, mikä Naumannin mielestä oli tehty saksalaiselta taholta ja ettei Saksa menettäisi sitä myötätuntoa, minkä se meillä oli saavuttanut ja jota se kyllä tarvitsi. »Oletteko käynyt valtakunnankanslerin tai jonkun muun korkeassa vastuunalaisessa asemassa olevan henkilön luona?» kysyi Naumann. Minä vastasin keskustelleeni ainoastaan muutamien valtiopäivämiesten kanssa. »Teidän täytyy välttämättä käydä varakansleri von Payerin luona», kuului Naumannin vastaus. Sen jälkeen kutsui hän naissihteerinsä ja käski tämän soittaa sisäasiainministeriöön tiedustellen oliko hänen ylhäisyytensä Payer tavattavissa. Parin epäonnistuneen soiton jälkeen saatiin kuulla, että Payer oli parasta kättä estetty, mutta olisi tavattavissa puhelimesta tunnin kuluttua. Naumann pyysi minua silloin valitsemaan jotakin luettavaa hänen kirjastostaan, mutta minä pidin parempana poistua ja palata tunnin kuluttua. Palattuani ilmoitti Naumann, että Payer ottaa minut vastaan seuraavana päivänä sisäasiainministeriössä Wilhelmstrassen varrella; neljännestuntia ennen määräaikaa tapaisimme N. ja minä toisemme sen ulkopuolella. Minä kiitin Naumannia hänen tavattomasta ystävällisyydestään ja uhrautuvaisuudestaan, mihin hän vastasi, että oikeassa asiassa ei voi tehdä kyllin paljon toisten hyväksi.

Määrähetkellä seuraavana päivänä olin Wilhelmstrasse 77:n edustalla. Naumann saapui hetkestä myöhemmin, ja me menimme sisään. Muutaman minuutin kuluttua pääsimme Payerin puheille. Hänen ylhäisyytensä, vanhanpuoleinen, mutta ei vielä harmaahapsinen, tummaverinen, pyylevä herra, osoitti jo ulkomuodollaan, ettei hän kuulunut keisarikunnan ylimystöön eikä byrokraatteihin, ja kun hän puhui, käytti hän kotipuolensa murretta, schwa-

bilaista puheenpartta, mikä vieläkin vahvisti hänen olentonsa demokraattisuutta. Yleisvaikutelma oli vakavarainen, eteläsaksalainen porvarillisuus. Meille tarjottiin suuret, hyvät sikaarit — silloin arvokas harvinaisuus Berliinissä tavallisille kuolevaisille, jotka saivat polttaa hirvitävää vastiketavaraa. Minua pyydettiin esittämään asiani.

Minä aloitin sanomalla, että tulin Suomen tasavaltaisen vastapuolueen lähettämänä kaikella kunnioituksella pahoittelemaan, että me itse emme olleet saaneet vapaasti käsitellä hallitusmuoto- ja valtaistuinkysymystämme, vaan että Saksan hallitus, puhumattakaan sotilasviranomaisista, oli katsonut pitävänsä vaikuttaa siinä määrättyyn suuntaan. »Ajatelkaa, teidän ylhäisyytenne», lausuin minä, »minkä vaikutuksen täällä tekisi, jos Saksa olisi yhtä pieni ja heikko Suomen suhteen, kuin Suomi todellisuudessa on Saksaan verrattuna, ja meidän hallituksemme katsoisi sopivaksi lausua toivomuksiansa teidän elinkysymyksenne suhteen!» — »Saksan hallitus on antanut lausuntonsa teidän valtiosääntökysymyksessänne», vastasi v. Payer, »ainoastaan teidän hallituksenne nimenomaisesta toivomuksesta, eikä se lausunnon muoto, joka on sanomalehdissä näkynyt, ole sama, jota Saksan hallitus on käyttänyt — tähän voitte maanne ulkoministeriön arkistosta verrata sanamuotoa ja silloin saatte itse nähdä, että se ei ole yhtäpitävä teille ilmoitetun kanssa.» — Minä koetin hillitä hämmästystäni ja jatkoin: »Missään tapauksessa ei Saksan hallituksen olisi tarvinnut luopua alkuperäisestä puolueettomasta kannastaan kysymykseen nähden, niin kuin tapahtui myöskin *Norddeutsche Allgemeine Zeitungin* lausunnossa heinäkuun lopulla.» — »Siitä en tiedä mitään», sanoi v. Payer, »mutta olen pahoillani, että Suomessa on saatu aihetta käsittää Saksan hallituksen kantaa toisin kuin sellaiseksi, joka tahtoo antaa teille täyden vapauden

valtiosääntökysymyksessä.» — »Voinko saada vakuuden siitä, että sekaantumista meidän sisäisiin asioihimme ei uudistu?» — »Mikäli minusta riippuu, voitte siitä olla varma.»

»Sitä, mikä jo on ehditty tehdä», — jatkoin minä — »ei kuitenkaan voi saada tekemättömäksi, ja nyt tulee Hessenin prinssi Fredrik Kaarle meille kuninkaaksi ja . . .» Tässä keskeytti minut v. Payer, joka leveällä schwabilais-murteellaan erikoisella äänenpainolla lausui: »Oletteko Te siitä niin varma? Minä en ole.» — Ahaa, ajattelin minä, hallituksen puolelta on siis tosiaan tehty jotakin prinssin estämiseksi vastaanottamasta kruunua. Vaikenin enkä oikein tiennyt, mitä sanoisin, mutta toinnuin sitten ja sanoin:

»Sekä hänen itsensä että Suomen kannalta olisi parasta, että prinssi ei vastaanottaisi kruunua, tai ainakin panisi lopullisen suostumuksensa ehdoksi uudet vaalit tai kansanäänestyksen, sillä valtaistuimen pystyttäminen heikon enemmistön varaan eduskunnassa, jossa on vain 109 jäsentä 200 asemesta, on uskallettua poliittista kokeilua.» — Naumann puuttui nyt puheeseen, vastustaen kansanäänestystä, jota hän ei pitänyt suotavana periaatteelliselta kannalta; sitävastoin katsoi hän uudet vaalit tai jonkun muun umpikujasta-pääsykeinon välttämättömäksi saksalaiseltakin kannalta, sillä se, mitä oli tapahtunut, oli ehdottomasti vahingoittanut Saksan arvoa Suomessa ja saattoi muutenkin vahingoittaa Saksaa sen nykyisessä ahdingossa. — Payer ei lausunut tämän johdosta mitään, mutta tuntui hyväksyvän Naumannin sanonnan. — Keskustelu päättyi tähän, Naumann pudisti sydämellisesti v. Payerin kättä, ja minä kiitin hänen ylhäisyyttään siitä huomiosta, jota hän oli osoittanut minulle, ja niistä selityksistä, joita hän oli antanut.

Kun Naumann ja minä olimme tulleet ulos, sanoi Naumann: »Te voitte olla tyytyväinen käyntiinne, eikö totta? Hallitus on selvästi jo toiminut teidän asiassanne.» — »Niin, siltä näyttää. Mutta oli miten hyvänsä, niin olen minä Teille, herra tohtori, kovin kiitollinen minulle, vieraalle miehelle, osoittamastanne hyvántahtoisuudesta, kun vaikutusvallallanne toimititte minulle tilaisuuden saada mieskohtaisesti puhua varakanslerin kanssa.» Sit- ten erosimme, emmekä enää toisiamme tavanneet.

Seuraavana päivänä luin sanomalehdistä tiedon, joka vahvasti aavistuksiamme keskustelun johdosta v. Payerin kanssa. *Frankfurter Volksstimme*, sosialidemokraattinen lehti, oli saanut tietää, että prinssi Fredrik Kaarle oli vaikutusvaltaiselta taholta (»von einer Seite, die Nachdruck aufbieten kann») kehoitettu jättämään valtaistuinkysymys häälyväksi (»in der Schwebe bleiben»); prinssi voisi antaa valita itsensä valtionhoitajaksi viideksi vuodeksi ja jättää kysymyksen Suomen kansan tuonnempana lopullisesti ratkaistavaksi. Oli selvää, että v. Payer oli tarkoitanut tätä tekoa viitatessaan, että Fredrik Karle ei sentään tulisi Suomeen kuninkaana. — Lisäksi mainittiin tämän ajatuksen johdosta *Vossische Zeitung*'issa, joka vetosi *Kölnische Zeitung*'iin, että prinssi edelleenkin oli samalla kannalla kuin kruununehdokkaaksi suostuessaan: vaalin pitäisi olla yksimielisen, jotta hän astuisi valtaistuimelle.

Kuinka tärkeänä Saksassa tällä hetkellä pidettiin meidän valtaistuinkysymystämme, kävi ilmi siitäkin, että *Vorwärts* vaati valtiopäiväin kokoonkutsumista käsittelemään Itävallan rauhantarjousta ja »Suomen seikkailua» ja että vapaamielisten vaalikokouksessa täytevaalia varten Berliinin ensimmäisessä vaalipiirissä 22 p:nä syyskuuta sekä edustajaehdokas että muut puhujat kosketteli-

vat tätä kysymystä, jota he pitivät erittäin arveluttavana Saksan kannalta ja sitä valaisevana, mihin eräällä taholla pyrittiin vastoin valtiopäiväin enemmistön mielipidettä.

Keskustellessani Fr. Naumannin kanssa oli tämä kehoittanut minua käymään *Preussische Jahrbücher*’in arvossapidetyn julkaisijan, professori Hans Delbrückin luona. »Sen pahempi en noudattanut kehoitusta, pääasiassa sen vuoksi että luulin hänen olevan enemmän oikeistolaisen, ja lähempänä »määräviä piirejä» kuin hän todella oli. Eikä Naumannkaan tullut maininneeksi minulle erästä lausuntoa *Preussische Jahrbücher*’in heinäkuun vihossa, joka oli jäänyt minulta lukematta, kun tätä aikakauskirjaa ei enää tullut yliopistonopettajain lukuhuoneeseen kuten ennen, eikä lausuntoa tietääkseni ollut mainittu sanomalehdissämme. Delbrück oli jo silloin kirjoittanut: »Onko suotavaa, että suomalaiset valitsevat saksalaisen prinssin ruhtinaakseen, näyttää minusta hyvin epäiltävältä. Tämän asema maassa tulisi aina olemaan jokseenkin epävarma, hänen olisi taisteltava periaatteellisia antipatioja vastaan, eikä hän kuitenkaan voisi tarjota meille mitään takeita saksalaisystävällisen politiikan noudattamisesta. Ainoastaan jos Suomessa itsessään valtava yleinen mieliala asettuu monarkian puolelle, näyttäisi siitä minusta olevan jotakin etua. Mutta muussa tapauksessa olisi tasavalta, joka antaa suomalaisille täydellisen itsenäisyyden tunteen, meillekin edullisempi.»

Samalle kannalle asettui Delbrück myöskin sen jälkeen, kun valtaistuinkysymys oli joutunut uuteen vaiheeseen. Hän kirjoitti *Preussische Jahrbücher*’issä — lausunto on päivätty 29 p:nä syyskuuta — liittyvänsä niihin, jotka vastustavat Fredrik Kaarlen ehdokkuutta tarkoitustaan vastaamattomana. Puolueiden yläpuolella oleva monarkia, viisas, harkitseva monarkki, joka nauttii kunnioitusta,

olisi tällä hetkellä Suomelle ja sen kansalle mitä suurin etu. Mutta Saksalle olisi »tämä saksalainen kuningaskunta suomalaisten keskuudessa» rasitus, varsinkin sen vuoksi, että ruhtinas on Saksan keisarille niin läheinen henkilö. »Maailma ei, eivätkä ehkä suomalaiset itsekään voisi vapautua siitä tunteesta, että heidän maansa politiikka olisi riippuvainen Saksasta. Jos voisi olla varma siitä, että tämän kuningasvaalin takana todellakin on koko kansan miltei yksimielinen tahto, niin voisi helpommin siihen mukautua. Mutta juuripa sitä kiistetään. Maassa itsessään on sitä vastassa voimakas vastarinta, eikä tiedetä, kuinka suuressa määrin maassa olevalla saksalaisen sotaväen päällystöllä on vaalissa ollut sormensa pelissä. Hessenin prinssiä ei voida kieltää vastaanottamasta kruunua; mutta Saksan hallituksen täytyy ainakin virallisesti kehoittaa häntä hylkäämään tarjouksen, ja katsoa, ettei jää jäljelle vähintäkään epäilyä siitä, että hän saa tehdä päätöksensä tykkänään omalla uhallansa.»

X LUKU.

Hallituksemme levottomana: Hjelt käy etsimässä tekijää, jota Berliinissä olevan lähetystömme puolivirallisissa tiedonannoissa mainitaan »ympäryslähtöihailijaksi». — Käynti Hjeltin luona. — Fredrik Kaarlen epärointi. — Prinssin kohtaus Svinhufvudin kanssa Tallinnassa. — Tekijä lähtee Berliinistä. — Hintzen puhe Saksan valtiopäiväin päävaliokunnassa —Kööpenhaminassa: *Politikerin* haastattelu tekijän kanssa ja oma lausunto. — Tekijän kimppuun käydään kiivaasti kotimaan monarkkisessa sanomalehdistössä ja Ruotsin *Aftonbladet*issa. — Kenraali Mannerheimin tapaaminen Tukholmassa. — Kotiinpalattua: tekijä haastattelujen, uhkauskirjeiden ja valtiollisten poliisien valvonnan esineenä. — Tekijä selostaa tehtävänsä suorittamista tasavaltaiselle keskuskomitealle ja maalaisliitolle. — Käynti Svinhufvudin luona.

Hallituksellemme ja sen luottamusmiehille ja kannattajille oli tietenkin kaikkea muuta kuin mieluisaa, että meidän valtaistuinkysymyksemme herätti niin vilkasta huomiota Saksassa. *Tägliche Rundschau* 21 p:nä syyskuuta sisälsi luultavasti meidän Berliinin-lähetystömme aiheuttaman, poleemisen lausunnon Scheidemannin artikkelia vastaan *Vorwärts*issa. Siinä sanottiin tekijän saaneen tietonsa yksipuolisesti ympäryslähtömielisistä ja sosialistisista piireistä Helsingin, joilla ei ollut yleisempää kannatusta. Jos valtaistuinkysymyksen ratkaiseminen lykättäisiin, tulisi Suomi »Saksan-vastaisen ynpäryslähtöpolitiikan temmelyspaikaksi.»

Mutta vasta syyskuun 22 p:nä, kun ministeri Hjelt, kuten nyttemmin hänen muistelmistaan tiedetään (II, s.

18o), oli saanut levottomuuttaherättävän sähkösanoman tulevalta kuninkaalta, lyötiin varsinaista hätärumpua. Hjelt kävi mieskohtaisesti tavoittamassa minua hotellisani ja pyysi, kun satuin olemaan ulkona, keskustelua asunnossaan niin pian kuin suinkin saattaisin tulla. Ja oikeistolehdistössä — mutta vain siinä — oli lähetystömme lähettämä senaatin ulkoasiaintoimituskunnan tiedonanto, jonka tarkoituksena oli peruuttaa *Vorwärts*issä 17 p:nä olleet tiedot Saksan painonnasta y. m. ja tehdä koko artikkeli epäilyttäväksi epäsuorasti viittaamalla sen tekijäksi »erästä Suomen harvoja tunnettuja ympäryслиiton-intoilijoita.» Kun minä todistettavasti en ollut ympäryслиittomielinen, vaan puolueeton, ja aikaisemmin ehdottomasti saksalaisystävällinen Suomen vuoksi, niin ei senaatin ulkoasiaintoimituskunnan päällikkö, senaattori Stenroth, ollut empinyt antamasta perätöntä tietoa virallisessa ilmoituksessaan — mikä tieto lisäksi olisi voinut tuottaa minulle paljon ikävyyksiä jäljelläolevana oloikanani Saksassa, ellei nimitys »ympäryслиiton-ystävä» tai »-intoilija» olisi ollut paljon vaarattomampi Berliinissä keskellä sotaa kuin puolueettomassa Helsingissä, ja ellen olisi saattanut olla varma saavani tarvittaessa suojaa saksalaiselta taholta — mitä tuskin lienee otettu laskuihin saksalaisten sotilasviranomaisen edessä matelevassa virallisessa Helsingissä. Että muuten myöskään ministeri Hjelt, joka vanhastaan hyvin tunsin minut, ei voisi olla mukana minua ahdistamassa, pidin selvänä, ja Hjelt olikin, mikäli hän itse myöhemmin ilmoitti, lieventänyt puolivirallisen tiedonannon sanamuotoa.

Alkuperäisessä oli senaattori Stenroth ilmoittanut, että minä muka olin »ympäryслиiton ystävä ja lähinnä sosialisti, joka ei nauti minkäänlaista valtiollista arvoa».

Ihan mieluisin tuntein en mennyt Hjeltin luo tämän

asuntoon Roonstrassen varrella, lähellä valtiopäivätaloa. Hjelt kysyi minulta ensin ystävällisesti, olinko tullut Berliiniin kirjaston asioissa. Minä vastasin tulleeeni poliittista tehtävää varten, mutta että aikomukseni oli käydä myöskin Leipzigissa kirjastoasioissa. Hjelt — kuten sanottu, oli hän myöskin yliopiston varakansleri — sanoi tehneensä kysymyksensä vain muodon vuoksi, sillä hän oli toista tietä saanut tietää, että olin tullut Berliiniin valtiollisessa tarkoituksessa. Niin, huomautin siihen, matkahan ei ole mikään salaisuus meidän hallituksellemme eikä Saksan viranomaisille. Joka tapauksessa, jatkoi Hjelt, on tohtorin toiminta tuottanut minulle täällä suurta huolta ja herättänyt ankaraa paheksumista kotona, se kun on käynyt eduskuntaa ja hallitusta vastaan. Minä vastasin, että olin pahoillani, jos olin tuottanut ikävyyksiä Hjeltille, sillä pidin häntä suuressa arvossa; että minua kohtaisi ikävyyksiä Helsingissä, tiesin kyllä, mutta katsoin menettelleeni oikein ja maan edun mukaisesti enkä tule minkään uhkauksen tai muiden näkökohtien vuoksi muuttamaan kantaani. Hjelt, joka tuntui minusta hyvin hermostuneelta — että minäkin olin hermostunut, on itsestään selvää — pyysi minua puhumaan hiljempää, vaikka suuressa salissa ei näkynyt ketään muita ja minä puhuin ääntäni koroittamatta. Hän siirtyi sitten koskettelemaan Fredrik Kaarrelle kirjoittamaani kirjettä, jonka hän sanoi tuntevansa, ja kysyi, olinko todellakin »agraarien» valtuuttama — mihin tietysti vastasin myöntävästi, mutta lisäten, että kirjeen olin lähettänyt omalla vastuullani sen valtakirjan nojalla, joka minulla oli. Kirje oli, jatkoi Hjelt, aiheuttanut itsetutkistelun tunteita Fredrik Kaarlessa, ja se oli sitäkin valitettavampaa, kun prinssi oli luonteeltaan tunnontarkka ja mietiskelevä — Hjelt vertasi häntä erääseen päättämättömyydestään tunnettuun vanhaan

helsinkiläiseen professoriin, jolla minä en mitenkään ja tuskin lienen Hjeltkään saattanut katsoa olevan hallitsijanominaisuuksia. Minä selitin, että sen nojalla, mitä prinssistä olin kuullut, kunnioitin häntä, mutta enhän kirjeessänikään ollut kunnioituksen puutetta osoittanut, vaan päinvastoin olin tehnyt hänelle palveluksen näyttämällä sopivaa ja kunniallista pääsyä tilanteesta. Hjelt huomautti tähän, että se ratkaisu ei enää voinut tulla kysymykseen, kun eduskunta oli päättänyt valita kuninkaan vanhan hallitusmuodon perustalla. Minä huomautin silloin, että sitä tietä ei kysymystä kuitenkaan saataisi ratkaistuksi, sillä vastustusryhmät eivät koskaan tulisi sitä päätöstä tunnustamaan ja omasta puolestani olin minä ja moni muu minun kanssani päättänyt kieltäytyä tekemästä uskollisuudenvallaa kuninkaalle, joka nousisi valtaistuimelle sen nojalla. Tiedämmehän sitäpaitsi, että Ranska peruuttaa maan itsenäisyyden tunnustamisen semmoisen kuninkaanvaalin tapahtuessa ja luultavasti tulee Englanti, joka vielä ei ole itsenäisyyttämme tunnustanut, kieltäytymään tunnustamasta Fredrik Kaarleale, tulipa tämä valtaistuimelle millä tavalla tahansa. Katsooko ministeri todellakin, kysyin minä, että se tila, johon nyt olemme joutuneet, on maalle onnekas, siinä tapauksessa, ettei Saksa voita sotaa — ja voittoahan nyttemmin täytyy pitää mahdottomana? Hjelt myönsi minun olevan osittain oikeassa ja sanoi omasta puolestaan aluksi kannattaneensa toista ehdokasta, joka oli vapaa sukulaisuussuhteesta keisari Wilhelmiin, eikä siltä kannalta tuottaisi meille vaikeuksia, mutta asia oli nyt käynyt toisin. Fredrik Kaarlella oli muuten suhteita Englannissa ja prinssi luuli itse, ettei hänen ehdokkuuttaan siellä vastustettaisi. Hän ei kuulunut sotilaspuolueeseen, vaan oli valtiollisilta mielipiteiltään maltillisvapaamielinen ja senvuoksi

myöskin valmis ottamaan kruunun vastaan demokraattisemman valtiosäännön pohjalla kuin eduskunnan viimeksi hyväksymä. Eikö tällä pohjalla voitaisi ajatella kompromissia? kysyi Hjelt. Minä sanoin, etten lähettäjäni puolesta voinut siihen mitään vastata, mutta huomautin, että jos Fredrik Kaarle olisi sopiva kuningas — jota Hjeltin kuvauksen jälkeen hänestä ja muuten hankkimieni tietojen nojalla epäilin, huolimatta hänen monista hyvistä ominaisuuksistaan ihmisenä — sillä ei kuitenkaan vielä ollut sanottu, että suvun seuraavissa polvissa oli sopivia kuninkaanalkuja. Hjelt myönsi, että Fredrik Kaarle siinä suhteessa oli hiukan epäröivä ja piti toista vanhimmista pojistaan — kaksoisista — sopimattomana toimeen. Sitäpaitsi, huomautin minä, olivat ulkopoliittiset olot, kuten sanottu, esteenä, eikä vihdoin oikeistomme milloinkaan tyytyisi hallitusmuotoon, joka rajoittaisi kuninkaan valtaa niin paljon kuin esim. Norjassa — ennen kaikkeahan tahdottiin voimakasta ja persoonallista kuningasvaltaa — eikä myöskään suostuisi luopumaan suunnitelmistaan eduskunnan kokoonpanon perusteiden muuttamiseksi, mitkä taas meille vastapuolen miehille olivat kompromissin tinkimättömänä ehtona. Hjelt kummasteli minun »radikaalia» kantaani tässä suhteessa, siten vain vahvistaen, että yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden lakkauttaminen oli päämaali, josta oikeistomme ei voinut eikä tahtonut luopua. Mielenkiinnolla, jota hän koetti salata, siinä kuitenkin onnistumatta, kysyi Hjelt minulta vielä, olinko minä sen ehdotuksen alkuunpanija, että Fredrik Kaarle antaisi valita itsensä valtionhoitajaksi määrävuosiksi, tai tiesinkö, kuka sen ehdotuksen takana oli. Siihen saatoin vastata vain, että minä en ollut tehnyt sitä aloitetta, jota päinvastoin pidin epäonnistuneena, enkä myöskään tien-nyt, kuka sen oli esittänyt.

Keskustelumme tapahtui kaikin puolin kohteliaassa muodossa. Että Hjelt ei minun tointani hyväksynyt, oli selvää, mutta hän ei ilmaissut sitä muulla tavalla, kuin tässä nyt olen keskustelun esittänyt. *Hufvudstads-bladet* tiesi kuitenkin jo 25 p:nä syyskuuta »kaikkein parhaasta lähteestä» kertoa, että tri Schaumania oli jo »asianomaiselta taholta» (Hjelt) »vaadittu vastuuseen toiminnastaan, mutta oli selittänyt, että hän pidättää itselleen oikeuden harjoittaa sellaista politiikkaa kuin itse haluaa», kuultavaa on, että senaatin ulkoasiaintoimituskunta oli kehoittanut »vaatimaan minua vastuuseen», mutta hän ei esiintynyt niin, vaikka ei ehkä tahtonut sitä asianomaisille tunnustaa, vaan täysin nuhteettomasti, gentleman-tapaan, eikä hänen raporttinsa senaattori Stenrothille voi antaa aihetta muuhun käsitykseen.

Hjeltin muistelmista käy nyttemmin selville (II, s. 180), että Hjelt meidän keskustelumme aikoihin odotti Fredrik Kaarlea Berliinin. Saksan sanomalehdistössä meidän valtaistuinkysymyksestämme virinnyt keskustelu oli prinssissä vahvistanut niitä epäröimisiä, joita kirjeelläni olin hänessä herättänyt. Kun Hjelt 23 p:nä syyskuuta tapasi prinssin, oli tämä päättänyt olla vastaanottamatta kruunua, jos maalaisliittolaiset eivät ottaisi osaa vaaliin, vaan oli sen sijaan valmis »ryhtymään Suomen valtion hoitoon», kunnes kansantahto voisi selvemmin ilmetä joko uusien vaalien tai kansanäänestyksen muodossa. »Valtionhoito»-ajatuksen oli hänelle kirjeessä antanut »eräs henkilö, jonka mielipide merkitsi hänelle jotakin», ja hänen ystävänsä Badenin prinssi Max oli matkalla Berliiniin kannattanut ajatusta. Mutta asian ratkaisua varten halusi prinssi kohtausta Svinhufvudin kanssa Tallinnassa, jonne hän sitä varten aikoi matkustaa. Hjeltin seurassa lähdettiin sitten matkalle samana iltana, ja 25 p:nä syyskuuta tapasivat Fred-

rik Kaarle ja Svinhufvud toisensa Tallinnassa. Siellä selitti Svinhufvud prinssille, että senaatti oli antanut täyden arvon prinssin »jalolle toistaishallitusta koskevalle ehdotukselle», mutta kun uusi hallitusmuotoesitys esitettäisiin eduskunnalle ja toivottiin maalaisliittolaistenkin hyväksyvän sen, niin ei prinssin ehdotus todennäköisesti tarvinnut tulla kysymykseen. »Joka tapauksessa», s. o. jos kuninkaanvaali kuitenkin toimitettaisiin vuoden 1772 hallitusmuodon perusteella, saisi prinssi »tarkoin harkita vaalin tulosta, ennenkuin hänen tarvitsi antaa lopullinen vastauksensa». Seuraavana, 26 p:nä, pitivät prinssi, Svinhufvud, tätä Tallinnaan saattaneet senaattorit Stenroth ja Talas ynnä Hjelt uuden neuvottelun asiasta. »Silloin huomautettiin vieläkin, että prinssin jalo toistaishallitusta koskeva ehdotus oli syvästi liikuttanut senaattia. Sitä ei kumminkaan tahdottu ilmoittaa, koska maalaisliittolaiset suurina taktikkoina voisivat käyttää sitä omiin tarkoituksiinsa.» (Hjelt, main. teos, II s. 184.)

Kun tämä tapahtui, olin minä jo Saksan rajojen ulkopuolella, kotimatalla. Olin Berliiniin saanut virallisen kutsun ottamaan osaa Lundin yliopiston 250-vuotisjuhlaan 26—27 p:nä syyskuuta ynnä mieskohtaisen kutsun juhlapäivinä olemaan virkaveljeni, kirjaston-ylihoitajan E. Ljunggrenin vieraana — mitkä kutsut olivat minulle hyvin mieluisia — ja kun jo katsoin tehtäväni Saksassa suoritetuksi, olin päättänyt matkustaa 25 p:nä syyskuuta Berliinistä Kööpenhaminaan Warnemünden kautta. Sitä ennen kävin kuitenkin 24 p:nä Leipzigissa, missä minulla yliopistonkirjaston asioissa oli yhtä ja toista soveltavana kirjaston asiamiehen, toiminimi F. A. Brockhausin, kanssa saksalaisista kirjaostoksista ja sen ohella kävin katsomassa sodan aikana syntynyttä, suurenmoista »Deutsche Bücherei»'tä.

Ennen lähtöäni aamulla hotellista ehdin luoda silmäyksen sanomalehtien referaattiin valtiopäiväin päävaliokunnan edellispäivän istunnon keskusteluista. Ulkoasiain valtiosihteeri v. Hintze oli pitänyt suuren puheen, missä hän myöskin oli kosketellut Suomea ja sen valtiosääntöjä valtaistuinkvysymystä. Se sisälsi saman huomiotaherättävän paljastuksen Saksan hallituksen heinäkuun puolivälissä antamasta selityksestä, jonka jo yksityisesti olin kuullut v. kaverilta. Kokonaisuudessaan oli Hintzen puheen Suomea koskeva osa suomennettuna näin kuuluva:

»Pohjoisessa on niistä valtioista, joita kohtaan tuntemme erikoista mielenkiintoa, Suomi ottanut ensimmäiset askeleet valtiollista vakautustaan kohti. Jo tämän vuoden toukokuussa selitti kenraali Mannerheim Helsingissä, että monarkian perustamisen täytyi olla Suomen menestyksen perustana. Suomen laki edellyttää, että Suomi on monarkkinen valtio. Valtionhoitaja on toukokuun lopulla selittänyt, että ainoa tapa Suomen itsenäisyyden ja vapauden turvaamiseksi on kaikkien puolueriitojen yläpuolella oleva perustuslaillinen monarkia. Minä korostan tätä aivan erikoisesti, osoittaakseni, mikä perusta monarkialla on Suomessa, kun arvaan väitettävän, että me olemme koettaneet tyrkyttää Suomelle monarkiaa. Niin ei ole asianlaita. Suomen hallitus on kääntynyt Saksan puoleen saadakseen hallitsijaksi prinssin kuningassuvustamme, keisarin pojan. Hänen Majesteettinsa Keisari ei erikoisista syistä ole tuntenut olevansa halukas suostumaan tähän pyyntöön. Suomen hallituksen on annettu tietää, että valtiomuotokysymys on Suomen hallituksen oma asia. Suomen hallituksen toivomuksesta olemme antaneet lähettiläämme puolivirallisesti ilmoittaa, että minkäänlainen sekaantuminen meidän puoleltamme valtiosääntökysymykseen ei voi tulla puheeksi-

kaan, mutta että Saksassa kuitenkin mielihyvällä tervehdittäisiin perustuslaillisen monarkkisen valtiosäännön säilyttämistä.»

Stettiner Bahnhofilla oli minulla vielä aikaa lähettää tri Davidille ilmoitus, jossa oikaisin Hintzen tiedonannon Mannerheimin lausunnosta. Enempää en ehtinyt.

Vaunussa oli matkaseuranani eräs nuori univormupukuinen reserviupseeri ja kaksi nuorta siviilimiestä, joista ainakin toinen sanoi matkustavansa Kööpenhaminaan. He olivat kaikki avopuheisia, mutta minä ymmärrettävästikin lausunnoissani varovainen. Upseeri, joka poistui Rostockissa tai Neu-Strelitzissä, ei missään tapauksessa voinut olla minun vakoilijoitani. Hän kertoi huolimatta siitä, että kuuli minun olevan muukalaisen, kuinka mahdotonta oli estää sotamiehiä lukemasta sosialistisia ja vapaamielisiä lehtiä, varsinkin kun monet upseerit, hän niiden mukana, mielellään näkivät edes hiukan arvostelua; kuinka luutnantilla rintamalla oli vain 300 Rmk. kuussa, mikä palkka jo kolmantena, neljäntenä päivänä oli lopussa ja suorastaan pakotti ryöstöön, varkauteen ja petokseen; kuinka elämä juoksuhautoissa oli sietämätöntä ilman alituista tupakan ja alkoholin nauttimista usein suurissa määrissä; kuinka suorastaan upposi ristiriitaisiin ohjeisiin ja päiväkäskyihin, jotka mieluummin heitti pois j. n. e. Lyhyesti sanoen, minä sain nuoresta upseerista voimakkaan vaikutuksen armeijassa vallitsevasta tyytymättömyydestä eikä koko aikana voinut huomata merkkiäkään voitonuskosta. — Muudan salapoliisi kierteli tarkastamassa passeja. Nähdessään, että minun matkani tarkoituksena oli ollut »politische Besprechungen», kysyi hän, kuitenkin niin huomaamattomasti, että toiset mikäli mahdollista eivät voisi kuulla, mitä minun neuvotteluni olivat koskeneet. Tähän vastasin, että en katsonut itseäni vel-

volliseksi tekemään siitä tiliä, vaan viittasin Saksan lähetystön viisumiin. Hän pyysi minua silloin kohteliaasti sivukäytävään ja kysyi, enkö tahtoisi hyvän-tahtoisesti mainita, keiden henkilöiden kanssa olin keskustellut. Minä mainitsin silloin Excellenz von Payerin nimen, jonka kuultuaan salapoliisi syvästi kumartaen poistui ja pyysi anteeksi.

Tullitarkastuksessa Warnemündessä riistettiin minulta kirjepaperia ja kirjoja, mutta muutamat käyttämättä jääneet leipä-, sokeri-, liha- ja rasvakortit ja entinen kuiriiripassini tekivät vanhaan aliupseeriin niin tenhoisan vaikutuksen, että vapauduin riisumisesta ja ylimalkaan ruumiintarkastuksesta. Helpotuksesta huoaten astuin tanskalaiselle lautalle: siis jälleen puolueettomalla alueella! Ravintolan runsas ruokapöytä oli kuin ilmestys kaiken sen korvikekidutuksen jälkeen, jota oli täytynyt kestää Berliinissä (ja myöskin Leipzigissä sinä ainoana päivänä, minkä siellä olin), varsinkin lihattomalla viikolla. Ja kun illalla söin ensimmäisen ateriani Kööpenhaminassa, tunsin samaa nautintoa kuin kuvittelen merimiehen tuntevan, kun hän pitkän purjehduksen jälkeen on tullut satamaan ja ensimmäistä kertaa pääsee syömästä yksitoikkoista laivamuonaa.

Vielä samana iltana lähetin ilomielisenä lyhyen, rohkaisevan sähkösanoman tri Mantereelle. Kun seuraavana aamuna ostin raastuvantorilla sanomalehtiä, näin niissä sähkösanoman, jossa sanottiin, että Helsingin yliopiston kirjastonhoitaja tri Georg Schauman oli matkustanut Saksaan toimiakseen siellä hallituksen ja eduskunnan päättämää monarkiakysymyksen ratkaisua vastaan. Sähkösanoma antoi minulle etsimättömän aiheen mennä *Politikenin* lähelläolevaan toimituspaikkaan osoittaakseni silmiinpistävästi, että uutinen oli vanhentunut. Käyn-

tini herätti mielenkiintoa toimituksessa, joka heti pyysi minulta haastattelua. Sovittiin, että eräs toimittajista ja minä sitä varten tapaisimme toisemme aamiais-aikaan Industri-kahvilassa, mikä tapahtuikin. Päivemmällä matkustin Malmöhön ja Lundiin.

Kun seuraavana päivänä Lundissa ostin *Politiken*in, olikin haastattelu siinä, huomattavalla paikalla, ja varustettuna suurin nimikkeen: Kongevalget i Finland. — *En samtale med Dr. Schauman fra Helsingfors, som den republikanske Opposition har sendt til Tyskland. — Opinionsen i Tyskland uden for de altske Krese er imod, at en tysk Prins bestiger den finske Trone.*¹ Keskustelu oli ylimalkaan esitetty oikein, ja siihen pujahtaneet pikku virheet olivat ainakin asioitatuntevalle lukijalle niin ilmeisiä, ettei kukaan saattanut niitä olettaa minun tekemikseni. Mutta enemmän kummastutti minua, että haastatteluun oli liitetty kuva, jonka sanottiin esittävän minua ja oli aika pulska, mutta jossa ainakaan minä itse en voinut keksiä minkäänlaista yhtenäköisyyttä. Sen sijaan oli toisessa kohdassa lehteä nimikkeen alla: »Englannin lähetystö» uutinen, että ministeri sir Ralph Paget tulee siirtymään Rio Janeiroon, ja siinä oli — minun kuvani. Kuva, jonka piti esittää minua, oli siis englantilaisen diplomaatin; kliseet olivat vaihtuneet. Mutta sittenkin jäi minulle arvoitukseksi, miten lehti oli voinut saada minun kuvani.

Samassa numerossa oli myöskin meidän valtaistuinkysymysträmme koskeva johtava artikkeli — josta

¹ Suomen kuninkaanvaali. — Keskustelu Helsingistä olevan tri Schaumanin kanssa, jonka tasavaltainen vastustuspuolue on lähettänyt Saksaan. — Suursaksalaisia piirejä lukuunottamatta vastustaa yleinen mielipide Saksassa saksalaisen ruhtinaan astumista Suomen valtaistuimelle.

Hufvudstadsbladet aivan aiheettomasti sittemmin syytti minua ja joka muuten perustui Saksan sanomalehtien, etupäässä *Frankfurter Zeitung*’n lausuntoihin. Kun Lundista palattuani kävin lehden toimistossa kiittäakseni sympaattisesta artikkelista, laskin leikkiä kuvavaihdoksesta ja käytin samalla tilaisuutta kysyäkseni, miten toimitus oli voinut saada minun kuvani. Selitys oli hyvin yksinkertainen: haastattelun aikana Industri-kahvilassa oli lehden piirtäjä istunut läheisen pöydän ääressä ja piirtänyt kuvani, ilman että minulla oli siitä aavistustakaan.

Ei luonnollisestikaan ollut merkityksetöntä, että myöskin Tanskan yleiselle mielipiteelle valaistiin meidän valtiosääntö- ja valtaistuin kysymyksemme eri vaiheita ja niitä näkökantoja, miltä sitä Saksassa nykyään katsottiin; mieskohtaisesti olin sitäpaitsi hyvilläni, että olin saanut selittää matkani tarkoitusta ja huomauttaa, että matka oli tapahtunut hallituksen tietien. Kuten saatoin aavistaa, meni sitäpaitsi sähkösanomaselostuksia haastattelusta Ruotsiin, Saksaan ja Ympärysliton maihin. Mutta paljon suurempi merkitys tapausten kululle kuin *Politiken*’n haastattelulla ja johtavalla kirjoituksella oli samalla kertaa sanomalehdissä julkaistulla tiedolla, että Bulgaria oli anonut aselepoa. Keskusvaltain lopullinen tappio oli siten alkanut, sen ymmärsi jokainen tai olisi ainakin pitänyt ymmärtää.

Lundista palattuani näin sanomalehdistä, että hallituksemme oli eduskunnalle antanut uuden hallitusmuotoesityksen. Kun olin epävarma maalaisliiton suhteesta tähän uuteen yritykseen saada monarkkinen hallitusmuoto aikaan vajavaisen eduskunnan avulla ja helpottaa saksalaisen prinssin valtaistuimelle-nousua, mutta samalla varma yleisen valtiollisen aseman nopeasta kehityksestä silloiselle Saksan valtakunnalle ja monarkialle epäsuotui-

saan suuntaan, sähköitin tri Mantereelle 29 p:nä: »Ilmoitakaa että ajanvoittaminen suotavaa, perääntäminen tarpeetonta. Saavun keskiviikkona» (2 p:nä lokakuuta).

Köpenhaminaan saapuneet Helsingin lehdet antoivat minulle esimakua siitä kohtelusta, joka osakseni tulisi monarkistitalolta kotimaahan palattuani. *Hufvudstads-bladet* sisälsi syyskuun 24 p:nä kaksi palstaa pitkän kirjoituksen, jonka nimikkeenä oli: »Tasavaltalaistemme agitatsioni Saksassa». Kirjoitus alkoi näin: »Maamme kaikkien valtiollisesti pätevien kansalaisten tunnustama tarve vihdoinkin kaikkien myrskyjen ja riitojen jälkeen päästä rauhaan ja normaalioloihin ei näytä vähääkään huolestuttavan tasavaltafanaatikkojamme. Kun kansan mielipide täällä kotimaassa olojen vaatimuksesta yhä päättävämmiin on yhtynyt monarkia-aatteeeseen ja osoittanut heidän vastarintansa ja vastalauseittensa turhuuden, ovat he viimeisenä keinonaan siirtäneet agitatsionsa Saksanmaalle.» Lehti selitti sitten, että *Vorwärts*in julkaisemat tiedot ovat, »kuten joka mies täällä tietää, aivan perättömiä, ja täytyy syvästi pahoitella, että *Vorwärts* tässä on joutunut suomalaisten juonittelijain tunnottoman pelin välineeksi. Jokainen, joka on seurannut viime aikain tapahtumia, voi koko maailmalle vilpittömästi todistaa, että hallitusmuoto- ja kuninkaanvaali-kysymyksen käsittelyssä ei Saksan sotilasviranomaisen taholta ole tapahtunut minkäänlaista painantaa.» *Vorwärts*in kirjoituksesta, »sen perättömyydestä ja pätemättömyydestä huolimatta» johtunut sanomalehtiväittely perustuu »siihen rikolliseen agitatsiooniin, jota tasavaltalaiselta taholta nykyään harjoitetaan.» Ja tämän nuolisateen jälkeen jatkoi lehti: »Mikäli me täysin luotettavasta lähteestä olemme saaneet tietää, on näiden maatamme vastaan suunnattujen juonien *Spiritus rector* (henkisenä ohjaajana) tri Georg

Schauman, joka jonkun aikaa sitten tasavaltaintoilijaimme lähettinä matkusti Saksaan puuhaamaan hallituksen ja eduskunnan päättämää hallitsijakysymyksen ratkaisua vastaan. Räikeämpää todistusta tasavaltafanaatikkojemme yhä uudelleen osoittamasta kuohuttavasta uskottomuudesta maan laillisia valtioelimiä kohtaan tänä maan koko tulevaisuudelle ratkaisevana hetkenä ei totisesti saata ajatella.» Ja loppuponnon tehostamiseksi lisättiin vielä: »Siinä on syvään ulottuva ajatus, että kaikki ne ainekset meillä, jotka antautuvasti ovat toimineet Suomen vapauden ja Saksaan liittoutumisen hyväksi, ovat tavattavissa monarkistien riveissä, kun taas Venäjän ja ympäryслиiton ystävät, punaisistamme alkaen, ovat vaatineet tasavaltaista valtiomuotoa. Ja että ympäryслиiton edustajat ja asiamiehet myöskin ovat huomanneet, että heidän mahdollisuutensa pelata täällä peliänsä olisivat paljon lupaavammat tasavallassa kuin monarkkisesti hallitussa valtakunnassa, on useissa tilaisuuksissa selvästi ilmennyt. Tässä yhteydessä kannattaakin mainita, että tasavaltaisten nykyinen lähetti Saksassa on täällä tunnettu voimakkaasta myötätunnostaan ympäryслиittoa kohtaan.»

Viimeksimainittua väitöstä vastaan pani »Lucas» (M. Hanemann), joka itse oli innokas monarkisti ja saksalaisystävä, saman päivän *Dagens Press*issä vastalauseen, koska »Schauman helposti voisi joutua ikävyykseen Saksassa, jos sinne toimitetaan väärä käsitys hänen kannastaan ja myötätunnostaan». Mutta *Hufvudstadsbladet* vastasi seuraavana päivänä, että minua yleisesti, minua läheistenkin henkilöiden parissa, oli pidetty ympäryслиittomielisenä, »ja kuten Lucas mahtanee tietää, on tämä erikoislaatu meillä siksi harvinainen, että sen kannan kannattajista ei hevin hairahdu». Lehti totesi lopuksi, »että varmaankaan ei missään muualla maailmassa kuin

meidän vetelässä ja kurittomassa yhteiskunnassamme voisi tulla kysymykseenkään, että korkeassa valtionvirassa oleva henkilö saattaisi ryhtyä laajakantoiseen poliittiseen taisteluun maansa hallitusta vastaan, vieläpä mitä tärkeimmässä asiassa, missä laillisten valtiomahtien päätös jo on tehty ja vakaviin toimeenpanotoimiin ryhtytty. Sellainen 'vapaamielisyys' on mahdollista vain Suomessa.» Taas pani »Lucas» *Dagens Press*in vastalauseensa. Hän todisti, että minä ainakin kevätkesään saakka olin ollut saksalaismielinen. »Kenties hän kesän kuluessa on kääntynyt, mitä omasta puolestani en usko. Mieskohtaisesti miellyttää minua muuten enemmän se, joka oli saksalaismielinen silloin kuin se oli vaarallista ja ehkä sittemmin on muuttanut mieltänsä, kuin se, jonka kehityskulku on ollut päinvastainen», lisäsi »Lucas» kärkevästi *Hufvudstadsbladet*lle, joka oli alkanut ympäryslittolaisena, mutta heti saksalaisten Suomeen tultua muuttunut saksalaisemmaksi kuin saksalaiset itse. »Lucas» ei myöskään saattanut yhtyä *Hufvudstadsbladet*in käsitykseen korkeassa valtionvirassa olevien henkilöiden asemasta. »Totta kai sellaisien henkilöiden, varsinkin jos he eivät ole hallinnollisissa toimissa, täytyy saada lausua ajatuksensa. Emmehän sentään ole Amerikassa, missä virkamiehet vaihtuvat 'valtakauden' mukaan.»

Myöskin Tukholman *Aftonbladet*, joka Suomea koskeissa kysymyksissä oli meikäläisten aktivistien puhe-
torvena ja muuten kriitikittömästi — *per fas et nefas* (oikeasta ja väärästä välittämättä) — saksalaismielinen, julkaisi 25 p:nä syyskuuta siivottoman kirjoituksen, jossa minua sitäpaitsi ihan aiheettomasti syytettiin olevan »jonkun tai joidenkin, Ruotsin vasemmistolehdistä tuon tuostakin esiintyvien monarkiaa vastustavien sirkusnumeroiden» tekijän. Tämä sepustus oli tietenkin maku-

pala *Hufvudstadsbladet*ille, joka painatti sen lisäselityksillä varustettuna.

Tukholmassa, missä viivyin vain aamusta iltaan, tapasin kenraali Mannerheimin. Pitkässä keskustelussa eräässä Grand Hôtel'in tyhjässä seurusteluhuoneessa tein hänelle selkoa matkastani ja kerroin Berliinissä saamistani vaikutelmista. Mannerheim ei ollut tasavaltalainen niinkuin minä, mutta katsoi saksalaista ruhtinasta valtaistuimella esteeksi itsenäisyydellemme ja hyväksyi siltä kannalta toimintani. Hän oli silloin vielä hallituksemme epäsuosiossa oleva henkilö ja sekä saksalaisten että kotimaisten vakoilijani silmälläpidon alaisena. Kysymykseeni, miksei hän ollut kirjoittanut minulle, vastasi hän kyllä kirjoittaneensa; mutta hän oli käsittänyt minun kirjeeni väärin: niitä alkukirjaimia, joilla olisin tahtonut häntä allekirjoittamaan kirjeensä, oli hän käyttänyt osoitteeseen; kirje oli luultavasti hotellissani Berliinissä, sotasensuurin lukevana. Vietin sitten illan jäljelläolevat tunnit Mannerheimin ja kolmen muun maanmieheni miellyttävässä ja hilpeässä seurassa Oopperakellarissa ja matkustin sen jälkeen Suomeen.

Turussa oli minua vastassa Tukholman-laivojen laiturilla tri Mantere, joka kirkolliskokouksen jäsenenä oleskeli paikkakunnalla. Antamani »raportti» oli rohkaiseva. Paluumatkallani Kööpenhaminasta oli saapunut uusia tietoja Berliinistä, että valtakunnankansleri kreivi v. Hertling ja ulkoasiainvaltiosihteeri v. Hintze olivat pyytäneet eroa. Muutos Saksan ulko- ja sisäpolitiikassa oli nyt aivan lähellä samoin kuin hallituksen parlamentarisointi. Silloin vielä ei kuitenkaan tiedetty, että Ludendorff 29 p:nä syyskuuta oli vaatinut hallitusta heti ryhtymään vihollisen kanssa neuvotteluihin aselevon solmimisesta.

Helsinkiin saavuttuani haastattelivat *Dagens Press* ja *Helsingin Sanomat* minua, joten sain tilaisuuden selittää, etten ollut toiminut omin päin, vaan tasavaltaisen vastustusryhmän puolesta ja että matka oli tapahtunut hallituksen tietien. Mielialasta Saksassa lausuttiin haastattelussa m. m. »Mitä kuningasehdokkuuteen tulee, oli tri Schauman saanut sen käsityksen, että eduskunnan enemmistö katsoi tästä ehdokkuudesta kiinnipitämistä erehdykseksi, joka ehdottomasti on korjattava. — — —

Jo Hertlingin hallitus toimitti eduskuntaenemmistön painannasta prinssi Fredrik Kaarlen tietoon, että hän itse saa vastata askelensa seurauksista eikä voi odottaa Saksan kannatusta. Ja nyt muodostettava parlamenttaarinen hallitus menee tässä suhteessa todennäköisesti vielä pitemmälle. Sillä eduskuntanemmistön keskuudessa ollaan hyvin arkoja jokaisen toimen suhteen, joka voi vaikeuttaa rauhan solmiamista, ja siellä oivalletaan selkeämmin kuin tri Schaumanin mielestä meillä, että ympärysliittovallat eivät ikinä hyväksyisi, että Saksan keisarin lanko astuu Suomen valtaistuimelle.» Haastattelu loppui sanoihin: »Ylimalkaan oli tri Schauman erittäin tyytyväinen kiistanalaisen matkansa tuloksiin ja tuntui kaikin puolin optimistiselta. Mutta toisen optimismihan saattaa olla toisen pessimismi.» — *Hufvudstads-bladet*, joka seuraavana päivänä sisälsi pilkallisen uutisen haastattelusta, lisäsi omasta puolestaan: »Mitä nämä ruusunpunaiset toiveet sisältävät, ei sanota. Ja täällä ei olla aivan yhtä tyytyväisiä hänen matkaansa kuin hän itse tuntuu olevan.»

Ei, ei totisesti oltu sillä taholla, missä katsottiin Suomen suurimmaksi onneksi, että uudesta valtakunnasta tulisi vaatimaton lisäke Saksan maailmanvaltaan ja sen saksalaisesta kuninkaasta suuren Kaiserin pieni drabantti

ja niissä yleensä pidettiin kuningaskysymystä niin selvänä, että jo oli ryhdytty panemaan kuninkaan linnaa kuntoon, naisten kesken kokoamaan varoja kuningattaren kirjoitus-huoneen koristamiseksi, panemaan kokoon uutta hovi-seuruetta, laatimaan luetteloita henkilöistä, jotka oli korotettava aatelismiehiksi, vapaaherroiksi ja kreiveiksi, suunnittelemaan ritarikuntia ja arvonimiä, laatimaan yksityiskohtaista ohjelmaa H. M. Kuninkaan juh-
lallista vastaanottoa varten, tilaamaan kruunaussamppan-jaa y. m. — Kuinka katkera mieliala näissä piireissä ja näiden ja erinäisten sanomalehtien (etupäässä *Hufvuds-
stadsbladet*'in ja *Uuden Päivän*) kiihoittamissa kansan-
kerroksissa oli, sain monella tavalla kokea. Rumin ilmaus
siitä oli tulopäivänäni lähetetty ja vaimolleni osoitettu
nimetön kirje, jossa m. m. sanottiin: »Mätte ve och för-
bannelse nu vila över republikanarens, *landsförrädarens*,
lögnarens & *skurkens* hem och hård. Som en argstint hund
borde han, ränksmidaren, nedskjutas» (Kirottu ja onneton
olkoon tasavalturin, *maankavaltajan*, *valehtelijan* ja *lur-
juksen* koti ja liesi. Kuin äkäinen koira pitäisi hän, juo-
nittelija, ammuttaman).

Omituista huomaavaisuutta osoitettiin minulle koti-
maisena tähän saakka tuntemattoman hallituselimen,
valtiollisen poliisin, puolelta, jonka nimenä silloin oli
yleisesikunnan kuudes osasto ja joka oli Hjeltin il-
moituksen mukaan »erään innokkaimman saksalaisystä-
vämmä» johdossa, erään lääkärin, josta käytettiin myöskin
arvonimeä »yleisesikunnan everstiluutnantti», vaikka hänen
ammattiharrastuksensa sotilasalalla lienee rajoittunut li-
keiseen yhteistyöhön saksalaisen »Sektion Politik»in up-
seerien ja asiamiesten kanssa. Huomaavaisuus oli sellai-
nen, että tämä virasto asetti minut silmälläpidon alai-
seksi, joka huomaavaisuus oli tullut myöskin kenraali

Mannerheimin osaksi Tukholmassa. Itse en aluksi tiennyt valvonnanalaisuudestani mitään; asia tuli ilmi seuraavalla tavalla. Eräs ulkomuodoltaan minua muistuttava opettaja eräässä kaupungin oppikoulussa oli huomannut, että häntä kaupungilla liikkueensa alati seurasi sama mies. Hän kääntyi erään yksityisetsivän puoleen ja pyysi tämän seuraamaan häntä ulkona. Kun ensimmäinen kävely tehtiin, ilmestyi tavallisuuden mukaan tuo mies ja alkoi kulkea opettajan perässä. Sopivalla hetkellä pysäytettiin hän ja kysyttiin, miksi hän seurasi opettajaa. Mies vastasi silloin, että hän oli saanut tehtäväkseen valvoa tri Schaumania, ja näytti todistuksensa, että hän oli yleisesikunnan kuudennen osaston agentti. Kun miehelle selitettiin, että hän oli hairahtunut henkilön suhteen, nollastui hän tavattomasti, ja opettajan vakoileminen lakkasi sen jälkeen. Tämä ilmoitti asian heti *Helsingin Sanomain* toimitukselle, joka eräässä kirjoituksessa 15 p:nä lokakuuta, mitään nimiä mainitsematta leimasi mokoman menettelyn hallitusviranomaisten puolelta sopimattomaksi väärinkäytöksi ja sittemmin ilmoitti minulle, mistä kirjoitus oli aiheutunut. Kun seuraavana päivänä sairastuin niin, että minun oli pysyttävä sisällä koko viikko, pääsin omasta puolestani kaikista ikävyyksistä. — Aluksi luulin, että lääkäri-yleisesikunnan-everstiluutnantti itse tai saksalainen »Sektion Politik» oli aloitteentekijänä minun vakoiluuni. Mutta sittemmin sain tietää, että sen varsinainen alkuunpanija oli kuningaslähetystön nuori sihteeri, joka Berliinistä oli sähköttänyt ulkoasiaintoimituskunnalle, että kuudennen osaston olisi estettävä minua antamasta tasavaltalaisille monarkialle epäedullisia tietoja. Miten tämä estäminen tapahtuisi ilman että minut vangittiin, oli varmaankin vaikea keksittävä ja arvatenkin senvuoksi rajoitettiin toimenpide minun silmälläpitooni.

Jos siis se kohtelu, mikä minun osakseni kotimaahan palattuani tuli, ei yleensä ollut miellyttävää, niin sain toisaalta aatetovereiltani, jotka kuitenkin melkein kaikki olivat suomea puhuvia eivätkä kuuluneet omaani tai perheeni seurustelupiireihin, vastaanottaa monta myötätunnon ilmausta. Jo tuloni jälkeisenä päivänä tein selkoa tehtäväni suorittamisesta tasavaltalaiselle keskuskomitealle ja erinäisille muille tasavaltalaisille — kansanedustajat olivat yleensä estetyt läsnäolemasta, mutta Alkion ainakin muistan kuulijain joukossa — ja lopetin valmistumattoman esitykseni vakuuttamalla, että, minkä päätöksen eduskunta asiassa tehneekin, kyseenalainen saksalainen ruhtinas ei kuitenkaan koskaan tule tänne kuninkaaksi. Selostus tuntui suuresti kiinnostavan läsnäolevia. Minä käsittelin asiaa tässä tilaisuudessa tietenkin yksityiskohtaisemmin kuin sanomalehtihaastatteluissa, mutta en nytkään maininnut mitään kirjeestäni Fredrik Kaarille, kun en tuntenut kaikkia läsnäolijoita enkä ollut varma, etteivätkö sanomalehdet tai asiattomat henkilöt saisi tietoa kirjeestä. Olin myöskin epävarma siitä, miten lähettäjäni arvostelivat kirjettä ja sen lähettämistä — minun oli onnistunut Berliinistä lähettää kopio siitä eräälle ystävälle ja aatetoverille, niin että asia oli ainakin Alkiolle tunnettu.

Myöhemmin sain ent. senaattorilta, kansanedustaja Kalliolta kuulla, että hän oli maatilallensa saanut sähkösanomakutsun saapua Helsinkiin saamaan tietoa eräästä ulkoasiaintoimituskunnan kautta hänelle saapuneesta, erään maalaisliittoa lähellä olevan henkilön (tri Sivénin) sähkösanomasta. Kun Kallio oli saapunut Stenrothin luo, oli tämä ottanut hänet vastaan ennen odottamassa ollutta ulkomaista edustajaa ja näytettyään hänelle tuota agitatoorisessa tarkoituksessa lähetettyä sähkösanomaa hyvin hermostuneena kysynyt, tiesikö hän, että tri Schauman oli maa-

laisliiton puolesta kirjoittanut prinssi Fredrik Kaarille. Kallio sanoi tietävänsä, että minä olin saanut Alkiolta yleisen valtakirjan maalaisliiton puolesta, mutta ei olinko saanut valtakirjaa kirjoittaa prinsille, ja kun hän ei tuntenut kirjettä ja sen sisältöä, ei hän myöskään saattanut torjua niitä moitteita, joita senaattori Stenroth sen johdosta hänelle lausui. Kun Kallio sittemmin sai lukea kirjeeni, oli hänen saamansa vaikutelma siitä, kuten hän itse minulle sanoi, se että Fredrik Kaarlen olisi pitänyt vain tuntea siitä kiitollisuutta ja, jos käsitti asemansa oikein, luottamusta minua kohtaan.

Kun minua pyydettiin maalaisliiton edustajaryhmälle selostamaan matkaani, ei minun siis enää tarvinnut salata kirjeen lähettämistä ja sen sisällystä; päinvastoin suomensin sen kokonaan, niinhyvin kuin oikopäätä taisin. Ryhmän puolesta kiitti Alkio minua siitä tavasta, jolla olin tehtäväni suorittanut ryhmän ja puolueen mielipiteiden ja toivomusten mukaisesti.

Muutamia päiviä kotiutumiseni jälkeen kävin myöskin senaatin puheenjohtajan Svinhufvudin luona, joka tosin tässä asiassa oli valtiollinen vastustajani, mutta jota kohtaan Bobrikov-vuosilta saakka tunsin suurta kunnioitusta ja myötätuntoa — me olimme venäläisajan säätyvaltiopäivillä kuuluneet äärimmäiseen vastustuspiiriin. Svinhufvud pysytteli kylmetyksen vuoksi huoneessaan ja karttoi käyntejä, mutta otti minut kuitenkin auliisti heti vastaan. Niitä tietoja, jotka hänelle ilmoitin mielialasta Saksassa, ei hän katsonut täysin yhtäpitäviksi niiden hänen kannaltaan vähemmän epäsuotuisien kanssa, jotka hallitus oli saanut, mutta hän ymmärsi kuitenkin, että kuninkaanvaalin ulkonaiset edellytykset alkoivat järkkä ja kertoi jonkinlaisella mielihaikeudella, että Suur-Suomen ajatuksesta, joka hänelle oli ollut ratkaiseva, nyt ainakin tois-

taiseksi näytti olevan täytymys luopua. Sitävastoin ei Svinhufvud tahtonut kiinnittää huomiota uuden valtais-
tuimen sisäisten edellytysten ontouteen: heikkoon enem-
mistöön vajavaisessa eduskunnassa, joka sitäpaitsi ei ollut
valittu valtiosääntö-, vaan itsenäisyyskysymyksen mer-
keissä.

Käyntini tarkoituksena oli saada Svinhufvud ehkäise-
mään kuninkaanvaalin, jos hallitusmuoto jätettäisiin
lepäämään, ja sen sijaan määräämään heti uudet
vaalit toimitettaviksi. Minä luulin silloin vastustusryhmäin
puolesta saattavani luvata, että jos monarkistit uusissa
vaaleissa saisivat yhdenkin ainoan äänen enemmistön,
tasavaltalaiset eivät vastustaisi hallitusmuodon hyväksy-
mistä, tietenkin sillä edellytyksellä, että tasavaltalaisten
päästessä voitolle monarkistit puolestaan eivät estäisi
tasavaltaisen valtiomuodon toimeenpanoa. Svinhufvud
sanoi, että hallitus oli harkinnut tätäkin mahdollisuutta,
mutta ei ollut pitänyt sitä onnistuneena; joka tapauksessa
lupasi hän vielä harkita asiaa. Keskustelu teki minulle
kuitenkin selväksi, että Svinhufvud ja hallitus eivät tah-
toneet — eivätkä ehkä enää voineetkaan — luopua
kerran alkamastaan politiikasta: kuningasvallan toi-
meenpanosta vajavaisen eduskunnan »laillisen» päätök-
sen nojalla kansaan vetoamatta.

XI LUKU.

Ylimääräiset valtiopäivät kokoontuvat kuningassuvun valitsemista varten. — Hallituksen tekemä uusi hallitusmuotoehdotus. — Sen perustelut: epäily ryhtyä vaaliin 1772 vuoden HM:n 38 §:n nojalla; Fredrik Kaarlen toivomus; Ranskan ja Suur-Britannian kanta. — Maalaisliitto vastustaa puoluekokouksessaan yksimielisesti ja jyrkästi osanottoa kuninkaanvaaliin, vaatii hallitusmuotokysymyksessä kansanäänestystä tai uusia vaaleja ja pysyy tasavaltaisella kannallansa. — Tapahtumat Saksassa ja Bulgariassa rohkaisevat vastustusryhmiä ja masentavat monarkisteja. — Hallitusmuotoehdotuksen käsittely perustuslakivaliokunnassa. — Ensimmäinen käsittely eduskunnassa: Alkion puhe y. m. — Suuri valiokunta koettaa kansanvaltaisilla myönnetyksillä saada hallitusmuotoa otolliseksi vastustusryhmille. — Näin muodosteltu ehdotus hyväksytään toisessa käsittelyssä 66 äänellä 34 vastaan. — Keskustelu kolmannessa käsittelyssä: Paasikiven, Alkion, Nevanlinnan, Lohen y. m. lausunnot. — Kiireellinen käsittely evätään ja ehdotus jätetään lepäämään yli vaalien. — Hallituksen kirjelmä kuninkaanvaalista esitellään ja pannaan pöydälle.

Eduskunta oli, kuten edellä jo on mainittu, kutsuttu koolle ylimääräisille valtiopäiville 26 p:ksi syyskuuta.

Sen tehtävänä oli, kuten valtiopäiväkutsumuksessa mainittiin, kuningassuvun valitseminen maalle. Tämän tulisi tietysti tapahtua eduskunnan 9 p:nä elokuuta tekemän päätöksen perustalla, s. o. 1772 vuoden HM:n 38 §:n nojalla. Mutta hallitusta epäilytti tämän askelen ottaminen ennenkuin oli tehty vielä viimeinen yritys tasavaltaisen vastarinnan murtamiseksi. Se antoi senvuoksi

28 p:nä syyskuuta eduskunnalle uuden esityksen hallitusmuodoksi, perustellen menettelyä sillä, että »olisi tärkeätä, että uusi hallitusmuoto tulisi säädetyksi, ennenkuin eduskunta ryhtyy kuningassukua valtakunnalle valitsemaan».

Tähän varovaan menettelyyn oli monta syytä. Ensinnäkin on hallituksella sisimmässään täytynyt olla tunto siitä, että eduskunnan monarkkisen enemmistön ja hallituksen itsensä omaksuma menettely loisi juriidisesti ja moraalisesti kiistanalaisen ja jo senvuoksi valtiollisesti heikon ja horjuvan perustan uudelle kuninkuudelle. Lisäksi tuli, että tulevilla kuninkaalla minulta saamiensa tietojen nojalla ja mielialan johdosta Saksassa oli vakavia epäilyjä menettelyä vastaan ja että hallitus senvuoksi oli hänelle luvannut esittää eduskunnalle valtiosääntökysymyksessä sovettiluehdotuksen, jonka maalaisliitto saattaisi hyväksyä (ks. siv. 159). Mutta kuin suola silmään tuli tämänkin lisäksi vielä jotakin uutta, josta ei aikaisemmin oltu katsottu tarvitsevan välittää, kun näet »rauhansopimuksessa» Saksan kanssa tämä valtakunta oli sitoutunut hankkimaan muilta valloilta Suomen itsenäisyyden tunnustamisen: hallituksen vakaumuksen mukaan tappioon tuomittujen, mutta kuitenkin nyt mahdollisesti voittavien ympäryslittovaltojen kanta.

Syyskuun 21 p:nä ilmoitti Ranskan Helsingissä oleva konsuli, tri E. Raynaud, eräiden sanomalehdistössä olleiden lausuntojen johdosta, että Ranskan hallituksen 31. p:nä toukokuuta antama selitys (ks. ed. siv. 74) ei ole kohdistettu monarkian toimeenpanoa vastaan Suomessa. Kysymys valtiomuodosta on Suomen sisäinen asia, mutta kun Ranska taistelee laillisuuden ja oikeuden puolesta, ei sille voi olla yhdentekevää, tapahtuuko hallitustavan säätäminen jossakin nuoressa valtiossa laillisella vai laittomalla tavalla. Tässä mielessä on käsitettävä selitys, että

Ranskan tasavallan hallitus ei tule tunnustamaan Suomessa sellaista valtiomuotoa, joka on voimaansaattettu maassa laitonta tietä. — Tämä ilmoitus vain vahvisti sen, mitä ennestään tiedettiin. — Oli muuten kuvaavaa, että vaikka konsuli Raynaud oli pyytänyt, että ilmoitus annettaisiin sanomalehdistölle julaistavaksi, pääkaupungin lehdistä ainoastaan *Helsingin Sanomat* ja *Suomen Sosialidemokraatti* ottivat sen palstoilleen.

Suur-Britanniasta, joka vielä ei ollut tunnustanut Suomen itsenäisyyttä, saapui vielä ikävämpiä sanomia. Lontoossa oleva edustajamme, tri R. Holsti, tiedoitti hallitukselle, samana päivänä kuin eduskunta kokoontui, että loordi Hardinge, ulkoasiain vakinainen alivaltiosihtööri, oli ilmoittanut hänelle, että Suur-Britannialla, joka täydellisesti tunnustaa Suomen oikeuden itse määrätä valtiomuotonsa, ei ole mitään sitä vastaan, että Suomesta tulee monarkia, mutta että Suur-Britannia, jolla on vastaava oikeus ratkaista kenen kanssa se solmii ystävällisiä suhteita, ei voi tehdä sitä maan kanssa, missä keisari Wilhelmin lanko on kuninkaana. Suur-Britannian hallitus haluaa aikaansaada mitä ystävällisimmät suhteet riippumattoman Suomen kanssa ja toteaa senvuoksi pahoilla mielin, että semmoinen vaali suuressa määrin vaikeuttaa Suomen riippumattomuuden lopullista tunnustamista.

Ranska aikoi siis peruuttaa Suomen itsenäisyyden tunnustamisen, jos kuninkaanvaali tapahtui 1772 vuoden hallitusmuodon perustalla, ja Suur-Britannia kieltäytyi, vaalitapaan katsomatta, tunnustamasta Suomea itsenäiseksi valtioksi, jos Fredrik Kaarle valittiin sen hallitsijaksi. Kuninkaanvaali oli siis kytketty itsenäisyyden tunnustamiseen huolestuttavalla tavalla. Ja vaikka Englannin kanta ei johtunut uuden hallitusmuodon hyväksymistä koskevasta kysymyksestä, vaan ainoastaan Rans-

kan, on hallituksen kuitenkin täytynyt katsoa ulkopoliittiselta kannalta erittäin tärkeäksi, että uusi hallitusmuoto oli säädetty, ennenkuin kuninkaan vaali toimitettiin; muutoin ei ollut kerrassaan mitään toiveita, että voittajain päävallat maailmansodassa tunnustaisivat Fredrik Kaarlen, ja saatettiin lisäksi itsenäisyys vaaraan.

Hallituksen täytyi siis koettaa saada hyväksytyksi uusi hallitusmuoto pelastaakseen aseman mikäli mahdollista. Tämä ei kuitenkaan saattanut onnistua ilman pitkälle meneviä rajoituksia kuninkaanvaltaan ja muita kansanvaltaiseen suuntaan meneviä myönnytyksiä. Ellei se asia ollut ennestään selvillä hallitukselle, niin selvisi se niistä päätöslauselmista, jotka maalaisliitto omaksui yleisessä puoluekokouksessaan Helsingissä 24 ja 25 p:nä syyskuuta, siis juuri ennen eduskunnan kokoontumista.

Tässä kokouksessa, johon otti osaa 370 valtuutettua kautta maan, päätettiin antaa eduskuntaryhmälle ehdoton tunnustus sen tähänastisesta toiminnasta ja taktiikasta tasavaltaisen hallitusmuodon aikaansaamiseksi maalle sekä antaa ryhmälle seuraavat ohjeet ylimääräisiä valtiopäiviä varten: »Jos kuninkaan vaali toimitetaan 1772 vuoden hallitusmuodon 38 §:n mukaan, on eduskuntaryhmän oltava osaaottamatta vaaliin, koska sellaisella vaalilla nykyoloissa ei ole tukea kansan isänmaallisessa tietoisuudessa laillisuuden kannalta eikä maalaisliittoon kuuluvan väestön käsitystavan kannalta. Kun liiton jäsenet ovat sitä mieltä, että hallitusmuotokysymyksen ainoa oikea ratkaisu — ratkaisu, jonka kautta kansamme oikeudet ja velvollisuudet määrätään miespolviksi eteenpäin — olisi se, että kansa itse saisi lausua ajatuksensa niin olisi ryhmän vielä koetettava vaikuttaa siihen, että hallitusmuotokysymys alistetaan kansanäänestyksen alaiseksi tai että uudet vaalit toimeenpannaan. Mitä vihdoin

tulee siihen kysymykseen, onko liiton ryhdyttävä sovitteluneuvotteluihin uudesta hallitusmuodosta, joka rakentuu monarkkiselle, mutta kansanvaltaisemmalle pohjalle kuin aikaisemmin ehdotettu, lausuu kokous, että liitto ei nykyisissä oloissa katso voivansa luopua tasavaltaisista periaatteistaan, joiden toteuttamiseksi parlamentaarisilla keinoilla se varaa edustajilleen vapauden.»

Nämä ponnet, sitä huomattavammat, ne kun omaksuttiin yksimielisesti, vaikka monarkistiselta taholta oli ilmoitettu, että mielipiteet puolueessa olivat hajalla, eivät hevin voineet jättää hallitusta epätietoisuuteen siitä, että toiveet monarkkisen hallitusmuodon aikaansaamisesta nyt olivat perin pienet, elleivät myönnytykset tasavaltaiseen suuntaan olisi hyvin suuret. Mutta mitä teki hallitus?

Eduskunnan hyväksymästä, lepäävästä lakiehdotuksesta poisti se esityksessään kiellon ryhtyä perustuslain muutoksiin dynastian mahdollisen sammumisen ja uuden kuninkaanvaalin välisenä aikana. Säännös hallituksen oikeudesta siinä tapauksessa, ettei eduskunta olisi talousarviota hyväksynyt ennen budjettivuoden alkua, väliaikaisesti kantaa tuloja ja suorittaa menoja muutettiin siten, että tämä oikeus koski lakiin ja asetuksiin perustuvia menoja ja hallituksen käyttövaroja — rajoitus, jolla ei ollut käytännöllistä merkitystä ja jolla eduskunnan budjettioikeus erinäisillä edellytyksillä tehtiin vain nimelliseksi. Vielä tehtiin pari vähäistä muovailua. — Erinäisillä muutoksilla kansallisuus- ja kielioloja koskeviin säännöksiin koetti hallitus samalla tyydyttää ruotsalaiselta taholta tehtyjä vaatimuksia.

Oli ilmeistä, että esitys ei tässä muodossa saattaisi välttää samaa kohtaloa kuin aikaisemmin annettu. Sen sijaan että olisi tehnyt sellaisia myönnytyksiä, jotka olisivat voineet tyydyttää ainakin osaa maalaisliitosta,

oli hallitus tyytynyt muutamiin myönnytyksiin sille suunnalle, jonka puhetorvena oli *Helsingin Sanomat*, samoin kuin ruotsalaiselle kansanpuolueelle. Mutta näiden ryhmien kannatukseenhan hallitus joka tapauksessa saattoi pääasiassa luottaa. Hallituspiireissä lieneekin alkuaan oltu taipuvaisia toisenlaiseen taktiikkaan, mutta eduskunnan monarkkisten luottamusmiesten vastustuksen johdosta siitä luovuttu (S. Alkio, *Maalaisliitto ja hallitusmuoto-kysymys*, s. 31).

Toisen taktillisen virheen tekivät monarkistit eduskunnan puhemiehistön vaalissa käyttämällä äänienemistöönsä vastustusryhmistä vähääkään välittämättä. Kun varsinaisten valtiopäiväin puhemiehistössä oli ollut kaksi tasavaltaista, ei nyt kukaan vastapuolueeseen kuuluva saanut siinä sijaa. Puhemieheksi tuli vanhasuomalainen Ingman, ensimmäiseksi varapuhemieheksi kääntynyt nuorsuomalainen Ahmavaara ja toiseksi varapuhemieheksi ruotsalainen Schybergson; heidät valittiin 56 ää 58 äänellä 38 vastaan, jotka annettiin tasavaltaisille ehdokkaille.

Tasavaltalaisten vastustushenki kasvoi muuten päivä päivältä. Ne tiedot, joita minulla oli ollut tilaisuus tuoda hengenheimolaisilleni, eivät tässä suhteessa olleet merkitystä vailla. Mutta etupäässä vaikutti maailmantapahtumani kulku rohkaisevasti. Se ajanvoitto, jota sähkösanomassani Köpenhaminasta olin pitänyt suotavana (ks. siv. 165) ja joka esityksen antamisella oli saavutettu, tuli itse asiassa otolliseksi, sillä aika työskenteli vinhaa vauhtia tasavaltalaisten hyväksi.

Lokakuun 3. p:nä muodostettiin Saksassa uusi parlamentaarinen hallitus, jonka päätehtävänä oli aselevon ja sittemmin rauhan aikaansaanti: Hertlingin ja Hintzen sijaan astuivat valtakunnankansleriksi ja ulkoasiainsihte-

riksi vivahdusta vapaamielisemmät Badenin prinssi Max ja siirtomaavaltiosihteeri tri Solf, ja valtiosihteereiksi ja alivaltiosihteereiksi liittyi hallitukseen yhdeksän valtiopäiväenemmistön jäsentä, niiden joukossa Scheidemann, Erzberger, Haussman ja David, jotka minun keskustelujeni kautta Berliinissä olivat perehtyneet meidän valtaistuin-kysymykseemme. Samana päivänä täytyi Bulgarian kuninkaan Ferdinandin luopua valtaistuimeltaan — paha enne monarkisteillemme, jotka aina olivat esittäneet tätä hallitsijaa ja hänen kuningaskuntaansa meille esikuvaksi! Maailmansanomalehdistön mietelmät tämän tapahtuman johdosta eivät myöskään olleet heille mieluista luettavaa, jos he ylimalkaan kimittivät niihin mitään huomiota. Suoraan viitaten meidän hankkeisiimme kirjoitti *Frankfurter Zeitung*: »Kuningas Ferdinand lisää vielä yhdellä niiden saksalaisten prinssien lukua, jotka ovat lähteneet vieraita kansoja onnellistuttamaan ja sitten saaneet haaksirikkoina poistua toimintansa näyttämöltä, ja hän on varoittavana esimerkkinä siitä prinssiviennistä, jota meidän politiikkamme juuri oli aikeissa ruveta harjoittamaan itäisten naapurimaittemme suhteen.»

Että mieliala monarkkisella taholla ei ollut paras ja että alettiin ymmärtää menestyksen toiveiden paljon pienentyneen valtiopäiväin kokoonkutsumisen jälkeisinä päivinä, kävi selvästi ilmi *Hufvudstadsbladet*in johtavasta kirjoituksesta lokakuun 6 p:nä. »Mitä on voitettu», kysyi lehti, »hallituksen yrityksillä tinkiä tasavaltalaisten kanssa? Tosin on monarkkinen rintama eduskunnassa tiivistynyt ja lujittunut. Mutta paljon on myöskin menetetty sovittelupuuhiissa ja lykkäilyissä. Asema on yleensä käynyt meille paljon epäedullisemmaksi, uusia laskelmillemme epäsuotuisia tekijöitä on ilmaantunut,

ja reipasta päättäväisyyttä on seurannut yleinen epäröinnin ja haluttomuuden tunne.»

Jo esityksen käsittely perustuslakivaliokunnassa osoitti, että vaadittavaa määränemmistöä sen kiireellisen käsittelyn hyväksi ei saavutettaisi. Valiokunta teki vielä pari myönnytystä kansanvaltaiseen suuntaan: kuninkaan oikeutta alkaa sotaa supistettiin, ja ehdoton *veto*-oikeus rajoitettiin hallitusmuotoon, puolustuslaitoksen järjestelyä ja vallanperimysjärjestystä koskeviin lakeihin. Mutta nämä pienet myönnytykset vain paljastivat monarkistien heikkoutta ja epävarmuutta. Maalaisliiton neljä jäsentä valiokunnassa vaativatkin hyljättäväksi sekä valiokunnan näillä muutoksilla puoltamaa esitystä että ehdotusta asian julistamisesta kiireelliseksi. Samalla ehdottivat he, että eduskunta kehoittaisi hallitusta viipymättä ryhtymään toimenpiteisiin, että eduskunta saisi valmista sekä tasavaltaisen että monarkistisen hallitusmuotoehdotuksen, joiden välillä sitten toimitettaisiin kansanäänestys, tai että hallitus panisi viipymättä toimeen uudet eduskuntavaalit.

Vastalauseentekijät huomauttivat olevansa edelleenkin tasavaltalaisella kannalla, mutta ottaneensa kuitenkin osaa monarkkisen hallitusmuotoesityksen yksityiskohtaiseen käsittelyyn, varsinkin vallanjakoa hallituksen ja eduskunnan välillä koskevien tärkeiden säännösten vuoksi. Kaikki heidän kansanvaltaiselta kannalta esittämänsä muutosehdotukset oli hyljätty. Ja kun ei ollut mitään toiveita saada eduskunnassakaan tarpeellisia muutoksia lakiin, katsoivat he että lakiehdotus oli hyljättävä.

»Mutta hylkäämisehdotuksellamme on muitakin ja vaikuttavampia syitä», jatkoivat vastalausujat. »Se tapa, millä maassamme on viime keväästä saakka monarkistien

ja hallituksen taholta toimittu hallitusmuodon aikaansaa-
miseksi, on ollut alusta loppuun yhtämittainen erehdysten
sarja. Eduskuntamme jouduttua siihen puolinaisuuden
tilaan, mihin se kapinan kautta joutui, olisi ollut asian-
mukaisinta ensin toimittaa uudet vaalit, ennenkuin hallitus-
muotoasiaan käsiksi käytiin. Tämä olisi ollut tarpeel-
lista eritoten siksi, että hallitus nyt tahtoi säädettäväksi
monarkistisen hallitusmuodon, vastoin kokonaisen edus-
kunnan, joulukuun 6 p:nä 1917 tässä suhteessa yksi-
mielistä päätöstä, että Suomi oli oleva riippumaton tasa-
valta. Kun kapinan jälkeen monarkistinen ajatustapa
oli herännyt, olisi ollut mitä luonnollisin asia, että silloin
olisi annettu kansan ratkaista hallitusmuotokysymys joko
kansanäänestyksen tai uusien vaalien kautta. Mutta näin
ei tehty. Eräänä tärkeänä vastasyynä mainittiin, että hal-
litusmuodolla oli niin kiire, ettei ollut aikaa tällaisiin toi-
miin. Nyt ollaan kuitenkin jo lokakuussa, eikä voitane
kuitenkaan katsoa oltavan hallitusmuotomme säätämiseen
nähdén alkua pitemmällä. Koko kesä on kulutettu monar-
kistiseen painostukseen, josta on ollut seurauksena
paikallaan polkeminen ilman että asia on ratkaisuaan kohti
rahtuakaan edistynyt. Tällä välin ovat mielipiteet kansan
keskuudessa yhä kärjistyneet, niiden lukumäärä, jotka epäi-
levät nykyisen puolinaisen eduskunnan siveellistä oikeutta
lopullisesti päättää hallitusmuodosta, kasvaa joka päivä.
Tyytymättömyys siihen, että kansa estetään lausumasta
ratkaisevaa sanaansa hallitusmuotoasiassa, on hyvin suuri.
Meissä on syvänä vakaumuksena se käsitys, että tämä
kansan syrjäyttäminen ei pääty onnellisesti, vaan että
uusien, ehkä raskaittenkin kokemusten jälkeen on kui-
tenkin tuonnempana tultava siihen, että kansalle anne-
taan ratkaisuvalta. Mutta jos se yhä lykkääntyy, niin
vahingoittaa se maan asioita sisä- ja ulkopolitiikan alalla.»

Toisen vastalauseen oli laatinut prof. Estlander. Siinä ehdotettiin m. m. lakiehdotukseen palautettavaksi siitä poistettu kielto ryhtyä perustuslainmuutoksiin hallitsijasuvun sammussa, minkä ohessa vastalauseentekijä tahtoi hallitusmuodon loppusäännöksessä nimenomaan kumottavaksi se 31 p:nä joulukuuta 1917 vahvistetun lain säännös, että hallituksen jäsenet on valittava eduskunnan luottamusta nauttivista henkilöistä.

Kolmannessa vastalauseessa selitti nuorsuomalainen hra Erkko poikkeavaa kantaansa. Hän sanoi edelleenkin olevansa vakuutettu siitä, että tasavaltainen hallitusmuoto paremmin kuin monarkkinen olisi meidän oloihimme soveltuva, mutta katsoi mahdottomaksi nyt sellaisen aikaansaamista ja yhtä mahdottomaksi, että nykyisen olotilan annetaan jatkua. »Hallituksemme on osoittautunut kykenemättömäksi kapinan jälkeistä seka-sortoa poistamaan, palauttamaan järjestystä sisäisiin oloihimme ja ohjaamaan johdonmukaisuudella ja arvokkuudella esiintymistämme ulospäin. Siltä on puuttunut luottamusta omaan kansaamme ja myöskin luottamusta itseensä. Ja häikäilemättä sekaantumalla taisteluun tasavaltaa vastaan se on estänyt olojen järjestymistä ja vakaantumista.» Tästä tilasta ei vastalauseentekijän mielestä nykyoloissa ollut mitään muuta mahdollisuutta päästä kuin monarkkisen hallitusmuodon pohjalla, jossa kansanvaltaisuuden periaatteet otettaisiin mahdollisimman paljon huomioon. Valiokunnan enemmistön hyväksymä ehdotus ei tässäkään suhteessa vastaa kohtuullisia vaatimuksia. Mutta kun se kuitenkin on parempi kuin lepäämään jätetty hallitusmuotoehdotus katsoi hän voivansa äänestää sen hyväksymistä, jos kuninkaan *veto*-oikeutta koskevat säännökset muutettaisiin siten, että kuninkaalla olisi ehdoton *veto*-oikeus vain hallitusmuotoon ja sen muutoksiin

nähdén, ja että muun, kuninkaan vahvistamatta jättämän lain, paitsi perustuslain, voimaanastumiseen vaadittaisiin uusien vaalien jälkeisillä valtiopäivillä vain yksinkertainen ääntenenemmistö.

Nuorsuomalaisen puolueen antautuminen oli, kuten näkyy, miltei täydellinen. Kolmella puolueen perustuslakivaliokunnassa olevalla jäsenellä ei ollut mitään muistuttamista sitä vastaan, että vajanainen eduskunta hyväksyisi hallitusmuodon hallituksen ehdottamassa muodossa, ja neljäs — *Helsingin Sanomain* päätoimittaja — oli hänkin luopunut vastarinnasta pääasiassa ja takertui nyt vain yhteen yksityiskohtaan, jos kohta tärkeäänkin.

Perustuslakivaliokunnan mietintö oli päivätty 4 p:nä lokakuuta. Vielä samana päivänä esiteltiin se yhdessä eduskunnan täysi-istunnossa pöydällepanoa varten ja toisessa ensimmäiseen käsittelyyn: tarkoitus oli ilmeisesti nyt kiiruhtaa ratkaisua. Syntyi vilkkaanpuoleinen, maalaisliiton edustajain aiheuttama keskustelu, joka osoitti, että tämä puolue ei tulisi horjumaan, vaan päinvastoin asettumaan rynnistävälle kannalle.

Herra Alkio antoi äänensävyä terävässä, monessa suhteessa oivallisessa lausunnossa. Hän alkoi viittaamalla hallituksen epäviisaaseen ja horjuvaan menettelyyn: »mitä luonnollisin ja parlamenttaarisessa elämässä välttämätön asia» olisi ollut hajoittaa eduskunta, kun aikaisempi monarkkinen hallitusmuotoesitys oli pantu lepäämään yli uusien vaalien, mutta sen sijaan oli herätetty eloon vuoden 1722 HM:n 38 §, ja koetettu tehdä siitä pelastusvenettä, jonka avulla voitaisiin »purjehtia kansantahdon ulappain yli monarkian satamaan», ja nyt, kun piti veneeseen astua, ruvetttiinkin epäröimään ja esitettiin taas uusi ehdotus hallitusmuodoksi, josta edustajapiireissä kävi viestejä, että se tulee olemaan niin kansanvaltainen, että se »oi-

kein hämmästyttää», ja että se samalla tulee olemaan viimeinen sovintoehdotus tasavaltalaisille.

Esitykseen tutustuesssa, jatkoi puhuja, herätti hämmästyä se, että se oli siinä määrin samanlainen kuin aikaisempi, ja se naiivi usko, että tätä tietä aikaansaataisiin sovinto tasavaltalaisten kanssa. Vasta nyt on lopultakin käynyt selville, mikä tukkimaton kuilu on olemassa monarkistisen ja tasavaltalaisen valtiomuodon välillä. Vapaa-mielisemmätkin monarkistit tahtovat antaa hallitsijalle enemmän sananvaltaa kaikissa valtion asioissa kuin eduskunnan yksinkertaiselle enemmistölle, vieläpä oikeuden eräissä tapauksissa tehdä tyhjäksi koko eduskunnan tahto. Tämä olisi sinänsä mieletöntä, ellei sillä tarkoitettaisi jotakin muuta: täten varata harvainvallalle se valta, minkä tämä parlamenttaarisen elämän muuten kehittyessä aste asteelta menettää kansanvallalle. Monarkki olisi se aallonmurtaja, joka luokkavallan etunenässä, arvostelun ja vastuun yläpuolella seisten, ottaisi vastaan kaikki kansanvallan hyökylaineet. Mutta toinen on kysymys, kestävätkö tällaiset aallonmurtajat tästälähtein niinkuin tähän asti. Onko luultavaa, että Suomen yhteiskunta tulee lojaalisesti asettumaan niihin valtiovallan puitteisiin, joille tämä hallitusmuoto rakentaa? Ne, jotka niin luulevat, vaeltavat satujen maailmassa. »Tämä hallitusmuoto», lausui puhuja, »edellyttäisi tyytyväistä, vaatimatonta, nöyrää kansaa. Mutta Suomen kansa on tyytymätöntä, vaativaista ja ylpeää kansaa. Sen on Venäjän viimeinen hallitsija hallitusaikanaan tehnyt vihamieliseksi kaikelle vallankäytölle, joka ei perustu kansan omaan oikeustajuntaan. Viime vuosikymmenien valtiollinen kasvatus on tässä kansassa kutsunut esiin ylivermaisessa määrässä halun saada eduskuntansa kautta määrätä laeistansa ja laitoksistansa.»

Jos nyt tämä jäännöseduskunta perustaa valtaistuimen sillä tavoin kuin on suunniteltu antamatta kansan itse valita monarkian ja tasavallan välillä, niin puuttuu siltä kaksi välttämätöntä tukea: kansan suostumus ja luottamus ja riidaton laillisuus. »Minä uskallan toivoa, että eduskunnan monarkistinen enemmistö ottaa harkitakseen näitä syitä vielä kerran,» lausui puhuja. »Usein on sieltä vedottu tasavaltalaisten isänmaalliseen omaantuntoon ja sillä perusteella velvoitettu meitä luopumaan periaatteestamme. Te, jotka hallitsette ja pidätte nyt eduskunnassa valtaa, harkitkaa hieman vielä kerran niitä syitä, mitkä ovat vaikuttaneet sen, että valkoisen Suomen viimetalvinen mahtava kansallisuus nyt on laskenut niin alas! Ei siihen — — ole syynä punaisuus. Syynä on se, että tältä Suomen vapauttajakansalta on kielletty oikeus laillista tietä saada äänensä kuuluviin, kun lopullisesti järjestetään hallitusmuoto Suomen valtiolle, jonka he ovat verensä ja henkensä alttiiksi panemalla luoneet. Minä pyydän isänmaan ja kaiken pyhän nimessä» — lopetti puhuja päätöksellä —: »älkөөn kukaan, jolle Suomen onni ja kunnia on kallis, koskaan rinnastako valkoisen Suomen vapaustaisteluihin osaaottaneita kansalaisia punaisten maanpetturien kanssa senvuoksi, jos heissä ilmenee katkeruutta nykyisiä oloja vastaan.» Tämä katkeruus on loukatun istetunnon, syrjäytetyn kansalaisoikeuden kuohahtanut ilmaus. Se on siis tilapäinen ilmiö, ja se voidaan saada haihtumaan, jos kansalle nyt uusien vaalien kautta annetaan tilaisuus lausua sanansa.

Toiset maalaisliiton edustajat, etupäässä hra Juutilainen, huomauttivat, että Saksan hallitukselta aikaan tilatut tiedonannot, ainakin osaksi, oli tasavaltalaisille esitetty väritetyssä muodossa. Kun nyt ei enää voitu vedota Saksan toivomuksiin, pitäisi monarkistien

tarkistaa kantaansa. — Hyökkäykset aiheuttivat erään hallituksenjäsenen, senaattori Talaan — joka kymmenen kuukauden sisään oli nimikirjoituksellaan vahvistanut kolme esitystä uudeksi valtiomuodoksi, kaksi monarkkista ja yhden tasavaltaisen! — käyttämään puheenvuoroa. Hän selitti, että maamme asema on siksi vaarallinen, että yksimielisyys on entistä enemmän tarpeen tässä itsenäisen Suomen valtiolliselle olemukselle perustavassa kysymyksessä ja hän toivoi, että suuri valiokunta siinä suhteessa tekee kaiken voitavansa. Ellei yksimielisyyttä saavuteta, voi maata kohdata »sellainen onnettomuus, josta edesvastuuta ei kukaan meistä voisi kantaa». Että päinvastoin senaattori Talaan toivoma ratkaisu oli se, joka saattoi syöstä maan onnettomuuteen, alkoi jo silloin olla selvää, ja koko puhe-tapa vaikutti senvuoksi kuin kulunut grammofonitoisinto siitä, mitä vielä heinäkuussa oli saatettu esittää jonkinlaisella ponnella viittaamalla Saksan sota-asemaan. Mutta senaattori Talas ei rajoittunut tähän, vaan otti sitäpaitsi mennäkseen vastuuseen siitä, »että *kaikki tiedonannot*, jotka hallitus tai sen edustajat ovat edustajille antaneet, ovat olleet *täydellisesti totuuden kanssa yhtäpitäviä*» ja että hallitus oli asettunut monarkkista hallitusmuotoa puolustamaan yksinomaan omasta vakaumuksestaan. »*Min-käänlaisen ulkomaisen painostuksen vaikutuksesta se ei ole tapahtunut*» (harvennukset puhujan pöytäkirjan merkitsemiä). Edellisessä suhteessa oli herra Talaan vakuutuksen arvon jo ennakolta supistanut jokseenkin mitättömäksi amiraali v. Hintzen lausunto Saksan valtiopäiväin päävaliokunnassa (ja ne tiedot, joita varakansleri v. Payer yksityisesti oli minulle ilmoittanut ja joita en ollut salannut eduskunnan tasavaltaisilta vastustusmiehiltä). Jälkimmäisessä suhteessa tarvitsi vain muistuttaa sitä, että hallituksen kääntymys monarkismiin tapahtui samaan ai-

kaan, kun kreivi v. d. Goltz alkoi esiintyä valtiollisena neuvonantajana, ja että yhtä vähän kuin alaisen on välttämätöntä saada suoranaista käskyä esimieheltään tietääkseen olla tämän mieliksi, yhtä vähän tarvitsi tässä tapauksessa tällöistä kehoitusta lausua ja vallanpitäjän tahto kuitenkin olla selvä. Kuinka »Saksan kenraali Suomessa» itse käsitti valtaistuinkysymyksen, on hän peittelemättä ilmoittanut ennen mainitussa teoksessaan, s. 137) »saksalainen ruhtinas Suomen valtaistuimella merkitsi erittäin toivottavaa (»erwünschte») Saksan vaikutuspiirin laajennusta». Jos senaattori Talas ja hallitus luulivat ylläkerrotulla selityksellä voivansa vakuuttaa vastustajiansa meillä tai ympärysluonnoissa, jotka mielenkiinnolla tarkkasivat tämän kysymyksen kehittymistä, niin he haurahtuivat. Olisi muuten ollut senaattori Stenrothin asia antaa tämä selitys eikä sallia virkaveljensä panna itseänsä alttiiksi, vaikkapa tämä olisikin havaittu siihen halulliseksi.

Suuressa valiokunnassa tehtiin vielä muutamia muutoksia esitykseen hallitusmuodon saattamiseksi sen vastustajille otolliseen muotoon. Niinpä rajoitettiin kuninkaan ehdotonta *veto*-oikeutta vielä, niin että se nyt käsitti vain hallitusmuodon ja vallanperimysjärjestyksen. Sitäpaitsi lisättiin säännös, että valtioneuvoston jäsenten tulee nauttia eduskunnan luottamusta, ja eduskunnalle annettiin hallitsijasuvun sammua täysi vapaus päättää maan hallituksesta. Mutta asian nykyisessä tilassa eivät edes näinä muutokset enää voineet tyydyttää vastarinnan miehiä.

Asian toisessa käsittelyssä lokakuun 5 p:n täysistunnossa huomautti tätä hra Luopajarvi, kun taas muut saman puolueen puhujat (hrrat Vuorimaa ja Juutilainen) selittivät periaatteellisia syitä sitä vastaan, että vaja-

nainen eduskunta kävi ratkaisemaan tätä kysymystä, ja viittasivat suuressa määrässä muuttuneeseen ulkopoliittiseen asemaan.

Enemmistön puolesta esiintyi etupäässä vapaahra Wrede, joka lausui m. m.: »Meidän kansamme elää nyt historiallisia aikoja. Suomen kansa on saavuttanut riippumattomuutensa pääasiallisesti ulkonaisten maailmantapahtumain sille suotuisan kehityksen kautta, voimatta lukea tätä onnellista tulosta omaksi ansiokseen. Onko se nyt, ulkonaisen riippumattomuuden saavutettuaan, osoittava olevansa kykenemätön luomaan itselleen tätä riippumatonta asemaa vastaavaa valtiomuotoa ja luomaan tämän aseman tärkeintä sisäistä edellytystä? On oleva surullinen lehti historiassamme, jos tähän kysymykseen vastataan myöntävästi, jos eduskunta on kykenemätön tähän. Minä tahdon kuitenkin vielä uskoa, että näin ei käy. Toivon, että eduskunta vielä viime hetkessä on yhtyvä siihen esitykseen, jonka hallitus on tehnyt.» — Monarkistiksi kääntynyt nuorsuomalainen isäntä Penanen katsoi tilannetta siksi, että nyt oli valittava kumpiko on parempi, sekö että kuningas valitaan vanhan hallitusmuodon mukaan, vai sekö, että eduskunta päättää hyväksyä uuden hallitusmuodon, jonka perusteella kuninkaanvaali tapahtuisi; tasavaltalaisen hallitusmuodon aikaansaantia ei voinut katsoa mahdolliseksi edes uusien vaalien jälkeen. Nykyinen esitys oli tyydyttävä kansanvaltaiselta kannalta; sen hylkääminen ei senvuoksi ole kansanvallan kannattamista, vaan sillä ratsastamista. Mitä ulkopoliittisiin oloihin tulee, on meillä edessä vaikeuksia joka tapauksessa. Sanotaan, että Englanti on asettanut maamme itsenäisyyden tunnustamisen riippuvaksi siitä, valitaanko tänne kuninkaaksi saksalainen prinssi vai ei. Mutta yhtä paljon kuin kysymys valtiomuodosta

on meidän sisäinen asiamme, yhtä paljon täytyy olla meidän oma asiamme, mistä me pyydämme kuninkaan, jos me kerran sellaista pyydämme. Amerikka kuuluu itsenäisyytemme tunnustuksen ehdoksi asettavan kaikkien saksalaisten sotilasten poistumista täältä. Mutta sekin on epäoikeutettua sekaantumista meidän sisäisiin asioihimme, sillä omalla alueellamme voi olla meidän ystäviämme vaikkapa sotilaspuvussa. Mitä muuten Amerikka on meidän hyväksemme tehnyt? Kun olimme suuressa elintarvehädässä, emme sieltä saaneet mitään apua. Ainoa, joka teossa on osoittanut meille ystävyyttä, on Saksa, eikä ole Amerikan asia määrätä, saavatko saksalaiset olla vieraitamme vai ei — lopetti puhuja monarkistien hyvähuutojen kaikuessa.

Yksityiskohtaisessa käsittelyssä ehdotti vapaahra Wrede, prof. Estlanderin kannattamana, hylättäväksi suuren valiokunnan esittämää säännöstä, että valtioneuvoston jäsenten tulisi nauttia eduskunnan luottamusta. Mietintö hyväksyttiin huutoäänestyksellä. Määräenemmistöä koskevassa kysymyksessä, jotta vahvistamatta jätetty, mutta eduskunan toistamiseen hyväksymä laki astuisi voimaan, ehdotti hra Erkko, maalaisliiton kannattamana, mutta vapaahra Wreden jyrkästi vastustamana, vastalauseensa hyväksymistä (että vaadittaisiin vain yksinkertainen ääntenenemmistö). Ehdotus hyljättiin 67 äänellä 34 vastaan.

Lakiehdotus oli siis hyväksytty siinä muodossa, minkä se oli suuressa valiokunnassa saanut. Hra Alkion vaatimus, että ehdotus kokonaisuudessaan hyljättäisiin, hyljättiin 66 äänellä 34 vastaan. Jälkimmäinen äänimäärä osoitti suunnilleen taipumattomina pysyneiden tasavaltalaisten lukumäärää kamarissa ja ennusti, että kiireellinen käsittely ehkäistäisiin samalla tai suunnille samalla äänimäärällä.

Kolmatta käsittelyä, joka oli määrätty tapahtuvaksi eduskunnan täysi-istunnossa lokakuun 8 p:nä klo 2 i. p., kesti, keskeytettynä päivällisloman ajaksi, aina puoli-yöhön saakka. Vaikka useat puhujat panivat parastaan, ei keskustelu kuitenkaan ollut sanottavan mielenkiintoista: molemminpuoliset argumentit olivat kuluneita, monarkistien kesäinen taisteluinto syksyn suurten tapahtumain johdosta muualla maailmassa oli laimentunut, ja heidän johtajillaan oli ilmeisesti tunne, että tämän asian ratkaisu lopulta sittenkin riippui maailmantapahtumani kehityksestä.

Keskustelun alkoi hallituksen esimies, senaattori Paasikivi. Hän aloitti selittämällä, että eduskunnan päätös ei tule vaikuttamaan kysymykseen kuninkaanvaalin toimittamisesta. Kysymys on ainoastaan siitä, suoritetaanko vaali uuden nykyaikaisen hallitusmuodon vai 1772 vuoden hallitusmuodon 38 §:n nojalla. Siihen huomautti sosiaalidemokraatti Paasivuori, että jälkimmäinen on valtiokaappaus, mutta sai puhujalta vastaukseksi, että kumpikin menettely on yhtä laillinen. Kosketeltuaan erinäisiä yksityiskohtaisia muistutuksia maalaisliiton vastalauseessa ja selitettyään monarkistien nyt menneen sovittelun äärimäisiin rajoihin asti, koetti hallituksen esimies todistella, että jos kansanäänestys toimeenpantaisiin, äänimäärä tulisi olemaan jokseenkin yhtä suuri kummallakin puolella, ehkäpä vähän suurempi monarkian hyväksi. Tätä tarkoitusta varten ei hra Paasikivi käyttänyt tilastoa viimeisistä vaaleista (vuoden 1917), vaikka se oli saatavissa, vaan lähinnä edellisten (vuoden 1916) vaalien tilastoa. Laskemalla väärin koko vanhasuomalaisen puolueen ja koko ruotsalaisen puolueen sekä puolet nuorsuomalaisen puolueen valitsijakuntaa vuonna 1916 monarkian kannattajiksi sai hän 284 000 ääntä monarkian puo-

lelle. Porvarillisten tasavaltalaisten luvun laski hän tekevän 135 000, ja niihin tuli lisäksi 323 000 sosialistista puolet, joita hra Paasikiven oletuksen mukaan ei oltu tuomittu osallisuudesta kapinaan. Tästä olisi tullut 319 000 tasavaltaista ääntä, mutta hra Paasikiven mukaan nousi summa »jotakuinkin yhtä suureksi» kuin monarkistien äänimäärä, »ehkäpä se voisi jäädä vähän alle». Jos hallituksen esimies olisi tehnyt laskelmansa 1917 vuoden vaalituloksen mukaan, olisi hänen laskelmansa muodostunut seuraavaksi: 357 000 monarkistista ääntä 186 000 porvarillista ja 445 000 sosialistisen äänen toista puolta eli yhteensä 409 000 tasavaltaista ääntä vastaan. Oli kuitenkin tunnettua, että vain kuudes osa sosialidemokraattisista valitsijoista oli tuomittu osallisuudesta kapinaan, kuollut tai paennut. Saattoi siis, vaikkapa muuten hyväksyisikin hra Paasikiven laskelmat, arvioida tasavaltaisen ääntenenemmistön 200 000 ääneksi.

Mutta vielä omituisempi oli senaattori Paasikiven lausunnon jatko. Hän lausui, että sosialistit tosin kuuluvat Suomen kansaan ja että heillä tulee myös olla jälleen oikeus ottaa osaa maan yhteisten asiain käsittelyyn. Mutta sen jälkeen, mitä viime talvena tapahtui, »on ei ainoastaan laillinen vaan myös siveellinen oikeus, vieläpä velvollisuus järjestää maan tärkeimmät asiat heitä kuulematta». Tämä ei ole mitään harvainvallan puolustamista. Suomessa on vain kansanvaltainen halutustapa mahdollinen, »mutta se tietää minun ymmärtääkseni, että valistuneiden ja ajattelevien ja laillista yhteiskuntajärjestystä puolustaneiden ja kannattavien kansalaisten enemmistön mielipide on oleva ratkaiseva maan asioissa. Suurin piirtein katsoen muodostavat nämä kansan valistuneet ja ymmärtävät, nämät laillista järjestystä kannattavat kansalaiset ne kansankerrokset, joiden edus-

tajat tässä huoneessa nyt istuvat. Ei ole epäilemistä siitä, että näiden kansankerrosten enemmistö on monarkian puolella.» — Kun senaattori Paasikivellä ja hallituksella edelleen oli tällainen käsitys, olisi hän tietysti voinut jättää syrjään koko tilastollisen koneiston ja siten säästyä niistä hänen vastuunalaisessa asemassaan olevalle henkilölle kiusallisista syytöksistä, joita häneen nyt kohdistettiin.

Senaattori Paasikivi lopetti puheensa vetoamalla maalaisliittoon. »Tapaukset kulkevat hirvittävällä vauhdilla, ja ehkä piankin kokoontuvat valtioitten neuvottelijat ratkaisemaan kansojen ja valtakuntien kohtaloita. Me vaan riitelemme periaatteista, kuka meidän etujamme, kuka meidän kohtaloitamme valvoo. Se ajatus on lähellä, että Suomen kansa ei näytä pystyvän itsenäiseen elämään, kun se ei kykene edes rakennuksen perusviivoista selville pääsemään ja sopimaan. Pitääkö lopultakin kauniitten toiveitten raueta tyhjiin? Yhtykää senvuoksi tähän ehdotukseen ja saattakaa nyt päätökseen tämä ylen tärkeä asia!»

Tämä sinänsäkin jokseenkin laimea ja sitäpaitsi ilman erikoista innoitusta esiintuotu vetoaminen jäi yhtä tehottomaksi kuin puhe yleensäkin. Pitkässä lausunnossa kiiruhti hra Alkio, joka oli pyytänyt puheenvuoroa vain tehdäkseen lyhyen ehdotuksen, vastaamaan hallituksen esimiehelle. Meidän puoleltamme, lausui hän, ei tässä kiistellä periaatteista, vaan päämääristä, joihin hallitusmuotoasian kautta pyritään. Ja kompromissi on mahdollinen vain kansaan vetoamisen perustalla. Me emme vaadi uusia vaaleja tai kansanäänestystä edesvastuun pelosta, kuten usein on väitetty, vaan siitä pelosta, että muutoin pitkiksi ajoiksi lasketaan semmoinen riidanaihe tämän kansan eri luokkien välille, että ne olosuhteet, joissa olemme viime vuoden eläneet, tulevat uudistumaan ja pahanemaan.

Jos tämä lainsäädäntö, josta nyt on kysymys, toteutuu, se lisää sosialistien lukumäärää niistä, jotka olivat rintamalla taistelemassa Suomen vapauden puolesta. Isänmaallisista syistä me kieltäydymme hyväksymästä tätä ehdotusta, joka ei ole mikään kompromissi, vaan antautumistarjous. Ja jos taas enemmistö ryhtyy valitsemaan kuningasta 1772 vuoden HM:n mukaan, voimme sitä vastaan ainoastansa panna vastalauseen ja valittaa, ettei niin suurella historiallisella hetkellä, mitä Eurooppa nyt elää, Suomen hallituksella ole sellaista luottamusta omaan kansaansa, että se rohkenisi antaa tämän asian kansan ratkaisuun, vaan ryhtyy ratkaisutapaan, joka on niin suuressa määrässä epäilyksiä herättävä ja joka epäilemättä tulee vaikuttamaan sen, että se kuninkaanistuin, joka tänne pystytetään, tulee rakennetuksi hiedalle.

Monarkistipuhujista herätti etupäässä huomiota hra Nevanlinna. Hän yritti suosiohuudoin vastaanotetussa lausunnossaan soitella kahta kieltä: yhtäältä sitä, että eduskunta vajanaudessa kokoonpanossaan on niin pätevä kuin olla voi tätä asiaa ratkaisemaan, toisaalta sitä, että ei kansanäänestyksellä eikä uusilla vaaleilla kuitenkaan voitaisi aikaansaada tasavaltaista valtiomuotoa ja että, edellyttämällä että sellainen syntyisi, maata tulisi hallitsemaan kaksi niin vastakkaista puoluetta kuin sosialistit ja maalaisliitto. Edellisessä suhteessa selitti puhuja, että »Suomen kansan terveet kerrokset, ne, jotka ovat pysyneet henkisessä tasapainossa tämän maailman-mullistuksen aikana, ne ovat tässä huoneessa nyt koolla, ja ne juuri, eikä kukaan muu, tekevät nyt ratkaisun»; sitäpaitsi heidät on valittu nimenomaan sillä valtuudella, että heidän asiansaan tulee olemaan m. m. uuden hallitusmuodon säätäminen Suomelle. — Oli aika omituista kuulla saman miehen, joka aikaisemmin oli vaatinut valtiomuotokysymystä ratkaistavaksi

pronunciamentolla, selittävän itseänsä ynnä muita samanmielisiä valtiollisesti terveiksi ja mullistusten aikana tasapainossa pysyneiksi. Mitä tulee hallitusmuotokysymyksen merkitystä koskevaan väitteeseen viime vaaleissa, oli se oikea vain sikäli, että vaalit oli toimitettu pääkysymyksenä kysymys Suomen suhteesta Venäjään, mikä myöskin sisälsi uuden hallitusmuodon säätämisen; mutta kysymys valtiomuodosta samoin kuin ylimalkaan sisäisten valtio-oikeudellisten olojen järjestämisestä ei ollut vaaleissa minäkäänlaisena tekijänä siitä yksinkertaisesta syystä, että silloin kaikki olivat yksimielisiä tasavallasta.

Hra Nevanlinna teki muuten sen taktillisen virheen, että yritti ivata maalaisliiton ymmärtämättömyyttä ja itsepäisyyttä. Tämä ärsytti puolueen jäseniä, ja monet nousivat antamaan kipakoita vastauksia. Kansakoulunopettaja Joukahainen lausui: »Se sovittelu, johon meitä on koitettu saada mukaan, ei ollut rehellistä molemminpuolista sovittelua, se ei ole ollut sellaista sovittelua, että siinä olisi vahvempi puoli tunnustanut heikomman arvon ja ansion. Meitä on lyöty, niinkuin lyödään sitä, jolle ei mitään arvoa anneta, ja koska näin on tehty, niin me emme tunne itseämme täysivertaisiksi sovittelijoiksi niiden kanssa, jotka ovat meille sovintoa tarjonneet. — —

Ja niin kauan kuin tällainen menettelytapa monarkistien puolelta jatkuu, niin kauan kuin maalaisliitto eduskunnassa saa olla ainoastaan siedettävän rengin tai palvelijan asemassa, niin kauan ei minun ymmärtääkseni mitään sovintoa synny.»

Maalaisliiton suvaitsevaiselle suunnalle tunnusomainen oli se puhe, jonka piti älykäs, yleisissä toimissa kokenut, lämpimästi uskonnollismielinen peräpohjalainen isäntä Lohi — ulkonaiselta hahmoltaan kotiseutunsa karua luontoa muistuttava. Hän ei sanonut ennemmin käyttäneensä

puheenvuoroa tämän suuren kysymyksen esillä ollessa, mutta tahtoi nyt huomauttaa hyvin käsittävänsä niiden tasavaltalaisten kannan, jotka sovinnon ja yksimielisyyden aikaansaamiseksi nyt katsovat velvollisuudekseen alistua ja hyväksyä tämän hallitusmuodon, jossa hallitsijan yksinvaltaa on tuntuvasti supistettu. Mutta toisaalta täytyy epäillä, onko rauha ja yksimielisyys saavutettavissa tämän päätöksen kautta, jos sen tekee nykyinen vajalukuinen eduskunta, laajat kansankerrokset, kenties kansan suuri enemmistö katsoo, että tämä »jäännöseduskunta» ei ole siveellisesti oikeutettu kansaan vetoamalla lopullisesti ratkaisemaan tätä suurta kysymystä toiseen suuntaan kuin minkä eduskunta täyslukuisena koolla ollessaan oli omaksunut. Sekä kotimaassa että ulkomailla pidettäisiin sellaista tekoa jonkinlaisena valtiokaappauksena, siitä tosiasiaa ei päästä mihinkään. Lisäksi tulee, että niitä ulkopoliittisia syitä, jotka aikaisemmin saattoivat puhua monarkian säätämisen puolesta, ei enää ensinkään ole. Suur-Suomen luominen valloitus sodan avulla on haihtunut unelma. Ei myöskään enää väitetä, että se kansa, joka meitä vapauteen auttoi, vaatisi meille monarkiaa. Maailman suuret tapaukset näyttävät johtavan siihen, että kenties jo piankin rauhanneuvottelut alkavat. Eiköhän meidän pienelle kansallemme ole silloin edullista, että olemme siinä asemassa, ettei millään valtiolla ole edes näennäistä syytä meidän itsenäisyyttämme vastustaa? Kaikista näistä syistä olisi monarkkisen hallitusmuodon hyväksymisen nyt erittäin onnetonta. Meidät on leimattu, lausui puhuja lopuksi, olevan kokonaan vailla valtiollista älyä. Tuleva historia antaa vastauksen siihen, kuka on ollut valtiollisesti kaukonäköinen. Me kaikki käsitämme sen suuren edesvastuun Jumalan ja historian edessä, mikä meillä on viedessämme lippumme ääniuurnaan.

Muodolta väkevämpää ja karkeampaa kieltä käyttivät sosialidemokraatti Paasivuori ja maalaisliittolainen pappi Rentola. Edellinen nimitti eduskuntaa »tynkäeduskunnaksi», minkä puheen johdosta puhemies kehoitti häntä käyttämään parlamenttaarista puhetapaa eikä häväisemään eduskuntaa. Monarkistien olisi nyt jo aika, lausui puhuja vielä, luopua kuningashaaveistaan ja lakata tekemästä pilkkaa yleisestä, yhtäläisestä äänioikeudesta ja kansanvallasta. Samaan aikaan kuin maahamme vastoin kansan enemmistön tahtoa hommataan kuningasta, järjestetään armeijaa, ja siihen kyllä kelpaavat sosialistikin kanuunanruuaksi ja toteuttamaan imperialistiemme Suur-Suomi-haaveita. Lopuksi neuvoi hän kuninkaanhommajia kääntymään nyt Saksan uuden hallituksen puoleen kysymällä, vieläkö siellä ollaan halukkaita kuninkaita »levereeraamaan». Jos saadaan rukkaset, niin luultavasti jostakin työnvälitystoimistosta ulkomailla saa tietoa palkattomista kuninkaista. »Eiköhän se Bulgarian tsaari nyt joutaisi tänne, koska sillä kuuluu omassa maassa rupeavan maa polttamaan jalkojen alla?» — Hra Rentola kosketteli mahdollista kuninkaanvaalia vuoden 1772 hallitusmuodon nojalla, jonka hra Paasivuorikin ohimennen kahteenkin kertaan oli leimannut valtiokaappaukseksi, ja selitti, että sitä tietä ei tulla monarkiaan, vaan anarkiaan. Hän tahtoi saada pöytäkirjaan merkityksi, että siinä tapauksessa ainakin yksi eduskunnan jäsen kieltäytyy tekemästä uskollisuudenvalaa kuninkaalle. Niitä on mahdollisesti maassa paljon sellaisia, ja silloin valitettavasti ollaan anarkiassa, ja venäläisaikainen laillisuustais-telu alkaa uudelleen. On syytä huolehtia tarkasti siitä, että tämä kysymys ratkaistaan riidattomista laillisella tavalla. Jotta sille asialle tilaisuutta valmistettaisiin, vastusti puhuja kysymyksen ratkaisua nyt näin vajavaisessa eduskunnassa.

Kaksi monarkistista edustajaa, hrat Kairamo ja Estlander, ilmaisivat tyytymättömyytensä lakiehdotukseen. He katsoivat mennyn liian pitkälle kansanvaltaisissa myönnytyksissä ja ilmoittivat äänestävänsä ehdotuksen hyväksymistä vain suuresti epäillen ja yksinomaan oppor-tuniteettisyydestä.

Keskustelu päättyi puoliyön aikana. Ensin äänes-tettiin siitä, oliko lakiehdotus käsiteltävä kiireellisessä järjestyksessä. Äänestyksessä annettiin 74 »jaa»- ja 34 »ei»-ääntä (26 maalaisliitosta, 4 nuorsuomalaisesta ja suomalaisesta kansanpuolueesta, 2 ruotsalaisesta kansan-puolueesta, 1 vanhasuomalainen ja 1 sosialidemokraatti). Tarpeellista ⁵/₆ enemmistöä ei siis saavutettu. Ei-ääniä oli tällä kertaa kahta enemmän kuin elokuussa. Ruotsa-lainen edustaja, hovioikeudenneuvos Björk ilmoitti, koska hän viime valtiopäivillä oli äänestänyt silloisen hallitus-muotoehdotuksen kiireellisen käsittelyn puolesta, nyt äänes-tävänsä tämän lakiehdotuksen kiireellistä käsittelyä vas-taan. Ilman lippuäänestystä hyväksyttiin sen jälkeen lakiehdotus lepäämään yli uusien vaalien. Lopuksi äänes-tettiin erikseen keskustelun aikana tehtyjen ehdotusten vä-lillä, että hallitus viipymättä ryhtyisi tarpeellisiin valmis-taviin toimiin kansanäänestyksen toimittamiseksi ja että hallitus viipymättä panisi toimeen uudet eduskuntavaalit, joiden jälkeen hallitusmuotokysymys olisi heti esitettävä uudelle eduskunnalle. Jälkimmäinen ehdotus voitti ensin edellisen, minkä jälkeen eduskunta 68 äänellä 39 vastaan päätti hyljätä uusien eduskuntavaalien viipymättömän toimeenpanon.

Tämän täysi-istunnon esityslistalle oli viimeiseksi asiaksi merkitty: kuninkaanvaalia koskeva hallituksen kir-jelmä. Tämä kirjelmä luettiin nyt. Siinä viitattiin edus-kunnan elokuun 9 p:nä tekemään päätökseen ynnä siihen

että hallitusmuotoesityksen 13 §:n mukaan eduskunnan asiana on kuninkaan valitseminen valtakunnalle, minkä jälkeen ilmoitettiin, että hallituksen neuvottelut Hessenin prinssin Fredrik Kaarlen kanssa hänen valitsemisestaan Suomen kuninkaaksi olivat johtaneet suotuisaan tulokseen. — On vaikea ymmärtää, mitä hallitus tarkoitti viittauksellaan esitykseensä. Sen 13 §:ssä sanottiin: »Jos niin tapahtuisi, että koko kuningassuku loppuisi, hoitakoon valtioneuvosto hallitusta, kunnes eduskunta, joka viipymättä on kokoonkutsuttava, on valinnut uuden kuninkaan.» Tämmöistä tilannettahan ei nyt ollut — Suomella ei ollut kuningassukua eikä »valtioneuvostoa». Mutta sitäpaitsi ei hallituksen esityksellä ollut mitään valtuuttavaa merkitystä. Ei edes eduskunnan hyväksymällä ollut sellaista, kun sen lopullisen kohtalon tulisi ratkaisemaan vasta seuraava eduskunta. Ja päälle päätteeksi oli puheenalainen pykälä käsittelyn aikana muutettu siten, että siinä edellytyksissä tapauksessa eduskunnan oli päätettävä maan hallituksen hoidosta.

Hallituksen kirjelmä pantiin pöydälle seuraavan päivän täysi-istuntoon. Oli selvää, että eduskunnan monarkistinen enemmistö silloin ryhtyisi kuninkaanvaaliin 1772 vuoden hallitusmuodon 38 §:n nojalla.

XII LUKU.

Eduskunnan täysi-istunto 9 p:nä lokakuuta. — Suur-Britannian hallituksen kieltäytymisen tunnustamasta Suomen itsenäisyyttä siinä tapauksessa, että Fredrik Kaarle valitaan, ilmoittaa hallitus sitä ennen »eduskunnan valtuuskunnalle», mutta ei Fredrik Kaaralle. — Hallituksen edustaja ja eduskunnan puhemiehistö vaativat kuninkaan vaalikysymyskäsittelyä suljetussa istunnossa, mihin eduskunta suostuu. — Keskustelu kuninkaanvaalista: senaattori Paasikivi selittää vuoden 1772 HM:n 38 §:n pätevyyttä, samoin senaattori Setälä; sitä vastustaa kolme lakimiestä (Lundson, Björk ja Åkesson), prof. Rosenqvist y. m.; »ajan pillastuneet hevoset»; Alkio panee vastalauseen vaalia vastaan koko maalaisliittoryhmän puolesta ja useat muut edusmiehet ilmaisevat niinkään vastalauseensa; vapaahra Wrede väittelee vaalin laillisuuden puolesta. — Päätös vaalin toimittamisesta tehdään 64 äänellä 41 vastaan. — Julkisessa täysi-istunnossa ehdotetaan Fredrik Kaarlen valitsemista kuninkaaksi. — Alkio toistaa maalaisliiton vastalauseen, mutta ehdotus hyväksytään ilman äänestystä, kun sitä ei ole nimenomaan vastustettu. — Vaalitoimituspäätös julkiluetaan ja hyväksytään äänestyksen jälkeen seuraavan päivän täysi-istunnossa. — Kuninkaanvaalin arvostelua.

Eduskunnan täysi-istunto 9 p:nä lokakuuta oli määrätty alkavaksi klo 1 päivällä. Sitä ennen oli ryhmien luottamusmiehille annettu tärkeä kuninkaanvaalikysymystä koskeva ulkopoliittinen tieto. Kun Suur-Britannian hallitus antoi vastauksensa meidän hallituksemme kysymykseen, miten tämä valta suhtautuisi prinssi Fredrik Kaarlen mahdolliseen valitsemiseen Suomen kuninkaaksi, se oli lausunut, sanomalehdissä myöhemmin olleiden tietojen mukaan,

toivomuksensa, että vastaus ilmoitettaisiin myöskin eduskunnalle. Tämän toivomuksen täytti hallituksemme siinä muodossa, että senaattori Stenroth vähää ennen tätä täysiistuntoa antoi siitä tiedon »eduskunnan valtuuskunnalle» — mikä valtiopäiväjärjestykselle tuntematon laitos oli tänä istuntokautena muodostunut perustuslain kannalta perin arveluttavaksi salaiseksi valiokunnaksi. Jo aikaisemmin (syyskuun 30 p:nä) olivat *Helsingin Sanomat* sisältäneet Ruotsin lehtiin Lontoosta sähkötetyn asiallisen selostuksen Suur-Britannian hallituksen vastauksesta.

Missä muodossa senaattori Stenrothin tiedonanto annettiin, millä selittelyillä hän sen varusti ja minkä keskustelun se aiheutti, ei ole tiedossani. Sanomalehdille annettu, 12 p:nä lokakuuta julkaistu puolivirallinen ilmoitus Suur-Britannian hallituksen kannasta oli muodoltaan hiukan lievempi kuin alkuperäinen, mutta sisälsi asiallisesti samaa. Kuinka tahansa, omituista oli vain, ettei tiedonantoa oltu saatettu paljoa aikaisemmin eduskuntaryhmäin luottamusmiesten tietoon. Saksan hallituksen tiedonanto valtiomuotokysymyksessä heinäkuussa ilmoitettiin kansanedustajille heti — terästyssä muodossa.

Vaikka Englannin tiedonannon eduskuntaryhmille ilmoittamisen viivytyksellä ei ollut mitään käytännöllistä merkitystä, kun eduskunnan monarkistit kuitenkin olivat päättäneet antaa kerän pyöriä päähän saakka, niin täytyy sitävastoin tiedon tahallista salaamista kuningasehdokkaalta pitää vääränä ja vilpillisenä menettelynä tätä kohtaan. Jo lokakuun 2 p:nä oli hallitus ilmoittanut ministeri Hjeltille loordi Hardingen vastauksen sisällyksen, mutta Hjeltin huomautuksen johdosta, että sen ilmoittaminen prinssille todennäköisesti aiheuttaisi tämän luopumisen, lykännyt asian toistaiseksi, s. o. kunnes prinssillä oli edessään tapahtunut tosiasia ja hänen olisi liian myöhäistä kieltäytyä

ehdokkuudesta. Sen näennäisyyden pelastamiseksi, ettei peli muka vielä ollut menetetty, pantiin tuleva kuningas alttiiksi häväisylle, joka olisi voitu ja pitänyt välttää.

Kun eduskunnan täysi-istunto alkoi määrähetkellä 9 p:nä lokakuuta, oli lehterille saapunut lukuisa yleisöjoukko seuraamaan keskusteluita ja kuninkaanvaalia. Mutta pettymys oli suuri, kun erään vähäpätöisen asian käsittelyn jälkeen puhemies ilmoitti, että kuuntelijalehterit tyhjennetään ja täysi-istuntoa sen jälkeen jatketaan suljettuna, kunnes eduskunta päättää, onko istuntoa jatkettava suljettuna vai julkisena.

Klo 2,10 i. p. alkoi asian käsittely, jolloin puhemies ilmoitti hallituksen kuninkaanvaalia koskevan kirjelmän olevan sitä laatua, että se olisi käsiteltävä suljetussa istunnossa, mutta oli puhemiesneuvosto tähän ehdotukseen tehnyt sen lisäyksen, että pöytäkirja istunnosta julaistaan heti kun se on tarkistettu; eduskunnan työjärjestyksen mukaan oli kuitenkin eduskunnan ratkaistava tämä asia. Maalaisliittolaiset ja eduskunnan yksinäinen sosialidemokraatti vaativat asian julkista käsittelyä. Mutta silloin esiintyi senaattori Stenroth, joka lausui että hänellä sen nojalla, mitä »eduskunnan valtuuskunnassa» ennen eduskunnan-istuntoa tapahtui, oli aihetta luulla, että keskustelussa täällä eduskunnassa tullaan koskettelemaan siksi arkaluontoisia ulkopoliittisia asioita, että minä tältä kanalta katsoen pitäisin erittäin suotavana, että tämä istunto olisi salainen.» Tämän lausunnon johdosta kannattivat suljettua istuntoa useat puhujat, niiden joukossa yksi (toimittaja Colliander), joka ilmoitti lisäsyiksi mahdollisesti tulewansa tekemään hallitukselle välikysymyksen hallitsijakysymyksen aikaisemmista vaiheista. — Eduskunta päätti käsitellä asiaa suljetussa täysi-istunnossa ja (hra Estlanderin vastoin puhemiesneuvoston ehdotusta

tekemän ehdotuksen mukaisesti) panna pöytäkirjan julkaisemisen puhemiehistön päätöksestä riippuvaksi.

Joka tarkkaavasti lukee tämän täysi-istunnon pöytäkirjan, toteaa kummastellen, että ainakaan tähänastisissa asiakirjoissa ei näy merkkiäkään siitä, että ilmoitetuilla salassapidon vaikuttimilla olisi ollut mitään tukea todellisuudessa: hra Stenrothin pelko ei toteutunut eikä myöskään hra Collianderin puolittaisen uhkauksen toteuttamisesta tullut mitään. Tähän nähden ja erinäisten muiden asian yhteydessä esiintulleiden seikkojen vuoksi ei voi karttaa epäluuloa, että salaisuutta pidettiin tarpeellisena, jotta tuleva kuningas ei saisi tietää, mitä istunnossa mahdollisesti lausuttaisiin, olletikaan Suur-Britannian suhtautumisesta vaaliin, johon vastustuspuolue olisi saattanut kajota.

Ensimmäisenä puhujana suljetussa istunnossa esiintyi hallituksen esimies, senaattori Paasikivi. Hän huomautti, ettei hän ennemmin ollut lausunut ajatustaan hallitusmuodon 38 §:n soveltuvaisuudesta ja sisällyksestä, koska sen pykälän mukaan on eduskunnan asia toimittaa kuninkaan vaali. Mutta kun oli viitattu erääseen kokoelmaan perustuslakeja, jonka hän parikymmentä vuotta sitten oli painosta toimittanut, ja sen nojalla vedottu häneenkin sen ajatuksen tueksi, että 38 § oli kadottanut voimansa ja kumoutunut, halusi hän valaista asiaa lainopilliselta kannalta.

Senaattori Paasikivi koetti selityksessään ensin osoittaa, että eduskunnan 6 p:nä joulukuuta 1917 tekemä päätös sisälsi ainoastaan Suomen Venäjän valtakuntayhteyden lakkauttamisen, mutta ei »Suomen oman sisäisen konstitutsioonin» muutosta. Jos päätös olisi sisältänyt myöskin uuden valtiosäännön omaksumisen, olisi se ollut todellinen vallankaappaus, sillä perustuslain vaatimia muo-

toja konstitutsioonin muuttamiseen ei noudatettu. Mutta mitään oikeutta perustuslain syrjäyttämiseen ei eduskunnalla ole. Sen vuoksi ei ole epäilystä siitä, että Suomessa nykyänsä on voimassa 1772 vuoden hallitusmuoto ja siis monarkkinen valtiosääntö.

Esityksensä jälkimmäisessä osassa koetti senaattori Paasikivi selittää että vuoden 1772 HM:n 38 § kuului niihin säännöksiin, jotka tosin yhteyden aikana Venäjän kanssa olivat menettäneet soveltuvaisuutensa, mutta tämän yhteyden lakattua alkaa jälleen niiden soveltaminen. Puhujan mielestä ei siis ollut »siitä epäilystä, että 38 § on laillisesti voimassa ja että sitä laillisesti nyt voidaan käyttää». Asiantunteissa piireissä oltiin jokseenkin yleisesti samaa mieltä. Tosin oli presidentti Ståhlberg toisella kannalla, mutta — kaikella kunnioituksella häntä kohtaan — hän ei ole auktoriteetti valtio-oikeudellisissa kysymyksissä. Professori Hermanson sitävastoin, meidän suurin auktoriteettimme tällä alalla, on hallituksen pyynnöstä laatinut laajan lausunnon, jossa hän tämän asian monipuolisesti esittää. Samaa mieltä on myöskin prof. Erich.¹ »Mainitsen tämän sen vuoksi» — lopetti senaattori Paasikivi — »että minä en ole mikään auktoriteetti juridisissa asioissa.»

Tri Nevanlinna ehdotti sen jälkeen elokuun 9 p:nä tehtyyn päätökseen ja hallituksen kirjelmään viitaten, »että eduskunta päättäisi tänä iltana pidettävässä täysistunnossa toimittaa kuningassuvun vaalin.»

Sosialidemokraatti Paasivuori huomautti, että jo tävsi-lukuisenkin eduskunnan vuoden 1772 hallitusmuodon 38

¹ Uudessa teoksessaan »Suomen Valtio-oikeus», I, s. 95 ei prof. Erich kuitenkaan hyväksy 38 §:n soveltamista, leimaapa tämän soveltamisen »äärimmilleen pingoitettun lainsäädännön väärinkäytöksi». Jos prof. Erich on lausunut saman ajatuksen v. 1918, niin on senaattori Paasikivi tässä väärinkäyttänyt prof. Erichin auktoriteettia.

§:n nojalla toimittama kuningassuvun vaali olisi julkea vallankaappaus, mutta tämän jäännöseduskunnan toimittamana se on sitä kaksinkertaisessa määrässä; hän ei katsonut arvollensa sopivaksi ottaa osaa kysymyksessä olevaan valtiolliseen ilveilyyn. Hallituksen esimiehen kiero selitys ei ollut vaikuttanut vakuuttavasti yhteenkään tasavaltalaiseen. Paljon rehellisempää olisi ollut sanoa: »hyvät herrat, me teemme tässä nyt valtiokaappauksen, kun meillä on siihen nyt tilaisuus». — Edustaja Niukkanen (maalaisl.) huomautti, että senaattori Paasikiven perustuslakipainoksessa juuri se kohta 1772 vuoden HM:n 38 §:ssä, jonka hän nyt on selittänyt olevan kuninkaanvaalin oikeusperustana, on »merkitty pienemmällä painoksella», koska se ei »enää ole voimassa». Uusi tulkinta on mielivaltainen ja kansan oikeustajunnan mukaan väärä. Monarkistien pitäisi miettiä, minkälainen tilanne on kahden vuoden kulluttua, kun uudet vaalit kuitenkin täytyy toimittaa, ja uusi perustuslakivaliokunta selittää, että kuninkaanvaali on tapahtunut laittomalla perusteella. »Jos teillä ja teidän tuomallanne kuninkaalla ei ole silloin pistimiä, joilla te voitte tämän selityksen kumota, niin tässä maassa ei ole valtiomahtia, joka voisi teidän kuninkaanvaltanne pystyssä pitää.» — Tähän lausuntoon huomautti senaattori Paasikivi, että hän perustuslakijulkaisussaan oli 1772 vuoden HM:n 38 §:ään liitettyssä muistutuksessa huomauttanut, että pykälän jälkimmäinen osa ei Suomen yhdistämisen jälkeen Venäjään enää »sovellu».

Senaattori Setälä toisti sen 6 p:nä joulukuuta 1917 tehdyn eduskuntapäätöksen rikkiviisaan tulkinnan, jonka hän jo eräässä lentokirjasessa oli esittänyt (ks. edellä s. 7, nootti), saamatta sille kuitenkaan kannatusta nyt enempää kuin ennenkään ja muistamatta, että hän alussa vuotta 1918 itse eduskunnassa oli nimittänyt Suomea tasaval-

laksi (ks. ed. siv. 9). Hän lisäsi, etteivät tasavaltalaisetkaan pidä Suomea tasavaltana, koska ei kukaan nykyään puhu Suomen tasavallasta, vaan kaikki Suomen *valtakunnasta* — mitä nimitystä ei ole tapana käyttää tasavallasta, vaati ainoastaan keisari- ja kuningaskunnista. Tässä huomautuksessaan väärästä sanontatavasta, joka ei suomessa kuitenkaan esiinny niin jyrkkänä kuin ruotsinkielessä, oli kuuluisa kielimies kieltämättä oikeassa, mutta juriidisesti ja poliittisesti ei huomautus paljoa painanut. Hra Setälä huomautti vielä, että kun kuningassukua ei ole olemassa, on hallitusmuodon mukaan uusi kuningassuku valittava. Mutta siinä hän jätti huomioon ottamatta, että Suomella ei koskaan ole ollut omaa kuningassukua ja että hallitusmuoto puhuu kuningasheimon sukupuutosta. Lopuksi viittasi puhuja siihen omituiseen seikkaan, että 38 §:n pätevyys nyt kielletään erinäisillä tahoilla, vaikka eduskunta samaan pykälään vetoamalla sääti n. s. valtalain eli lain korkeimman vallan käytöstä¹ ja päätti asettaa valtionhoitajakunnan. Tämä huomautus oli epäilemättä oikea, mutta hra Setälä vain valitettavasti jätti mainitsematta, että eduskunta myöhemmin oli nimenomaisesti kumonnut nämä molemmat päätökset.

Kuningasvaalin toimittamista koskevaa monarkkista todistelua vastaan esiintyi kokonaista kolme lakimiestä, edustajat Lundson, Björk ja Åkesson.

Ensinmainittu viittasi varsinaisilla valtiopäivillä puhe- miehenä pöytäkirjaan lausumaansa saneluun (ks. ed. s.

¹ Tämä laki, jonka sittemmin hajoitettu eduskunta hyväksyi 18 p:nä heinäkuuta 1917, sisälsi, että eduskunnalla yksin on sekä kaikki lainsäätämisen että toimeenpanovalta, lukuunottamatta (suhteen johdosta Venäjään) ulko- ja sotilasasioita. Toimeenpanovaltaa hoitaisi toistaiseksi senaatin talousosasto, jonka jäsenet taas eduskunta ottaa ja erottaa.

99) ja selitti, ettei hän katsonut saattavansa ottaa osaa vaaliin nyt kyseenalaisella perusteella.

Hovioikeudenneuvos Björk ei tahtonut lausua ehdotonta mielipidettä siitä, oliko 38 § katsottava edelleen voimassaolevaksi, mutta katsoi kuitenkin voivansa väittää, että se missään tapauksessa ei sisältänyt mitään velvoitusta eduskunnalle nyt ryhtyä kuninkaanvaaliin. Ja silloin täytyi vaalikysymystä arvostella nykyisen todellisen olo-tilan kannalta. »Jos me otamme huomioon», jatkoi puhuja, »että eduskunta täysilukuisena viime joulukuun 6 p:nä yksimielisesti julisti Suomen riippumattomaksi tasaval-laksi, että hallitus eduskunnalta saamansa tehtävän mukai-sesti oli ilmoittanut tämän ulkovalloille pyytäen Suomen tasavallan itsenäisyyden tunnustamista, että hallitus oli eduskunnalle antanut ensin esityksen tasavaltaiseksi valtio-säännöksi ja sitten kaksi esitystä, joissa ehdotettiin monark-kiselle perustalle rakentuvaa hallitusmuotoa, että edus-kunnan käsitellessä näitä lakiehdotuksia tällöin syntynyt valtiosääntöriita ei ole koskenut niinkään paljon kysymystä erinäisten pykäläin sanamuodosta näissä lakiehdotuksissa, vaan pääasiassa kysymystä siitä, onko tuleva valtiosääntö rakennettava tasavaltaiselle vain monarkkiselle periaat-teelle, että tästä valtiosääntöriidasta syntyneenä lainsää-däntötuloksena on tosin monarkkiselle perustalle raken-tuva lakiehdotus, mutta että tämä ehdotus ei vielä ole lopullisesti hyväksytty, vaan on jätetty lepäämään en-simmäisiin valtiopäiviin uusien vaalien jälkeen, niin näyt-tää minusta, että tästä täytyy tehdä se johtopäätös, että Suomen tulevan valtiosäännön perustaa ei ole vielä lo-pullisesti määrätty, että ensimmäiselle uusien vaalien jälkeen kokoontuvalle eduskunnalle on annettava tilaisuus se rat-kaista ja että siis kuninkaanvaali, johon näissä oloissa ryhdyttäisiin, sitoisi ennakolta tätä tulevaa eduskuntaa,

ja olisi niinmuodoin epälojaalinen teko ei ainoastaan eduskunnan entisiä toimia, vaan myöskin voimassaolevan perustuslain lainsäädäntöperiaatteita, sen henkeä ja tarkoitusta kohtaan. Miten mainittua 1772 vuoden HM:n pykälää tulkittaneekin, ei minun nähdäkseni saata kuninkaanvaalia, joka nyt toimitettaisiin, lain kannalta puolustaa.» Kun sitäpaitsi Suomen kansainvälinen asema ja maailmanpoliittinen yleistila, »kuten jokaisen pitäisi selvästi nähdä», ovat omiansa mitä vakavimmin varoittamaan kuninkaanvaaliin ryhtymästä, täytyi puhujan kieläytyä siihen osaa ottamasta.

Merkittävin mainittujen kolmen lakimiehen lausunnasta oli varatuomari Åkessonin, hän kun ei ollut tasa-vahtaismielinen, vaan valittu eduskuntaan innokkaana aktivistina ja »itsenäisyysmiehenä». Hra Åkesson huomautti, että nyt voimassaolevoin perustuslakien ei voi katsoa sisältävän velvoitusta eduskunnalle ryhtymään kuninkaanvaaliin. Se konstitutsioni, jonka säilyttämisen Aleksanteri I takasi Suomelle, oli vaillinainen siinä suhteessa, että se ei sisältänyt mitään määräyksiä valtaistuimen haltijasta ja vallanperimyksestä; oli asian luonnossa, että juuri 1772 vuoden HM:n 38 §:n säännös valtiopäiväin velvollisuudesta heti ryhtyä kuninkaanvaaliin dynastian sammuesssa ei enää voinut jäädä voimaan, kun Suomi tuli erottamattomaksi osaksi Venäjän valtakuntaa. Mutta senkin jälkeen, kun yhteys Venäjän kanssa oli lakannut, jäi Suomen konstitutsioni vaillinaiseksi. Säännöksiä, jotka olivat olleet voimassa yhteyden aikana Ruotsin kanssa, mutta eivät Suomen ollessa omalla konstitutsiolla varustettuna eri valtiona, ei voitu äkkiä herättää kuolleista uuteen eloon. On totta, että eduskunta oli aikaisemmin vedonnut 38 §:ään, mutta sivuutetaan, että pykälä sisältää kaksi oleellisesti eri säädöstä; toinen on kuninkaanvaalia koskeva ohje,

toinen se periaate, että eduskunnan on otettava hallinto käsiinsä kuningasvallan lakatessa toimimasta. Tähän jälkimmäiseen ohjeeseen on vedottu — mutta se on luonnoltaan niin yleispätevä, että vaikka sitä ei olisi nimenomaisesti mainittuna 38 §:ssä, siihen siitä huolimatta olisi voinut vedota. Mutta, jatkoi puhuja, nyt tehtävä päätös ei ole ensi sijassa laintulkintaa. Suomen eduskunnan tehtävä on tällä hetkellä etupäässä poliittista laatua. Jos olisin vakuutettu, että valtiollinen asema nyt vaatisi sellaista toimenpidettä kuin ehdotettu kuninkaanvaali, niin olisin ensimmäinen äänestämään sitä, riippumatta siitä onko sitä joku lakisäännös tukemassa vai ei. Mutta valitettavasti ei asema ole sellainen: tarpeellista yksimielisyyttä puuttuu. »Kun minä puolestani en voi tuntea itseäni vakuutetuksi siitä, että sellainen askel, jonka sitäpaitsi katson olevan ristiriidassa perustuslain hengen kanssa, ainakin vailla tukea laissa, voisi olla maalle onneksi, niin en saata siihen yhtyä.»

Kuninkaanvaalia vastaan esiintyi vielä laajahkossa, suomeksi tulkittuna hyvähuudoilla tervehdityssä puheessa professori Rosenqvist, jonka kanta uusien vaalien toimitamiseen nähden nyt vihdoinkin oli tullut tasavaltaisen vastustusryhmän tunnukseksi, mutta jolta kostoksi siitä ruotsalaisen kansanpuolueen enemmistö oli riistänyt paikan perustuslakivaliokunnassa.

»Hallitus ja enemmistö vuoden 1917 eduskunnan jäännöksestä», lausui prof. Rosenqvist, »eivät ole tahtoneet vedota täysilukuihin, kaikkia yhteiskuntaluokkia edustavaan eduskuntaan, jommoista valtiopäiväjärjestys edellyttää, uuden hallitusmuodon luomiseksi, sittenkään, vaikka on luovuttu periaatteesta, jonka vuoden 1917 säännöllisesti kokoonpantu eduskunta yksimielisesti hyväksyi. Hallituksen ei ole myöskään onnistunut saada läpi kumpaa-

kaan niistä monarkkiselle perustalle rakentuvista hallitusmuotoehdotuksista, jotka se on tälle eduskunnalle esittänyt. Siitä huolimatta, ja vaikka hallitusmuotokysymystä lepäämään jätettynä ei ole lopullisesti käsitelty, aiotaan ryhtyä kuninkaanvaaliin ja vedotaan sen oikeusperustaksi erääseen 1772 vuoden HM:n 38 §:stä johdettuun velvoitukseen. Vaikka minä puolestani tunnustan, että mainittua hallitusmuotoa ei ole kumottu, eikä siis myöskään puhealaista pykälää, täytyy minun kuitenkin katsoa yritystä johtaa 38 §:stä oikeusvelvoitusta nyt ryhtyä kuninkaanvaaliin epäilyttäväksi. Jos pykälä sisältäisi sellaisen velvoituksen, olisi sitä minun nähdäkseni pitänyt noudattaa, kun Suomi vapautettiin Venäjästä ja tuli itsenäiseksi valtioksi ilman hallitsijaa ja hallitsijasukua. Mutta niin ei tehty eikä hallituksen enempää kuin eduskunnankaan esiintyminen ja toiminta niiden kuuden kuukauden aikana, jotka siitä ovat kuluneet, osoita mitään tällöistä velvollisuustietoisuutta.» — — — »Vasta sen jälkeen kuin eduskunta ensimmäisen kerran jätti julistamatta hallitusmuotokysymyksen kiireelliseksi, näkyy syntyneen sellainen tietoisuus, että 1772 vuoden HM:n 38 § sisältää velvoituksen ryhtyä viipymättä itsenäisen Suomen kuninkaan vaaliin ja on ryhdytty laajaan lainopilliseen todisteluun tällöisen velvoituksen perustelemiseksi.» Mutta tämä tietoisuus oli taas haihtunut tai heikentynyt, kun hallitus jätti ylimääräisille valtiopäiville uuden ehdotuksensa hallitusmuodoksi, ja elpyi uudelleen kun tämäkin ehdotus pantiin lepäämään. Tuo lainopillinen todistelu ei ollut vaikuttanut vakuuttavalta, vaan päinvastoin horjuvalta ja epävarmalta, eikä ainakaan ollut omiansa *kansan tietoisuuteen* luomaan velvoittavaa voimaa. »Valveutuneen ja voimakkaan kansantietoisuuden henkinen synty ei perustu konsikkaaseen todisteluun, jota eivät edes lainopin professo-

rit osaa seurata ja hyväksyä, vaikkapa sen todistelun sitovaisuus sinänsä olisi riidaton. Aivan toinen oli se oikeuspohja, jolle me nojauimme taistelussamme Venäjää vastaan.»

Käytännöllispoliittiset syyt ovatkin ilmeisesti, jatkoi prof. Rosenqvist, olleet voimallisimpina vaikuttamina kuninkaanvaalin vaatimukseen, luonnollisesti on nekin otettava huomioon, mutta asianmukaisella tavalla. »Katsoen ajantilaan sekä Euroopassa että omassa maassamme on minusta näyttänyt, että ajatuksen Suomen tulevaisuudesta: yksimielisyydestä ja yhteisyydestä sisään- ja itsenäisyydestä ulospäin, samoin kuin kunnioituksen tulevan hallitsijan persoonaa kohtaan ja hänen asemansa huomioonottamisen olisi pitänyt kehoittaa mielenmalttiin ja ehkäistä antamasta hajallisen jäännöksen vuoden 1917 eduskuntaa ryhtyä Suomen kansaa pitkiksi ajoiksi sitoviin toimenpiteisiin.»

Että monarkkisella taholla ei kokonaan puuttunut käsitystä siitä, kuinka arveluttavaa kuninkaanvaalin toimitaminen oli tällaisena ajankohtana, näkyi rehtori Hornborgin lausunnosta. »Ihmiskyky ei riitä ratkaisemaan», lausui prof. Rosenqvistin seuraaja perustuslakivaliokunnassa, »onko nyt kyseenalainen askel oleva kansallemme onneksi vai onnettomuudeksi. Me ajamme ajan pillastuneilla hevosilla ja saatamme vain koettaa parhaamme mukaan väistää kiveä tuolla, kuilua täällä. Kenties väistämme kiven vain syöksyäksemme kuiluun. Voi käydä niinkin, että kuiluunputoaminen päättyy onnellisesti. Tapahutumien viimeaikainen kehitys tekee ihan mahdolltomaksi nyt ennustaa, mikä on onnekasta mikä onnetonta.» Seliitettyään monarkkisen valtiomuodon etuja meillä, mutta lausuen samalla olevan epätietoista, tokko monarkia on oleva pelastava tie, lopetti hra Hornborg lausuntonsa

vertaamalla Suomea laivaan, joka ohjauksetta ajelehtii hyrskyallokossa karien keskessä ja jonka miehistöstä osa äsken on tehnyt kapinan, mutta voitettu, ja muu osa riitelee siitä, mitä nyt on tehtävä. Omasta puolestaan piti puhuja arvokkaampana, jos kerran haaksirikko on tuleva, että se tapahtuu yritettäessä etsiä oikeata väylää, kuin että alus kohtaa kohtalonsa avuttomana ajelehtien, ja hän kannatti sen vuoksi viipymätöntä kuninkaanvaalia.

Kun keskustelu oli kestänyt kolme tuntia, keskeytettiin täysi-istunto päivällislomaa varten ja jatkui taas klo 7 i. p. Ensimmäisenä puhujana esiintyi nyt hra Alkio, joka saneli pöytäkirjaan seuraavan vastalauseen: »Maalaisliiton eduskuntaryhmä kokonaisuudessaan vastustaa jyrkästi ja ehdottomasti kuninkaan vaalin toimittamista 1772 vuoden hallitusmuodon 38 §:n mukaan, koska mainittu lainkohta ei ole Suomessa ollut voimassa, sittekun Suomi erosi Ruotsista. Niinikään eduskunnan viime joulukuun 6 päivänä yksimielisesti tekemää päätöstä, että Suomi oli oleva riippumaton tasavalta, ei ole purettu, vaikkakin eduskunta antamalla hallitukselle asiaksi ryhtyä valmistaviin toimiin kuninkaan vaalia varten on tehnyt sen kanssa ristiriitaisen päätöksen. Myöskään ei eduskunnan, jossa on vain hieman yli puolet eduskunnan laillisesta lukumäärästä, pitäisi katsoa itseään asiallisesti oikeutetuksi ratkaisemaan äänestäjiin vetoamatta niin kauas kantavaa kysymystä. Jos kuitenkin eduskunnan enemmistö tästä kaikesta huolimatta päättää toimittaa kuninkaanvaalin, olen saanut toimekseni ilmoittaa kaikkien maalaisliiton edustajain puolesta sitä vastaan vastalauseemme. Me emme ota osaa kuninkaanvaaliin, joten vapautamme itsemme kaikesta siitä johtuvasta edesvastuusta.» Kolme toista muuta edustajaa ilmoitti niinikään lyhyesti asiallisesti samansisältöisen vastalauseensa. Lukuunottaen niitä,

jotka aikaisemmin olivat ilmoittaneet vaalia vastustavansa, oli vastalausujain lukumäärä 43. — Toiselta puolen katsoivat entiset tasavaltalaiset Pullinen ja Pennanen pitävänsä pöytäkirjaan merkityttä kannattavansa kunikaanvaaliehdotusta.

Vapaahra Wrede väitteli hrain Lundsonin, Björkin ja Åkessonin todistelua vastaan. Hän huomautti erikoisesti, että Aleksanteri I oli vahvistanut Suomen konstitutsionin ilman rajoituksia, mutta että itse yhdistyksestä Venäjään seurasi, että erinäiset tämän konstitutsionin määräykset olivat käyneet soveltumattomiksi. Nyt yhteyden Venäjän kanssa purkaannuttua olivat nämä määräykset jälleen astuneet voimaan. Maamme oli siten ilman muuta tullut kuningaskunnaksi, sitä ei tarvinnut lailla erikseen säätää. Suomi oli tosin valtiona Venäjän yhteydessä ollut suuriruhtinaskunta, mutta jos se 1809 olisi tullut itsenäiseksi ja Ruotsin valtiosääntö jäänyt voimaan meillä, olisi Suomesta tullut kuningaskunta. — Vapaahra Wrede jätti kuitenkin ottamatta huomioon, mitä tosiasiallisesti oli tapahtunut ja mikä oli pääasia, nimittäin että Suomi ei tullut riippumattomaksi ennen kuin joulukuun 6 päivänä 1917 ja että, kun tämä tapahtui, hänen olettamansa automaattinen vaikutus Suomen valtio-oikeudelliseen asemaan jäi tapahtumatta, ja eduskunta, joka yksin oli ottanut maan hallituksen käsiinsä, päinvastoin oli yksimielinen siitä, että Suomen piti lakata pitämästä monarkista hallitusmuotoa. Vaikkapa olisi ollut sitä mieltä että, kuten vapaahra Wrede selitti, »joulukuun 6 päivänä 1917 tapahtunut teko oli ja jäi olemaan vain ehdotus, ohjelma», niin kumosi tämä tosiasia kaikki teoreettiset rakennelmat.

Prof. Rosenqvistia vastaan huomautti vapaahra Wrede, että joskin jotakin velvollisuutta jonkun aikaa oli laimin-

lyöty, se ei kuitenkaan vapauta tämän velvollisuuden täyttämisestä, kun se kerran on tullut selväksi tietoisuudessa. »Viime talvena on tapahtunut paljon, joka on ollut omiansa hämmentämään mieliä, ja se käsitys, että Suomesta tulisi tasavalta, oli Venäjän vallankumouksen jälkeen painunut mieliin niin voimakkaasti, ettei heti johtunut mieleen johtopäätösten teko itsenäisyysjulistuksesta.»

Vähää ennen klo 9 päättyi keskustelu, ja eduskunta ryhtyi äänestämään hra Nevanlinnan ehdotuksesta. Äänestyksessä annettiin 64 jaa- ja 41 ei-ääntä. Kaksi edustajaa (hrat Lundson ja Åkesson) pidättäytyi äänestyksestä. Svrjäänpantu lippu oli ei-ääni. Niistä yhteensä 44 edustajasta, jotka eivät tahtoneet kuninkaanvaalia toimitettavaksi, kuului 26 maalaisliittoon, 10 nuorsuomalaiseen puolueeseen, 3 ruotsalaiseen kansanpuolueeseen, 2 suomalaiseen kansanpuolueeseen, 2 vanhasuomalaiseen ja 1 sosiaalidemokraattiseen puolueeseen.

Päätös kuningassuvun vaalista oli siis tehty äänimäärällä, joka teki vain $\frac{1}{3}$ jäännöseduskunnasta eikä $\frac{3}{5}$ täysilukuisesta. *Hufvudstadsbladet*'in monarkististen piirien mielialoja hyvintuntevan eduskuntapakinoitsijan ilmoituksen mukaan oli enemmistön äänimäärä pettymys monarkisteille; oli odotettu saatavan 70 ääntä.

Klo $\frac{1}{2}$ 10 illalla, kaksikymmentä minuuttia suljetun täysi-istunnon jälkeen, alkoi uusi julkinen täysi-istunto. Vanhasuomalainen isäntä Antila ehdotti nyt, että eduskunta valitsisi Hessenin prinssin Fredrik Kaarlen Suomen kuninkaaksi ja oikeuttaisi hänen rintaperillisensä hänen jälkeensä astumaan Suomen kuningaskunnan valtaistuimelle siinä järjestyksessä ja sillä tavoin kuin vastedes säädettävä vallanperimyslaki määrää. Samalla olisi valtuutettava nykyisen puhemiesneuvoston jäsenet määräämään millä

tavoin nämä eduskunnan päätökset ovat saatettavat prinsin tietoon.

Hra Paasivuori ilmoitti, ettei hän tule ottamaan osaa tähän valtiolliseen ilveilyyn ja panee vastalauseensa koko toimitusta vastaan. — Hra Alkio luki uudelleen julkisen vastalauseen, jonka hän maalaisliiton puolesta oli esittänyt suljetussa istunnossa. — Vapaahra Wrede kannatti hra Antilan ehdotusta.

Kun ehdotusta ei nimenomaan oltu vastustettu, selitti puhemies sen hyväksytyksi. Puhemiehen ja »useimpain edustajain» noustua seisaalleen lausui puhemies tämän jälkeen juhlallisesti päätöksen.

Täysi-istunnossa seuraavana päivänä klo 12 luettiin vaali-asiakirja tarkistettavaksi. Se kuului:

» S u o m e n E d u s k u n t a , ylimääräisille valtiopäiville kokoon-tuneena, tekee tiettäväksi: että koska Suomi on tullut itsenäiseksi valtakunnaksi ja Eduskunta siis elokuun 21 päivänä vuonna 1772 annetun hallitusmuodon 38 §:n mukaisesti on velvollinen valitsemaan Suomelle kuningassuvun, on Eduskunta lokakuun 9 päivänä 1918 valinnut Hänen Korkeutensa H e s s e n i n p r i n s s i n F r e d r i k K a a r l e n Suomen kuninkaaksi hallitsemaan Suomen kuningaskuntaa sen Valtiosäännön ja lakien mukaan.

Eduskunta oikeuttaa myös Hänen Kuninkaallisen Majesteettinsa rintaperilliset Hänen Kuninkaallisen Majesteettinsa jälkeen astumaan Suomen kuninkaalliselle valtaistuimelle siinä järjestyksessä ja sillä tavalla kuin se vallanperimyslaki määrää, joka myöhemmin tulee säädettäväksi.

Koska Suomen Eduskunta on kaiken tämän päättänyt, sen vuoksi olemme me, Eduskunnan puhemiehet, tämän asiakirjan omakätisesti nimemme allekirjoittamalla vahvistaneet: joka tapahtui Helsingissä 9 päivänä lokakuuta vuonna 1918.»

Tämän asiakirjan esittämisen jälkeen pyysi hra Juuti-lainen puheenvuoroa ja ehdotti, sittemmin useiden kannat-tamana, että se palautettaisiin toimitusvaliokuntaan niin muutettavaksi, että maalaisliiton eriävä kanta kuninkaan

vaaliin nähden tulisi siitä näkyviin. — Hra Paasivuori lausui, että, se eilisiltainen istunto muuttui »petkutukseksi,», mutta puhemies keskeytti hänet tässä kehoittaen käyttämään parlamenttaarista puhetapaa. Kun hän huomautti, että asioita täytyy kutsua niiden oikealla nimellä, keskeytti puhemies hänet uudelleen ja uhkasi kieltää puheenpuoron. Silloin lausui hra Paasivuori, että asiakirjasta ei tule näkyviin, että niitä oli vain 64, jotka kannattivat kuninkaanvaalia. »Teillä ei ole oikeutta toisten nimessä ajaa sellaisia asioita.» — Hra Hahl, johon hra Alkio y. m. yhtyivät, huomautti myöskin, että vaaliasiakirja oli siinä suhteessa epätasällinen, ettei siitä näy, että vaalin takana on ainoastaan 64 eduskunnan 200 edustajasta.

Näitä vaatimuksia vastaan huomauttivat varapuhemiehet Ahmavaara ja Schybergson, edellinen, ettei koskaan ollut tapana eduskuntapäätöksissä sanoa millä tapaa ne olivat tapahtuneet, ja jälkimmäinen, että vastustajain mainitsemaa seikkaa ei mitenkään ollut tarkoitus salata; »ainakin yksi sanomalehti sisältää jo tänään tietoja siitä, ja ellen ole saanut väärää tietoja, on myöskin valittu kuninkaamme saanut täydellisen tiedon tapahtumasta.» — Tri Louhivuori, joka vielä äskellään oli kuulunut hallitukseen, vastusti vaatimuksia ja lausui: »On ehkä syytä merkitä, että sen päätöksen takana, jota nyt esillä oleva asia koskee, ei ollut 64 edustajaa ja 41 sitä vastaan, vaan se äänestys, jossa äänet näin lankeisivat, koski kysymystä, onko ryhdyttävä kuninkaanvaaliin vai ei.» — Tämän lausunnon johdosta totesi hra Niukkanen, »että tarkoitus todellakin näyttää olevan pettää valittua kuningasta», ja hra Joukahainen sai siitä aihetta kannattaa hra Juutilaisen ehdotusta.

Äänestyksessä hyväksyttiin vaaliasiakirja 75 äänellä 25 vastaan. Täten oli kuninkaanvaali tapahtunut tosiasia.

Suljettujen ovien takana, peljäten asian oikean tilan ilmituloa, oli jäännöseduskunnan vähäinen enemmistö, vedoten soveltumattomaan tai ainakin kiistanalaiseen lainsäädäntöön, ja siitä välittämättä, että kysymys maan hallitusmuodosta oli lykätty tulevan, täysilukuisen eduskunnan ratkaistavaksi, ryhtynyt ennaltamääräämään tätä ratkaisua valitsemalla kuningassuvun olemattomalle Suomen kuningaskunnalle. Avoimien ovien edessä oli tämä päätös täydennetty valitsemalla, nimenomaisesti tai näennäisesti vastaansanomatta, saksalainen prinssi, josta tiedettiin ei ainoastaan, että ehtona hänen suostumukseensa kruunua vastaanottamaan oli yksimielinen vaali, mieluummin uuden hallitusmuodon pohjalla, vaan vieläpä, että hänen valtaistuimellenousemisestaan olisi seurauksena, että maailmansodan voittajavallat eivät tunnustaisi Suomen itsenäisyyttä. Lokakuun 9 päivänä 1918 toimitettu kuninkaanvaali oli kaikessa häikäilemättömydessään yhtä mieleton kuin voimatonkin valtioteko, jolle ei voi löytää muuta selitystä kuin sen psykologisen, että asiaa oli ajettu niin pitkälle ja niin huonosti, että toimihenkilöiden oli mahdoton enää minnekään pyörtää.

Monarkistiselta taholta (Hjelt, main. teos, II, s. 218) on sanottu, että »vaali tapahtui paria viikkoa liian myöhään». Sellainen arvostelu riippuu sekä valtiollisen aseman että itse kuninkaanvaalin luonteen täydellisestä väärinkäsityksestä. Vaikkapa vaali olisi tapahtunut kolmea kuukautta ennemmin, heinäkuun alussa, jolloin Saksan sotilaallinen asema vielä näytti järkkymättömältä ja saksalaisten »rauhanrynnäkköön» liittyvät toiveet olivat suuret, olisi tulos kuitenkin ollut sama. Eikä ainoastaan maailmansodan lopullisen tuloksen vuoksi, vaan myöskin sentähden, että puuttui edellytyksiä vaalin yleiselle tunnustamiselle itse maassa. Sillä mitä tynkäeduskunta 1772

vuoden HM:n 38 §:n nojalla päätti vastoin sitä, mitä täysilukuinen eduskunta kerran oli päättänyt, sillä ei ollut laillisuuden leimaa, vaan vallankaappauksen luonne, ja sitä olisi voitu ylläpitää vain lyhyen aikaa ulkonaisilla mahtikeinoilla. Sillä tavoin aikaansaatavan kuninkuuden ajatuskin oli jo sinänsä kuolleenasyntynyt.

XIII LUKU.

Kuninkaanvaalin vastaanotto monarkistitaholla. — Ulkomaan sanomalehdistö vaalista: skandinavialainen; saksalainen: *Frankfurter Zeitung* ja *Vossische Zeitung* sisältävät laajoja kirjoituksia; ympäryслиiton sanomalehdistö. — Ranskan hallitus katkaisee alkuunpannut epäviralliset diplomaattiset suhteet. — Saksan hallitus neuvoo Fredrik Kaarlea lykkäämään ratkaisua. — Eduskuntalähetystön matka ehkäistään. — Fredrik Kaarlen vastaus: lopullisen ratkaisun lykkäys. — Vastauksen arvostelua. — Vallankumous syöksee valtaistuimilta keisari Wilhelmin ja kaikki muut Saksan hallitsijat sekä Itävallan keisarin Kaarlen. — Kenraali Mannerheim tekee hallituksen pyynnöstä viimeisen, hyödyttömän yrityksen taivuttaakseen Suur-Britannian ja Ranskan hallituksia vaaliin nähdessä suopeammiksi. — Fredrik Kaarlen lopullinen luopuminen. — Päättynyt episodi.

Maalle ja kuninkaaksi valitulle ruhtinaalle oli onni, että vaali sinä hetkenä, jolloin se tapahtui, oli siinä määrin vailla poliittista reaaliperustaa, että siitä ei saattanut aiheutua edes väliaikaista tulosta. Niidenkin, jotka olivat vaalia puuhanneet, täytyi ruveta epäilemään. Kuvaavaa tässä suhteessa oli yllä mainittu perin saksalaismielisen edustaja Hornborgin lausunto. Sekään, joka valtiopäiväin juhlallisissa päättäjäisissä piti tavanmukaisen saarnan Nikolainkirkossa, edustaja tri Virkkunen, ei saattanut olla lausumatta lievää epäilyä. Vakuutettuaan kirkon kunnioitusta monarkkia ja monarkkista hierarkiaa kohtaan lausumalla että »esirukouksen pyhätön mieluisiin vieraisiin kuuluu kuningas ja kaikki esivalta», lausui saarnaaja: »Jos

Suomi saa kuninkaan, niin tulee hän vastauksena tuhaan-siin rukouksiin». Mutta jos Suomi vaalista huolimatta ei saa kuningasta — niinkin saattoi siis käydä — niin, silloin eivät nämä tuhannet, mutta toiset tuhannet, kirkolle ja sen palvelijoille ehkä vähemmän mieluisat vieraat »esirukouksen pyhätössä», mutta vapaan valtion kansalaiset, ovat saaneet toivonsa toteutetuksi.

Ulkonaista muotoa, että kaikki oli niinkuin pitikin, koetettiin monarkkisella taholla kuitenkin säilyttää. Eduskunnan puhemiesneuvosto valitsi seitsenmiehisen lähetystön viemään vaaliasiakirjaa valitulle, pääkaupungin virkatatolot ja osa yksityisiäkin liputtivat vaalin jälkeisenä päivänä, kaupungin valtuusto asetti komitean kuninkaan vastaanottoa varten ja myönsi siihen määrärahoja, sanomalehdet julistivat uuden aikakauden alkua ja ylistivät tuntemattoman kuninkaan ominaisuuksia, kuningasparin valokuvia pantiin puotien näyteikkunoihin, eräs tunnettu kirjailija (tri J. Hahl) julkaisi panegyyrisen kirjoituksen »*Tulle va kuningas*», kansankokouksista maaseudulla lähetettiin onnittelu- ja siunaussähkösanomia kuninkaalle ja kuningattarelle ja koko heidän huoneellensa. Mutta kauan ei tyydytyksen näennäisyyttäkään voitu ylläpitää.

Ensimmäisen alakuloisuuden-aiheen antoi ulkomainen sanomalehdistö. Ruotsissa lausui oikeistolehdistä *Nya Dagligt Allehanda*, että vaalilla luultavasti oli vain mielenosoituksen merkitys, ja *Svenska Dagbladet*, että vaali oli tapahtunut ajankohtana, jolloin useita uhkaavia enteitä on havaittavissa, kun taas *Stockholms Dagblad* arveli epävarmaksi, tokko Fredrik Kaarle tulee vastaanottamaan kruunua. Vapaamielinen *Aftontidningen* lausui, että Suomen valtaistuini oli rakennettu hiedalle, jonka perustaa maailmanpolitiikan virta huuhtoo pois. *Socialdemokraten*'issa julkaisi Hj. Branting kirjoituksen »Kuolleenasyntyntynyt

kuninkuus», että vaali on Kuopion-takaisen maaseutuseurueen esittämä kömpelö pilanäytelmä (en grotesk fars) eikä vaikuta mitään Suomen kohtaloon, joka määrätään, kun Suomen kansa on saanut takaisin sananvaltansa. — Norjan sanomalehdistö oli kauttaaltaan ankara vaalia arvostellessaan, minkävuoksi *Hufvudstadsbladet* varusti selostuksensa sen lausunnoista nimikkeellä: »Norskt vrövl om konungavalet» (norjalaisten lörpöttelyä kuninkaanvaalista). *Morgenbladet* (oikeisto) lausui m. m. »Kruunuja sataa päihin tai putoaa päistä, satelee tai putoaa. Fredrik Kaarle on ensimmäinen, joka on saanut vastataotun kruunun, ellei oteta lukuun Hedshasin Hussein-kuningasta. On kuitenkin kyseenalaista, eikö Hussein saane isompaa iloa omastaan kuin Suomen uusi kuningas. Keisari Wilhelmin lanko saa valmistautua olemaan yksipäiväinen kuningas.» *Dagbladet* (vasemmisto) lausui: »Uuden hallitsijan valtaistuimella on luisuvalla pohjalla. Hänestä ei tule kansan miestä, hänestä tulee voitollepäässeensä luokan mies, eikä edes sitä: hän edustaa vain osaa siitäkin luokasta, joka on voittanut sosialidemokraatit.» *Verdens Gang* (vapaam. vasemmisto) sääli sanomaa. Suomi on Venäjän vallankumouksen jälkeen saanut sen surullisen kohtalon, että sitä hallitsemaan on joutunut henkilöitä, joilla on ollut harvinainen kyky saada maansa huonoon huutoon kansojen keskuudessa. Hallitus on yritellessään saada saksalaista ruhtinasta kuninkaaksi kulkenut kerjuulla Hohenzollernista Mecklenburgin kautta Hesseniin. Kun se valtajärjestelmä, joka Suomeen on pystyttänyt hesseniläisen valtaistuimen, makaa murskana, voi olla syytä ottaa Suomen koko valtiosääntökysymys tarkistettavaksi nykyaikaisella perustalla. Kansanvaltaisilla Suomessa ei ole mitään syytä antaa perään. — Yhtä epäsuotuisasti ja yhtä yksimielisesti arvosteli Tanskan sanomalehdistö vaalia. *Hufvudstadsbladet*,

joka pahoitteli tätä, väitti että *Politiken* oli keittänyt uudelleen minun haastatteluni syyskuussa. Muita näytteitä tanskalaisten vaalin-arvostelusta ei lehti julkaissut kuin eräässä maaseutulehdessä olleen nimikkeen »Finlands sidste Dumhed» (Suomen viimeinen tyhmyys), mutta olihan sitä siinäkin, ja kuohuttihan se ainakin *Hufvudstads-bladetin* toimituksen tunteita.

Saksan sanomalehdistö oli saanut ensimmäisen tiedon vaalista Wolffin sähkösanomatoimiston kautta jokseenkin väritetyssä muodossa. Vaali on tapahtunut huutoäänestyksellä edustajain noustessa seisaalleen, sanottiin siinä; »maalaisliittolaiset ja muutamat harvat tasavalalaiset» osoittivat istumaan jäämällä, etteivät he ottaneet osaa vaaliin. Ei ollut vaikeaa ennalta aavistaa, että monarkistit halusivat esittää vaalia juuri näin ulkomailla, semminkin Saksassa; kuten nyttemmin tiedämme, käsitti myöskin »Saksan kenraali Suomessa» asian näin, sillä kirjassaan kertoo tämä, että vaali tapahtui »suostumushuudolla (Zuruf) ilman vastaansanomista». Estääkseni väärää tulkintaa olin minä puolestani heti sähköittänyt eräälle vastanimitetylle Saksan valtiosihteereistä suljetussa istunnossa annetut äänimäärät ja pyytänyt häntä ilmoittamaan ne virkaveljilleen.

Kävikin selville, että väritetystä Wolff-sähkösanomasta huolimatta Saksan mielipidettä ei voitu johtaa harhaan. Toisten ja tärkeämpien asiain askarruttamina julkaisivat tosin useat lehdet sähkösanoman vain sellaisenaan. Mutta kun ministeri Hjelt (main. teos, II, s. 218) sanoo, että ainoastaan *Vorwärts* sisälsi lyhyen kärkevän lausunnon, muistaa hän väärin. Meidän lähetystömme Berliinissä julkaisema *Finnische Korrespondenz* pahoitteli päinvastoin numerossaan lokakuun 19 p:nä Saksan sanomalehdistön kantaa.

Itse asiassa oli vaalin arvostelu, sikäli kuin lehdet asiaan kajosivat, melkein kauttaaltaan epäedullinen. Wolffin toimisto oli ehättänyt sähkösanomassaan ilmoittamaan, että vaali oli tapahtunut ilman minkäänlaista vaikutusta Saksan hallituksen puolelta. Mutta tämä ei riittänyt rauhoittamaan mieliä. Enenimistöpuolueiden äänenkannattajat korostivat erikoisesti, että kysymys oli yksinomaan Suomen asia, jonka kanssa Saksan hallitus ja kansa ei ollut eikä tahtonut olla missään tekemisissä. Niinkin riippumaton lehti kuin *Berliner Börsen-Courier* kirjoitti, että ajankohta ei ollut vaalille laisinkaan suotuisa, vaan pikemminkin vaarallinen; Saksan taholta täytyy karttaa kaikkinaista etuilemistä (»Ausbeutungen») Saksan välityksen kautta syntyneen tilanteen perustalla, Saksan asian täytyy käydä Suomen asian edellä. Ei edes vanhoillinen *Deutsche Tageszeitung* saattanut olla muistuttamatta niistä pettymyksistä, joita saksalaiset ruhtinaat aikaisemmin olivat saaneet kokea vieraissa maissa. Pisteliäästi, eikä ai-noastaan saksalaiselta kannalta, arvosteli tietenkin *Vorwärts* vaalia. Sosialidemokraattinen lehti kirjoitti, että Fredrik Kaarlea ei voi kyllin itsepintaisesti neuvoa luopumaan kruunusta. Hänen asemansa kuninkaana on niin epävarma kuin olla saattaa, koska kansa ei hyväksy kuninkaanvaalia. Saksalla ja sen kansanhallituksella ei ole mitään etua tästä prinssiseikkailusta, saattaapa siitä päinvastoin koitua suoranaista este rauhan aikaansaamiselle. Vaikutusvaltaiset vapaamieliset lehdet *Frankfurter Zeitung* ja *Vossische Zeitung* arvostelivat vaalia laajasti.

Frankfurter Zeitung lausui jo ensimmäisen sanoman saapuessa, että vaali tuli odottamatta ja sopimattomaan aikaan ja että se oli vanhan valtakauden perintöä, joka nyt, mikäli asia koskee Hessenin prinssiä ja Saksan tulevia etuja, täytyy järjestää uusien periaatteiden mukaan. Tä-

män johdosta oli lehti monarkkiselta taholta — maaherra A. Tulenheimo oleskeli Saksassa opettamassa tulevalle kuninkaalle hänen uuden maansa oikeutta, ja varatuomari Hj. J. Procopé, kuningaslähetystön »sihteeri», oli jo »heinäkuun alusta oleskellut Berliinissä saaden tilaisuutta tarkoin seurata kuningaskysymyksessä pelattua peliä» (Hjelt, main. teos, II, s. 162) — saanut vastaanottaa asian selitelyitä. Lehti teki pitkähäkössä kirjoituksessa 14 p:nä loka-kuuta erinäisiä kohteliaita myönnytyksiä, tuntematta vielä kysymyksen käsittelyn ja äänestyksentuloksen yksityiskohtia, mutta pysyi kuitenkin kannallaan, että kuninkaavaali merkitsi Saksan politiikan kuormitusta, jota juuri nyt oli vaikeampi sietää kuin milloinkaan. Vaikka saksalaisen prinssin vaalia Suomen kuninkaaksi voitaisiinkin selittää saksalaisten vaikutuksesta riippumattomaksi valtioteoksi, niin jää jäljelle kuitenkin se tosiasia, että monarkian vastustajat itse Suomessa ja ennen kaikkea Saksan viholliset koko maailmassa katsovat vaalia Saksan vaikutuksesta johtuneeksi. Mikäli tämä tulee vaikeuttamaan Suomen tulevan kuninkaan asemaa omassa maassa, on asia, joka lähinnä koskee häntä itseään ja Helsingin hallitusta. Mutta asialla on toinenkin puoli, ja se koskee Saksan valtakunnan politiikkaa. Vaikka uusi, kansanvaltainen Saksa ei ole mennyt minkäänlaiseen takuuseen vanhan valtakauden sitoumuksista, niin täytyy kuitenkin myöntää — ja sen myöntävät Suomen monarkistitkin — että saksalaista ruhtinasta Suomen valtaistuimella pidetään ilmauksena molempien maiden keskinäisestä suhteesta. Meidän uuden hallituksemme tulee vakaasti harkita, voiko se suostua sellaiseen, joka lopulta voisi vaikeuttaa yleispoliittista asemaa.

Mitä itse vaaliin tulee, vakuuttavat Suomen monarkistit tarvitsevänsä puolueriitojen raatelemassa maassaan

puolueiden yläpuolella seisovaa miestä. Mutta vaalin yhteydessä olevat seikat, mikäli niitä tunnemme, jatkoi *Frankfurter Zeitung*, antavat sen pahempi aihetta pelkoon, että suuri osa Suomen kansaa tulee pitämään kuningasta, hän kun on vähemmistön edustaja ja luottamusmies, puoluemiehenä, joka tulisi olemaan hyökkäysten maali- tauluna. Jos Saksan uusi hallitus, siinä mielessä ettei se millään tavoin vastaa Suomen kuninkaan teoista ja tekemättä jättämisistä ja hänen kohtalostaan, antaa asian mennä menoansa, niin on joka tapauksessa prinssi Fredrik Kaarlen edessä vakava kysymys, onko nykyinen ajankohta otollinen vaaliin suostumiseen. Mieskohtaista rohkeutta ei prinssiltä puutu; mutta ratkaistessa, mikä on poliittisesti tarkoituksenmukaista, vaaditaan yhtä paljon laskevaa arvostelukykä.

Melkein vielä merkitsevämpi oli *Vossische Zeitung*in lausunto asiassa. Tämä arvossapidetty berliiniläinen lehti oli lähettänyt erään avustajansa, joka jo ennen oli oleskellut Suomessa, hra M. Th. Behrmannin, Helsinkiin seuraamaan ylimääräisiä valtiopäiviä. Kirjeissään Helsingistä kertoi tämä sanomalehtimies vaikutelmiaan ja päätelmiään, ja synty olisi sanoa, että ne olivat suotuisia kuninkaanvaalille ja ennen vaalia pelatulle pelille.

»Oli pakko turvautua erääseen puolentoista vuosisataa vanhaan perustuslainpykälään, jonka pätevyyttä sitäpaitsi ei voi oikein puolustaa», kirjoitti hra Behrmann lokakuun 10 p:nä, »kuninkaan saamiseksi Euroopan nuorimmalle valtakunnalle. Ja niin huomattavassa talonpoikaismaassa kuin Suomi ovat maalaisliiton jäsenet yksimielisesti pidättäytyneet osaa ottamasta eiliseen vaaliin. Suomen nykyinen hallitus lienee itsekkin ymmärtänyt, että kellastunut paperi on nykyisenä aikana heiverä perusta uudelle hallitsijanvaltaistuimelle. Viikkokausia oli

Suomen senaatti yrittänyt saada tasavaltalaismielisten valtiopäivämiesten mielipiteitä muuttumaan tarjoamalla heille myönnetyksiä. Yritys epäonnistui, sillä sen täytyi epäonnistua: kuninkuusajatus, joka heti punaisen anarkian kukistamisen jälkeen kuuluu olleen aika yleinen laajoissa piireissä Suomen väestöä, oli vähitellen alkanut haipua, ja viimeisimmän ajan tapahtumat Euroopan mantereella saattoivat tuskin olla omiansa oikeuttamaan, että kuninkaanvaaliin Suomessa — saksalainen prinssi kruunun kantajana — ryhdyttiin hätäisellä kiireellä.»

Suomen eduskunnan maalaispuolue, jatkoi hra Behrmann, ei ole, kuten sanottu, ottanut osaa kuninkaanvaaliin. Ja Suomen sosialidemokraatit, joita tähän saakka oli ollut puolet eduskunnan jäsenistä, eivät voineet ottaa osaa vaaliin, kun heidät, kuten tunnettua, on suljettu eduskunnasta pois — syystäkö vai syyttä, jääköön sanomatta. Mutta herra Svinhufvudin täytynee kuitenkin myöntää, että aikana, jolloin parlamenttaarinen hallitustapa voittaa yhä enemmän alaa, jolloin sitä kaikkialla pidetään alkuna vihdoin sarastavaan kansojenrauhaan, tvnkäeduskunta ei voi olla sovelias kuninkaan vaalin toimituspaikka. Tämän lisäksi tulee, että Saksan viholliset — ja niitä ei puutu edes Suomesta — tulevat leimaamaan vaalin sellaiseksi »*German business*iksi», josta Hänen Brittiläisen Majesteettinsa konsuli Helsingissä Mr. Bell jo joku aika sitten pilkallisesti puhui suomalaisten ystäviensä piireissä. Jo säästääkseen Saksaa tästä kuormituksesta olisi Suomen senaatin pitänyt tyynesti antaa juuri alkaneen kaikkien poliittisten arvojen uuden arvioinnin päättyä, ennenkuin se antoi tavattomasti typistetyn eduskunnan ryhtyä kuninkaanvaaliin. Helsingissä kerrottiin asioita tarkoin tuntevalta taholta, että prinssi Fredrik Kaarle oli asettanut järkähämättömäksi ehdoksi kuninkaanarvon vastaanottamiselle,

että ainakin nykyisen eduskunnan vaali olisi yksimielinen, lausui *Vossische Zeitung*’n artikkelinkirjoittaja. Jos niin on asianlaita, herää kysymys, mille kannalle prinssi asetuu eilispäivän vaaliin nähden. Riittääkö hänelle vaalipäätös, johon tuskin enempää kuin kolmas osa eduskunnan alkuperäisestä jäsenmäärästä on ottanut osaa?

Mitä Ranskan, Englannin ja Amerikan sanomalehdistöllä oli sanomista kuninkaanvaalista, se ei yleensä tullut meidän tietoomme täällä. Eräs ote vapaamielisen *Manchester Guardian*’in lausunnosta oli kuitenkin *Helsingin Sanomissa*. Siinä sanottiin, että Suomi vasta sitten kun saksalainen sotaväki on viety maasta pois, voi vapaasti määrätä valtiomuotonsa ja että ympärysluottovallat eivät koskaan tule tunnustamaan monarkiaa, joka on syntynyt sellaisten juonien ja sellaisten edellytysten nojalla kuin Suomessa. Ja vasta vähää ennen joulua saatiin *Hufvudstadsbladet*’ista tietää, että eräs ranskalainen lehti oli kuninkaanvaalin johdosta lausunut: »Suomalaiset valitsevat juuri sen hetken, jolloin Saksan luhistuminen esiintyy kaikessa räikeydessään valitakseen itselleen saksalaisen kuninkaan. Täytyykö olettaa, että kuulumat lännestä eivät saavu Helsinkiin saakka? Vai eikö Suomessa katsota näiden tapahtumain olevan omiansa vaikuttamaan niihin päätöksiin, joita tehdään? Jälkimmäinen olettaus on paljon todennäköisempi.»

Ranskan tasavallan hallitus ei tyytynyt yhtä keveään olannäköykykseen kuin tuo sanomalehti. Se oli, kuten edellä on mainittu (s. 179), jo aikaisemmin uhannut peruuttaa antamansa Suomen itsenäisyyden tunnustuksen. Niin pitkälle se ei mennyt, mutta se katkaisi puoliviralliset diplomaattiset suhteensa meidän hallituksemme kanssa. Muoto, jossa tämä tapahtui, oli erittäin ankara. Tuntui siltä kuin asiasta olisi olemassa kaksi noottia tai ainakin kaksi

saman nootin versioonia. Tukholmalaisen *Aftonbladet*in mukaan julkaisi Ranskan hallitus kuninkaanvaalin jälkeen seuraavan virallisen nootin:

»Kun tasavallan presidentti tunnusti Suomen riippumattomuuden, teki hän sen Suomen laillisesti kokoonpannun eduskunnan tiedonannon nojalla. Oli tahdottu osoittaa mitä suurinta huomaavaisuutta kansallisille pyrki-
myksille kansan keskuudessa, joka oli säilyttänyt itsenäisyytensä ja omaperäisyytensä Venäjän keisarikuntaan yhdistettynä. Ranskan hallitus oli muuten ehdottanut muille liittolaisille diplomaattisen edustuksen toimeenpanoa Suomen tasavallassa. Sittenmin on se eduskunta, joka julisti Suomen riippumattomaksi, menettänyt arvovaltansa ja voimansa laittomilla toimenpiteillensä, jotka sisälsivät asiallisen valtiokaappauksen. Lainvastaisesti on monarkia pantu tasavallan tilalle. Lainvastaisesti on saksalainen prinssi kutsuttu astumaan Suomen valtaistuimelle, joka on perustettu lakia halveksumalla. Missään tapauksessa ei Ranska voisi tunnustaa ja hyväksyä semmoisia toimenpiteitä solmiamalla virallisia diplomaattisia suhteita Helsingissä olevan uuden hallituksen kanssa. Missään tapauksessa se ei olisi voinut suostua tunnustamaan sellaista monarkiaa eikä myöskään maan valtiaaksi tunnustamaan meidän kanssamme sodassa olevasta valtiosta tullutta ruhtinasta. Hessenin prinssin valitseminen olisi sinänsä ollut riittävä purkamaan sen tunnustuksen, joka Suomen väliaikaiselle hallitukselle oli annettu Suomen itsenäisyyttä julistettaessa. Diplomaattisten suhteiden, jotka tämän hallituksen kanssa puolivirallisesti solmittiin, täytyy siis katketa. Ranskan hallitus jättää Helsinkiin ainoastaan asiamiehen, jonka tehtävät ovat ja aina ovat olleet vain konsulivirkaan kuuluvia ja jonka tehtävänä on meidän etujemme ja Ranskan kansalaisten suojeleminen Suomessa.»

Se nootti, jonka Ranskan konsulin, tri Raynaudin, välityksellä toimitettiin meidän hallituksellemme ja oli päivätty 15 p:nä lokakuuta, poikkesi muodoltaan tuntuvasti ylläolevasta. Se ei ollut sävyltään aivan näin häikäilemätön, Ja sen vaikutusta lievensi hra Raynaud'n lokakuun 18 p:nä antama ilmoitus, jossa selitettiin, että Ranskan tarkoituksena ei ollut Suomen itsenäisyyden tunnustuksen peruuttaminen. Itse nootissa sanottiin kuitenkin selvästi: »Se että Ranska on tunnustanut Suomen väliaikaisen hallituksen, ei suinkaan koske *ipso facto* uutta valtasuhdetta, joka on aikaansaatu vastoin perustuslaillisia vaatimuksia ja ilmeisellä valtiokaappauksella. Siitä riippumatta ei Ranska missään tapauksessa voi tunnustaa monarkiaa, jonka päämiehenä olisi Ranskan kansan kanssa sodassa olevan kansakunnan prinssi.» Sanottiinpa vielä, että Suomi valitsemalla kuninkaakseen saksalaisen prinssin oli »liittynyt niihin valtioihin, jotka ovat asettuneet keskusvaltojen puolelle».

Uudelle Saksankaan hallitukselle ei kuninkaanvaali ollut lainkaan tervetullut. Valtakunnankansleri, Badenin prinssi Max, ja ulkoasiainvaltiosihteeri Solf neuvoivat prinssi Fredrik Kaarlea lykkäämään ratkaisua, koska myöntävä vastaus saattaisi vaikuttaa epäedullisesti Saksan rauhanneuvotteluihin, ehkäpä vielä muistakin syistä. Ministeri Hjelt sähkötti Helsinkiin, että eduskuntalähetystön ei pitäisi nyt tulla prinssin luo. (Hjelt, main. teos, II, s. 219.)

Helsingin Sanomain Berliinin-kirjeenvaihtajan 13 p:nä lokakuuta lähettämän sähkösanoman mukaan ei prinssi missään tapauksessa tulisi vastaanottamaan kruunua ennenkuin kahden vuoden kuluttua. Tämä luultavasti aivan oikea tieto peruutettiin puolivirallisesti meidän sanomalehdissämme viikkoa myöhemmin: prinssi ei vielä ollut

antanut mitään virallista vastausta. Tri Nevanlinna, joka puhemies Ingmanin kanssa oli ehtinyt lähteä Suomesta, kun sähkösanoma eduskuntalähetystön matkan lykkäämisestä saapui, ja joka yhdessä Ingmanin kanssa lokakuun 17 ja 18 p:nä oli käynyt prinssin luona »ainoastaan antamassa tietoja vaalin yhteydessä olevista seikoista», katsoi vielä paluumatkallaan Tukholmassa, yksinpä kotimaahankin palattuaan, saattavansa selittää, että oli hyviä toiveita siitä, että prinssi tulee vastaanottamaan kruunun; varoiksi ei sentään ilmoitettu, milloin. Todennäköistä on, että tällaisilla tiedoilla tahdottiin karttaa, että vaalifiasko kovin aikaisin kävisi ilmeiseksi vielä uskoville. Mutta ehkäpä ei myöskään oltu luovuttu kaikista toiveista, että valtiollinen yleistila vielä muuttuisi.

Vasta marraskuun 4 p:nä antoi Fredrik Kaarle virallisen vastauksensa. Valtiollinen asema oli silloin vielä sellainen, että vastaus ei sisältänyt ehdotonta hylkäystä. Itävalta-Unkari oli tosin luopunut taistelevien valtojen rivistä tekemällä aselevon ja Saksa oli yksinänsä, mutta se taisteli vielä. Keisari Kaarlen valtaistuimet horjuivat, mutta eivät olleet kaatuneet. Keisari Wilhelmin oli kyllä ollut pakko nöyryyttää itsensä puhumalla kansalle annettussa manifestissa että keisarius on kansan palveleminen (»das Kaiseramt ist Dienst am Volke»), mutta että hänenkin ja Saksan muiden ruhtinaiden valtaistuimet olivat luhistumassa, sitä tuskin hänen lankonsa aavisti.

Vastaus oli osoitettu puhemiehelle, prof. Ingmanille ja kuului kokonaisuudessaan seuraavasti:

»Herra Puhemies!

Suomen Eduskunnan minulle ja perheelleni erinomaisen tärkeä päätös 9 päivästä lokakuuta todistaa sellaista luottavaista mieltä, jonka ilmauksen vastaanottaminen täyttää minut kiitollisuudella ja jonka muuttamisen aikaa myöden todelliseksi luottamukseksi täytyisi tulla korkeimmaksi ja onnellistuttavimmaksi tehtäväkseni.

Sillä luottamuksen perustalle on valtio rakennettu. Ja kruunun kantaja, joka itse tuntee olevansa kansan kokonaisuuden osa, nauttii luottamuksen etua kuin sisäistä hyvää, joka on määrätty tulemaan hänelle pysyvästi, erotukseksi muista valtiollisen vastuun kantajista, jotka tulevat ja menevät heille suodun luottamuksen mukana. Sellaisen kalliin omaisuuden perijän tulee vain huolehtia siitä, kuinka hän sen säilyttää. Mutta ken ulkoa kutsutaan sitä nauttimaan, hänen täytyy se hankkia. Tämä olisi minun tahtoni, jos kutsua noudattaisin. Mutta ensinnä täytyy olla selvää, mikä Suomelle on eduksi ja onneksi, sillä se vain saa määrätä, mitä minun tulee tehdä.

Jalo, lahjakas, vakavan oikeustajunnan leimaama kansa, täynnä ylevää erikoisuutta, jonka olemisen taistelua muut kansat ovat jo vuosikymmeniä osaaottaen seuranneet, on noussut itsenäisyyteen. Ei ilman raskaita uhreja. Mitä se on saavuttanut, sen se tahtoo säilyttää, ennen muuta vapaan valtiollisen elämänsä ja taloudellisen hyvinvointinsa. Synnynnäinen kunto ja luja sitkeys ovat sen tulevaisuuden takeina. Kuinka voisi se, jonka tämä kansa luoksensa kutsuu jakamaan huolet ja vaivat, mutta myös onnen, muuhun pyrkii kuin siihen, että hänestä tulisi sen valtiourumiin myötävaikuttava jäsen, sovituksen elin sisään- ja ulospäin? Sillä miten hän muuten voisi olla sille hyödyksi?

Sentähden olisi toivoni ollut, etten astuisi uusien velvollisuuksieni piiriin vanhan, epäajanmukaisen hallitusmuodon perusteella, vaan sellaisen valtiosäännön tukemana ja lujittamana, joka on Suomen kansan arvoinen, valtiosäännön, jossa vastuu jakautuu tavalla, mikä takaa, että valtioalus ohjataan varmasti ja päämäärästä tietoisesti kautta myrskyisen ajan hyökylevien aaltojen. En sentähden, että säikkysisin vastuuta, vaan koska minä tajuan sen, ja tiedän, mitä yksityisen on lupa ottaa tehtäväksensä. — Sittenkuin nyt sellaisen ajanmukaisen valtiosäännön voimaansaaminen, johon alusta asti olin valmis itseni velvoittamaan, on siirtynyt epämääräiseen aikaan, voisin minä, jos otan vaalin vastaan, lain mukaan nauttia melkoisia hallitsijaoikeuksia, jollen havaitsisi niiden olevan epäsuhteessa toisiin jo olemassaoleviin Suomen valtiotodellisuuden uudenaikaisempiin laitoksiin. Sen vuoksi en epäile ilmoittaa, että jos otan vastaan kruunun niiden tähdellisimpien uudistusten edistämisen ohella, joihin, mikäli tiedän, jo on ryhdytty, olisin tekävä yhdeksi ensimmäisistä toimistani uudenaikaisen ja vapaudellisen valtiosäännön aikaansaamisen.

Ja niinkuin sisään- niin uloskinpäin. — Näyttää melkein että minun vaalistani kasvaisi este Suomen itsenäisyyden tunnustamiselle. Tämä olisi sitä vaikeampi käsittää, kun vakaumukseni mukaan, jonka yhä uudestaan olen lausunut kansaneduskunnan ja hallituksen valtuutetuille, hyvällä suhteella Suomen ja niiden suurvaltaiu välillä, jotka eivät vielä ole tunnustaneet sen itsenäisyyttä, on mitä suurin merkitys tämän nuoren valtion menestykselle, ja koska sekä Suomen nykyinen että vastainen politiikka vaatii, että sellaiset hyvät ja yhä luottamuksellisemmat suhteet aikaansaadaan, lujitetaan ja säilytetään.

Mikään ei minua varmemmin turvaa vääriltä selittelyiltä kuin se tosiasia, etten minä mihinkään aikaan ole ollut »kruunuehdokas», vaan että minua suurimmaksi yllätyksekseni eräänä päivänä kysyttiin, jonka jälkeen minut pian valittiin. Eikä mikään voi paremmin todistaa todellisia tarkoituksiani kuin ne ehdotukset, jotka aikoinani olen tehnyt ja jotka Te tunnette. Jos siis Eduskunta havaitsee, että sisä- taikka ulkopoliittinen asema vaatii uusia toimenpiteitä, niin se voi olla minulle vain tervetullutta. Olen niitä tunnollisesti harkitseva ja vain Suomen etua silmällä pitävä.

Tähän asiaintilaan nähden katson eduksi molemmille puolille, että eräät seikat, jotka eivät ole määrättävissäni, pakottavat minua vielä jonkun aikaa lykkäämään lopullisen ratkaisuni, jonka, kuten muistetaan, alun pitäen olen pidättänyt itselleni.

Tämän, Herra Puhemies, saan pyytää Teitä saattamaan Suomen Eduskunnan tietoon ja samalla lausumaan sille lämpimimmät toivomukseni, että sen työ mahtaisi koitua onneksi maalle.

Berlin, 4 päivänä marraskuuta 1918.

Vilpittömin kunnioitukseni vakuutuksin
olen edelleen Teille altis
Friedrich Karl.»

Tätä asiakirjaa on sanottu »valtiomiesteoksi» ja sitä tilaisuutta, jossa Fredrik Kaarle Suomen Berlinissä olevassa lähetystössä sen luki, »historialliseksi tilaisuudeksi» (Hjelt, main. teos, II s. 221). Tämä on minun nähdäkseni tuntuvaa liioittelua. Historialliseksi voisi tätä tilaisuutta sanoa, jos olisi ollut kysymys todellisesta hallitse-

van ruhtinaan vallastaluopumisesta. Mutta niinhän ei tässä ollut asianlaista. Valtiomiesteko ei ole myöskään oikea sana asiakirjasta, joka ei sisällä positiivista tekoa tai semmoisen ajatusta.

Toinen asia on, että asiakirja, lukuunottamatta sen hieman raskasta ja meille vierasta retoriikkaa, antaa sympaattisen käsityksen siitä ihmisestä, joka sen on laatinut; se todistaa syvää vakavuutta ja herkkää oikeudentuntoa. Siitä saa myöskin mitä parhaan käsityksen prinssin aikomuksista siinä tapauksessa, että hän tulisi kuninkaaksi. Kansan luottamusta tahtoi hän ansaita, ainoastaan nykyajan mukaisen ja vapaamielisen valtiosäännön nojalla hallita, olla sovinnon elimenä sisään- ja ulospäin. Mutta kuinka tämä saattaisi tapahtua ainoastaan lokakuun 9 p:n päätöksen ja sitä seuranneen vaalin nojalla — sitä ei prinssi nähtävästi ollut tehnyt itselleen selväksi.

On sanottu, että Fredrik Kaarlen »aikaisempi, Suomen sisäisistä oloista johtuva epäröinti oli melkein haihtunut» (Hjelt, main. teos, II, siv. 218). Niin epäedullisesti en voi ajatella miehestä, jonka hyvää tarkoitusta ja suurta vastuuntunnetta ei voi epäillä. On ehkä voitu uskotella prinsille, että hän tekisi maalle tavattoman palveluksen estämällä sitä, kuten hän itse lausuu eräässä kirjeessä ministeri Hjeltille (main. teos, II, s. 177), »vajoamasta tasavaltaisten haaveiden ja turmeluksen sekavaan pyörteeseen», että suomalaiset helposti mukautuvat oleviin oloihin ja luottamus siis olisi ilman vaikeutta saavutettavissa jälkeensä, ja vihdoinkin että, kuten Suomen tilastollisen keskustuomiston johtaja, tri Aug. Hjelt viimeksi toimitettujen eduskuntavaalien nojalla oli numeroilla koettanut osoittaa, monarkian puolella itse asiassa muka oli 50 000

äänen enemmistö.¹ Mutta kaikesta tästä kauniista puheesta huolimatta olisi kuitenkin Fredrik Kaarlen kaltaiselle miehelle pitänyt olla selvää, että vallankaappauksen luontoinen vaali ei perusta luottamusta valittua kohtaan ja että vaali, johon koko vähäväkisten luokka ja suuri osa omistavaa luokkaa on ollut osattomana, ei totisesti tee valittua luokkain välisen sovinnon elimeksi.

Fredrik Kaarlen vastaus sisälsi, kuten näemme, lopullisen ratkaisun lykkäämisen. Mutta ajan hevoset kiitivät. Kun vastaus viikkoa myöhemmin (marraskuun 11 p:nä) ilmoitettiin eduskunnalle — 1918 vuoden varsinaiset valtiopäivät olivat alkaneet marraskuun 5 p:nä, yhtä huolettomina vajavaisesta kokoonpanostaan kuin ennenkin — olivat tapahtumat muualla maailmassa jo kehittyneet suuntaan, joka sai lykkäyspäätöksen esiintymään myöhästyneenä tekona. Vallankumous oli puhjennut Saksassa ja pyyhkäissyt pois sen valtaistuimilta keisari Wilhelmin ja Saksan valtakunnan kaikki muut hallitsijat, Habsburgien monarkia oli mennyt hajalle ja keisari Kaarle luopunut Itävallan valtaistuimelta (kahta päivää myöhemmin myöskin Unkarin). Kuninkaanvaalin toimitamiseen sisältyvän luulottelun muuttaminen aikaa myö-

¹ Tri Hjelt tuli tulokseensa seuraavalla kätevällä tavalla: monarkian hyväksi laskettiin kaikki vanhasuomalaiset ja ruotsalaiset äänestä $\frac{3}{4}$ nuorsuomalaisten, $\frac{1}{4}$ maalaisliiton ja $\frac{1}{4}$ kristillisen työväen äänistä, tasavallan hyväksi luettiin $\frac{1}{2}$ sosialidemokraattien äänistä — muut katsottiin osanoton johdosta kapinaan tavalla tai toisella menetetyiksi — $\frac{3}{4}$ maalaisliiton, $\frac{3}{4}$ kristillisen työväen ja $\frac{1}{4}$ nuorsuomalaisten äänistä. Loppusummat tekivät siten 409 000 ääntä monarkian ja 359 000 tasavallan hyväksi. Laskelmat olivat kauttaaltaan teennäisiä, kuten osittain jo toisessa yhteydessä on osoitettu (ks. ed. s. 194) — Tämä eksyttävä tilasto julaistiin kotimaassa vasta lokakuun lopulla (*Uusi Suometar*; 27 p:nä lokakuuta).

ten todelliseksi luottamukseksi ei voinut silloin, kun eduskunta sai tiedon vastauksesta, näyttää Fredrik Kaarlesta mahdolliselta tehtävältä; sitä ei nyttemmin käynyt ajatteleminenkaan.

Hallitus koetti vielä kenraali Mannerheimin kautta, jonka puoleen sen oli ollut muuttuneissa oloissa pakko kääntyä, tiedustella Lontoossa ja Pariisissa Suomen itsenäisyyden tunnnstamisen mahdollisuuksia kuninkaanvaalin tapahduttua. Mutta vastaus oli jyrkästi kieltävä. Mannerheim sähkötti Lontoosta hallitukselle: »Täällä ja Pariisissa tapahtuneiden keskustelujen nojalla pakko todeta, ettei entente (ympäryслиitto) nyt eikä tuonnempana tunnusta prinssiä. Olisi tärkeitä mahdollisimman pian saada hänen virallinen luopumisensa, joka on (itsenäisyyden) tunnustamisen välttämätön ehto» Hallitus lähetti sähkösanomasta tiedon Hjeltille prinssi Fredrik Kaarlelle ilmoitettavaksi, minkä Hjelt raskaalla mielellä tekikin (Hjelt, main. teos, II s. 223 ja seur.). Tämän johdosta lähetti prinssi 14. p:nä joulukuuta ministeri Hjeltille seuraavan kirjelmän:

»Teidän Ylhäisyyttänne pyydän hallituksellenne nimessäni ilmoittamaan seuraavaa Suomen kansan tietoon saatettavaksi: »Yleisen poliittisen tilanteen muuttuminen vaikuttaa välttämättä Suomeenkin, jonka kansa oli päättänyt uskoa minulle menestystensä koskevan huolenpidon. Marraskuun 4 p:nä eduskunnan puhemiehelle lähettämässäni kirjelmässä oli minun pakko pidättää itselleni oikeus asian myöhempään lopulliseen ratkaisemiseen syistä, joita tosin ei nyt enää ole olemassa; sen sijaan ovat toiset vaikeudet, joihin silloin jo viittasin, lisääntyneet ja asettuvat voittamattomina erottamaan toisistaan Suomen velvollisuutta itseänsä kohtaan ja Suomen velvoitusta minua kohtaan. Tämän tietäen en epäröi hetkeäkään vapauttaessani sen jälkimmäisestä velvoituksestaan. Voittaessaan takaisin moraalisen vapautensa minuun nähden, saa Suomi kaikki, mitä sille näissä olosuhteissa kykenen antamaan. Ei ole tarvis lausua tätä laajemmin. Tiedän että minut ymmärretään. Lähetän vakaiden silmien maalle

omat ja omaisteni terveiset ja kiitän uskollisin sydämin monesta ystävällisestä ilmituonnista. Tulkoon sen rakas kansa onnelliseksi, miehet, naiset ja kaunis nuoriso, jossa on tulevaisuuden toivo.

Friedrich Karl.»

Joulukuun 28 p:nä julkaistiin kirjelmä, hallituksen päätöksen mukaisesti, maan virallisissa lehdissä. Sitä-vastoin ei sitä koskaan jätetty eduskunnalle — seikka, joka aiheutti maalaisliiton vähää ennen 1918 vuoden var-sinaisten valtiopäiväin päättämistä (25 p:nä helmikuuta 1919) ehdottamaan, että eduskunta päättäisi julistaa kuninkaan ja kuningassuvun vaalin rauenneeksi. Tämän ehdotuksen eduskunta kuitenkin hylkäsi 56 äänellä 37 vastaan (27 p:nä helmikuuta).

Fredrik Kaarlen kirjelmä ei oikeastaan sisältänyt valtaistuimeltaluopumista; hän ei luopunut niistä oikeuk-sista Suomen »kuninkaalliseen valtaistuimeen», jotka hä-nelle ja hänen rintaperillisilleen oli antanut — ei, kuten hän sanoo, Suomen kansa, vaan eduskunnan jäännös. Mutta että nimenomaista valtaistuimeltaluopumista ei tapahtunut, ei merkinnyt sitä, että hän tai hänen rintaperillisensä saattaisivat vastedes esiintyä Suomen valtaistuimen vaati-joina. Fredrik Kaarle ei todellisuudessa ollut koskaan vastaanottanut ja kantanut kruunua eikä Suomen kuningas-kuntaakaan todellisuudessa ollut olemassa niin kauan kun maata ei oltu huudettu kuningaskunnaksi eikä ketään täällä kruunattu kuninkaaksi. Hessenin prinssin, keisari Wilhelmin langon, valitseminen Suomen kuvitellun kunin-gaskunnan kuninkaaksi oli senvuoksi yllämainitun kirjel-män julkaisemisella lopullisesti päättynyt episodi Suomen ja maailmansodan historiassa.

Mutta siihen ei taistelu Suomen valtiomuodosta vielä ollut päättynyt.

XIV LUKU.

Tasavaltalaiset saavat tuulta siipiin ja uutta toimintavoimaa. — Yleinen kokous kutsutaan. — Suuri osanotto koko maasta. — Tekijä ilmoittaa kokoukselle Saksan lähetystöstä saamansa tiedon vallankumouksesta ja tasavallan julistamisesta Saksassa. — Neuvottelukysymykset: tekijä, joka vähää ennen oli julkaissut monarkistien moittiman lentokirjaisen *Käännepohdassa*, alustaa ulkopoliittikkaa koskevan kysymyksen. — Kokouksen ponnet sisältävät m. m. vaatimuksen koko hallituksen viipymättömyydestä eroamisesta ja uusien vaalien toimittamisesta ensi tilassa. — Uusi tasavaltainen keskusjärjestö asetetaan. — »Eläköön Suomen tasavalta!» — Hallitus eroaa ja saa seuraajakseen kokoomushallituksen, jonka ohjelma vastaa tasavaltalaisten vaatimuksia. — Svinhufvud eroaa: Mannerheim valtionhoitajaksi. — Saksalainen sotaväki poistuu Suomesta. — Uudet puolumuodostukset. — Eduskuntavaalit tuottavat valtavan enemmistön tasavaltalaisille: 153 edustajaa 47 vastaan. — Eduskunta hylkää lepäämään jätetyt ehdotukset monarkiseksi hallitusmuodoksi. — Uusi, enemmistöltään tasavaltainen hallitus esittää ehdotuksen tasavaltaiseksi hallitusmuodoksi. — Ehdotus ei saa $\frac{5}{6}$ enemmistöä, mutta kysymys otetaan uudelleen esille eduskuntaesityksen nojalla ja ratkaistaan nyt 173 äänellä 23 vastaan. — Puhemiehen puhe. — Hallitusmuodon vahvistaminen. — Ensimmäinen presidentinvaali. — Loppulause.

Maailmantapahtumain kehitys ylimääräisten valtiopäiväin päättymistä lähimpänä aikana oli tietenkin omiaan suuressa määrässä vahvistamaan vastarinnan asemaa ja elvyttämään sen rohkeutta, huolimatta siitä *fait accompli*sta, minkä kuninkaanvaali oli luonut. Voimakkaasti vaikuttavaksi syiksi tähän saakka noudatetun ulkopo-

liittisen suunnan muutokseen tulivat hallitusta kohdanneet vaikeudet hankkia ulkomailta tuottamalla väestön tarpeeksi alkavan talven aikana välttämätöntä leipäviljaa.

Tasavaltainen keskuskomitea oli, saatuaan Berliinin matkastani antamani tiedot, odottanut tapausten kulkua millään tavoin siihen sekaantumatta. Sen toiminta oli melkein uinahtanut, mutta sen sijaan oli Helsingissä muodostettu tasavaltalaiskerho. Lokakuun lopulla päätti tämä kutsua koolle yleisen kokouksen pääkaupunkiin. Sortavalassa pidettiin sitä ennen, lokakuun lopulla, onnistunut kokous, jossa oli läsnä valtuutettuja koko Karjalasta (Rauhala, main. teos, s. 19). Marraskuun 4 p:nä julkaisi kaksitoista erään kokouksen siihen valtuuttamaa kansalaista (hrat K. Ahtiala, S. Alkio, M. Helenius-Seppälä, E. Hynninen, V. Joukahainen, W. A. Lavonius, A. Nikula, K. N. Rauhala, L. K. Relander, H. Ritavuori, G. Schauman ja V. V. Tuomioja) kutsumuksen tasavaltalaiseen neuvotelukokoukseen Helsingissä marraskuun 10 p:nä. Jotta osanotto tehtäisiin mahdolliseksi kaikkien puolueiden jäsenille, huomautettiin kutsumuksessa, että kokouksessa tehtäviä päätöksiä ei olisi katsottava eri puolueita sitoviksi.

Tämä kokous muodostui erittäin onnistuneeksi ja sai suuren merkityksen tapahtumain vastaiseen kulkuun ja tasavaltalaisten voimien järjestäytymiseen nähden. Lähes 500 kansalaista, niistä 150 maaseudulta ja suuri osa näistä tasavaltaisjärjestöjen edustajina, ilmoittautui osanottajiksi, niin että kokous täytyi osittain pitää suuremmassa huoneustossa kuin alkuaan oli aiottu. Kokouksen avasi tervehdyspuheella tri O. Mantere; puheenjohtajiksi valittiin eduskunnan entinen puhemies Lundson, varapuheenjohtajiksi kansanedustajat Luopajarvi (maalaisliitosta) ja Björk (ruotsalaisesta kansanpuolueesta).

Aamulla ennen kokouksen alkamista oli Saksan lähe-

tystön sanomalehtiasiamies, jota vain hiukan tunsin, soittanut minulle — »ympäryslittohaaveilijalle» — ilmoittaakseen, että Saksassa oli puhjennut vallankumous, keisari Wilhelm luopunut valtaistuimelta ja kansanhallitus muodostettu sosialidemokraatti Ebertin johdolla. Mikä uutinen tasavaltalaiskokoukselle! Oli sunnuntaipäivä, eivätkä sanomalehdet, jotka muuten eivät vielä olleet tietoa saaneet, voineet saada lisälehtiäkään ulos aivan pian. Minä käytin senvuoksi tilaisuutta viipymättä ilmoittaakseni kokoukselle tämän merkillisen sanoman. Läsnäolijat eivät olleet uskoa korviansa, mutta kun ällistys oli asettunut, puhkesivat suosiohuudot ilmi: Saksa tasavaltana! Suotuisampaa hetkeä tämän kokouksen pitoon ei hevin saattanut ajatella.

Kokouksen ohjelmassa oli kysymys ulkopoliittisesta asemasta, sisäpoliittisesta asemasta, uusista vaaleista ja niiden valmisteluista ja tasavalta-aatteen tulevaisuudesta.

Ensimmäisen kysymyksen alustin minä. Että aloitteen tekijät halusivat minua tämän kysymyksen alustajaksi, riippui siitä, että vähää ennen olin julkaissut lentokirjasen, *Käännepohdassa. Ajatuksia Suomen ulkopoliitiikasta*. Minä olin siinä ankarasti arvostellut tähän saakka noudatettua ulkopoliitiikkaa, kuningaskysymys mukaanluettuna, ja vaatinut neuvotteluita ympäryslittovaltain ja Saksan uuden hallituksen kanssa Suomen itsenäisyyden yleisen tunnustamisen aikaansaamiseksi ennen rauhankongressin alkamista, ynnä liittymistä tulevaan kansainliittoon sekä sen ohella Skandinaviaan. Ehdoksi, että neuvottelut ympärysliton kanssa johtaisivat tulokseen, olin katsonut Saksan sotaväen ja sotalaivojen poistamisen Suomen alueelta, kuninkaanvaalihairahduksen korjaamisen ja nykyisen hallituksen eroamisen. Viimeksimainitussa suhteessa olin kirjoittanut: »Suuri heikkous on siinä, että tapahtu-

mat ovat niin perinpohjin nollanneet nykyisen hallituksen ja että sitä ei enää kannata koko jäljelläoleva eduskunnan 'porvarillinen' osa, vaan ainoastaan tämän enemmistö eli noin kolmas osa täysilukuisesta eduskunnasta. Ja suurin heikkous on siinä, että tämä hallitus, turhaan koetetaan saada läpiajetuksi hallitusmuotoehdotuksiaan n:o 2 ja n:o 3 — n:o 1, joka oli tarkoitettu täysilukuista eduskuntaa varten, rakentui kuten tunnettua tasavaltaiselle periaatteelle, mutta peruutettiin — ja vaikka se oli ilmoittanut eroavansa, ellei n:o 2 tule hyväksytyksi, kuitenkin ei hajoita eduskuntaa ja vetoa kansaan vaalien kautta. Tästä täytyy päättää, että hallitus tuntee, ettei sillä ole kansan enemmistöä takanaan, ja koettaa senvuoksi pysytellä pystyssä keinotekoisesti. On epäilemätöntä, että uudet vaalit tässäkin suhteessa selventäisivät asemaa ja että kansaan vetoamalla voitaisiin tämä este itsenäisyytemme tunnustamisen tieltä saada poistetuksi. Minä toivon, että se poistetaan, sillä niinkuin Saksan kansa tarvitsi uuden, tykkänään uuden hallituksen, niin tarvitsee Suomenkin kansa tärkeimmän ulkopoliittisen päämääränsä, riippumattomuutensa, tunnustamisen saavuttamiseksi hallituksen, jota elähyttää toinen ajatustapa kuin nykyistä eikä niinkuin nykyinen ole ajanut suohon polulla, joka nyttemmin on harhapolku. Tässä ei riitä hallituksen osittainen toisinmuodostaminen; täytyy tehdä puhdasta jälkeä, ja myöskin valtionhoitajan (Svinhufvudin) sijalle on saatava mies, joka ei ole ollut osallisena nykyisen hallituksen politiikkaan ja joka seisoo puolueiden yläpuolella.»

Nämä vaatimukset — lentokirjanen oli päivätty 25 p:nä lokakuuta — olivat tietysti harmittaneet monarkisteja. *Hufvudstadsbladet* oli marraskuun 6 p:nä selostanut kirjasta ja lausunut esityksen »saaneen leimansa tekijän ympäryслиittomielisyydestä ja tasavaltahaaveilusta», pu-

hunut »tekijän vahvasti väritetyistä väitteistä ja niihin perustuvasta todistelusta» ja »tekijästä ja muista saksalais-vihollisista» sekä vihdoin suvainnut nimittää minua »tasavaltalaisten matka-asiamieheksi». Mutta saksalaisvihollisuuttani koskevaa väitöstä vastaan olin lehdessä pannut vastalauseen, koska lentokirjanen päinvastoin sisälsi todistuksia, että en suinkaan tuntenut epäystävällisiä tunteita uutta Saksaa, vaan ainoastaan imperialistis-militaristista Saksaa kohtaan. — Toiselta puolen oli kirjanen saanut osakseen suopeaa huomaavaisuutta toisella taholla, olipa käännetty ja ilmestynyt suomeksikin.

Alustuksessa esitin samoja näkökantoja kuin mainitussa lentokirjasessa. Arvosteluni tähän saakka noudatetusta ulkopoliitikasta keskitin seuraavaan lausuntoon: »Siinä me nyt olemme, että yleisen rauhan lähestyessä itsenäisyytemme tunnustaminen näyttää hyvin epävarmalta ja epävarmemmalta kuin tämän vuoden alussa. Ei ole liikaa sanottu, jos väittää, että tuskin voi ajatella täydellisempää vararikkoa, kuin mitä meidän nykyinen n. s. itsenäisyysuuntaa edustava hallituksemme on tehnyt juuri itsenäisyyskysymyksessä, kaikkein tärkeimmässä ulkopoliittisessa kysymyksessämme.» Huomautin myöskin tämän politiikan turmiollisia taloudellisia seurauksia, varsinkin elintarvehankinnan alalla. »Mihin jokapäiväiseen leipäämme nähden olemme joutuneet, sen me kaikki tiedämme, mutta erittäinkin me kaupunkilaiset», lausuin. »Elintarvekysymyksessä, kaikkein tärkeimmässä sisäpoliittisessa kysymyksessämme, siis sama täydellinen vararikko kuin itsenäisyyskysymyksessämme.» Lopuksi ehdotin että kokous lausuisi 1) että noudatetaan vilpittöntä puolueettomuuspolitiikkaa, 2) että Suomen riippumattomuuden yleisen tunnustamisen saavuttamiseksi viipymättä ryhdytään neuvotteluihin sekä Saksan että ym-

pärysvaltojen kanssa, jotta tunnustamisen tiellä olevat esteet poistettaisiin ennen rauhankongressia, sekä 3) että ulkopoliittikkaa muuten ajetaan siihen suuntaan, että Suomi liittyy toivottavasti syntyvään kansainliittoon ja saavuttaa pysyvän puolueettomuuden turvan. Samalla ehdotin, että kokous lausuisi mielipiteenänsä, »että nykyisen hallituksen, joka tähänastisen ulkopoliittikkansa vuoksi on riippumattomuutemme yleisen tunnustamisen suoranaisena esteenä, olisi kokonaisuudessaan viipymättä erottava». Nämä ponsiehdotukset hyväksyttiin pitkän ja osittain kii-vaan keskustelun jälkeen; ainoastaan sana »vilpittöä» puolueettomuuspolitiikkaa muutettiin sanaksi »ehdotonta» ja sana »olisi» hallituksen eroamisvaatimuksessa sanaksi »on».

Muista kokouksen vaatimuksista olivat tärkeimmät ne, jotka koskivat nykyisen, vajavaisen eduskunnan hajottamista ja uusien eduskuntavaalien kiireellistä toimitamista ja horjumatonta kiinnipysymistä tasavalta-atteessa. Viimeksimainitussa suhteessa lausuttiin toivottavaksi tulevia vaaleja varten valmistavaa yhteistointa tasavaltalaisten ryhmien kesken. Vielä perustettiin Helsinkiin tasavaltalaisten keskusjärjestö, johon valittiin viisitoista porvarillista (S. Alkio, U. Brander, Z. Castrén, M. Helenius-Seppälä, E. Hynninen, K. Kallio, V. A. Lavinus, O. Mantere, A. Nikula, H. Nylander, K. N. Rauhala, L. K. Relander, H. Ritavuori, G. Schauman ja K. J. Ståhlberg), sittenkuin ehdolla olleet kolme sosialidemokraattista kokouksen-osanottajaa (V. Hakkila, H. Ryömä ja V. Voionmaa) olivat kieltäytyneet.

Kokous, jossa koko ajan oli vallinnut mitä paras mieliala, päätettiin kiitoksilla niille kansanedustajille ja sanomalehdille, jotka järkähtämättä olivat pysyneet tasavallan kannalla; eritoten kohdistettiin tämä kiitos presidentti

Stählbergiin, joka oli ollut läsnä kokousta avattaessa ja osassa sen keskusteluista. Lopuksi esitettyyn eläköönhuutoon Suomen tasavallalle yhtyivät läsnäolijat siinä varmassa vakaumuksessa, että tasavalta ennen pitkää, joskaan ei ilman jatkuvaa taistelua, oli toteutuva.

Tapahtumat kehittyivätkin nopeaa vauhtia ainoaan nyttemmin mahdolliseen suuntaan. Jo 13 p:nä marraskuuta ilmoitti kreivi v. d. Goltz, että saksalainen sotaväki poistuisi Suomesta, mikä sitten kuukautta myöhemmin tapahtuikin. Marraskuun 27 p:nä erosi hallitus, ja sen sijaan astui — ei tosin täysin tasavaltalainen, mutta seitsemästä monarkistista ja kuudesta tasavaltalaisesta kokoonpantu, eduskunnan puhemiehen, prof. Ingmanin johtama kokoomushallitus, jonka ohjelmaan kuului: Suomen itsenäisyyden tunnustamisen saavuttaminen ennen rauhan-kongressia, horjumaton puolueettomuuspolitiikka, elintarvekysymyksen nopea järjestely, uudet vaalit helmittai maaliskuussa 1919. Joulukuun 12 p:nä erosi »korkeimman vallan haltija» Svinhufvud ja hänen sijalleen astui kenraali Mannerheim »valtionhoitajana». Jokseenkin samoihin aikoihin saattoivat sanomalehdet ilmoittaa, että neuvottelut amerikkalaisen elintarvediktaattorin Hooverin kanssa olivat johtaneet siihen tulokseen, että Suomi saisi Yhdysvalloista 10 000 tonnia viljaa kuukaudessa; ensimmäiset lähetykset saapuisivat maaliskuun alussa, mutta siihen mennessä toimittaisivat Ruotsi ja Tanska etukäteen tarvittavan määrän.

Uudet vaalit määrättiin toimitettaviksi maaliskuun 1 p:nä. Sitä ennen tapahtui valtiosääntökysymyksen aiheuttama puolueiden uudelleen muodostus. Nuorsuomalainen puolue päätti puoluekokouksessaan, muutamien harvojen äänien enemmistöllä, ottaa ohjelmaansa tasavaltaisen hallitusmuodon ajamisen. Puolue muodostui

tämän jälkeen »kansalliseksi edistyspuolueeksi», johon liittyivät tasavaltaiset ainekset suomalaisesta kansanpuolueesta ja vanhasta suomalaisesta puolueesta. Monarkistinen vähemmistö yhtyi vanhojen suomenmielisten kanssa »kansalliseksi kokoomuspuolueeksi». Ruotsalaisella taholla muodostui »tasavaltainen vasemmistö», joka kuitenkin vaaleissa toimisi yhdessä ruotsalaisen kansanpuolueen kanssa.

Vaalit tuottivat tasavaltalaisille loistavan voiton. 200 uudesta edustajasta oli 153 tasavallan ja vain 47 monarkian puolella. Sosialidemokraatit muodostivat suurimman ryhmän, 80 edustajaa. Sen jälkeen tuli maalaisliitto, joka horjumattomuutensa vuoksi valtiosääntöasiassa oli saanut äänimääränsä nousemaan 42:een 26:sta. Kansallinen kokoomuspuolue, jonka nuorsuomalaisista saamansa suuren lisän nojalla olisi pitänyt voida odottaa saavansa ainakin 40 ääntä, sai ainoastaan 28 edustajaa eli 4 vähemmän kuin vanhasuomalaisella puolueella oli ollut hajotetussa eduskunnassa. Useat puolueen vanhoista ja uusista päämiehistä jäivät valitsematta, niiden joukossa etupäässä pääministeri Ingman. Kansallinen edistyspuolue sai 26 edustajaa eli, lohkaisusta huolimatta, 2 enemmän kuin nuorsuomalainen puolue. Ruotsalainen kansanpuolue sai 22 eli 1 enemmän kuin ennen, mutta valittujen joukossa oli 3 tasavaltalaista; monarkistien oli onnistunut saada syrjäytetyksi sekä prof. Rosenqvist Uudellamaalla että hovioikeudenneuvos Björk Pohjanmaalla, mutta sen sijaan valittiin Uudellamaalla »ruotsalaisen tasavaltaisen vasemmiston» edustajana heille vieläkin vihattavampi henkilö, nimittäin tämän kirjoittaja, ja myöskin Pohjanmaalta tuli kaksi vääräuskoista. Vihdoin sai kristillinen työväki 2 edustajaa. Porvarillistenkin keskuudessa oli tasavaltalaisilla suuri enemmistö: 73 edustajaa 47 vastaan.

Valitsijoista oli 700 000 tasavaltalaista (niistä 364 000 sosialidemokraattia) ja ainoastaan 250 000 monarkistia. Musertavampaa kuninkaantekijäin — ja heidän tilastonsa — nolausta ei voisi ajatella.

Lähimpänä seurauksena vaalien tuloksesta oli uuden, enemmistöltään tasavaltaisen hallituksen muodostaminen, ent. senaattori K. Castrén pääministerinä (huhtikuun 17 p:nä). Tähän hallitukseen astui myöskin neljä edustajaa maalaisliitosta, joka eroavassa hallituksessa ei ollut edustettuna. Kun molemmat lepäämään jätetyt ehdotukset monarkkiseksi hallitusmuodoksi 25 p:nä huhtikuuta oli hyljätty, toinen 139 äänellä 38, ja toinen 138 äänellä 36 vastaan, jätti uusi hallitus eduskunnalle esityksen tasavaltaiseksi hallitusmuodoksi.

Monarkistien taktikka tarkoitti nyt vallitsevan puoli-monarkkisen tilan pitentämistä, valtionhoitaja maan hallituksen etunenässä. Samat poliitikot, jotka aikaisemmin olivat katsoneet hallitusmuotokysymystä niin kiireelliseksi, että vaativat sitä vajavaisen eduskunnan ratkaistavaksi, pitivät nyt väliaikaisen tilan pitentämistä maalle hyödyllisenä. Monarkistien onnistuikin eduskunnassa hallituksen esityksen kolmannessa käsittelyssä saada kokoon juuri tarvittava äänimäärä 33 (163 vastaan) estääkseen hallitusmuodon hyväksymistä kiireellisessä järjestyksessä (kesäkuun 14 p:nä). Mutta perustuslakivaliokunnan tarmokkaan ja määrätietoisen puheenjohtajan, lakit. kand. H. Ritavuoren johtama tasavaltainen enemmistö ei jättänyt peliä menetetyksi. Käsittelyn pohjana tehty, mutta hallituksen esityksen yhteydessä käsittelemättä jätetty eduskuntaesitys otettiin uudelleen esille, ja kun muutamia vähäpätöisiä ja arvattavasti tarpeettomia myönnytyksiä oli tehty rohkeutensa menettäneille monarkisteille, päätti eduskunta kesäkuun 21 p:nä 173 äänellä 23 vastaan

julistaa hallitusmuodon hyväksymisen kiireelliseksi asiaksi ja hyväksyi sen sitten 165 äänellä 22 vastaan.

Näillä päätöksillä oli valtiomuototaistelu saatettu loppuun. Eduskunnan puhemies, tri L. K. Relander lausui päätöksen tehtyä suomeksi ja ruotsiksi seuraavat sanat: »Se valtioteko, jota eduskunnan nyt tekemät päätökset hallitusmuotoasiassa tietävät, on merkitykseltään tärkeimpiä, mitä Suomen historia tietää kertoa. Meidän kansastamme on sanottu, että se on puoluetaitelujen rikkirepimä, hajalleen lyöty kansa. Nyt suoritettu valtioteko on kumminkin omiaan osoittamaan, että tämä väite vain osaltaan pitää paikkansa. Äsken tekemistämme päätöksistä käy ilmi, että löytyy asioita, joissa keskinäiset riitaisuudet siirtyvät syrjään ja tilalle tulee pyrkimys, joka kaikkia yhdistää, pyrkimys asettaa kaiken yläpuolelle yhteisen isänmaamme onni ja sen tulevaisuus. Se seikka, että me suurissa asioissa voimme tuntea olevamme saman kansan jäseniä, se seikka osoittaa, että me kykenemme tarvittaessa kokoamaan voimamme yhteen. Olkoon tietoisuus tästä takeena siitä, että tämä kansa lähtiessään uuden hallitusmuotonsa turvissa kulkemaan tulevaisuuttaan kohti, on myöskin kykenevä itsenäisenä kansana itsenäistä elämäänsä elämään.»

Puheen jälkeen, jota edustajat seisaaltaan kuuntelivat, esitti pääministeri Castrén Suomen tasavallalle, kolminkertaisen eläköönhuodon, mihin läsnäolevat yhtyivät.

Heinäkuun 17 p:nä vahvisti valtionhoitaja Mannerheim näin hyväksytyn hallitusmuodon. Viikkoa myöhemmin, heinäkuun 25 p:nä 1919 valitsi eduskunta tasavallan presidentiksi 143 äänellä 195:stä korkeimman hallinto-oikeuden presidentin, lakitieteentohtori K. J. Ståhlbergin.

Valitsemalla tasavallan ensimmäiseksi presidentiksi miehen, jolla oli suurin ansio uuden valtiomuotomme aikaasaamisessa, tahdottiin saada takeita siitä, että tämä vaikeina alkuvuosinansa tulisi vakiintumaan. Tämä onkin onnistunut. Niinä viitenä vuonna, jotka vaalista ovat kuluneet, on tasavaltainen hallitustapa juurtunut kansantietoisuuteen, ja erinäisistä kahnauksista ja erheistä huolimatta kunnialla kestänyt koeaikansa riippumattoman Suomen valtiomuotona.

S I S Ä L L Y S :

- I Luku. Eduskunta julistaa Suomen riippumattomaksi tasavallaksi. — Päätöksen oikeuspätevyys ja sisällys. — Hallituksen kaksimielinen kanta valtiomuotoa koskevaan päätökseen nähden. — »Itsenäisyysmiesten» monarkkis-taantumukselliset puuhut ja neuvottelut saksalaisten kanssa; Mecklenburgin herttua Adolf Friedrich kuningasehdokkaana. — Porvarillisten edustajain ja ylipäällikkö Mannerheimin kanta kapinan aikana 5
- II Luku. Aktivistinen monarkia-agitatsioni Helsingissä »punaisena aikana». — Rauhansopimus Saksan kanssa asettaa Suomen Saksasta riippuvaksi. — Kapinan kukistaminen saksalaisten avulla lisää riippuvaisuutta. — »Antakaa meille kuningas!» — Sanomalehtiväittelyä valtiomuodosta. — Ehdotetaan kansanäänestystä ja uusia vaaleja kysymyksen ratkaisemiseksi. — Monarkistit vastustavat ehdotuksia; tasavaltalaiset toistaiseksi niinikään. — Ehdoton tasavalta-mieliala maaseudulla. — Pääkaupunkilaisoikeisto sytyttää tulen ilmieliekiin julkaisemalla kehoituksen kannattamaan monarkiaa ja eturyhmä-edustusta. — Mannerheimin puhe Helsinginmarssin jälkeen 17
- III Luku. Eduskunta kokoontuu; sosialidemokraatit yhtä ainoata poikkeusta lukuunottamatta poissa. — Hallituksen päämies Svinhufvud saa »korkeimman vallan», Mannerheim eroaa, saksalaisten ylipäällikkö v. d. Goltz tulee Svinhufvudin opastajaksi ja hallitus muodostetaan uudelleen selvästi saksalaismieliseen suuntaan. — Svinhufvudin kanta valtiomuutoksilyksessä. — Mieliala

maaseudulla ja eduskunnassa. — Tasavaltalaisten kehoitus. — Vapaamielisten saksalaisten lausuntoja. — Selletetään merkityksettömiksi; »määräävät piirit» kannattavat monarkiaa; »suomenkieli kuninkaan kielenä». — Vanhasuomalaisten edustajain kehoitus 31

- IV Luku. Hallitus antaa esityksen monarkiseksi hallitusmuodoksi. — Lähetekeskustelu: edustajain Wreden. Ståhlbergin ja Rosenqvistin lausunnot. — Nuorsuomalaisen kehoitus monarkian hyväksi. — Nuorsuomalainen maaseutulehdistö saadaan suureksi osaksi muuttamaan kantaa. — Monarkistikokous Viipurissa: Setälän »suuri-suuntainen» puhe. — Hjeltin haastattelu. — Perustuslakivaliokunta puoltaa monarkiaa 9 äänellä 8 vastaan. — Sen mietintö ja vastalauseet. — Suuri valiokunta hyväksyy monarkia-ehdotuksen 16 äänellä 15 vastaan. — Eduskunta pysyy toisessa lukemisessa 57 äänellä 52 vastaan samassa päätöksessä. — Keskustelusta: Wreden esitelmät 41

- V. Luku. Monarkistit ponnistelevat toiveiden pienuudesta huolimatta saadakseen monarkkisen hallitusmuodon läpi-ajetuksi. — Kuningasehdokaskysymys: hajaannusta asianharrastajain keskuudessa; hallitus kannattaa Hohenzollerneja, etusijassa keisari Wilhelmin poikaa Oskaria. — Tasavaltaisia kansanedustajia kutsutaan keskusteluun v. d. Goltzin kanssa. — Sosialidemokraattisia kansanedustajia vangitaan. — Hallitus uhkaa erota. — Saksan hallitus lausuu meidän hallituksemme pyynnöstä kannattavansa monarkiaa. — Tieto tästä annetaan eduskuntaryhmille terästetyssä muodossa. — Aiheuttaa pyynnön hallitusmuodon kolmannen käsittelyn lykkäämisestä. — Hallitus haluaa lykkäystä. — Puhemies suostuu tähän; vastalauseita eri tahoilta; eduskunta hajoaa. — Maalaisliiton kirjelmä Svinhufvudille. — Alkio selittää kirjeessä tekijälle kirjelmän vaikuttimia ja monarkistien suuttumusta. — Monarkistista »tunnelmantekoa». — Sanomalehtiagitatsionia tasavaltalaisia vastaan: ajavat ympäryслиiton asioita, ylläpitävät yhteyttä sen edustajain kanssa. — Agitat-

sioni ulotetaan Saksan sanomalehtiin. — *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* puoltaa Saksan sekaantumista kysymykseen. — Saksan armeijain peräytyminen Ranskassa ei järkytä monarkistien uskoa Saksan voittoon. . .

54

- VI Luku. Eduskunta kokoontuu jälleen ratkaistakseen hallitusmuotokysymyksen. — Tasavaltalaiset ankan painostuksen alaisina; nuorsuomalaiset antavat perään. — Koetetaan houkutella maalaisliittolaisia Suur-Suomiatteella. — Tekijä kutsutaan maalaisliiton ryhmäkokoukseen ja esittää siellä mielipiteitänsä. — Maalaisliitto äänestää yksimielisesti kiireellistä käsittelyä vastaan ja kaataa monarkisen hallitusmuotokysymyksen. — Keskustelu 77

- VII Luku. Monarkistit ehdottavat kuninkaanvaalia vuoden 1772 HM:n 38 §:n nojalla. — Ehdotuksen esihistoria. — Tekijä lausuu ennakolta, että tasavaltalaisten ei pidä tunnustaa tämän nojalla tapahtuvaa kuninkaanvaalia lailliseksi. — Mitä sisälsi vuoden 1772 HM:n 38 §? — Eduskunta ei ollut, huolimatta useista yrityksistä oikeiston puolelta, minkään aikaisemman päätöksen tueksi vedonnut pykälään. — Oliko sitten edellytyksiä sen soveltamiseen nyt siinä suhteessa, mitä ehdotus kuninkaanvaalista sisälsi. — Seuraukset sen soveltamisesta. — Ehdotus esitetään eduskunnassa; puhemiehen sanelu. — Lähetä valiokuntaan päätetään kiivaan keskustelun jälkeen 64 äänellä 40 vastaan. — Perustuslakivaliokunnan enemmistö puoltaa ehdotuksen hyväksymistä. — Vähemmistön vastalause. — Keskustelusta. — Ehdotus hyväksytään 58 äänellä 44 vastaan. — Päätöstä arvostellaan ulkomaiden sanomalehdissä. — Sota-asema: Saksan armeijan »musta päivä». — *Helsingin Sanomat* esittävät siitä huolimatta vastarinnasta luopumista. — Hallituksen neuvottelut Saksassa valtaistuimen täyttämistä; Hessenin prinssi Fredrik Kaarle lopullisena ehdokkaana..... 87

- VIII Luku Tekijä saa tasavaltaiselta keskuskomitealta tehtäväkseen lähteä Saksaan. — Passivaikeuksia: käynnit se-

naattori Stenrothin ja Saksan lähettilään, vapaaherra v. Brückin luona. — Kirjevaihtoa Alkion kanssa. — Matkallelähtö. — Trelleborgissa kohtaa tieto, että Fredrik Kaarle on suostunut kuningasehdokkaaksi. — Poliittinen asema Berliinissä kuitenkin suotuisa tekijän tehtävälle. — Keskustelua Saksan valtiopäivämiesten: Müllerin, Davidin, Erzbergerin kanssa. — Ensimmäinen kirje kotiin. — Sotaväsymys ja rauhan-kaipuu. — Tekijä kirjoittaa Fredrik Kaaralle. — Kirjeen vaikutus prinssiin. — Hjelt saa hänet olemaan vastaamatta. — Fredrik Kaarlen Suomessa salatut ehdot. — Hänen horjuvaisuutensa..... 113

- IX Luku Tekijän promemoria Erzbergerille julkaistaan tekijän tietämättä artikkelina *Vorwärts*issä. — Scheidemannin kirjoitus samassa lehdessä. — Kirje Erzbergerille ja käynti hänen luonaan. — *Germania*n lausunto. — Käynti Haussmannin luona ja *Berliner Tageblatt*n toimistossa. — Kirjoitus viimeksimainitussa lehdessä. — Käynti *Frankfurter Zeitung*n Berliin-toimiston päällikön Steinin luona. — *Frankfurter Zeitung*n oma lausunto. — Käynti Naumannin luona. — Tämän kanssa varakansleri v. Payerin luona. — Fredrik Kaarle peräytyy: haluaa ryhtyä ainoastaan valtionhoitajaksi viideksi vuodeksi. — Valtaistuinkysymys huomion esineenä Berliinin ensimmäisen vaalipiirin täytevaalissa..... 136

- X Luku Meidän hallituksemme levottomana: Hjelt tulee tekijän luo, jota meidän Berliinin-lähetystömme puolivirallisissa tiedonannoissa leimataan »ympärysliton ihailijaksi». — Käynti Hjeltin luona. — Fredrik Kaarlen epäröinti. — Prinssin kohtaus Svinhuvfudin kanssa Tallinnassa. — Tekijä matkustaa Berliinistä. — v. Hintzen puhe Saksan valtiopäiväin päävaliokunnassa. — Köpenhaminassa: *Politiken* haastattelee tekijää ja lausuu oman mielipiteensä asiasta. — Tekijän kimppuun käydään kiivaasti kotimaan monarkistisessa sanomalehdistössä ja Ruotsin *Aftonbladet*issa. — Kenraali Mannerheimin tapaaminen Tukholmassa. —

Kotiin palattua: tekijä haastattelujen, uhkauskirjeiden ja valtiollisen poliisin valvonnan esineenä. — Tekijä tekee selkoa tehtävänsä suorittamisesta tasavaltaiselle keskuskomitealle ja maalaisliitolle. — Käynti Svinhufvudin luona..... 155

- XI Luku. Ylimääräiset valtiopäivät kokoontuvat kuningassuvun valitsemista varten. — Hallituksen tekemä uusi hallitusmuotoehdotus. — Sen perustelut: epäily ryhtyä vaaliin 1772 vuoden HM:n 38 §:n nojalla; Fredrik Kaarlen toimomus; Ranskan ja Suur-Britannian kanta. — Maalaisliitto vastustaa puoluekokouksessaan yksimielisesti ja jyrkästi osanottoa kuninkaanvaaliin, vaatii hallitusmuotokysymyksessä kansanäänestystä tai uusia vaaleja ja pysyy tasavaltaisella kannallansa. — Tapahtumat Saksassa ja Bulgariassa rohkaisevat vastustusryhmiä ja masentavat monarkisteja. — Hallitusmuotoehdotuksen käsittely perustuslakivaliokunnassa. — Ensimmäinen käsittely eduskunnassa: Alkion puhe y. m. — Suuri valiokunta koettaa kansanvaltaisilla myönnytyksillä saada hallitusmuotoa otolliseksi vastustusryhmille. — Näin muodosteltu ehdotus hyväksytään toisessa käsittelyssä: Paasikiven, Alkion, Nevanlinnan, Lohen y. m. lausunnot. — Kiireellinen käsittely evätään ja ehdotus jätetään lepäämään yli vaalien. — Hallituksen kirjelmä kuninkaanvaalista esitellään ja pannaan pöydälle .. 177

- XII Luku. Eduskunnan täysi-istunto 9 p:nä lokakuuta. — Suur-Britannian hallituksen kieltäytymisen tunnustamasta Suomen itsenäisyyttä siinä tapauksessa, että Fredrik Kaarle valitaan, ilmoittaa hallitus sitä ennen »eduskunnan valtuuskunnalle», mutta ei Fredrik Kaarrelle. — Hallituksen edustaja ja eduskunnan puhemiehistö vaativat kuninkaanvaalikysymyksen käsittelyä suljetussa istunnossa, mihin eduskunta suostuu. — Keskustelu kuninkaanvaalista: senaattori Paasikivi selittää vuoden 1772 HM:n 38 §:n pätevyyttä, samoin senaattori Setälä; sitä vastustaa kolme lakimiestä (Lundson, Björk ja Åkesson), prof. Rosenqvist y. m.; »ajan pillastuneet hevoset»; Alkio panee vastalauseen vaalia vastaan

koko maalaisliittoryhmän puolesta ja useat muut edusmiehet ilmaisevat niinikään vastalauseensa; vapaa- Wrede väittelee vaalin laillisuuden puolesta. — Päätös vaalin toimittamisesta tehdään 64 äänellä 41 vastaan. — Julkisessa täysi-istunnossa ehdotetaan Fredrik Kaarlen valitsemista kuninkaaksi. — Alkio toistaa maalaisliiton vastalauseen, mutta ehdotus hyväksytään ilman äänestystä, kun sitä ei ole nimenomaan vastustettu. — Vaalitoimituspäätös julkiluetaan ja hyväksytään äänestyksen jälkeen seuraavan päivän täysi-istunnossa. — Kuninkaanvaalin arvostelua..... 203

- XIII Luku. Kuninkaanvaalin vastaanotto monarkistitaholla. — Ulkomaan sanomalehdistö vaalista: skandinavialainen; saksalainen: *Frankfurter Zeitung* ja *Vossische Zeitung* sisältävät laajoja kirjoituksia; ympäryслиiton sanomalehdistö. — Ranskan hallitus katkaisee alkuunpannut puoli-viralliset diplomaattiset suhteet. — Saksan hallitus neuvoa Fredrik Kaarlea lykkäämään ratkaisua. — Eduskuntalähetystön matka ehkäistään. — Fredrik Kaarlen vastaus: lopullisen ratkaisun lykkäys. — Vastauksen arvostelua. — Vallankumous syöksee valtaistuimilta keisari Wilhelmin ja kaikki muut Saksan hallitsijat sekä Itävallan keisarin Kaarlen. — Kenraali Mannerheim tekee hallituksen pyynnöstä viimeisen, hyödyttömän yrityksen taivuttaakseen Suur-Britannian ja Ranskan hallituksia vaaliin nähden suopeamiksi. — Fredrik Kaarlen lopullinen luopuminen. — Päättynyt episodi 222

- XIV Luku. Tasavaltalaiset saavat tuulta siipiin ja uutta toiminta-voimaa. — Yleinen kokous kutsutaan. — Suuri osanotto koko maasta. — Tekijä ilmoittaa kokoukselle Saksan lähetystöstä saamansa tiedon vallankumouksesta ja tasavallan julistamisesta Saksassa. — Neuvottelukysymykset: tekijä, joka vähää ennen oli julaissut monarkistien moittiman lentokirjasen *Käännelkohdassa*, alustaa ulkopolitiikkaa koskevan kysymyksen. — Kokouksen ponnet sisältävät m. m. vaatimuksen koko hallituksen viipymättömästä eroamisesta ja uusien

vaalien toimittamisesta ensi tilassa. — Uusi tasavaltainen keskusjärjestö asetetaan. — »Eläköön Suomen tasavalta!» — Hallitus eroaa ja saa seuraajakseen kokoomushallituksen, jonka ohjelma vastaa tasavaltalaisten vaatimuksia. — Svinhufvud eroaa; Mannerheim valtionhoitajaksi. — Saksalainen sotaväki poistuu Suomesta. — Uudet puolemuodostukset. — Eduskuntavaalit tuottavat valtavan enemmistön tasavaltalaisille: 153 edustajaa 47 vastaan. — Eduskunta hylkää lepäämään jätetyt ehdotukset monarkkiseksi hallitusmuodoksi. — Uusi, enemmistöltään tasavaltainen hallitus esittää ehdotuksen tasavaltaiseksi hallitusmuodoksi. — Ehdotus ei saa $\frac{5}{6}$ enemmistöä, mutta kysymys otetaan uudelleen esille eduskuntaesityksen nojalla ja ratkaistaan nyt 173 äänellä 23 vastaan. — Puhemiehen puhe. — Hallitusmuodon vahvistaminen. — Ensimmäinen presidentinvaali. — Loppulause..... 240

HENKILÖLUETTELO.

- Adolf Friedrich, Mecklenburgin herttua, s. 13, 60, 110.
Ahmavaara, P., maanviljelijä, kansanedustaja, s. 84, 114, 118, 182, 219.
Ahtiala, K., kansakoulunopettaja, s. 241.
Alkio, S., kirjailija, kansanedustaja, s. 32, 61, 69, 70, 78, 100, 101, 114, 117, 118, 123, 125, 174, 182, 186—188, 193, 196, 215, 218, 241, 244.
Alopæus, E., varatuomari, kansanedustaja, s. 88.
Antila, J. E., maanviljelijä, kansanedustaja, s. 102, 217.
Arajärvi, J., pankinjohtaja, senaattori, s. 64.

Behrmann, M. Th., saksalainen sanomalehtimies, s. 228, 229.
Bell, H. M., Suurbritannian konsuli Helsingissä, s. 229.
Björk, M. W., hovioikeudenneuvos, kansanedustaja, s. 57, 201, 209, 210, 215, 241, 246.
Bonsdorff, A. von, vapaaherra, lähetystöneuvos, s. 61, 110.
Brander, U., ylitirehtööri, s. 244.
Branting, Hj., ruotsalainen valtiomies, s. 223.
Brück, A. von, vapaaherra. Saksan ministeri Helsingissä, s. 40, 115, 116.
Bryk, S., saksalainen sanomalehtimies, s. 142, 143.
Bäck, A. J., kirkkoherra, kansanedustaja, s. 90.

Castrén, A., senaattori, s. 105.
Castrén, K., ent. senaattori, pääministeri, s. 30, 247, 248.
Castrén, Z., dosentti, s. 244.
Collan, K. J. M., v. t. maaherra, s. 107.
Colliander, R., toimittaja, kansanedustaja, s. 205, 206.

Danielson-Kalmari, J. R., ent. professori ja senaattori, s. 10, 27, 48.
David, E., saksalainen valtiopäivämies ja valtiosihteeri, s. 36, 121—123, 126, 136, 140, 163, 183.
Delbrück, H., saksalainen professori, s. 153.

Ebert, F., saksalainen valtiopäivämies, valtakunnankansleri ja valtakunnanpresidentti, s. 121, 124, 127, 242.
Ehrnrooth, L., lakit, tohtori, s. 27.
Eklund, A., fil. maisteri, s. 22.
Erich, R., professori, s. 9, 10 m., 19, 24, 58 m., 60, 207.
Erkko, E., päätoimittaja, kansanedustaja, s. 74, 187, 193.

- Erzberger, M., saksalainen valtiopäivämies ja valtiosihtööri, s. 121—124, 126, 127, 136, 137, 139—143, 183.
- Estlander, E., professori, kansanedustaja, s. 27, 84, 94, 186, 193, 201, 205.
- Ferdinand, Bulgarian kuningas, s. 14, 183.
- Flotow, L. von, vapaahra, Itävalta-Unkarin v. t. ulkoasiainministeri, s. 11.
- Foch, F., ranskalainen sotapäällikkö, s. 76.
- Frey, A., lakit, tohtori, senaattori, s. 110.
- Fredrik Kaarle, Hessenin maakreivi, s. 110, 119, 126—135, 138, 139, 141, 144, 145, 147, 148, 151—154, 157—160, 171, 174, 179, 180, 201, 203, 217, 218, 223, 224, 226—239.
- Friedrich Wilhelm, Preussin prinssi, s. 61, 110.
- Furuhjelm, R., professori, kansanedustaja, s. 45, m.
- Goltz, R. von der, kreivi, »Saksan kenraali Suomessa», s. 21, m., 32, 33, 36, 39, 60—62, 71, 73, 137, 191, 245.
- Gothein, G., saksalainen valtiopäivämies, s. 121.
- Gröber, A., saksalainen valtiopäivämies ja valtiosihtööri, s. 121.
- Gummerus, H., fil. tohtori, s. 121.
- Hahl, E., agronoomi, kansanedustaja, s. 219.
- Hahl, J., fil. tohtori, s. 223.
- Hakkila, V., lakit, kandidaatti, s. 244.
- Hanemann, M. (»Lucas»), toimittaja, s. 168, 169.
- Hardinge, Ch., loordi, Suurbritannian ulkoasiain alivaltiosihtööri s. 179, 204.
- Haussmann, C., saksalainen valtiopäivämies ja valtiosihtööri, s. 121, 142, 144, 183.
- Hedin, S., ruotsalainen tutkimusmatkailija, s. 14.
- Heikel, F., pankinjohtaja, s. 26.
- Helenius-Seppälä, M., tohtori, s. 239, 244.
- Hellens, A. von, vapaahra, v. t. maaherra, s. 106.
- Hermanson, R., ent. professori, s., 93, 129, 207.
- Hertling, G. von, kreivi, Saksan valtakunnankansleri, s. 11, 108, 141, 170, 171, 182.
- Hindenburg, P. von, saksalainen sotapäällikkö, s. 66, 109, 120, 126, 144.
- Hintze, P. von, Saksan ulkoasiainvaltiosihtööri, s. 30, 64, 65, 162, 163, 170, 183, 190.
- Hjelt, E., yliopiston varakansleri, ministeri Berliinissä, s. 6, 11, 13, 14, 19, 20, 24, 35, 49, 50, 60, 61, 64, 65, 110, 111, 131, 134, 135, 155—161, 172, 204, 220, 225, 227, 232, 235, 236, 238.
- Holma, H., dosentti, s. 138.
- Holsti, R., fil. tohtori, s. 179.
- Hoover, H., amerikkalainen insinööri ja valtiomies, s. 245.
- Hornborg, E., rehtori, kansanedustaja, s. 214, 222.
- Hülse, F., von, saksalainen salaneuvos, s. 6, 11.
- Hussein, Hedsasin kuningas, s. 224.
- Hynninen, E., fil. maisteri, s. 241, 244.

- Ingman, L., professori, kansanedustaja, puhemies, pääministeri, s. 102, 182, 233, 245, 246.
- Joukahainen, V., kansakoulunopettaja, kansanedustaja, s. 198, 219, 241.
- Juutilainen, A., toimittaja, kansanedustaja, s. 189, 191, 218, 219.
- Järnefelt, E., professori, maalari, s. 47.
- Kaarle, Itävallan keisari, Unkarin kuningas, s. 233, 237.
- Kairamo, A. O., ent. senaattori, kansanedustaja, s. 83, 201.
- Kajanus, R., professori, säveltäjä, s. 47.
- Kallio, K., maanviljelijä, kansanedustaja, senaattori, s. 35, 43, 107, 174, 244.
- Kjellén, R., ruotsalainen professori, s. 45.
- Kühlmann, von R., Saksan ulkoasiainvaltiosihteeri, s. 66.
- Lagerlöf, A., varatuomari, kansanedustaja, s. 102.
- Landtman, G., dosentti, s. 18.
- Lavonius, W. A., johtaja, s. 239, 243.
- Linna, K. E., maanviljelijä, kansanedustaja, s. 85.
- Ljunggren, E., ruotsalainen ylikirjastonhoitaja, s. 161.
- Lohi, K. A., maanviljelijä, kansanedustaja, s. 198, 199.
- Louhivuori, O. W., fil. tohtori, kansanedustaja, senaattori, s. 12, 46, 219.
- Ludendorff, E., saksalainen sotapäällikkö, s. 20 m., 66, 109, 120, 144, 170.
- Lundson, J., pankinjohtaja, kansanedustaja, puhemies, s. 31, 66, 67, 99, 100, 209, 216, 217, 241.
- Luopajarvi, M., maanviljelijä, kansanedustaja, s. 191, 241.
- Malmivaara, W., rovasti, kansanedustaja, s. 84—86.
- Mannerheim, G., vapaaherra, ylipäällikkö, valtionhoitaja, s. 15, 30, 32, 33, 60, 116, 119, 146, 162, 163, 170, 173, 237, 245, 248.
- Mantere, O., fil. tohtori, s. 124, 164, 167, 170, 241, 244.
- Max, Badenin prinssi, Saksan valtakunnankansleri, s. 160, 183, 232.
- Mikkola, J. J. professori, s. 14, 39, 40, 60.
- Müller-Fulda, R. saks. valtiopäivämies, s. 120, 121.
- Naumann F. F. saks. valtiopäivämies, s. 91, 142, 148—153.
- Nevanlinna, E., ent. senaattori, kansanedustaja, s. 22, 26, 27, 82, 110, 124, 197, 198, 207, 217, 233.
- Nikula, A., lääkäri, 241, 245.
- Niukkanen, J., maanviljelijä, kansanedustaja, s. 208, 219.
- Nylander, H., maanviljelysneuvos, s. 245.
- Oskar, Preussin prinssi, s. 44, 60, 61, 110.
- Paasikivi, J. K., pankinjohtaja, senaattori, s. 10, 27, 33, 43, 44, 54, 56, 63, 69, 82, 93, 129, 193—195, 206—208.
- Paasivuori, M., ent. senaattori, kansanedustaja, s. 31, 100, 194, 200, 205, 207, 218, 219.
- Paavolainen, H., varatuomari, kansanedustaja, s. 84, 88.
- Paget, R., Suurbritannian ministeri Köpenhaminassa, s. 165.

- Palmén, E. G., vapaahra, ent. professori, s. 27.
 Paloheimo, H. G., maanviljelysneuvos, senaattori, s. 34.
 Payer, F., von, Saksan varakansleri, s. 38, 65, 126, 149—152, 162, 164, 190.
 Pehkonen, E. Y., agronomi, kansanedustaja, senaattori, s. 43, 107.
 Pennanen, P., maanviljelijä, kansanedustaja, s. 84, 101, 104, 109, 192, 216.
 Pfannkuch, W., saksalainen sanomalehtimies, s. 124.
 Procopé, Hj., fil. maisteri, kirjailija, s. 117.
 Procopé, Hj. J., varatuomari, s. 227.
 Puhakka, Y. W., lakit. tohtori, s. 9.
 Pullinen, E., tilanomistaja, kansanedustaja, s. 84, 216.

 Rauhala, K. N., fil. maisteri, s. 50, 113, 241, 245.
 Raynaud, L., Ranskan konsuli Helsingissä, s. 178, 179, 232.
 Rein, Th., ent. professori ja varakansleri, s. 47.
 Relander, L. K., fil. tohtori, kansanedustaja, puhemies, s. 241, 245, 249.
 Rentola, A., pastori, kansanedustaja, s. 200.
 Renvall, H., lakitieteen tohtori, senaattori, s. 12.
 Reuterskiöld, C. A., ruotsalainen professori, s. 58.
 Ritavuori, H., lakit. kandidaatti, s. 241, 245, 248.
 Rosenqvist, G. G., professori, kansanedustaja, s. 17, 18, 25, 29, 40 m., 45, 46, 51, 57, 66, 75, 85, 86, 212—214, 216, 247.
 Ryömä, H., lääkäri, s. 245.

 Saarinen, E., professori, arkkitehti, s. 47.
 Sario, S., tirehtori, senaattori, s. 34.
 Scheidemann, Ph., saksalainen valtiopäivämies ja valtiosihteeri, s. 121, 126, 136, 138—140, 143, 155, 183.
 Schücking, W., saksalainen professori, s. 20.
 Schybergson, E., pankinjohtaja, kansanedustaja, s. 22, 27, 84, 89, 182, 219.
 Setälä, E. N., professori, kansanedustaja, senaattori, s. 7 m., 9, 48, 49, 64, 208, 209.
 Sibelius, J., professori, säveltäjä, s. 47.
 Siven, V. O., dosentti, s. 78, 79, 174.
 Soininen, M., ylitirehtööri, s. 107.
 Solf, W., Saksan ulkoasiainvaltiosihteeri, s. 183, 232.
 Stein, H., saksalainen sanomalehtimies, s. 145.
 Steinwachs, H., saksalainen tirehtööri, s. 34, m.
 Stenroth, O., pankinjohtaja, senaattori, s. 27, 34, 63, 65, 78, 107, 114, 115, 156, 160, 174, 175, 191, 204—207.
 Ståhlberg, K. J., professori, kansanedustaja, tasavallan presidentti, s. 22, 26, 45, 46, 86, 101, 104, 125, 245, 249, 250.
 Suhonen, V., v. t. maaherra, s. 107.
 Sundwall, J., professori, s. 14 m.
 Suolahti, E., lääkäri, s. 172.
 Suolahti, H., professori, s. 63 m.
 Svinhufvud, P. E., senaatin puheenjohtaja, s. 9, 11, 13, 19, 32—36, 43, 44, 48, 60, 63, 64, 68—70, 114, 116, 122, 160, 161, 175, 176, 229, 243, 246.
 Söderhjelm, W., professori, s. 47.

- Takkula, E., maanviljelijä, kansanedustaja, s. 45.
- Talas, O., lakit, tohtori, kansanedustaja, senaattori, s. 9, 43, 82, 110, 161, 190.
- Thesleff, W., kenraalimajuri, senaattori, s. 33, 61.
- Tulenheimo, A., maaherra, s. 227.
- Tuomioja, W. W., lakit, kandidaatti, s. 241.
- Tönnies, F., saks. professori, s. 29.
- Wetterhoff, F., hovioikeudenauskultantti, s. 14, 34.
- Wilhelm II, Saksan keisari, s. 44, 60, 61, 65, 110, 126, 158, 162, 179, 233, 237, 239, 242.
- Wirkkunen, A. H., kouluneuvos, s. 27.
- Wirkkunen, P., jumaluusopintohtori, kansanedustaja, s. 83, 222.
- Voionmaa, V., professori, s. 245.
- Voipio, V., lakit, kandidaatti, s. 90.
- Wolff, Th., saks. päätoimittaja, s. 142.
- Wrede, R. A., vapaahra, ent. senaattori, kansanedustaja, s. 10, 27, 29, 44—46, 54, 57, 58, 82, 93, 94, 103, 107, 192, 193, 216—218.
- Wuorimaa, A. O., rovasti, kansanedustaja, s. 191.
- Åkesson, O., varatuomari, kansanedustaja, s. 88, 209, 211, 212, 216, 217.

HUOMATTAVIA TEOKSIA:

J. CONRAD:

KAMSANEALOUSPOLITIikka. — Suomentaneet ja Suomea koskevilla lisäyksillä varustanut Laura ja Leo Harmaja. 4 osaa, yhteensä 1142 sivua. Sid. 2 nit. kangaskansissa yht. 50:—.

SVEN BRISMAN:

YLEINEN KANSANTALOUSTIEDE. — Suom. tri Viljo Hytönen. 30:—.

ELI F. HECKSCHER:

VANHA JA UUSI TALOUDELLINEN LIBERALISMI. — 15:—, sid. 25:—.
SUOMEN RAHALAITOKSEN UUDISTUS. — 15:—.

PAAVO Korpisaari:

SUOMEN PANKIT. — Niiden kehitys, rakenne ja toimintamuodot. — 336 sivua. 30:—, sid. 50:—.

VÄINÖ WOIONMAA:

SUOMEN TALOUSMAANTIETO. — Täydellinen laitos. 3 lis. painos. 713 siv. 50:—, sid. 65:—.
SUOMEN TALOUSELÄMÄ. — Talousmaantieteellinen yleiskatsaus. 15:—.

KYÖSTI JÄRVINEN:

LIIKENNE JA LIIKENNEPOLITIikka. Suomen oloja silmällä pitäen. — 464 siv. 30:—, kangask. 40:—.

LEO HARMAJA:

FINANSSITETEEN ALKEET. — 18:—, s. 26:—.

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ, PORVOO.

Hinta 35 mk.